OLCSÓ KÖNYVTÁR

Szerkeszti Gyulai Pál

A SZÉPSÉG VONZEREJE.

REGÉNY.

Országos Széchényi Könyvtár

ÍRTA

MALOT HECTOR

179. sz. 80 kr.

FRANKLIN TÁRSULAT.
BUDAPEST.

A SZÉPSÉG VONZEREJE.

REGÉNY.

IRTA

MALOT HECTOR.

FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA

SZ. E.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1884.

A M. N. MUZEUM
KÖNYV-
TÁRA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

R
1965

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELSŐ RÉSZ.

I.

A condé-le-chateli községi iskola személyzete nagy munkában volt; az újonnan kinevezett igazgató, Margueritte úr, beigtatása és berendezése ügyében vitatkoztak, és miután már csak négy nap volt hátra az október hó első hétfőjéig, ama végzetes napig, mely annyi könnyet sajtol ki az anyák és gyermekek szemeiből, nem volt sok vesztegetni való idő, hogy minden elkészüljön a kellő határnapra.

És mintha e sietős közelgő beigtatás szükségessége nem adott volna elég dolgot, Margueritte úr még bonyolúltabbá tette a dolgokat, egy díszreggeli rendezésével az azt megelőző szerdai napra.

E rendelet hallására a szakácsné hangos kiáltásokban tört ki, és kétségbe esve, karjait ég felé emelve mondá:

— Ugyan hogy kell majd e reggelit felszolgálni, mikor semmi sincs helyén. Ha még az étteremben lehetne!

Margueritte úr rájok sem figyelt; ő várta anyját és egyik nagynénjét, kinél az már hosszú évek során lakott Bezu-Basban, egy nagy és gazdag faluban, három mérföldnyire Condétól, és sokat tartott megünneplésökre és legjobb fogadtatásokra.

A vén iskolaépületben tehát általános felfordulás támadt, e hajdani Ferencz-rend zárdában, mely jól, rosszúl s inkább rosszúl, mint jól, iskolaépületté változott, épen mint a Perche grófok hűbéri kastélya, mely nevét adta a városnak, alhelytartósággá, igazságügyi palotává, bírói hivatallá, könyvtár- és múzeummá alakíttatott át.

A pinczétől a padlásig, a konyhától a beszélőteremig, a hálószobáktól a tanulóhelyiségekig, a hangos lépcsőkön, a hosszú és sötét folyosókon, mindenütt munkásokkal lehetett találkozni, festőkkel, asztalosokkal, kárpitosokkal, kik elfoglalt fontoskodó arczczal jöttek, mentek, mert mindennek egyszerre kellett elkészűlni, az új főnök beigtatása- és a tanítványok használatára tisztogatott helyiségeknek.

És Margueritte úr reggeltől estig a munkások közt bolyongott egy csomag kulcscsal kezében, melyet nagy zajjal csörtetve, az már messziről bejelenté jövetelét.

Leggyakrabban egyedül futkosta be ekként tanintézetét, mindenkit és minden tárgyat a gondos gazda tekintetével figyelt meg és megtette észrevételeit, de legtöbbször egy szép- és sugár-

termetű 18—19 éves leány Margueritte Helén kisasszony kíséretében jelent meg.

Együtt látva őket, nem volt szükség magyarázatra, hogy a rokoni köteléket, mely őket egyesítette, kitalálják, annyira hasonlítottak egymáshoz.

Az apa magas termetű volt, daczára ötven évének, hajlékony s élénk, jó lába, jó szeme, jól megteremve, nyulánk s minden tekintetben kitünő példánya volt a tiszta normandi fajnak: kissé kidűlő domború homlok, egyenes orr, húsos ajkak, kék szem, szőke haj, üde pirosas, de csontos arczczal, általában szilárd és szabályos vonásokkal. Csupán egyetlen pontban hazudtolta meg magát e typus: túlságos feszességet s kimértséget lehetett benne találni. De e tekintetben feltünő idomtalansága volt ez foglalkozásának; a tanár módosította az embert, a nevelés, a hivatal, az akarat s a szokás elrutíták a természetet.

A leány termetre oly sugár, mint az apa, aranyozott viszfényű szőke hajjal; a bőr fínom s átlátszó, valóban elragadó csodaszerű rózsás testszínnel; szemei kékek valának, de egy árnyalattal világosabbak, mint apjáé, tekintete nyílt, egyenes, azonban egyszersmind tartózkodó, bársonyos, átható és fényes volt; az arcz a domború homlokkal együtt tökéletesen tojásdad, az orr egyenes, az ajkak ívezettek; igen karcsú termetével oly módon hordozta fejét, hogy még nagyobbnak látszott, de mind a mellett semmi

komolyságot nem kölcsönzött az vonásai és mosolya rendes kifejezésének, mely maga volt a nyíltság és szelidség.

Ha Helén ekként kereste föl atyját, nem azért történt, hogy iskolai dolgokról beszéljen vele, melybe ő soha sem avatkozott; de tanácskozni akart vele a beigtatásról és főleg nagyanyja elhelyezése felől.

Ő igen kevéssé ismerte még ezt a nagyanyát, mert eddig Francziaország éjszak s keleti részét lakva, csak ritkán jött Condé-le-Châtelbe és Bezu-Basba, melyet a jó öreg asszony soha sem hagyott el; de Helén ismerte atyja szándékát, és az elegendő volt, hogy szivén viselje pontos valósulása gondjait.

— A derék nőnek élete alkonyán föl kell találnia a nyugalmat és jólétet, melyeket szerencsétlenségre annyira nélkülözött eddig, — mondá Margueritte úr, — és reád számítok annak megszerzésében.

Noha Helén nagyanyja egy 73 éves öreg pórnő volt, ki egész életében a földet mívelte, és ki fogalommal sem bírt a polgárias jólétről, Helén azt akarta, hogy a számára berendezett szoba ép oly kényelmes és díszes legyen, mint melyet saját maga számára választott; eléggé szerény kényelemmel s elegantiával ugyan, az igaz, egyszerű kőedény a toilettere, cretonnal bevont cseresznyefa-butorzat, de mégis elfogadható s kényelmes olyannak, ki negyven éven át a ke-

rekes kútnál mosdott, és nem volt függönye kis ablakán.

Ha szabadságában állott volna, Margueritte úr még szivesen vár néhány napot, hogy anyját magánál elfogadhassa, mert beigtatásának zavarai, és az osztályok egybegyűlekezése közepett, nem fog annyi időt találhatni számára, a mint óhajtotta volna, de a szabadalommal nem rendelkezett.

Condéba megérkezése utáni nap elment Bezu-Basba anyját meglátogatni, s kijelenteni neki, hogy ezentúl maga mellett kívánja őt látni. És útközben előkészűlt a szónoklat szabályainak megfelelő beszédre, melyet hozzája intézend: a bevezetésre, mely felköltse figyelmét, az előadásra, mely előterjeszsze a tárgyat, az érvekre, melyek az előrehaladt tények valóságát s igazságát bizonyítsák, a czáfolatokra, melyek az esetleges észrevételeket megelőzzék, végre a zárbeszédre, mely röviden ismételten magába foglalja az egész beszédet, főleg a családélet boldogságára támaszkodva.

De nagy meglepetésére anyja nem engedte őt az érvekig eljutni. Ő azt hitte, hogy csak nagy nehezen fogja rábírhatni a mezők elhagyására, melyeken eddig élt, mint fiatal leány szülei mellett, mint asszony férje körében, özvegyen testvérével, ki magához fogadta, és ime alig ért előadása tárgyához, az anyja örömmel és buzgalommal fogadta ajánlatát.

— Bizonyosan boldog leszek, fiam, ha veled és kis unokámmal élhetek, és végtelen köszönettel s szivesen fogadom el ajánlatodat. Ha te nem lettél volna oly távol innét, és folyton változtatva az országot, már régen magam kértelek volna föl erre, különösen ama napon, midőn boldogúlt nődet elvesztetted, és azóta is valóban már nem egyszer.

Különös jelenség, kivált Marguerittere nézve, az ellenvetések ajánlatára épen annak részéről tétettek, kinek, miként hitte, a legutolsónak kellett volna lenni e tekintetben, vagyis nagynénje, Françoise asszony tette azt, ki pedig húszszor, sőt százszor hangoztatta azelőtt, hogy csupán könyörületességből tartja magánál sógornőjét, jóságból, családi szeretet- s férje iránti kegyeletből, derék Ferencze végett, ki igen ragaszkodott nővéréhez.

— Okosságnak hiszed-e, édes öcsém, egy koros nőt a városba vezetni, ki a nyílt mezőkhöz szokott; az eléggé meg fogja őt zavarni; nem is számítva a Ferenczemnek okozott szomorúságot, ki annyira ragaszkodik testvéréhez s hozzá szokott annyi év óta. És azután itt vannak a mi pulykáink is.

E szó felvilágosítá Margueritte urat a helyzetről, s megmutatta neki, mit még eddig nem látott; e házban, hol anyját nagylelkűség és családi szeretetből tartották, anyja e házban cseléd volt, kire annál többet tartottak, mivel nem fizették.

Pedig kemény dolog lehetett cselédnek lenni Françoise asszonynál, vagyis miként őt bizalmasan nevezték, madame *Tout-cha: Mindez* asszonynak, mivel szokása volt, ha valakit elvezetett birtokára, jelentős mozdulattal, fenhordott fejjel és elbízott gőgös tekintettel mondani: «Lássa, ez mind, nos tehát ez mind a mienk, és azután még ez is mind».

Miként nem látta s nem fogta fel ezt ő már előbb? Hogy nem érthette meg anyja elejtett szavainak értelmét, ki a nélkül, hogy őszintén panaszkodnék, és a nélkül, hogy megkérné, hogy mellette vonulhasson meg, mégis eleget mondott neki arra, hogy szemeit felnyissa, ha nem lett volna vak.

De most, midőn látott, és megértette, nem volt az az ember, ki elhagyja anyját, és határozottan felszólalt.

— Nos tehát akkor elviszem hozzád testvéremet a Szent-Mihály napi vásárkor, — mondá Mindez nagynéni.

— Elmegyek én gyalog is, — szólt a jó asszony.

— Az már csakugyan szép volna, ha gyalog mennél el mi tőlünk, majd elkísérlek, ha a pulykákat beviszszük a vásárra. El kell őket adnom úgy is, ha te elhagyod szegényeket.

II.

Szent-Mihály napja, vagyis Condé nagy ünnepnapja, volt az év legnevezetesebb vásárja és a környéken tíz mérföldnyire már jóval előbb meghatározák ez évszakba a városi útat, úgy az ügyek, mint a szórakozás miatt; Szent-Mihály napját már hat hóval előbb emlegetni szokták.

A városnak rendesen oly csendes, nyugodt utczái egész éjen át telve voltak mozgalom- és zajjal; éjféltől reggelig folytonos jövés, menés volt, főleg a vásártér negyedében folytonos taliga- és kocsigördülés; a marhák dobogása, a kanczák és csikók nyerítése, az ökrök és tehenek bőgése, a juhok bégetése, a borjuk nyögése s a disznók röfögése, mely fölött időközben rekedt vad kiáltozások uralkodtak s rémíték meg a vásártérre már elhelyezett házi állatokat: a tér fái közé rejtett menageria kocsijában levő vadállatok ordításai.

E lárma rendesen bódítólag hatott az iskola lakóira, mely iskola csak azon magas kőfalkerítéssel volt elválasztva a vásártértől, melyeket hajdan a zárdákhoz építettek.

Reggel felé már oly türhetetlenné vált a lárma, hogy Margueritte és leánya nem tudtak aludni, korábban keltek föl a szokottnál, noha tudták, hogy Mindez nagynéni a három mérföldnyi útról

bizonyosan nem fog megérkezni jókor reggel Condéba.

De Margueritte úr csalódott e föltevésében. Rosszúl ismeri az Mindez nénit, ki azt hiheti róla, hogy ha valami eladni valója van, nem igyekszik versenytársait megelőzve, a vásártéren megtelepedni.

Hat órakor felharsant a csengetyű és majdnem azonnal kigördűlt nehézkesen a nagy kapu is rozsdás sarkában.

E pillanatban Margueritte úr s Helén is az udvarba érkeztek a csengetyű hangjára; egy nyitott kétkerekű kocsit láttak begördűlni az udvarra, mely félig talyiga, félig nyeregkocsi volt, egy gyönyörű gömbölyded kanczától vontatva, melyet egy még általa szoptatott csikó követett; az első ülésen űlt Mindez néni, az ostorral és gyeplővel kezében, kedvére pöffeszkedve, és mellette úgy megvonúlva a mint csak lehetett, Marguerittené űlt; hátuk mögött nagy ketreczek valának elhelyezve, telve fiatal pulykákkal, melyek a nyílásokon kidugott fejjel keservesen pípeltek.

— Hó! — kiáltott Mindez néni. És ostorát a gyeplővel sógornéjának vetve, elég könnyedén ugrott le a kocsiból, de óvatosan még is, hogy el ne piszkolja szép királykék szövetruháját a felhágón vagy keréken.

— Jó reggelt öcsém, jó reggelt húgom; mi vagyunk, ime itt ez az én csikóm.

A bemutatás nem volt fölösleges, mert ha

Margueritte úr várta is anyját s nagynénjét, nem számított se e szekérre, se e pulykákra, se pedig a csikóra.

De felelet nélkül segítette le anyját a kocsiból.

Mialatt óvatosan tartotta, mert a munkától izommerevült öreg nő már nem volt hajlékony, Mindez néni folytatta:

— Azt mondtad, hogy van egy istállótok, tehát azt gondoltam, hogy abba el lehet helyezni Cocottót és csikóját. Miért fizetnék helypénzt a *Koronás ökör*ben, ha meg lehet gazdálkodni? Ez mindenkorra fő dolog, nem igaz? és miután mindig félek, hogy valami baj érhetné Cocottot, mely igen értékes kancza, és mint tudjátok, nekünk sok hasznot hajt, nem is számítva, hogy a vendéglői kocsisok ellopják a fele zabot, mit magunkkal hozunk, és nem restellik elvonni azt a szegény állat orra elől, ha a tulajdonos hátat fordít.

Beszéd közben rendbe hozta az utazás alatt összegyűrt öltözékét; rövid derekú ruháját végig simítá tenyerével, rendszeresen ránczokba szedett kendőjét előbbre húzta, vastag aranyláncát arányzatosan visszahelyezte vállaira, mert összes ünnepélyes díszét magára rakta unokaöcscsének tiszteletére, az iskolai főigazgató úrnak, nehogy alkudni merészeljenek pulykáira, látva, hogy vagyonos asszony, ki nem szükségből adja el neveltjeit és várhat vele.

Mellette Marguerittené, sokkal egyszerűbben öltözve, sőt több, mint egyszerűen mozdulatlanul állott, nem levén egyengetni való aranyláncza és nem is gondolva gyapjuszövetruhájára, mely 11—15 év óta már csak igen könnyedén tartá meg ránczait, és mialatt sógornéja beszélt, majdnem félénken nézett rá, s minden tekintetben alárendelt figyelemmel, mintha valami rendeletre várna, lelógó karokkal várt és foszlányos, ócska, szürke ruhája mellett kiemelkedtek az időtől ránczos s a dologtól kérges, cserepesedett, vörös kezei.

Ez idő alatt a házi szolga, ki a kaput felnyitá, az istállót hallván emlegetni, kifogta a kanczát.

— Rajta, sógorasszony, szedjük le a ketreczet s vigyük a vásártérre.

Ösztönszerűen, majdnem gépiesen, mintha valami rugónak engedne Margueritte asszony, a kocsihoz közeledett, de fia visszatartá, a nagynénihez intézvén szavait:

— Majd küldök én önnek segélyére valakit.

— Ne mulasztasd el az időt embereiddel öcsém, — mond Mindez nagynéni, — sógorném és én a legszebben helyre hordjuk ketreczeinket. Mi már ismerjük ezt. Rajta testvér, rajta!

De Margueritte úr méltóságteljes mozdulattal fogta meg kezét.

— Bocsánat, — mondá, — én azt kívánom,

hogy anyámat ne lássák a vásárba pulykákat czipelni.

Mindez nagynéni egy perczig zavarodottan állott meg s rá bámulva; de zavarba hozatni magát nem tartozott szokásai közé; ellenkezőleg ő szokott zavarba hozni másokat, és hallgatásra késztetni. Hogy zárt ajakkal bírt maradni öcscse előtt, bizonyosan az «igazgatót» kelle benne tisztelnie; de ez ösztönszerű tisztelet kevés ideig tartott, s csakhamar visszanyerte biztonságát.

— Miután kényszerítettél pulykáim eladásár, most talán még abban is akadályozni akarnál? — kérdé.

— Én nem kényszerítém önt pulykái eladására, nagynéném.

— Csakugyan! És ugyan hát mit tettél az által, hogy anyádat elragadod tőlem? Bármilyen tudós létedre is azt hiszed-e, hogy oly drágán lehet eladni a sovány pulykákat Szent-Mihály napkor, mint ha azt karácsonykor kövéren vennék meg? több mint 500 frank kárt okoztál nekem már az által is.

— Nem helyettesíthette volna-e valaki anyámat?

— Hol vannak a mai időben a fizetett cselédek, mit gondolsz? Nem, édes öcsém. El kelle adnom, s én eladom a pulykákat. De most csak nem akarhatsz nekem újabb veszteséget okozni; nem kell az ipart megvetni, öcsém.

— Én nem vetem meg az ipart, néném; de

nem találom illőnek, hogy anyám úgy tünjék föl a piaczon, mint néném cselédje, ez az egész. Én mindenkit segítségére adok, a kire csak szüksége lesz, és ha cseléd kell, szolgálatára áll, a meddig parancsolja.

— Ha így áll a dolog —

És a mint ez intézkedés megtörtént ügyeiben, meg volt elégedve s csak magában gondolá, — nem mervén hangoztatni — hogy az «igazgató» úr ugyancsak büszke, ő ki egy kézműves ács apának s egy egészen szegény anyának a fia.

Mindez idővesztegetés nélkül levett egy ketreczet az egyik oldalról, míg a másikon egy iskolai szolga tette ugyanazt, és azzal kiment a vásártérre.

— Miért nem eresztettél engemet Franczis-kával? — kérdé az öreg Margueritténé fiát, Mindez nagynéni távozta után — az megharagította őt.

— Mert már is igen sokáig voltál cselédje anyám, s pedig én azt nem akarom még csak egy órára, sőt egyetlen perczre sem. Bocsáss meg érte, anyám.

— Neked megbocsátani? és ugyan mit kellene neked megbocsátanom, fiam!

Margueritte kézen fogta anyját, s Heléntől kisérve, bevezette a neki berendezett szobába.

— Az mit megbocsátatni akarok magamnak, — mondá, — nem más, mint hogy vak voltam azt képzelni, hogy te boldog lehettél Mindez néni há-

zában, mivel megtartád fiatalkori szokásaidat, s fivérédnél voltál. Pedig te sógornéd- és nem bátyádnál voltál, ezt ma veszem észre. Ezt kell nekem megbocsátanod, mert az én vakságom az oka, hogy belőled cselédet csináltak.

— Én nem panaszkodtam neked.

— Nem, de hallgatagon szenvedtél, mi még kegyetlenebb vala. Mit akarsz, én azt képzeltem, hogy fivérednél levén, ki szeret — —

— Oh bizonyosan.

— Te családiasan éltél.

— Nem kell azért Ferenczre haragudni, lásd: ő ujját sem meri fölemelni felesége engedelme nélkül.

— Épen ez a rossz.

— Sőt nem kell Francziskára sem haragudni miatta; ő nem mások szerencsétlenségére dolgoztat annyit.

— Hanem saját meggazdagodására.

Ő maga is túlságosan dolgozik, fárad.

— Végre a te szenvedéseid véget értek anyám, jövőben együtt fogunk élni, és leányom, mint en igyekezni fogunk veled feledtetni eddigi szenvedéseidet. Ha szerencsétlenségre én hiányoznék is, Helén itt lesz, és ő nem engedne téged visszaesni rabszolgaságodba.

Helén felelet nélkül fogta meg atyja kezét s megszorítá.

Megérkeztek az öreg nő jövendő lakszobájához.

— Ime ez a te szobád, — szólt Margueritte úr.

Az anya ámultan nézett maga körül, és egy mosoly világítá meg szelid arczát.

— Oh nem, — mondá, — ez tulságosan szép nekem.

III.

Mindez nagynéni nem volt a mint mondani szokták derék asszony, se nyájas, se engedékeny, se kellemes, nem mintha alapjában rossz lett volna, de a nyereségnél csípős, a dolognál kemény, érzéketlen a szenvedésre, azt akarta, hogy körülte minden, emberek, állatok és tárgyak elősegítsék czéljában, mely neki hasznára lehetett. «Ez mind a mienk és azután mindez» szerette mondani. Nyolcz fiunak anyja, de azért ő maga volt férfi a családban, és szilárd kézzel, gyakran még fürge mozdulattal is uralkodott férjén ép úgy, mint fiain, kik valamennyien egyformán reszkettek előtte.

Azon gondolatban, hogy unokaöcscse az igazgató úr, megakadályozhatja pulykái eladásabeli nyereségét, elvonván tőle sógornője segítségét, megbossszankodott, és ha az igazgató úr méltósága nem töltötte volna el bizonyos tartózkodó tisztelettel, rögtön átadta volna magát azon haragkitörések egyikén k, melyekben, mint ő maga is mondá «mindenkit megtánczoltatott», de miután pulykáit eladva, úgy találta, hogy haszna felül haladta reményeit, jó kedvvel tért vissza az

iskolába, és a legjobb hangulatban arra, hogy unokaöcscse reggelijének becsületére váljék. Valóban jó gondolat is volt tőle magát iskolaigazgatónak kineveztetni Condéba. Az igen kényelmes lesz a vásárok és heti-vásárok napjain, nemcsak Cocotte és csikójának, de még neki is; a mai vendéglősök annyira fölcsigázták áraikat, hogy valóban őrültség lenne nálok étkezni. És azután az unokaöcsnek reggelizés közben legjobban el lehet adni a fakészletet, almabort, vajat, tojást, burgonyát, melyekre szüksége leend tanítványai számára. Neki pedig volt «mindez», és teringettét! hitemre, az csak nem bűn nemde, ha nyerünk saját családunkon, természetesen tisztességesen, de végre is a lehető legtöbbet és leggyakrabban.

A mint belépett az ebédlőbe, meglátott a fehérneműs edény tekintetében bizonyos fényűzéssel terített asztal közepén egy nagy pisztrángot, egyik végén galantint, a másikon tengeri rákot, pirongatni kezdé öcscsét.

— Végettem nem kell ily pazarlást véghezvinni, mondá, a legőszintébb hangon, oly nő elbizottságával, ki föl sem teszi, hogy mást is ünnepelhetnek kivüle, vagy bizony így megnehezíted, hogy a vásárok napjain bizalmasan hozzád jőjjek reggelizni; ez túlságos.

Margueritte úr nem felelt; valóságban mit is mondhatott volna? Hogy ő e reggelit anyja számára készítteté. Ez kétségtelenül igaz lett volna.

De egy bizonyos pontig ő Mindez nagynénihez is ragaszkodott. Az, miket az utóbbi időben anyja szenvedéseiről megtudott, nem akadályozhatta őt meg abban.

Midőn harmincz évi távollét után végre visszatért szülővárosába, nem csupán à honszeretet vezette őt oda vissza, de a család utáni vágy és ragaszkodás is.

Harmincz éven át a hivatalnokok szomorú életét folytatta, ma itt, holnap máshol, de mindig az országúton, a világegyetem valódi bolygó zsidója, — alma parens, — holnap nélkül, minden állandó összeköttetés s barátok nélkül, kikre számíthatott volna, miután egyik percztől a másikra el kellett őket hagynia. E vándorélet, mely fiatalságában elviselhető volt, tűrhetetlenné vált a korral, és különösen azon naptól, melyen nejét elveszítve, egyedül maradt leányával.

Ha tíz éven át várt kinevezésére, Condéba, az nem csupán az igazgató állásaért történt, melyet oly türelemmel keresett, mert máshol is kaphatott volna már előbb ép oly jó állást, sőt talán még jobbat; de ő a condéi igazgatóságra vágyott mindennel, mit az neki nyujthatott; a visszatérést bölcsőjéhez, hajdani barátjai társaságát, a családi életet, a nyugalmat és biztonságot.

Mennyi tervet nem alkotott, s mily változatokkal színezte ki e tárgyat, — — mindenféle klasszikus idézéssel.

Most tehát lemondjon reményei egyikéről,

mivel nem találta föl nagynénjében azt a nőt, kit óhajtott?

Utoljára Mindez néninek is voltak jó tulajdonai, e jó tulajdonokra kellett hát gondolni s azokat tekinteni.

Mi lenne a családi életből, ha rokonainknál a tökéletességet követelnénk?

E gondolat befolyása alatt csakhamar elenyészett a nagynéni által előidézett rossz benyomás.

Mindez néni igen vidám vendég vala, ki jó étvágygyal is evett, ha az neki semmibe sem került, ki nem hagyta telve poharát, és ki jó kedvvel morzsolta el ételét.

Margueritte úr, nénje baloldalán levén, anyja jobbján, és leányával szemben, a legboldogabb embernek érzé magát a földön. Meghatott szemei anyjáról leányára tévedtek, s leányáról anyjára, és ha tekintete néha megállapodott az asztal készletén vagy az ebédlő butorzatán, teljes boldogságot érzett.

Végre otthon volt és azoktól körülvéve, kiket szeretett.

— Mily kár, hogy nagybátyám nem jött el önnel, — szólalt meg egyszerre.

— És ugyan ki őrizte volna a házat? — kérdé a nagynéni; — de néha majd elküldöm neked unokatestvéreidet, ha akarod.

— Hogyan, ha akarom-e?

És ő valóban boldognak érezte volna magát,

ha mind a nyolcz unokatestvérét megvendégelheti vala asztalánál.

Mindez nagynéni tulajdonságai közé tartozott nem feledni el ügyeit a szórakozásért. Bármily érzékenyen hatott is reá unokaöcscse reggelije, melyhez hasonlót eddig még nem élvezett, ő csak fájára, vajára s tojásaira gondolt, keresve az alkalmat barátságos ajánlata szóba hozatalára.

— Mily kitünő reggelit adtál te nekünk — mondá, — Guillemettes uraságnál sem lehetne jobbat találni.

— Azt találja? — kérdé Margueritte úr elragadtatva. — És te anyám?

— Ez túlságosan jó, — mond az öreg nő, ki nem volt oly érzékeny a nyalánkságok iránt, mint sógornéja.

— Csupán egyetlen dolog nem a legjobb, — folytatá Mindez néne, tárgyára visszatérve, — az az almabor, gyönge, semmi tartalma nincs, sőt még szine sincs. Kitől veszed ezt?

— Egy saint-reani majorostól, ki elődömnek is szállított még.

— Saint-Rean, rossz firma. Én nem állítom, hogy azon majoros nem lehet becsületes ember, habár almabora — egy kortyot ivott s nyelvével csattantott — habár almabora nekem hamísitottnak látszik; de még ha nem hamisítaná sem volna képes azon majoros valami jót szállítani neked. Ha akarod, majd ellátlak én a szükséges készlettel, édes öcsém. Azt tudod, hogy Bezu-Bas a

környék első termőföldje, és azután a családban is marad, érted-e. A jó almabor igen lényeges a fiataloknak, az jó gyomrot csinál nekik; és azután ha valami jót iszik az ember, kevesebbet is eszik.

— Megegyeztünk nagynéném s én köszönettel fogadom el.

— Épen úgy, mint fakészletedre nézve, azzal is ellátlak, ha kívánod. Te füttetsz e fiuknak nemde?

— Kétségen kívül.

— Nos tehát, te jobban tudod, mint én, hogy erdő s erdő közt nagy a különbség; a bezu-basi, mely nem hajt nedves talajon, száraz és kemény; ellentáll a tűznek és melegít.

— Elfogadom fáját is, néném.

— És burgonyára is van szükséged, mi?

— És pedig nagyon sokra.

— Te, ki oly tudós vagy, tudni fogod, hogy sehol sem terem jobb burgonya, mint Bezu-Basban, lisztes, édes és tápláló; az én krumplimból egy véka többet ér, mint bárhol másutt kettő.

A burgonya után következett a vaj, tojás és tej, a jó tészta s egy csepp víz nélküli egészséges tej azon szegény gyermekeknek, a dió, sajt és paszuly, sőt azon eszméhez is ragaszkodott, hogy unokaöcscsének érdekében állana még a tanítványok élelméhez szükségelt gabonát is beszerezni, megőröltetni és a kész lisztet adni a péknek, ez igen gazdaságos lenne.

Azonban bármily kész volt is Margueritte úr mindennek elfogadására, ez eszmét visszautasítá, s a néni elég tapintatos volt azt elejteni; meg kell tudni elégedni, nemde?

És nem is neheztelt rá e visszautasításért, sőt még szives szavakat is talált bókolni hozzá, ő ki eddig csak lökdösni szokta az embereket.

Margueritte asszony hallgatott, de időről-időre fián feledé tekintetét, s egy nemével a kiváncsi meghatottságnak gyönyörködött benne, mintha mondaná: «Lehetséges-e? s csakugyan az én gyermekem-e ez, kit az igazgató úrban feltalálok!»

És ő látva e tekintetet s megértve annak kifejezését, szívét öröm és büszkeséggel érzé megtelni egyszersmind, családja büszke volt reá; ekkor megértve a különbséget, mi azelőtt volt és mi most, mérlegelve az átfutott utat, azon naptól fogva, melyen ez iskolába lépett, mint segélydíjas kis növendék egy szegény özvegy nő fia, azon pillanatig, midőn, mint főigazgató lépett oda vissza, ő maga is büszke volt magára.

Épen a csemegénél voltak, ő fölállt az asztaltól, mondva, hogy csak folytassák, ő nem sokára visszatér.

E «nem sokára» elég hosszúra nyúlt, de végre megnyílt az ajtó és Margueritte megjelent teljes díszben, igazgatói öltözékében: fekete ruha sárga habos övvel és szalagokkal, sárga hermelines talár és fekete bársony szalagos sárga baret.

A két nő elnémultan gyönyörködött benne, csodálattal.

— Oh fiam! szólt Marguerittené, mily szép vagy te!

Meg akarta magát mutatni dicsőségében.

IV.

Margueritte úr újra elfoglalta helyét az asztalnál, és barettel fején, felgyürt ujjakkal szürcsölgette kávéját; élvezetteljes, kéjes gyönyörrel megittasulva a boldogságtól, a sajátjától úgy mint azon három lényétől, kik környezték és meghatott mosolygó szemekkel néztek rá.

Anyja kérkedve fiával és teljes bizalommal a jövőben, ő, ki hatvan év óta a holnapi gondokkal küzdött.

Leánya boldogan s elérzékenyülve apja örömétől.

Végre Mindez néni vígan számítgatta a szállítandó almabor nyereségét, a fáét, tojásét s tejét, sajtét és krumpliét, a jó reggeli fogyasztása mellett, mely neki semmibe se került.

— Nos tehát anyám, — szólalt meg Margueritte úr, elég hosszú szünete után ez általános üdvezültségnek, — hitted volna-e ezt, midőn nekem az első posztómellényt vartad, melyet szegény atyám ruháiból szabtál számomra, hogy tisztességesen küldhessél az iskolába?

— Mennyi bosszuságot szerzett nekem az a mellény? Azt akartam, hogy olyan legyél, mint többi társaid, és teringettét! épen ebben állott a nehézség reánk nézve.

— Épen azért, mert nem lehettem akkor olyan, mint mások, azért akartam több lenni a munka által, miután oly sok tekintetben kevesebb valék náluknál; nem egyszer szenvedtem kopott mellényem és foltozott czipőim miatt; de midőn kedden a helyeket osztogatták és az igazgató így szólott: «Első Margueritte Ágoston», elfeledém mellényemet s czipőimet. Sokáig viseltem ezt a szegény mellényt, és talán ép ez okból engedtem a hiuság egy ártatlan érzelmének, mely ez öltözetet megszerzé énnekem. Végre elmúltak a rossz napok s a jók kezdődnek.

Egy gondolat még is bántotta Mindez nénit, mióta az alkut megkötötték különféle szállílmányára. Minő volt unokaöcscse fizető képessége? Miként lesz majd fizetve? Az igazgató úr... az helyes, de az olvasott pénz vagy biztosítás, az legjobb. Kedvezőnek velte a pillanatot a kérdés megtételére, mely már gyakrabban jött ajkaira:

— Akkor hát öcsém az ügyek jól mentek, mondá!

— Jól fognak menni.

— Azt akarom mondani, hogy raktál félre pénzt.

— Éltem és fölneveltem leányomat.

— És a meggazdálkodások?

— Azt nem tettem.

— Ah!

És vidám arcza összehúzódott.

— Nem tehettem néném, mert a tanárok jövedelme vajmi kevés.

— Oh édes öcsém, nem akartalak én megsérteni, csak barátságból mondtam, te tudod, én nem akarok ügyeidbe avatkozni.

— Azok igen egyszerűek s nincs okom eltitkolni, különösen öu előtt. Nekem semmim sincs, mert a mint mondtam, keresményemet fölemésztette élelmünk. Még e főnöki állomást sem kaphattam volna meg itt a Condéban, ha barátam egyike nem jön segélyemre. A tanároknak csak méltóságosan kell betölteni állásukat, de a főnöknél nem úgy van, ki igazgató is egyszersmind, és kinek következésképp bizonyos anyagi biztosítékot is kell nyújtani.

— Ez igen természetes és igazságos is, — mondá a nagynéni, terményeire gondolva, — ha vásárolnak, fizetni is tudni kell.

— Épen e biztosítékot akarta helyettem előteremteni azon barátom, és így neki köszönhetem állomásomat, valamint ha valaha vagyonom lesz, azt is neki fogom köszönhetni.

— E szerint tehát édes öcsém te vagyont remélsz szerezhetni? kérdé a nagynéni, gondolatmenetét követve s biztosan akarván tudni, kivel leend dolga.

— Oh! csak szerény vagyont. De végre is

félretehetek valamit, ha a dolgok olyanok lesznek, mint e pillanatban, hat-nyolcz ezer frankot minden évben. Ha pedig, mint remélem, helyzetemet javíthatom, akkor tizenkét-tizenöt ezeret is tehetek félre.

— Ez igen szép, édes öcsém, a földmívelőséggel nem lehet ennyit szerezni.

— Én most ötven éves vagyok. Ha még 15 évig dolgozom, kétszázezer frank kapitálissal vonulhatok vissza. Abból százezeret szeretett kedves leányomnak adok és a megmaradó másik százezerrel tökéletes kényelemben megélhetek azon napig, midőn már semmire se lesz szükségem.

— Te jó fiú vagy, — mond az öreg anya.

— Jó fiú anyám, mivel azt mondom, hogy százezeret Helénnek adnék, abba semmi jóság sincs, ha gyermekeinknek adunk valamit, csak magunknak szerez gyönyörűséget. Az igen természetes. És én valóban szeretnék érette valami rendkívülit tehetni, egy áldozatot, valami nagyot, mi méltó legyen hozzá.

Helén, élénken fölkelve, atyjához lépett, és gyöngéden megölelve, az elkényeztetett gyermek módjára befogta száját.

— Nem fogod-e abba hagyni a beszédet? — mondá.

De apja nem hallgatott el.

— Ti nem ismeritek az én kedves leányomat,— folytatá — nem tudjátok mily jó, mily gyöngéd

ő, mily szeretetteljes odaadó s kedves, engedelmes.

— Talán irántad, — mondá mosolyogva Helén, — és az pedig semmi érdem engedelmesnek lenni oly jó apa iránt, mint te vagy.

— Ha meggondolom — folytatá Margueritte úr, — hogy születése előtt egy fiút kívántam.

— Hogy Homérnak Virgil vagy Nestornak nevezhesd, — szakítá félbe Helén, kedves tréfás hangon.

— És hogy kétségbe valék esve, midőn az orvos felkiáltott: «Egy leány!» Csak akkor kezdtem vigasztalódni, midőn láttam, hogy szőke.

— Mi megengedte, hogy Helénnek nevezzél.

— Az ugyan elég oktalanság volt, mert akkor még semmi sem bizonyítá azt, hogy azon szép leány lesz belőled, a mi lettél.

Helén szokásai közé tartozott tréfára fordítani a beszédet, ha atyja bókokkal halmozá, melyek nem voltak kedvére.

— Ha valami szörnyeteg lett volna belőlem, az semmi baj sem lett volna, ugy-e? de a «fehér karú Helénnek» mily gyalázat!

Az öreg anya s nagynéni hallgatva bámultak reá, kétségtelenül azt kérdezvén maguktól, ki lehetett az a «fehér karú Helén»?

— Talán egy nőd részéről való rokonról van szó, öcsém? — kérdezé Mindez néni, — ki szeretett a dolgok mélyébe hatolni, és soha sem tartózkodott a kérdezősködéstől.

— Persze, — mondá Margueritte úr vidáman! — leányom tőle származik le s hozzá hasonlít.

— Akkor az bizonyára szép teremtés lehetett, — jegyzé meg értelmesen, meggyőződés hangján a nagynéni.

— Láthatod, — mondá Margueritte úr, — gyönyörteljes mosolylyal nézvén leányát, én nem sugtam, a meggyőződés és szív sugalma az.

— Természetesen, — mondá a néne, — nem hazugság azt állítani húgomról, hogy szép, azt láthatja mindenki.

Helén egy pohár anisettet nyújtva nénjének, félbeszakítá szavait.

— Még egyet, — no elfogadom, de ez azután az utolsó. Oly kitünő! Itt nem található e fajtából, meg kell mondanotok, honnan vettétek, hogy hozathassak egy palaczkkal, ha lehetséges. Oh! nem magam számára, de szegény jó Ferenczemnek, az fölmelegítendi gyomrát. A szegény ember! Nem kell róla megfeledkeznem, úgy-e? róla, ki nem részesülhet e sok jóban.

— Ha oly szíves lenne irántunk nagynéni s elvinne neki egy palaczkot, — mond Helén.

— Nos tehát, igen, megteszem minden czeremónia nélkül; de oly föltétellel, hogy cserélünk, én majd egy üveg fekete ribizkét küldök nektek és megmondjátok, ha sikerült-e.

— Én tehát egy fiút kívántam, — folytatá Margueritte úr, — reméltem vele foglalkozhatni,

megtanítani arra, mit én tudok, és pajtásként, barátként fölnevelni. Azon időben még mást nem láttam az apaságban, mely igen gyönge és zavart fogalom annak, a ki még nem próbálta. Ezen gyermek tanított meg rá, hogy az még másból is áll. Láttam embereket, kik csodálattal állottak meg egy gyermek mosolya mellett, és ez megvallom, elég nevetségesnek tünt föl nekem, de midőn e kis leány az én szemeimbe mosolygott, én többet éreztem a csodálatnál, mély megilletődés vett rajtam erőt, bizonyos vegyüléke a büszke és megnyugtató örömnek. Úgy tetszett nekem, hogy a jövő biztosítva volt, és hogy történjék bármi, mig leányom meglesz, nem lehetek soha sem egészen szerencsétlen. És valóban nem is valék az — legalább nem tökéletesen s kétségbe ejtőleg. Pedig elvesztettem nőmet, kit gyöngéden szerettem. Helénben föltaláltam az erőt e szerencsétlenség elviselhetésére. Ő itt volt mellettem, gyöngédsége vígasztalt, fentartott. Volt az életben elég keresztem, elég szenvedésem, bosszuságom s elég méltatlanságom is; én is ki valék téve, mint mindenki a jogtalanság, igazságtalanság s árulásnak, és nem egyszer mentem haza elcsüggedve, méltatlankodva, de soha se méltatlankodásom, se csüggedtségem nem állhatott ellent e gyermek mosolyának. Egy fiú talán ugyan e hatást gyakorolta volna reám, mondhatnátok. De én nem hihetem. Ő szórakoztatott volna, elfoglalta volna szellememet, de nem hatott volna meg talán s

nem töltötte volna be szivemet úgy, mint ez oly ragaszkodó és oly gyöngéd kis leányka, mert ő a szeretet által nyert meg; az által tart fogva most is, és gyöngédségeért szeretem őt oly bensőleg, oly véghetetlenül.

Elragadtatással, hévvel beszélt, oly emberként, ki boldog végre a rég várt alkalmat föltalálni, hogy kifejezést adhasson érzelmeinek.

Maga is megvallá azt.

— Már rég ideje nyilvánítani akartam én ezeket Helén előtt, — folytatá — de nem tehettem, midőn egyedül valánk, és soha sem volt még erre alkalmasabb pillanat, mint ez, mely először egyesít bennünket családiasan; ez hálám adóssága, melyet leróvni igyekszem.

— Oh atyám! te beszélhetsz így! — kiált föl Helén. Nem én köszönhetek-e neked mindent? mit tettem én éretted?

— Te boldoggá tettél. Hát ez semmi sem?

És nedves szemekkel nézett gyermekére.

— De az méltányos, ha adósságunk lerovását megkezdjük, — folytatá — csak ily föltétellel lehet czélt érni s én remélem azt elérni. Épen ezért vágytam oly élénken Condéba is jutni, hol miként említém, egy kis vagyont szerezhetek.

— Szerzesz is öcsém, és senki sem óhajtja azt inkább, mint én, hidd el.

— Ez egyszerűen az idő kérdése; ha élek, a gazdaság magától fog szaporodni.

— És ugyan hát miért ne élnél te fiam? — kérdé az anya.

— Ez csak az óhaj kérdése s nem a kétségé, anyám. Miért ne élhetnék még tíz évig?

— Még húszig is, — jegyzé meg a nagynéni.

— Én hetvenhárom éves vagyok, — mond az anya — és még nem érzem magamat készen az elmenetelre, biztosítlak. Ha atyád nem esett volna áldozatul egy véletlen balesetnek, még most is élne. Atyám s anyám túlhaladták a nyolczvan évet, s az ő szüleik szintén igen öregek voltak.

— Nem szükséges engemet biztatni, én egy cseppet sem aggódom; én mértékletes vagyok, és a józan élet, melyet folytatok, melyet mindig vittem, nem ölhet meg. Egészségem mindig jó volt. És az apró bajok, melyek elővettek olykor, jelentéktelenek.

— Miféle bajok? — kérdé az anya.

— Semmi, vagyis majdnem semmi. Nekem bár vannak fájdalmaim imitt-amott, de soha sem tettek még fekvő beteggé. Kissé ugyan változó a kedélyem, sőt hajlandó is vagyok a szívdobogásra a túlságos munka után, a hosszú éjjelezés vagy sok járás után, de ez szót sem érdemel.

— Bizonyosan, — mondá a néni, ki életében még egy perczre sem érzé magát rosszul, de ki mind a mellett félelemből elválni mindenétől minden perczben veszélyben képzelte magát és sok pénzt költött, mire pedig sokat tartott, az orvosok látogatására, kik a vidékre érkeztek,

valamint a környék minden szentjeihez elzarándokolt.

— A mi eddigi állapotomban legkomolyabb volt, — kezdé újra Margueritte úr, — ha ugyan megengedhető e tekintetben a komoly szót használni, abban rejlik a baj, hogy több ízben éreztem már oly szívdobogást, mintha össze akarná zúzni elszoruló mellemet, és hogy másnap a szív e kimerültsége után nem valék ugyanazon ember; el valék fogulva s képtelen voltam a munkára, érzéketlen voltam minden erkölcsi értelmi s testi ruganyosság nélkül, zavartnak, kábultnak éreztem magamat, elvesztém étvágyam s álmomat, lábaim merevek s szavaim vontatottakká lettek.

— Közölted ez állapotot orvossal, — kérdé az anya.

— Oh, hogy ne, — szólt Helén.

— Könnyű csúzos bántalmak — jegyzé meg Margueritte úr. — De hát ki nem szenvedett a csúz miatt? Azzal nem is érdemes törődni, ha az ember nem szenved, és én már rég nem szenvedek. Én tehát remélhetek, többet mondok, remélnem kell, hogy alkotott álmaim megvalósulnak, és hogy a 10—15 év, melyet kívánok magamnak, megadassék nekem.

— Abban ne kételkedjél, öcsém.

— Oh! én nem is kétkedem: sőt azt találom, hogy azok meg is illetnek engem, s meg lennék rabolva, ha el nem nyerhetném. De én nem leszek megrabolva. És ha nem nyerem el a számításom

szerinti tizenöt évet, mindig megmarad még egy néhány, mely megengedendi, hogy Helént nyomorban ne hagyjam hátra.

— Oh atyám! ne beszéljünk erről.

— És miért? Ettől nem hal meg az ember? Különben még ha holnap kellene is meghalnom és következéskép nem hagyhatnék reád semmit, mivel most semmivel sem bírok, még akkor sem lennél nyomorban s kitéve az éhségnek.

Azzal leányától elfordulva, anyjához intézé szavait.

— A milyennek látod e szép leányt, anyám, ki elég szép arra, hogy más érdemekre ne legyen szüksége szépségénél, ez egy tudós. Én taníttattam nem mint egy fiút, de sokkal többre, mint mennyit a nők rendesen tanulnak. Neki minden oklevele megvan.

— Azaz, hogy nagymama, — szakítá félbe Helén mosolyogva, — én lehetnék valamely gyermek-menhely igazgatónéja vagy valami elemi iskolában talán nevelőnő is.

— Én remélem, — folytatá Margueritte úr — hogy erre nem lesz szüksége, de végre, ha hirtelen baj érne, nem volna elveszve és van biztos kenyérkeresete.

— Ez a lényeges, — mond a nagynéni kenetteljesen, — ha kereshet az ember; keresni kell, ez a természet törvénye.

— Másrészről, — folytatá Margueritte úr, — Helénnek van hozománya is.

— Áh! szólt a néni.

— Szépsége. Ha a férfi kiváló adománya az értelem, a nőnek ez adománya a szépség. Menynyire nem juthat el egy értelmes ember tudományával? Minő helyzetet nem igényelhet hát egy művelt nő szépségeért?

— Te egy előnyös házasságra gondolsz? — szólt a nagynéni.

— Én nem számitok rá, de azt mondom, hogy egy előnyös házasság lehetséges volna Helénnek, ha akarna, sőt azt mondom, hogy csak akarnia kellene.

Helén nem felelt; de egy mosoly vonúlt el arczán, melynek kifejezése világosan mondá, hogy ő egyátalán nem osztozik atyja lelkesült illusióiban és hogy ő nem hitte, hogy csak akarnia kell e szép házasságot.

— Ne képzeljétek, — folytatá Margueritte úr, — hogy én nagyravágyásból kívánok egy szép házasságot leányom számára; ellenkezőleg a való az, hogy távol e szép házasság keresésétől, igyekezem azt elhárítani, ha jelentkeznék, mert nem hiszem, hogy a boldogság tetőpontja volna. Tulságos veszélyeknek vagyunk e téren kitéve, és én leányomnak mindenek előtt boldogságot ohajtok, azt, hogy szeresse férjét s viszont szerettessék; hogy szoros összeköttetésben éljenek s ne legyen más vágyuk, más örömük, mint egymás boldogitása, különben miután már e tárgynál vagyunk, nem akarom előtteték elrejteni, hogy ha

semmi akadály nem gördül elibe, én már kinéztem e férjet, ki e boldogságot megszerezze neki, melyet én ohajtok.

— Talán valami idevaló? — kérdé élénken a nagynéni, — képtelen lévén fékezni kíváncsiságát.

— Mondom, hogy még semmi sincs megállapítva, sőt a dolgok még oly kevéssé haladtak előre, hogy nem beszélhetek felőle; ez az egész egy terv, de ha az egész megtestesül, ön lesz az elsők egyike, nagynéném, ki értesülend róla. — Mindez néni a vágy daczára, többet is megtudjon, most kénytelen volt belenyugodni. Az asztalt elhagyva, még Helént akarta kikérdezni; de ő atyja szavaihoz tartotta magát.

— Legalább nem sokára meglesz-e? — kérdé a néni.

— Hogyan akarja, hogy megmondjam mikor lesz, midőn még magam sem tudom, megfog-e történni.

Az elutazás órája elérkezett. A néni kérte, fogják be Cocottot; azután megigérvén, hogy semmit sem fog feledni az öcscse számára szállítandókból, felült szekerére és ostorával csattantva, a nélkül, hogy kanczáját megütné, nagy vágtatással elrobogott.

A mint a nagy kapu bezáródott, Marguerittené néni zavarral közeledett fiához, mit az nem vett észre, de Helén meglátott.

— Ön valamit kíván nagymama? — kérdé.

— Fiammal szeretnék szólani, — mondá.

Helén egy lépést tett a visszavonulásra, de nagyanyja visszatartá.

— Előtted beszélhetek, leányom; a mit mondani akarok, az nagynénédet illeti, fiam, s a neked szállítandó holmikat. Óvatosnak kell lenni.

— Légy nyugodt; az árak a napi folyó árak szerintiek lesznek.

— Én nem csak az árakról akarok szólani.

— Még van valami.... kissé habozva tekintett maga körül, — még hátra van a mennyiség. És azt tudod, nem azért mondom, hogy vádoljam; de nem állhatom meg, hogy ne figyelmeztesselek.

— Szegény anyám, — mondá — mennyit szenvedhettél te mellette, te oly egyenes lelkű, oly gyöngéd!

— Tudod, az érdek megzavarja eszét, a nélkül nem volna rossz asszony; de ha saját érdekéről van szó, semmi más nem létezik többé; akkor nincs előtte sem rokon, sem gyermek s még a jó Isten sincs.

— Nos tehát majd óvatos leszek, és oly módon intézem a dolgot, hogy első napon bebizonyítsam neki, hogy én is gondolok érdekemre és megtudom azt védelmezni. Te segélyemre leszel.

— Oh fiam!

— Most már ne félj tőle. Mitől tarthatsz? Mi örökre egyesültünk, és ezentúl nem lesz más otthonod az enyémnél. Mind a hárman boldogan

fogunk együtt élni egészen azon napig, midőn majd négyen, öten, azután hatan is leszünk, kis unokáiddal, kiket ápolhatsz. Mert neked el kell mondanom, mit Mindez néni előtt nem árulhattam el. Ha a Helénnek óhajtott házasság megvalósul, vőm is velünk fog lakni és mi többé el nem válunk soha. Láthatod tehát, hogy nincs mit a nénitől tartanod, és ha szükségét látod védelmemnek, bátran teheted.

V.

Körülbelől egy órája múlt már, hogy Mindez néni eltávozott, Margueritte úr munkásaira ügyelt föl, midőn a kapus érte ment, hogy keresik.

— Kicsoda? rokonok? — kérdé Margueritte, — ki a belépésre gondolt.

— Radou úr, — felelt a kapus.

Margueritte úr kinyitá az első emeleten lakosztálya ajtaját, hol e pillanatban anyja és leánya tartózkodtak.

— Helén! — kiáltá a küszöbről. Helén nagyanyjával annak szobájában volt; s atyja kívánságára elősietett.

— Szükséged van reám?

— Radou érkezett meg.

Radou úr, ki azon szalonban várt, hol rendesen a rokonokat fogadták, egy szép 24—25 éves, kissé nagyon is gondosan öltözött fiatal ember

volt, talán kissé nagyon is gondosan, legalább egy nagyvilági embernek: gombolatlan fekete felső öltöny, szívalakban kivágott mellény, mely az ing himzett elejét láttatá, szürke nadrág, sárga szarvasbőr kesztyűk, erősen kikeményített ingujjakkal, melyek félig ellepték kezét. Az egész idő alatt míg egyedül volt, a helyett, hogy az asztalra helyezett könyveket vizsgálná vagy a falra függesztett kereteket, melyek némelyike írási mintákat, madarak és különféle állatokat, némelyike pedig akadémiai fekete krétával rajzolt tárgyakat ábrázolt, a helyett a tükörbe nézte magát és lehúzván kesztyűjét jobb kezéről, többszörösen belemélyedt ujjaival göndör bodrozott hajába, hogy fölborzolja; azután több ízben feje fölé emelte kesztyütlen kezét, és élénken megrázta, hogy a vér, mely megvörösíté, leszálljon belőle. Azután minél fehérebb lett, annál jobban gyönyörködött benne.

Épen negyed vagy ötödször foglalkozott azzal és mindig ujabb gyönyörűséggel, midőn a szalon ajtaja fölnyilt. Hirtelen abba hagyva műtétét, de a nélkül, hogy zavarba jönne, Margueritte úr elébe sietett, s jobb kezét, mely most már fehér volt, elégedett mosolylyal szemlélve nyújtá feléje.

— Hogyan, ön az kedves Radoum, — szólt Margueritte szeretetteljesen.

— Ön nem várt engemet ily hamar.

— Az igaz.

— Időt akartam magamnak engedni az elő-

készületre. Nem kérdezősködöm hogyléte felől, mert látom viruló jó kinézéséről is, hogy mindig jól érzi magát, de hogy van Helén kisasszony?

— Nagyon jól, majd meglátja, mert ma csak velünk ebédel?

— De — — —

— Semmi de. Megérkezik, senkit sem ismer Condéban kívülünk, ön a mienk.

— Az esetben engedelmeskedem a fegyelemnek... és saját gyönyörűségemnek.

Ha a mondat önhitt volt, a mód, melylyel mondatott, még inkább, de Margueritte úr nem figyelt reá, csupán a felelet értelmére: meghivása elfogadtatott, ez kielégité.

— Helyes, — mondá — igen helyes. Ön tudja, hogy én condéi vagyok; kívánságom tehát az, hogy kérjen tőlem bármely fölvilágositást, mire szüksége lehet.

— Mielőtt bármit is kérnék, köszönettel kell kezdenem.

— Ön írt nekem, melyben kifejezte köszöneteit.

— Az nem elégséges! kell és akarom is azt önnek ismételten hangoztatni.

— Ha ön szivesen jött Condéba, nekem kellemes önt láthatni, sőt szükségem van jelenlétére. Hol találhattam volna oly érdemes tanárt, mint ön? Én föl akarom emelni ezt az iskolát, és semmit sem kimélni, hogy a tudományok terjesztése által az a legmagasabban álló legjobb lyceumok-

kal vetekedjék; ön tehát az én emberem és láthatja, hogy önt meghíva, saját érdekeimet is szem előtt tartottam. Megelégedhetném e felelettel, de az hiányos lenne. Ezen hivatalos ok mellé én egy más személyes érdeket is kötöttem, kedves Radoum...

Ezeket mondva Margueritte úr kezet nyújtott kedves Radoujának, és az megfogva, hévvel szorítá meg azt.

— Midőn három hó előtt — folytatá Margueritte úr, — ön közölte velem szándékát...

— Reményeimet, vagyis inkább álmaimat, — szakítá félbe Radou.

— Én azt feleltem, — folytatá ismét Margueritte, — hogy több ok gátol engem jelenleg leányomat férjhez adásában; először is kora, mert nekem határozott meggyőződésem, hogy ha csak valami fontos ok nincs, soha se kell egy fiatal leányt igen korán férjhez adni, és minden körülmény között okosság, ha bevárja huszadik évét; azután helyzetem, mely még most nem engedi azt tennem érette kiházasításaért, mit akarnék. Ön maga is belátta ez okok helyes alapját.

— Én meghajoltam az ön oly ünnepélyesen előadott akarata előtt, mert reám nézve ez okok nem voltak oly fontos akadályok, mint ön előtt, különösen az, mely jelenlegi helyzetére vonatkozik.

— Végre is barátom, megegyeztünk önnel

úgy-e, hogy a nélkül, hogy kérését visszautasítnám, nem fogadtam el egészen, vagy is, hogy várni fogunk. Ez idő alatt ön jobban kiismerheti leányomat, ön megteszi lelkiismeretes tanulmányát, és meglátja, mily valódi érzelmeket ébresztett szivében, ha nem egyszerűen csak szépsége vonzotta-e feléje, — a mi nem kielégítő oly nőnél, kit feleségül akarunk venni, — vagy pedig komoly szerelmet táplál-e, átgondolt tiszteletet, melyek egy jó házasság egyetlen szilárd és biztos alapjai. Leányom is maga részéről, ki most még csupán rokonszenvet táplál ön iránt, szintén megtanulja önt ismerni, és majd a megismerésből azt a becsülést és azt a bizalmat merítendi, melyet én benne, valamint önben is kölcsönösen megkívánok. Egy szóval, ha köztünk nem történt is, mint a papok predikációjokban nevezik, «házassági igéret», legalább volt házassági terv. De hogy e terv jó véget érhessen, egy lényeges föltétel köttetett hozzá, mely abból állott, hogy mi látogathatjuk egymást, és bizonyos bizalmasságban élhetünk. Tehát ha ön keleten maradt vagy délre ment volna, mialatt mi nyugoton lennénk, e bizalmasság lehetetlen volna. Azért kértem önt, ha kielégíti, hogy Condéba neveztesse ki magát, s ezért dolgoztam is teljes erőmből kinevezésén, nem csak mint ezen iskola főigazgatója, hanem mint apa is.

— És én is inkább az apához, mint főnökhöz intézem köszönetemet.

— Ne beszéljünk többet erről. Ön itt van Condéban s mi folytathatjuk az általam óhajtott bizalmas meghitt életet. Ha egy bizonyos idei tapasztalat után ön még mindig hasonló nézetben lesz, másrészt ha Helén rokonszenve gyöngédebb, komolyabb érzelemmé változnék, akkor föleleventjük házassági terveinket és beszélünk az ügyekről. E pillanatban egyenlő helyzetben vagyunk, vagyis egyikünknek sincs semmije: ön sem számíthat jobban nálamnál valamely biztos örökségre.

— Nekem van állásom, mely folyton javulhat.

— Mint az enyém, mely szintén javulhat, s mely megengedendi hozományt adni leányomnak.

— Most miután a dolog lényegét megvitattuk s elvégeztük, behivom Helént, ő örömmel fogja önt fogadni.

És mialatt Margueritte úr kiadta rendeleteit egy szolgának, az ifjú tanár egy tükörbe bámulta magát, és miután helyre igazítá fekete hajának fürtjeit, ismét megrázta kezét, hogy fehérebbnek lássék.

Helén nem sokáig késett, de ha örült annak látásán, ki nejeül óhajtotta bírni, az igen szerény boldogságból eredhetett, mely semmi jellemzőbb külső jelben nem árulta el magát. Belépve, kezét nyújtá az ifjunak és nyájas mosolylyal felelt annak mesterkélt s előre készült bókjaira; de se kiejtése, se tekintetén nem mutatkozott semmi, mi szerelmet fejezett volna ki.

Bármily hosszura nyúlt is Radou látogatása, Helén megőrzé teljes nyugalmát, úgy csevegve vele, mint valami jó pajtással tette volna. Föltünően távol volt még rokonszenve azon gyöngéd érzelemtől, melyről atyja beszélt.

És Radou még is elragadtatva látszék lenni.

De vajon Helénnel volt-e megelégedve vagy önnön magával?

VI.

Az osztályok egy hó óta egybegyűltek már és a városban csak dicsérettel emlegették az új főnököt.

Ő egyaránt meghódította az apákat, mint az anyákat, a legjobb viszonyban volt a helyhatósággal, még a püspökséggel sem volt rosszul és így minden alacsonyság elkerülésével minden oldalra lelkiismeretesen eleget tett akár egyik, akár másik megsértése nélkül.

Helénnek is jutott része e dicséretekből, és ha szépsége több írigy támadást szerzett is neki, egyszerű magatartása, öltözéke, nyájas modora, szelid tekintete megoltalmazták a féltékenység és rágalom ellen. Mit mondhattak ő ellene? Semmit sem találtak.

Az élet legelőnyösebb kilátással kecsegteté őket, és Margueritte úr reményei, melyeket Condéba jöve táplált, biztos valósulást igértek.

A jelen biztosítá a jövőt.

A harmincz éves kínosan átélt megpróbáltatások feledve lőnek; mert csak egyenesen kelle haladnia utján, kellemesen s azon biztos hitben, hogy czéljához érend, a megszerzett jólét s leánya boldogságának biztosításához.

E tudat megnyugtatta s oly derültté tette kedélyét, minő még soha sem volt; nem volt többé azon barometricus ember, minő oly gyakran volt már utolsó éveiben, megváltozva az idő változó befolyása által, most mosolylyal ajkain aludt el és mosolyogva ébredt föl; soha még tanítvány vagy tanár emlékezetére, soha sem létezett több ily jó ember, ily engedékeny, ily szívélyes igazgató; nem látszék más óhajjal bírni, mint csupa szerencsés embert látni maga körül. Derék embernek tapasztalván, eleinte azt hitték, könnyen el lehet vele bánni és tapogatództak.

Azok közt, kik ekként próbára tették, úgy kipuhatolására, mint saját mulatságára, volt egy tudományos, Planchat nevezetű tanár, ki koránál fogva a hetedik osztályt vezette.

— Igen érdemes ember Planchat apó! — mondták felőle kollegái, de halkan hozzá tették: — a föld legkiállhatatlanabb állatja.

Érdemessé tette az a kitartó bátorsága, melylyel fiatal korától elviselte a nyomor és munka existentiáját, egyetlen órai nyugalom nélkül, soha sem élvezett szabadságidő nélkül, egy folyton beteg feleséggel, öt gyermekkel, kik közül kettő nyomorék és három haszontalan volt.

Kiállhatatlanná pedig dörmögő jelleme tette, mindig és mindenkivel elégedetlen vala, mindig nyughatatlan s a dolgokat csak rossz oldalukról fogva föl, minden ellenészrevételért mérgelődve, bármily szelid vagy igazságos legyen is az, valamint minden hozzá intézett bókban keresett valami abban rejlő mellékgondolatot; a mellett írigy s féltékeny volt, folyton a méltatlan igazságtalanság ellen zugolódva, kartársait megtámadta, főleg az alatta állókat háztól házra hordva felőlök, feleségeik vagy gyermekeikről minden összeszedhető rágalmat, vagy mit ő maga ördögi ügyességgel kitálalt s előadott; végre kizsákmányolva mindenféle módon a részvétet, melyet oly érdemes és oly szerencsétlen ember kelthet, mint ő, és kérkedett vele, mert tudta, hogy le nem torkolják, mert ha a haragtól elhagynák magokat annyira ragadtatni, soha sem érnének a dolog végéhez.

Főnöke hajlamát látván, Planchet apó sok hasznot igért abból magának, nemcsak kartársai megdöntésére, de azért is, hogy valakinek, ki nem látszik haragvó kedélyben lenni, mindenféle gorombaságot mondhasson, mi csak bosszanthatja: az megkönnyítendi, megbosszulandja s helyreállítja végre a dolgok súlyegyenét.

Eleinte Margueritte úr épen nem haragudott meg, és szeliden iparkodott a szegény embert mérsékletre bírni; hisz az oly szerencsétlen lévén, el kellett neki nézni valamit.

Es ő mindent elnézett, minél kiállhatatlanabbnak mutatta magát Planchat, minél czivakodóbbnak, minél gorombábbnak, és miután reá nem haragudtak meg, ő haragudott.

Mindennap újabb jelenet következett, majd ezért, majd amazért, semmiért vagy csupa kedvtelésből.

Margueritte úr azonban lassanként mindinkább fogyni érezte türelmét, s nem sokára kevesebb szelidséggel válaszolt neki, és végre oda jutott, hogy nem tűrhette, ha dolgozószobájába lépett. Ismét valami panasz, valami gonoszság, valami szenteskedő árulkodás, valami rágalom; ennek tehát soha sem lesz vége? A jóság nem zárja ki a hirtelen haragot, és néha épen a legjobb emberek jőnek legkönnyebben indulatba, ez az eset történt Marguerittel is, ki nem mindig ura volt első fölgerjedésének.

Az iskola összes tanárai között csak egyetlen egyet nem támadott még meg Planchat apó: Radout.

— Ugyan mit tehetett hát Radou Planchat apónak? — kérdezék mindenfelé.

Ez nem tarthatott így, és ha a hetedik osztály öreg tanára megkímélte fiatal kartársát, az sem rokonszenvből, sem azért nem történhetett, hogy az tett volna érte valamit, de egyszerűen azért, mivel elő akarta készíteni támadását, és csak a siker tudatával akart koczkáztatni egy jó csapást.

Egy novemberi este az osztályból kijőve, belépett Margueritte úr szobájába, ki már kezdte őt jól kiismerni, és semmi jót sem olvasott ki mosolygó arczából, mert az a megjegyzés általános volt róla, hogy Planchat csak akkor mosolygott, ha valamely rút gonoszságra készült, vagy sikert aratott vele.

— El vagyok foglalva, — mondá Margueritte úr, menekülni remélvén az előre látott jelenettől.

De Planchat apó már betette az ajtót, és merészen közeledett.

— Csupán nehány szó mondani valóm van; de azok fontosak.

— Ha ismét valami panasz, akkor mit sem akarok hallani, — mondá Margueritte úr, kit a harag elfutott, látva Planchat apó különös eljárását.

— Az nem panasz, különben sem szoktam panaszkodni soha, főnök úr, semmi és senki ellen; azok, kik azt mondták önnek, hogy én panaszkodom, rágalmaztak engem, min ugyan nem is csodálkozom, már megszoktam, az tehát nem vádaskodás, hanem vélemény, mit bátor vagyok önnel közölni, ha megengedi, egy jó tanács, melyet az ön s családja iránt táplált tisztelet parancsol nekem.

— Akkor a tárgyra kérem, mert mint mondtam, el vagyok foglalva.

— Ha kartársaim egyike iránt rokonszenvet

érzek, az bizonyára Radou úr; valóban kedves fiatal ember, és mi még sokkal többet ér, telve érdemekkel, valódi kincs iskolánkra nézve. Nos tehát! Radou.

Mióta Planchat apó bele kezdett beszédjébe, Margueritte úr valóságos erőmegfeszítéssel fékezte magát, összehuzódott két kezével karszéke karjait szorongatá, melyen ide-oda forgolódott, lábát lógázva, ajkait harapdálta, arcza felpuffadt, homloka kivörösödött, orrlyukai kitágúltak, ajkai ólomszínt öltöttek, keble lihegett, azonban az öreg tanár előre hajlott s mosolyogva integetett fejével, szavait folyton élénk mozdulatokkal kísérve, kezeit majd jobbra, majd balra emelgette, mint valami bohócz.

Egyszerre Margueritte úr hirtelen fölemelkedett.

— Nos tehát Radou, — kiáltá, — én nem akarom, hogy akár róla, akár bárki másról beszéljen nekem, érti-e, nem akarom.

— De... főnök úr...

— Én mindent elkövettem, hogy önt kíméljem, s ön visszaélt e kímélettel, és engemet itt rágalmakkal mulattatott, gyávaság lenne tőlem tovább is meghallgatni. Távozzék tehát.

— De hisz én semmit sem szóltam.

— Távozzék, vagy kilököm az ajtón!

Planchat apó egy perczig habozott, azután elhatározta magát a távozásra, hátat fordítva.

Ekkor Margueritte úr ismét elfoglalta helyét,

de karszékébe ereszkedve, oly gyöngeség fogta el, mint ha rosszúl érezné magát, azonban egy percznyi szünet után volt ereje karját kinyújtani és csengetni.

Egy inas lépett be.

— Eredj leányomért, — mondá, — hogy azonnal jőjjön ide.

VII.

Midőn Helén futva rohant atyja dolgozószobájába, Margueritte urat hanyatt dőlve találta karszékében.

— Mi bajod atyám ?

Ő pár összefüggéstelen szót hebegett.

— Hirtelen rosszullét... aléltság... semmi az egész.

De leánya nem így gondolkozott, és hirtelen a vele belépő inashoz fordulva, mondá:

— Szaladjon el azonnal Graux orvosért, ha nem lenne otthon, keresse föl Evette urat, végre is hozzon egy orvost.

— Semmi az egész, — kísérté megmondani Margueritte úr.

De kézzel fogható volt, hogy csak leánya megnyugtatására beszélt így, és hogy a mit érzett, ellenkezőleg komoly volt.

Ajkai, mint arcza, ónszínűek valának, nyakának erei kidagadtak és hangosan lüktettek, úgy

látszott, mint ha képtelen volna lélegzeni, és ismételt erőlködést tett egy kis levegő belégzésére.

A mint szóhoz jutott, csak azt ismételte:

— Semmi az egész.

Enyhíteni, csillapítani kellett volna, de miként?

Helén egy pohár vizet kért; de a mint a poharat atyja ajkához érteté, az fulladozni látszott, és miután ő maga mind két kezével eltávolította magától, szabadabban lélegzett.

Leánya illatos üvegért futott, melyet orrlyukai alá tartott, de minden siker nélkül, ellenkezőleg a kínos lélegzés még fokozódott.

Szegény leány magán kívül, majdnem őrült volt tehetetlensége s tudatlansága miatt.

A cselédség össze-futott s mindenik elmondta tanácsát, a legbotorabb gyógyszereket ajánlgatva; mert ha senki sem tudta mi baja a betegnek, valamennyi tudta, mit kell alkalmazni a baj ellen, s mind egyszerre beszélt.

Margueritte úr folyton fulladozott, és már is oly halvány ajkai még szintelenebbek lettek, míg levegő után kapkodása megkétszereződött, egyszerre mellére csüggeszté fejét s többé nem lélegzett.

A körülálló cselédség fölsikoltott:

— Meghalt a szegény úr!

Helén nem kiáltozott, de atyja lábai elé térdre borúlva, szívére hajtá fejét és hallgatta annak verését.

Eleinte mit sem hallott, de elhallgattatva a cselédeket, ismét figyelt, lélegzetét visszatartva, és néhány gyenge lüktetést különböztetett meg.

Tehát ő nem halt meg, hanem elájúlt.

Hideg vizet kért, és ujjai hegyét a neki hozott pohárba mártva, erősen meglocsolta néhány csepp vízzel atyjának halántékát.

Minden cseppre rángatódzott arcza, és egész testében remegett; azután lassan fölemelte fejét s maga körül tekintett. Egy a többinél tovább tartó mély lélegzet emelte keblét s fuldoklása szűnt egy kissé.

— Hogy érzed magadat? — kérdezte leánya.

— Semmi az egész, mormogta a beteg, — ne aggódjál gyermekem, majd elmúlik, már is jobban vagyok.

E pillanatban felnyílt az ajtó, és Graux orvos lelkendezve futott be.

A beteg felé közeledve, az orvos nem tévesztette szem elől, s a látott jelek fölvilágosították a történtekről. Egy ügyes orvosnak, s Graux orvos ilyen volt, a képlet nagyon is jelentékeny volt; a duzzadt arcz, az égő szemek, az ónszínű bőr, a lihegő mell, a nyak ütereinek kidagadása; mind világosan beszéltek.

— Hagyjanak bennünket magunkra, — szólt a cselédséghez. — Kegyed maradjon, kisasszony, kérem.

És mialatt a cselédek sajnálkozva távoztak, az orvos inkább baráti, mint orvosi mozdulattal

fogta meg a beteg kezét, s a nélkül, hogy látszanék, üterét tapogatta.

Az érverés csekély, lassú, rendetlen és egyenetlen volt.

— Nos tehát, — szólalt meg, — mi történt?

Mert szokásai közé tartozott betegeivel bizalmasan czivódni, mintha azok okai volnának a bajnak.

Azután Helénhez intézte szavait, megkérdte tőle, miként történt a baj, mi idézte elő a crisist, de ő csak hiányosan világosíthatta fel.

Ekkor a beteg szívét vizsgálta meg.

Ez idő alatt Margueritte úr bizonyos enyhülést érzett, és midőn kissé könnyebben kezdett lélegzeni, az orvos felhasználta, hogy pár kérdést intézzen hozzá.

— E baj minden nagyobb ok nélkül ragadta meg önt, vagy valami heves fölindulás következtében?

— Igen megharagítottak.

De e pár szó ismét újabb kitöréssel látszott fenyegetni.

— Ne beszéljen, — intette az orvos, — az nehéz lélegzést idézhetne elő, sőt talán ájulást is, mit kerülni kell. Leánya, a kisasszony, fog ön helyett felelni.

És ismét kérdezgetni kezdte Helént, nem arról többé, mi történt a nap folytán, de atyja előbbeni életéről.

— Először van uraatyjának ilynemű crisise?

Margueritte úr igenlőleg intett kezével.

— Nem voltak-e köszvényes, csúzos bántalmai?

— Csúzosak igen, — szólt Margueritte úr.

És Heléne kiegészítette atyja felvilágosítását az által, a mit tudott.

— Igen helyes, — mond az orvos.

És nyugodtabb arczczal mondta:

— Semmi baj sem lesz, épen semmi, pár nap alatt helyre állunk.

Helén aggályteljes szíve úgy elszorúlt, hogy e szavak hallatára idegei kitágúltak és szemei megnedvesűltek.

— De gondozásra, komoly óvatosságra van szükségünk, — folytatta az orvos, — korlátlan nyugalom- és higgadtságra, s minden izgalom eltávolítására. Megjegyzendő, először is az ágyba fekszünk, s én aláírom rendeleteimet, mi igen egyszerű leend: mértékletes tejes ételek, szeszes italok s kávé igen kis adagban. Ha ehhez tartjuk magunkat, minden jól fog menni. És ügyeljen rá, hogy a beteget minden nagyobb rázkódás nélkül vigyék egy széken szobájába, azután hasonló elővigyázattal fektesse le.

Azonban bármily ovatos volt is Margueritte úr, újabb fulladásba esett, melyet ájulás követett.

De Helén most már nem érzett oly aggályt.

Az orvos jelen volt a szükségesek megtételére és azután meg is nyugtatta, hogy semmi következménye nem lesz.

Atyja nem lehetett veszélyben, mert egy pár órával előbb oly jól érezte magát, oly éber volt.

Végre ez a roham is csillapúlt, miként az első.

— A lefekvés fáradalmától jött az ájulás, — szólt Graux, — most miután teljes nyugalomban lesz, nincs mitől tartani.

Helénnek úgy tetszék, hogy az orvos e szavakat atyjához intézte s nem ő hozzá.

— Estére visszatérek, — szólt az orvos. És titkosan intett Helénnek: «Kísérjen ki, beszédem lesz kegyeddel».

Habár látta s megértette e jelt, nem mozdúlt, midőn Graux úr kiment, mert őt követve, bizonyosan nyugtalanította volna atyját.

De az orvos még nem haladt két lépést, midőn az ajtóhoz szaladt.

— Elfeledtem megkérdezni Graux úrtól, miként kell készíteni a rendelt digitalis-theát, — mondta.

És kiment, az orvost a földszinten érte utol.

— Ön beszélni akar velem? — kérdezte.

Az orvos megfogta kezét.

— Kegyed bátor leány, nemde gyermekem? — kérdezte.

Helén tetőtől talpig megrázkódott, s lélegzete elállott.

— Istenem!

— Igen komoly a baj, — folytatta az orvos, — nagyon komoly.

A leányka ingadozott, és roskadva támaszkodott a falhoz, az orvos feltartotta.

— Nos, nos, — mondta, — talán rosszúl érzi magát? Kegyed tehát nem oly bátor leány?

— Nem tudom, — rebegte, — de hisz ön azt mondta, hogy nincs ok a félelemre.

— Meg kellett nyugtatni szegény atyját.

— De csak nincs elveszve? — kiáltotta zokogva.

— Biztosan elveszve nem, kétségtelenül, mi még megmenthetjük.

És a leányka kétségbeesését látva, hozzá tette:

— Remélem megmentését... de végre az állapot komoly, igen komoly.

Egy pillanatig megsemmisülten, összezúzva állott e csapás alatt, mely oly hirtelen sújtá őt; azután lassanként magához térve, fölemelte fejét.

— Kötelességem volt kegyedet figyelmeztetni.

— De hát mi baja? — kérdezte elhaló hangon.

— Egy asystolicus roham.

— Asystolicus? — kérdezte.

— Vagyis oly szívbaj, melyben ez organum összehuzódik, és következéskép nem bír megszabadulni a fojtogató vértől.

— És ez veszélyes?

— Igen veszélyes.

— De hisz ő soha sem volt beteg.

— Már régen az volt tudtán kívül, az erős szívgörcsroham mutatja helyzetét.

Helén pár perczig habozott.

— De e betegség gyógyítható, nemde ?

— Igen... néha. Legalább élni lehet vele.

— Akkor ő élni fog, mi ápolni fogjuk és megmentjük. Ön azt kérdezé : bátor leány vagyok-e ? nem tudom, az voltam-e, de igérem, hogy az leszek. A mai napig gond nélkül éltem világom, atyám akarta s dolgozott érettem. Most rajtam a sor határozni, s érette dolgozni. Meg fogom tenni.

— Bátorság gyermekem ; ha szüksége leend reám, rendelkezzék velem, most pedig menjen vissza hozzá és főleg nyugalom.

Helén visszament. De a belépés pillanatában megállott, szemei könnyekkel teltek meg.

Az orvos nyugalomra intette. Tehát nyugodtnak kell lennie, hogy atyja ne sejtse aggályait.

Megtörlé szemeit, és többszörösen erősen fellélegzett, azután mosolylyal ajkain belépett.

— Ugyancsak egyszerű volt Graux úr magyarázata, — mondta, atyja ágyához közeledve, — de te tudod, hogy ő kissé beszédes, és ha valamit magyaráz, soha sem végzi be.

VIII.

Se éjjel, se másnap reggel nem jelentkezett több szívgörcsös roham, azonban az éj első része rosszúl kezdődött.

Margueritte urat magasan helyezték el ülő helyzetben fekhelyén, s fejét párnákkal támogatták; s noha az álom erőt vett rajta, képtelen volt aludni; időről időre azonban csillapúlt, s Helén, ki fekhelyénél helyezkedett el, azt hivé, hogy végre megnyugszik atyja; de majdnem azonnal látta, hogy feje előre hanyatlik s pillanatonként fel-fel riad.

Az este tíz órakor visszatérő orvos értesült a 12—15-ször ismétlődő sajátságos felriadásról, megmagyarázta okát a megrémült Helénnek.

Midőn a légzési szervezet működése meg van támadva, az izmok természetes játéka, mely rendesen a lélegzést elősegíti, nem kielégítő, s akkor önkéntelenül is sóhajtozni kell, legalább lélegzés által; tehát az izmok, melyek e mély lélekzés által izgatódnak és a mellből kiemelkednek, s az akarat uralma alatt állanak, természetesen csak akkor működhetnének, ha nem alszik a beteg; innen származnak koronként a felriadások.

Azonban reggel felé egy kicsit mégis szunnyadhatott, és Helén rendeletet adott, hogy ez álom ne zavartassék, a harang először nem szólalt meg, és a szolgák által felköltött tanárok magok ébresztették föl a növendékeket, kik csendesen gyűltek össze osztályaikba, több mint negyedórával később, mi igen furcsának tűnt fel.

E pár órai nyugalom nagyon jót tett a betegnek, és midőn az orvos jókor reggel meglátogatta, jelentékeny javulást állapított meg, különösen

lelki állapotában, mely előtte való nap a psychikai nyomás súlya alatt a tökéletes érzéketlenségig fokozódott, mintha már a halál ragadta volna meg azon az oldalon.

Nemcsak hogy képes volt felelni az orvos kérdéseire, de sőt ő maga is kérdezősködött.

Egy bizonyos pillanatban fölkérte leányát, hogy pár perczre magokra hagyja őket.

És midőn az visszavonúlt:

— Ön nem sejti az okot orvos, nemde, miért kívántam, hogy leányom távozzék? Beszéljen velem nyíltan, mennyire vagyok? mitől félhetek s mit remélhetek? ha egyáltalán meg van az még nekem engedve.

— Hogyan? ha megengedhető-e a remény! Az rendelve van önnek! ez a gyógyulás egyik föltétele.

— Beszéljünk őszintén kérem. Tegnap nem bírtam magamnak számot adni állapotomról, de ma reggel, noha még mindig képtelen vagyok összes értelmemet igénybe venni, értem, érzem, hogy állapotom igen komoly.

— De semmi esetre.

— Azt érzem.

— Vajon szükséges-e ily gondolatokkal tépelődni? Ha semmi rosszabb nem éri, ez nem nagy baj.

— Szabadítson meg e gondolattól orvos, mit sem kívánnék jobban, — szólt Margueritte úr szomorú mosolylyal, — mert megvallom önnek min-

den álszégyen nélkül, hogy nem bírok megbarátkozni a halál eszméjével.

Nehezen és hosszan lélegzett.

— De hiszen önt soha sem fenyegette a halál, kedves Margueritte úr, verje ki ezt a fejéből; ön beteg, ez az egész, és pedig oly bajban szenved, melyet ápolással s elővigyázattal meggyógyítunk könnyen.

— Nos tehát, orvos, gyógyítson meg; én mindent megteszek, a mit kíván; vágja le karomat, lábamat, bonczoljon fel, panasz nélkül tűröm el, csak ne hagyjon meghalni.

Ismét föllélegzett, és még hosszabban, még nehezebben ez úttal.

— Ön kifárasztja, felizgatja magát, — mond az orvos, — ez nem rendeleteim teljesítése.

— Engedje elmondanom, mit közölni akarok önnel. Ha ennyire ragaszkodni lát az élethez, nem gyávaságból történik, de e pillanatban meghalni borzasztó lenne, kétkednem kellene a gondviselés igazságosságában. Gondolja meg, hogy harmincz évig fáradtam, hogy ide juthassak, a hol vagyok; hogy még csak érintettem az ígéret földét, s így felfoghatja, miszerint nem szeretnék meghalni, mielőtt belépek. Ha egyedül volnék, megadnám magamat a balvégzetnek, s meg sem kísérleném a küzdelmet, de nekem leányom van, orvos!

Kénytelen volt elhallgatni, hogy levegőhöz jusson, mely elfogyott, és nem tehetett egyebet, mint fejét hátra feszíteni, vállait felhúzva, száját

felnyitva, halvány arczának minden izma görcsösen rángatódzott.

Midőn egy kis levegőt szívott be tüdőjébe, s szive kissé megszabadúlt az azt ellepő vértől, folytatta:

— Nekem leányom van, orvos, leányom, kit szeretek, szenvedélyesen szeretek, és ki magára maradna elhagyatottan, egyedül öreg anyámmal, ha én elvesznék, árva lenne vagyontalanúl, állás nélkül, szóval: nyomorban. Adjon hát nekem csak pár évet még, mert azt értem; azután mit tegnap éreztem s mit még ma is érzek, hogy belsőmben valamely veszélyes, szervi sérelem lehet, és most már hosszú életet nem is kívánhatok. Tegnap s az utolsó időben, midőn tervezgettem a jövőre, akkor még bíztam a jövőben. Tíz évre számítottam, de ma már csak egy évet kérek, csak pár hónapot, míg leányomat férjhez adhatom, megigérheti-e ön azt nekem?

— Hogyan! hónapokat? de esztendőket ígérek meg önnek, azokat, melyekre ön számított.

És Graux orvos ragaszkodott az ígéretéhez, de ő nem tartozott ama behizelgő orvosok sorába, kik meg tudják csalni betegeiket; ellenkezőleg ő egyenes nyílt ember volt, kissé nyers is, ki nem értett a színlés mesterségéhez. A mit gondolt, ki is mondta, s a mit nem gondolt, rosszúl fejezte ki, és minél inkább iparkodott, annál ügyetlenebbül.

Daczára szóhalmaza- és okoskodásainak, nem

bírta meggyőzni Margueritte urat, ki egész nap is szívesen hallgatta volna ama új szó reményében, melyből, beszédjében fölfedezve, vigaszt meríthessen, de melyet mindeddig nem talált meg.

Az orvos távozta után visszaesett apathicus álmába, de minden újabb crisis jelensége nélkül.

Több órán keresztül maradt így a nélkül, hogy egyetlen szót intézne leányához s anyjához, nem látszott másra gondolni, mint lélegzetére.

Azonban időnként kétségbeesett tekinteteket vetett leányára, jeléül, hogy nemcsak önmagával foglalkozott; de Helén félt, nehogy fölizgassa, nem merte kérdezni, miért néz reá oly gyöngéd, aggódó s oly szomorú tekintettel, különben ő nagyon is kitalálta, mit atyja felelne neki.

Margueritte fölhasználva anyja távollétének pillanatát, magához szólítá leányát.

— Jőjj, hadd beszéljek veled, — mondta, — figyelj reám félbeszakítás nélkül, és főleg felelj nekem egészen nyíltan, mint oly igaz, őszinte leányhoz illik, minő te vagy.

Helén megragadta kezét, s szeretetteljesen megcsókolva, felelte:

— Igen atyám.

— Megkérdeztem Graux urat, mit gondol állapotomról; ő mindenféle feleleteket adott megnyugtatásomra, de épen nem nyugtatott meg; én érzem, hogy veszve vagyok, szegény gyermekem.

— Atyám! — kiáltá.

De összeszedte magát, és daczára kétségbeesésének, volt ereje egy mosolyt erőszakolni arczára.

— Ugyan, vajon, ha te veszélyben volnál, — mondta, — lehetnék-e én ily nyugodt, leányod, ki oly forrón szeretlek.

— Kértelek, hogy félbe ne szakíts, — folytatta az apa, — a mit én mondok, az áll, s ha én szólok, kétségbeesésed koczkáztatásával és bajom súlyosbítása daczára történik, mert azt elhiheted, hogy nem történik kínos felindulás nélkül, de ha beszélek, meg kell lenni. Hallgass ki tehát, és ha meghallgattál, felelj nekem. Ha engem ily szerencsétlennek találsz a halál közeledtére, oka, mert reád gondolok, kedves leányom. Arra kétségtelenül el valék készülve, hogy egy napon el kell hagynom tégedet, de nem hittem, hogy az ily korán fog bekövetkezni, ötven éves koromban. Még számos éveket reméltem magam előtt, hogy szerethesselek, és megszerezzem neked azt az állást, mit eddig elmulasztottam. Oh! én igen oktalan voltam, a jövőre számítottam. Végre a múlt helyrepótolhatatlan, és azzal a vigaszszal bírok legalább, hogy te nem vádolsz azért engemet.

— És ugyan miért, Istenem!

— Hogy nem használtam föl a jelent, a menynyire csak lehetséges volt, úgy, hogy ha e crisisből nem menekülök, te vagyontalanul, nyomorban maradsz. Ime ez az én aggodalmam, kínszenvedésem.

Fulladozva hallgatott el, de pár percz eltelte után folytatta:

— Úgy szeretnélek téged magadra nem hagyni. Én említettem neked Radout, és reményeit, de te soha sem feleltél nekem őszintén e tárgyban, és én nem sürgettelek, mert volt idő előttünk, s én nem akartalak férjhez adni huszadik éved betöltése előtt. De ez idővel nem rendelkezünk többé, és most sürgetnem kell feleletedet. Mit tartasz te Radouról? Mily érzést kelt ő benned? és elfogadnád-e férjül?

Helén sokáig hallgatott lesütött szemekkel.

— Nos tehát nem felelsz?

— Mivel kívánságod szerint nyíltan s őszintén akarok neked válaszolni, és mivel gondolkozom rajta, mert midőn te nekem Radou úrról beszéltél, nem gondolkoztam arról, mit érzek iránta s elfogadnám-e őt férjül; semmi se sürgetett, miként magad is mondád, s én vártam, hogy ez érzelmek magoktól fejlődjenek s nyilvánuljanak, de azok még nem nyilvánultak.

— Tehát visszatetszik neked?

— Épen nem, sőt igen csinosnak találtam.

— És ez az egész.

— De... igen, legalább nekem úgy tetszik... te váratlanul kérdesz.

— Hát ha kezedet megkérné?

— Atyám!

És atyja szive mélyébe tekintett.

— Felelj nekem, — sürgette az apa.

Azután szelidebb, majdnem könyörgő hangon utánna tette :

— Kérlek gyermekem.

Helén ingadozott, azután elszántan mondta :

— Azt fogom tenni, a mit te kívánsz.

Megfogta kezét és erősen megszorította, azután karjaiba véve, megcsókolta.

— Küldj Radouért, — mondta.

— Atyám !

— Kérlek, hivasd el őt.

IX.

Körülbelől egy óra leteltével Radou megérkezett, és az atyja szobájának ablakánál reá leső Helén látta belépni az udvarba. Keztyűsen és hibátlan öltözékben s keresett magatartással, mint rendesen, és minden sietség nélkül ovatosan lépdelt, figyelve nem teszi-e lábát a nedves földre, hogy be ne sározza magát.

Helén szótlanul hagyta el hirtelen a szobát, hogy elibe menjen, mert beszélni akart vele, s néhány figyelmeztetéssel előkészíteni, mielőtt atyját látja.

Radout bevezették a terembe, és miután Helén hirtelen lépett be, a tűkör előtt lepte meg, a mint magát nézve, javában rendezgette bodros hajfürteit. Nem jött zavarba, és tökéletes nyugalommal fordúlt meg.

— Már előbb meglátogattam volna tisztelt édes atyját, kisasszony, ha nem féltem volna, hogy alkalmatlan leszek, — mondta. — Boldognak érzem magam, hogy reám gondolt, és hivatott. Hogyan van?

— Igen rosszúl.

— Ah! Istenem!

— Épen azért óhajtottam előbb önnel találkozni, hogy figyelmeztessem, nehogy a felindulás vagy meglepetés egy mozdulatával megijeszsze őt. Mert mindenekelőtt nyugalmat rendelt neki az orvos.

— De hát mit mond az orvos?

— Igen komolynak találja állapotát.

— Beszélt vele négy szem közt?

— Igen.

— Akkor hát egész nyiltan nyilatkozott?

— Úgy hiszem.

— Kegyed tudja kisasszony, mily ragaszkodásteljes tiszteletet tápláltam édes atyja iránt. Ne lásson tehát kérdezősködésemben más érdeket... fájdalmas kifejezést keresett, más érdeket, mint a ragaszkodását. Állapota csaknem kétségbe ejtő, nemde?

— Oh nem!

— Szívbaja van?

— Asystolicus rohama volt.

— Ah!

— Ismeri ön e betegséget?

— Veszélyes, csakugyan igen komoly.

— De mely nem halálos úgy-e?

Rémületében most ő kérdezősködött, miután Radou ismerte e betegséget, talán megmondja n ki azt, mit Graux orvos elhallgatott előtte.

— Kétségkívül, — felelt Radou, — legalább én nem hiszem. Kegyed tudja, én tanultam az orvosi tudományt, csak arról beszélhet az ember, a mit tud.

Ha Helén képes lett volna e pillanatban reá figyelni, észre vette volna, hogy ha Radou nem szólt, nem azért történt, mivel tán nem tudott felvilágosítást adni, hanem épen ellenkezőleg, mivel tudott volna.

De ő nem Radout nézte, hanem atyja lebegett szemei előtt, ő reá gondolt, ő miatta jött elibe, előkészítendő a leendő együttlétre a beteggel, melyet bizonyára megakadályoz, ha hasonló felelősséget mert volna magára vonni.

A dolog persze nehéz és kényes volt, de a körülmények olyanok voltak, hogy neki csak az elérendő czélra kellett tekinteni, s nem az eszközökre. Midőn atyja élete forgott a játékban, nem lehetett tekintettel semmi másra; ő mindenek előtt, egyedül ő.

— Minthogy ön ismeri e rettenetes betegséget, — mondta elszántan, Radou szemébe tekintve, — akkor ön azt is tudja, nemde, hogy a beteggel szemben minden izgatást s ellenmondást kerülni kell? Ez okból siettem ön elébe, uram...

Az ifju úgy tekintett reá, mint ha nem értené.

Látva, hogy nem jön segélyére, a leány folytatta:

— Azért jöttem, hogy megkérjem, ne ellenkezzék atyámmal, ne vitatkozzék vele, és még az esetben is, ha önnek valamely ajánlatot tenne... mely önnek nem tetszenék, még akkor is beleegyezőleg feleljen óhajtására.

— De kisasszony...

— Itt a beteg egy szeszélyének teljesítéséről van szó, s arról, hogy az ellenkezést kell kerülni, csupán erről és semmi másról; e nélkül, legyen meggyőződve, soha sem engednék meg magamnak önnel szemben hasonló kérelmet.

Most az ifjun volt a sor, hogy szemlélje s átkutassa e szavak rejtett értelmét.

De ki nem találván, kérdezte:

— És ugyan minő ajánlatot szándékozik tenni nekem édes atyja?

— Majd felvilágosítja ő maga, miután azért kérette önt. De bármi legyen is az, kérem, ne törődjék az ajánlattal magával, csupán a feleléttel, mi úgy is csak egy beteg irányában kötelezendi önt.

Azután abban a hitben, hogy eleget mondott, és képtelen lévén róla többet mondani, fölkérte Radout, hogy kövesse.

— Atyám türelmetlenkednék távollétem miatt.

Először ő lépett a szobába, mondván:

— Radou úr.

Margueritte kezét nyújtotta az ifjú tanárnak.

— Köszönöm sietségét, barátom, — mondá.

Margueritte ágyban fekvése óta, anyja mellette helyezkedett el, vagy is inkább a szoba egyik sarkában, összehuzódva oly igénytelenné, a mint csak lehetett, s ott várta, hogy unokája kívánjon tőle valamit, mert ő magától se tenni, se ajánlani nem mert semmit, félt, hogy zavart okozhat, midön segíteni akarna, annyira, hogy még járni s mozdulni sem mert. A mint Helén látta leűlni Radout atyja ágya mellé, fölkereste nagyanyját.

— Jőjjön egy kicsit a levegőre, nagymama, — mondta, — az jót fog tenni, nem kell ennyire bezárkózni.

— A mint akarod, leányom, — szólt az agg nő, ki nagy zavarban volt, menjen-e vagy maradjon; egy részről nem szivesen hagyná el fiát, más részről nem tudva, miként kelljen magát ily körülmények közt viselni, mi egészen szerencsétlenné tette.

Lecsüggesztett karokkal s előre hajolva, mintha tojáson járna, követte unokáját és kiment.

Ez idő alatt Radou figyelmesen, szótlanul szemlélte Margueritte urat.

— Ha én önt jelenlegi állapotomban ide kérettem, — szólalt meg Margueritte, — meg fogja érteni, úgy-e, hogy veszve érzem magamat.

— Ej ugyan miért, kedves uram?

Margueritte kezével intett, hogy ne szakítsa félbe.

— Graux orvos azt állítja, legalább előttem, hogy meggyógyítand. Én nem hiszem; az engem sujtó roham túlságos erős volt, s a vérkiömlés szivemen nagyon is veszélyes. Nézze fulladozásomat és lihegő lélegzésemet, mely oly nehézzé s kínossá teszi beszédemet, vegye ehhez, mit nem láthat, a végtagok hidegülését, az ájulási hajlamot, mely olyan, hogy minden perczen ájulástól félek, és meg fogja érteni, — kénytelen volt hosszú szünetet tartani, — láthatja, hogy nem élhetek illusiókban, bármily kedvesek lennének is azok nekem. Én el vagyok veszve.

Radou, ki már eleinte is erősen tiltakozott e gondolat ellen, most még erélyesebben harczolt ellene, — az lehetetlen, bízni kell Graux orvosban, — a fulladozás könnyen megfejthető; végre felhozott mindent, mit egy hinni nem akaró ember mondhat, és csak látni, hallgatni kellett Radout, hogy meggyőződjünk, miszerint ő azon ember vala.

Noha Margueritte állapotánál fogva nem láthatta a körülte történteket, mégis megtette ez észrevételt, de ekként indokolta:

— A rokonszenv, a barátság, melyet irántam érez, küzd a gondolattal, hogy veszve vagyok; ön is olyan, mint szegény leányom, ki nem akarja megadni magát a gondolatnak, hogy meghalok. Ez mélyen meghat engem, higye el barátom, és e harmonia közte s ön között kedves én nekem, de szerencsétlenségre mi azt nem remélhetjük, s

ha azt mondom, hogy meghalok, nem akarom én szeretteimet megindítani, hanem szért mondom, mert érzem. Térjünk hát a tárgyra, a melyért kérettem.

— Nem fogja-e az kifárasztani önt? — kérdezte Radou, — talán várhatnánk vele.

Margueritte úr reá nézett.

— Ön tudja, hogy egészen szolgálatára állok, — folytatta Radou, — s ha kívánja, akkor...

— Akkor azonnal. Condéba érkeztekor, midőn a házasságról beszéltünk, megkértem önt, várjunk még a kérdés megoldásával. Akkor még volt arra időnk. Legalább azt hittem. Ma már nekem nincs időm. Holnap, vagy tán pár nap múlva én már nem leszek itt. Mielőtt szegény leányomat elhagynám, szeretném biztosítani jövőjét.

A felindulás megszakítá szavait, és a fulladás ismét bekövetkezett.

— Majd szólítok valakit, — kiáltott Radou, fölemelkedve.

De Margueritte várakozásra intett kezével, azután pár percznyi szünet után folytatta:

— Szeretném biztosítani életét, és ép ezért kérdem önt, hogy szándéka nem változott-e?

— De...

— Több ok volt e házasság halasztására, — folytatta Margueritte, — most pedig ok van annak siettetésére; ön láthatja a nélkül is, hogy kénytelen volnék magyarázatára. Mielőtt felelne

nekem, csak egy szót teszek még hozzá, mely megismerteti helyzetemmel; ha még két évet várhattunk volna, akkor képes lettem volna leányommal némi hozományt is adni, és minden évben egy kis összeggel kiegészíteni azt; ma azonban ha férjhez megy Helén, semmije sincs, se nem lesz semmije, mert én nem hagyhatok rá semmit. Erőlködve jutott el idáig, és kimerülten lihegve hallgatott el.

Radou elég soká hallgatott felelet nélkül zavarban s habozva.

— Természetesen, — szólt végre szemlesütve, — én ma is ugyanazon érzelmeket táplálom Helén kisasszony iránt, mint ezelőtt egy vagy három hónappal éreztem. Azt csak fel nem teheti, hogy megváltozhattam volna. De ha azt mondanám önnek, hogy kész vagyok nőül venni, annyi volna, mint elismerni az ön aggályait, míg ellenkezőleg meg vagyok győződve, hogy annak semmi alapja sincs, semmi, semmi. Valóban nem vehetek magamra felelősséget. Ezzel a betegség bűntársává tenném magamat. Lássuk őszintén, ha azt felelném önnek: «készen vagyok», nem hinné-e még szilárdabban, hogy veszve van. Míg e felelet, melyet elhalasztok, átteszek a jövő hétre, egy hónapra, bebizonyítja önnek, épen a halasztás által, hogy nem forog veszélyben, de épen nem, oh nem!

Margueritte ámultan nézett reá, azt kérdezte magától, nincsen-e valamely hallucinatio be-

folyása alatt, s hogy valóban igazi szavakat hallot-e s ha Radou csakugyan szemei előtt volt-e? Lehetséges volt-e? És jobb kezével tapogatva, megszorítá saját balját.

Ezalatt Radou fölkelt, s órájára nézve:

— Ime itt az előadás órája, — mondta, — holnap visszatérek látogatására, és ha kívánja, folytatjuk e tárgyat. Tehát holnapra.

X.

Radou úgy rohant le a lépcsőn, mintha a tűz űzte volna.

Csakugyan szépen megszabadúlt, a leány után az apától.

A leány könnyelmű.

Az apa egy ravasz normandi.

De nemcsak a normandiak alattomosak, a lothringiaiak is azok, s ha kell, számítani is tudnak.

Persze, hogy kemény dolog volt ily kétes modorban válaszolni s ily módon elillanni, de mit tegyen másként?

Igent nem mondhatott, mert becsületes ember volt.

Midőn szándékát nyilvánította, hogy Helént nőül veszi, közvetlen hozományra számított, és később bizonyos vagyon öröklésére; de nem volt se hozomány, se örökség, nem vehette el.

A nő szép és kívánatos volt, annyi bizonyos, komoly szép tulajdonokkal telve, azt hitte, de azután? Nem a szépség, a szerelem vagy a jóság kell a házassághoz, ha ez valami is pótlékúl, de a tekintélyes hozomány a fő dolog.

Észszerűen nem vehetett nőül egy szegény nőt, bármily szép volt is az. Ő nem akart a Planchat apóéhoz hasontó életet magának, ez egyetlen gondolatra fellázadt benne minden.

Kétségtelenül keserves volt e szép leányról lemondani, de utoljára vannak még mások is, és oly csinos ifjunak, mint ő, nem volt oka nyugtalankodni egy elmúlt házasság, sem egy szép leány elvesztése miatt.

Ily elmélkedések közepett kerülte meg háromszor, négyszer az udvart, örülve, hogy ily módon menekűlt e valóban kellemetlen zavarba ejtő helyzetből.

Ha, miként valószínűnek látszott, Margueritte úr áldozataúl esnék e betegségnek, akkor mindennek vége, s nincs többé házasság.

Ha ellenkezőleg újra felgyógyulna, a házasság ismét megújulhatna, és előidézhetné az anyagi előnyöket, melyekre jogosan számított, midőn kezdeményezte. És az óra ütésére önelégülten s a legjobb hangulatban lépett osztályába.

«Mi láttuk az utolsó előadáson, hogy a kettős élenyű összetevésben két eset különböztetendő meg: 1-ször az összetevés alji vagy semleges, 2-szor kénélegsavas.»

Azután két fecsegő tanítványt vett észre, félbeszakította magát.

— Kérem, ne zavarjanak engemet figyelmetlenségök által, épen most jövök kedves főnökünktől, ő a legrosszabbúl van; mélyen meghatva távoztam tőle, és összes hidegvéremre van szükségem, hogy képes legyek előadást tartani. Azt állítom tehát, hogy az első esetben a szerkezet következőképen történik...

Helén a mint távozni látta Radout, azonnal atyjához sietett.

Tökéletesen kimerűlt helyzetben találta, a fej bal vállára csüggesztve, ajkai lecsüngve s a karokat erőtlenül.

— Kifárasztott e párbeszéd.

Semmi felelet.

De neki rettenetesen hosszú pár percz után. és mialatt aggályteljesen kérdezte magától, mitől kell rettegnie, a beteg kissé magához tért, hogy reá tekintsen.

De milyen kétségbeesett kifejezés volt arczán és szemeiben.

Egyszerre könnyeket látott arczán leperegni, és kezét fölemelve, leányának nyújtotta.

— Ah! szegény leányom, szegény leányom!

— De hát mi bajod atyám? Mi bajod? roszszúl vagy?

A beteg fejét rázta.

— Ez volt utolsó reményem, és most ez is elhagyott. Ő nem az az ember, kinek én hittem.

— Nos tehát! atyám, nem kell azért kétségbe esni; Radou úr s közöttem semmi igéret nem történt. Én nem szerettem, s e házasságba csupán azért egyeztem, hogy téged ne keserítselek. Ily föltételek mellett pedig sokkal jobb, ha nem létesül. Részemről biztosítlak, hogy legkevésbbé sem haragszom érte, sőt még csak csalódásba sem ejt.

— De te egyedül, minden támasz, s a legkisebb segédforrás nélkül maradsz.

Az előtte való napon Helén már minden perczben s mindenféleképen megvitatta e gondolatot, mindig talált valami új okot annak visszautasítására, atyjának bebizonyítva, hogy ő nem oly beteg, mint hiszi.

De ez állhatatosság, melylyel az mindig visszatért ugyan e félelemre, nagyon is arra mutatott, hogy nem bírta őt meggyőzni, jobb volt tehát egy más eszközhöz folyamodni.

— Soha se fogadhatom el, hogy egyedül maradjak, de ha mégis a lehetetlenség daczára bekövetkeznék, ha téged meggyilkolna, nem mondom e betegség, de bármely előre nem látható baleset, el lennék-e én veszve azért? És az a félelmed, mely gyötör tégedet, hogy egyedül hagysz el atyám, ha megvalósulna, oly rettenetes volna-e, minőnek azt szereteted képzeli?

— Fájdalom!

— A borzasztó csak a lelki kétségbeesés volna, az, hogy többé nem láthatnálak, az, hogy meg

lennék fosztva attól a szeretettől, mely gyermekségem óta annyira boldogított engem.

Daczára az erélyes küzdelemnek, melyet elkövetett fentartására, hogy áldozatul ne essék felindulásának, nem bírt uralkodni magán e katastrophára czélozva, melyet lehetetlennek állított, de melyet oly fenyegetőnek érzett, nem volt képes remegő hangját legyőzni, mely egy bizonyos pillanatban összeszorúlt torkán megtörött. De majdnem azonnal kétségbeesett erőlködéssel folytatta:

— Azt akarom mondani, hogy bánatomat kivéve, nem volna veszve minden, én nem vagyok többé gyermek, nem vagyok többé tehetetlen, nem vagyok képtelen a munkára, képtelen kenyerem megkeresésére. Az, mit tőled tanultam, hasznomra válhatik; eleget tudok arra, hogy leczkéket adhassak, írataim megvannak, láthatod tehát jó atyám, hogy éhen nem halnék meg.

— Tizenkilencz évvel! Ah! szegény leányom, mily lelki furdalás, hogy nem tettem éretted semmit.

— Te mindent megtettél, miután módot adtál önfentartásomhoz. Ha kell, erős és bátor leszek, azt igérem, esküszöm neked! — És atyja kezét ajkához emelve, megcsókolá mintegy fogadása szentesítéseül, melyet az atyja fölött lebegő veszély, melyet oly közel érzett a lecsapáshoz, tett oly ünnepélyessé.

— Ennyi szépség! — mondta atyja, alkal-

masint belső eszmemenetét követve inkább, leánya szavaira.

Egy percznyi szünet állott be, és pár perczig előre hajolva maradt, egy kis levegőt kísértett meg beszívni, mert a fulladás kínosan fokozódott, egyaránt halálsápadtságával és nyugtalan tekintetével.

— Bármerre tekintek, — mondta, — csak veszélyt látok számodra. Ah! tulságig büszke voltam szépségedre. És mi lesz szegény nagyanyádból?

— De hát nem leszek-e én itt?

— Igen, nemde te helyettesítesz engem?

— Oh! esküszöm neked.

Az ajtó felnyílt, s Graux orvos lépett be.

— Nos tehát, — mondta, miután betegét szemlélte, — örömmel látom, hogy jobban vagyunk.

— Azt találja orvos?

— Természetesen.

— Én nem érzem magamat jobban; ellenkezőleg majd megfulok, nekem úgy tetszik, hogy minden perczben rosszabbúl lehetek.

— Nos, hát ha az bekövetkeznék is, nem kell aggódni.

De Helénnel szemben, ki kísérte, nem tartotta meg e biztosítást.

— Nem jól megy a dolog, a szív nem csillapul; édes atyja tehát fölindúlt valamin, bántotta valami?

— Igen.

— Ezt minden áron meg kell akadályozni.

— Megkísértettem, de képtelen voltam.

— Ha újabb aléltsága lesz, semmiről sem felelek.

— Nem lehet azt megakadályozni?

Az orvos fejét rázta.

— S ha meglepné, — kérdezte Helén remegve, — mit kellene tenni?

— Reméljük, hogy nem jelentkezik.

— De ha mégis bekövetkeznék?

Egy pillanatig habozott.

— Akkor küldjön értem, kisasszony.

Helén nem figyelt tovább, hanem visszasietett atyjához a legégetőbb aggálylyal telve, mellette akart lenni, noha nem tudta, mit kell tennie ájulás esetén.

Az este újabb változás nélkül telt el, azonban az átalános állapot mind komolyabbnak látszott.

Az éj is igen kínossá vált a szegény betegre, ki azonnal félig elfulva riadt fel, a mint elaludt.

Mellette föle hajolva Helén nem tévesztette el szem elől; reggel felé látta, a mint visszahanyatlott párnáira, és fejét lecsüggésztette, mint már gyakran, ha elaludt.

Azonban nem volt ugyanaz a mozdulat.

Ijedten akarta fölemelni fejét, de atyja nem mozdúlt.

— Atyám, — kiáltott ekkor, — atyám!

Kezét szivére tette. De nem találta meg.

Fülét keblére illesztve, hallgatódzott. De mit sem hallott.

— Atyám! felelj nekem!

Azután a borzasztó valóság érzése mind inkább megragadta.

— Atyám! mondj legalább nekem Isten-hozzádot.

Meg volt halva. És az Isten-hozzádot, melyet tőle kért, már nem bírta leányának megadni.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Az utolsók is, a kik Helént a temetésről hazáig kísérték, távozni készültek. Megölelték, kezet szorítottak vele; néhány vígasztaló s bátorító szót intéztek hozzá s azzal a lehető leggyorsabban menekültek; mert végre is mit mondjanak e szegény leánynak? főleg mit válaszoljanak netalán kérdéseire?

E szerencsétlen Margueritte a szó szoros értelmében semmit sem hagyott hátra; leányára legborzasztóbb nyomor várakozott, s a szegények ellenében jó óvatosnak lenni; nem lehet tudni, minő eszmék forognak agyokban s minő szolgálatot kívánhatnak. Sőt jó az embernek önmaga ellenében is fölfegyverkezni a meghatottság elragadtatása ellen, mert így juthat az ember néha oly kötelezettségekhez, melyeket később megbánik.

Az ebédlőben, hol a kályha mellett állott az árva könnyektől piros arczczal, összeszorított ajkakkal, s a kétségbeeséstől elszorúlt szívvel, senkije sem volt többé nagyanyján kívül, ki egy

sarokba ülve olvasóját forgatta ujjai között, szegény fiáért imádkozva, és Mindez nagynéni, ki egy karszékben pöffeszkedett.

Ezek képezték most egész családját, mert nem tarthatta rokonainak többé azon nagybátyát és nyolcz unokafivért, kik nem tehettek három mérföldnyi útat azért, hogy atyját a temetőbe kísérjék.

Mindez néni eljött, mivel ő kész volt mindig és bárhova elmenni, csakhogy arra már nem gondolt, miszerint egy unokaöcscseért érdemes lett volna a gyászköltséget viselni; ez nagy kiadás és megelégedett oly öltözékkel, melybe annyi feketét vegyített, a mennyit csak lehetett; ez is késleltette őt annyira, hogy épen csakis a temetésre érkezhetett meg.

A mint egyedül maradtak, a nagynéni fölemelkedett.

— Most tehát elérkezett a pillanat, unokahúgom, az ügyekről beszélni. Helén pár pillanatig rábámult a nélkül, hogy értené. A pillanat az ügyekről beszélni? Miféle ügyekről? Neki csupán egy volt, atyjára gondolni és róla beszélni.

— Ha tehettem volna, — folytatá a nagynéni, — siettettem volna Cocottot, hogy a temetés előtt érkezzünk meg, de hát csikója van a szegény állatnak, nem kínozhattam; és különben is nem oly lényeges, ha előbb vagy utánna értünk is ide.

Szünetet tartott, várva Heléne válaszát; de az mit sem szólván, — folytatá:

— Mikor szerencsétlenség ér, akkor találjuk föl családunkat, nem igaz unokahúgom?

Ezek gyöngéd szavak valának; de Mindez nénitől eredve, ki nem volt közlékeny, fölzaklatták Helén szivét.

— Ha lehetséges volna, — folytatá a néni, — természetesen fölajánlanám neked házamat, de az nem lehetséges.

— Én arra nem is gondoltam.

— Ott vannak az unokatestvérek; a fiúk tudod húgom, pajkosak, — ő ezt oly büszkén mondta a fiairól, mint a mily elbizottan beszélt mindenről, mi az övé volt, kivéve férjét, — és azután te mit sem értesz a gazdasági dolgokhoz; te kisasszony, egy művelt, tanult leány vagy, a falu s a rétek nem elégítnének ki. Istenem! én nem kárhoztatlak. Mindenkinek meg van a maga foglalkozása. Én magam sem volnék helyemen a városban. Mi tehát ezt illetné, egyszerűen azt akarom kifejezni, hogy te nem lakhatol minálunk.

— De nagynéném, nekem soha sem jutott eszembe önöknél lakni, — felelt Helén sértődve, — hogy Mindez néni ekként utasítja ki a nélkül, hogy be akart volna lépni hozzája.

— Részemről nekem volt eszemben s akartam volna, hogy megtörténjék, először is azt hittem, hogy lehetséges, uram megmondhatná neked, ha itt lenne, hogy a szerencsétlenségről értesülve, fölkiáltottam: «Ha csak magunkhoz vehetnénk ezt a szegény Helént», és csak miután Ferencz

felelte: «És a fiúk?» csak akkor győződtem meg, hogy neki igaza volt, mint mindig.

Helén iparkodott, hogy e reá nézve sértő megvitatás mielőbb véget érjen, szüksége volt az egyedüllétre, hogy szabadon adhassa át magát egészen bánatának s atyja emlékének.

— Köszönöm szives jó szándékát néném, — mondá, — de miként nagybátyám helyesen jegyzé meg, az nem megvalósítható.

— Szerencsétlenségre, szegény leányom, s én eléggé haragszom is érte; de a mi lehetetlen reád nézve húgom, az lehetséges testvéremet illetőleg.

— Nagyanyámat?

— Kétségkívül; ő otthon volt még hat hét előtt is nálam, tehát visszatérhet; ő évekig élt ott, tovább is ott lehet; az ajtók nyitvák előtte, szivesen visszavezetem; ezt Ferenczem nevében, valamint a magaméban is nyilvánítom.

Az öreg nagyanya ez értekezés kezdetétől fogva félbe szakítá olvasóját és fejét fölemelve, aggodalmasan hallgatott, mintha félne a szemrehányástól, miért avatkozik olyanba, mi nem tartozik reá, látva azonban, hogy róla volt kérdés, egészen fölemelé fejét és bátran hallgatott.

— Igen köszönöm testvérem, — szólalt meg.

— Azt tudod, hogy jó szívből ajánlom, — mondá a néne örömmel, — helyed vár reád az asztalnál, folytatni fogjuk hajdani életmódunkat.

— A mint kívánod, testvérem.

— Meghiszem azt, hogy akarom.

Azután helyrehozandó ez önkéntelen fölkiáltást, hozzá tette:

— Az kötelességünk.

De Mindez néni nagy meglepetésére, Helén közbe vetette magát ez oly egyszerűnek látszó megegyezésnek.

— Bocsásson meg nagymama, — mondá szeliden, de egyszersmind szilárdan, — azt akarja hát, hogy elváljunk?

— Én nem akarnám jó leányom, de —

— Akkor nem létezik «de» nagyanyám, más gondjának nem szabad lenni, mint saját kívánsága.

— Ez már aztán ostobaság! — kiálta föl Mindez néni.

— És miben ostobaság, néném?

— Vajon ha az embernek magának sincs elege, lehet-e elege kettő számára; én a mise alatt s a temetőbe menet beszéltem azokkal, kik ismerik atyád ügyeit, többek közt Griolet jegyzővel, — nos tehát, szegény atyádnak semmi hagyatéka sincs, sőt kevesebb a semminél.

— Nos azután? — szakitá félbe Helén emelt fővel, mintegy értésére adandó, hogy a legkisebb támadást sem engedné meg atyja emléke ellen.

— Nos aztán, ha magadnak sincs miből élned, ugyan miből tartanád el nagyanyádat?

— Munkám által.

— Mielőtt mást vállalnál el terhedre, előbb tudni kellene, megélhetsz-e magad? arra nem

kell számítani, hogy valamid megmarad az egészből, mert még fizetendő adósságok is vannak; én azt nem magam érdekében mondom, mert atyád mindig pontosan fizetett szállítmányomért, a mint illik, de végre vannak más hitelezők. Ha azok ki lesznek elégítve, ugyan mi marad meg neked? Ime, ezt kellett volna megtudni előbb, mielőtt nagyanyád magadhoz vevéséről beszéltél; semmid sem marad.

— Már mondtam, hogy dolgozni szándékozom.

— Ez igen helyes. Azért vagyunk a földön, hogy megkeressük kenyerünket; de tudod-e, hogy megszerezheted a magadét s nagyanyádét is? Eredj a magad útján s ő is a magáén. Gondoskodjál magadról, miként ő is fog magáról. Ez az én tanácsom, sőt mi több ennél, segítek rajtad, testvérem elfogadása által.

— Én már megköszöntem jó szándékát néném; de én magamnál óhajtom tartani nagyanyámat, s kérem őt, hogy ne hagyjon el engem.

Azután nagyanyját átkarolva:

— Mondd meg nagynéninek, nagyanyám, hogy te bízol bennem, és hogy jól tudod, miszerint nem fogom engedni, hogy nélkülözzél.

Az öreg nő egy perczig habozott, félénken tekintve sógornéjára.

— Én is bírok még dolgozni, leányom.

— Az esetben együtt fogunk dolgozni, nagyanyám.

— Ha ő reá számítasz, — mond a néni vállat vonva.

Helén fölemelkedett és büszkén tekintett nénjére.

— Én önmagamra számítok, néném. Én fogok dolgozni nagyanyámért s nem nagyanyám éretem. Atyám azt találta, hogy anyja túlságosan dolgozott önöknél, kötelességem tisztelni az ő véleményét és akaratát. Igy szólva önhöz, az ő nevében beszélek.

A nagynéni zavarba jött egy pillanatra, de csakhamar visszanyerte biztonságát.

— Ha atyád mondása azt jelenti, hogy én tulságosan dolgoztattam testvéremet, akkor az ostobaság.

— Néném, nem engedhetem meg, hogy ily módon beszéljen atyámról.

— Végre a mit mondtam, megmondtam. Én harmincz éven át adtam helyet sógornémnak, könyörületből, és ime mi érte a köszönet.

— Könyörületből! — kiálta föl a nagyanya.

De Helén közbe szólt:

— Nagyanyám, — mondá — kérem engedje ez ügyet elintéznem nagynénémmel, kinek azt felelem, miszerint nehogy jövőre rosszul legyenek méltányolva könyörületes szándékai, mi azt nem fogadjuk el.

— Tetszésed szerint, húgom; én csak segítségedre akartam lenni szerencsétlenségedben, a

mint az a család kötelessége. De ha te így fogadod, én elmegyek.

És egy lépést tett az ajtó felé, de visszatérve sógornéjához fordult.

— Csakhogy ha majd éhen halsz, ne jőjj hozzám könyörögni, hogy befogadjalak, mert későn lenne. Oh mily részvétre méltó! Túlságosan dolgozott, sokat dolgozott! No lám! Istenem! Jó éjtszakát a társaságnak.

És ezúttal a nélkül, hogy visszafordulna, dühösen távozott; jövet biztosan számított a kis pulykákra, melyeket majd sógornéja nevelend föl neki, mert meg kell vallani, hogy a pulykák nevelésében páratlan volt, és ime most le kelle mondani a nyereségről e miatt a nagy leány miatt, — egy elbízott ostoba! Ime, ez is meggebedhetne a nyomortól, csak azt érné el, a mit érdemlett.

A nagynéni távozta után Helén s nagyanyja soká ültek még szótlanul; e reggel s az utolsó napok, főleg ez utolsó jelenet következtében Helén teljesen kimerült.

— Talán helyesebben cselekedtünk volna, ha elfogadjuk a néni ajánlatát, — szólalt meg végre a nagyanya, mintegy önmagának felelve; — én dolgoztam volna; nekem van bátorságom.

— Nem, nagyanyám, nem tettünk volna helyesen, mert nem tiszteltük volna atyám akaratát.

— De a megélhetés, gyermekem.

— Majd dolgozom én, ne aggódjál.

— És miként.

— Még nem tudom, de majd találok; keresni kell és én keresni fogok; a gondolat, hogy szegény atyámat helyettesítem, erőt ad nekem.

II.

Helénnek pár órai nyugalomra s elmélkedésre volt szüksége, melynek átadva magát, bátran kisírhassa fájdalmát, mert folyton visszatartott könnyei majd megfojtották. Két nap óta, már úgy járt, kelt, beszélt, mint valami lidércznyomás alatt, melytől nem bírt szabadulni, lesújtva, nyugtalanul s fuldokolva, képtelenül akaratának nyilvánítására, az őrület egy nemének zsákmányaként, oly eszmék és rémképekkel körülvéve, melyek elbódították vagy megsemmisítették.

De épen a nyugalom ez óráit nem bírta föltalálni, mert mindenkinek felelnie s mindennel neki kellett foglalkozni, mindent neki határozni, neki, ki eddig senki sem volt.

És nem csak a jelenben kellett neki magát a véletlenre bízni, hanem a jövőben is, s nem csak arról határozni, mit ismert, hanem arról is, mit nem tudott. Mily ügyeket hagyott hátra atyja? Mily helyzetet? Ő azt sem tudta. A végromlást? adósságokat? A tönkrejutás, az semmi sem lett volna, de az adósságok! Miként fogja azokat va-

laha visszafizethetni? Mindazonáltal el volt határozva atyja becsületeért mind kifizetni, kerüljön bármibe.

«Én nem hagyok neked semmit, — mondá neki atyja.»

De még is mi volt ez a semmi?

Erről kellett meggyőződni legelőbb, sőt még a temetés előtt kellett volna megtudni, mert a temetés rendezését megbeszélve a gyárosok és pompes funèbres embereivel, kik minden általok ajánlott dolognál megjegyezték: «Jó lesz ez kisasszony?» habozott-e, mielőtt felelne «készítsék!» s gondolt-e arra, miként fogja kifizetni, a mit megrendelt.

Griolet jegyző megigérte eljövetelét a temetés után és ő várta; azt kétségtelenül ő sem fedezi föl számára, a mi nem létezik; de legalább segélyére lehet, kezébe veszi ügyeit és már az is fontos körülmény lesz, legalább fölvilágosítást nyer.

A jegyző pontos volt, mert a szabatosság s méltóság valának két főtulajdonságai.

A temetéshez feketébe öltözött; de haza érve azonnal fölcserélte ez ünnepélyes öltözéket, melytől borzadt, hogy felöltse rendes öltözékét, a gombos kék felöltönyt, a színes nyakkendőt és szeszélyes hosszú nadrágot.

E napon egészen új és gondos öltözéket választott, egy szép leány látogatására ment és sokat tartott arra, hogy előnyösen jelenjék meg előtte. Erre nézve tehát egy hatásos öltözék, gon-

dolá kedvtelve, bizonyos emlékekre utalva, határozó körülmény. Griolet úr öltönyei híresek is voltak Condéban, legalább a férfiak között, és a szögletbe vonúltak tréfásan suttogni, ha valahol megjelent. «Láttátok már Griolet pantalonját? Rendkívüli. Ugyan kinek a kedveért van ez?»

És kutattak; ha egy nő elég szerencsétlen volt szemeit a jegyző felé fordítani gepileg, véletlenül semmire sem gondolva, azonnal többé-kevésbbé szellemes, de csipős gúny tárgya lett. «Hitték volna-e ezt? Nem, és még is a férjet látva, minden megmagyarázható. Talán kíváncsiság? Reméljük, Istenem! Én sajnálom a férjet. Ez Griolet, — tudják az egy kérkedő. Áh dehogy! okvetetlen.»

Győztesként jelentkezett a kollégiumban, nem is képzelve, hogy egy szép leány, kiért magát kényelméből kizavartatta, észre sem fogja venni igyekezetét, és nem is sejtve, hogy azon szemek csakis sírni képesek.

Ez önhittségnek legalább az a jó oldala volt, hogy türelmessé tevé őt minden meghallgatására és szívessé mindennek megfontolására, mivel bizonyára nem rendelkezett volna egy kancsal vagy pupos szegény árvával szemben.

Helén soha sem mondott neki eleget, s a helyett, hogy a zavart magyarázatok türelmetlenné tették volna, inkább hosszasan ismételtette vele.

— Természetesen, kisasszony.

Valóságban meglepte, hogy e szép szemek tekintetei, melyekbe bele mélyedt, oly kevés kifejezéssel bírtak és oly elhalónak látszának; de legalább hangjának zenéje bírt reá varázszsal; bájosak voltak ajka és gyászruhájától elütő szép szőke fürtei is; elragadó volt arczának szabályos profilja, csodaszerűek fejének körvonalai, a vállak és derék, a termet, a kezek és lábak! Egész nap elhallgatta volna oly föltétellel, hogy nézhesse.

Helént meghatotta e türelem, e szivesség, melylyel rendelkezésére bocsátá magát; de egyszersmind zavarta is e kitartó vizsga tekintet. Nem beszélhetett-e vele a nélkül, hogy szemeit ily módon függeszsze reá? Eleinte gondolataiba merűlve, aggodalmai zsákmányaként, fájdalmába megsemmisülten nem figyelt az őt el nem hagyó tekintet állandóságára, de lassankint zavarta s a nélkül, hogy tudná miért, egy kellemetlen érzés fogta el, a zavar és szégyen érzete; azon szemek, melyekkel folyton reá szegezve találkozott, majd hajára, majd szájára, majd pedig alakjára, megbéníták; szerette volna fátyollal elfödni arczát, vagy pedig tetőtől talpig egy köpenybe burkolódzni; az nem volt egy becsületes férfiúnak egy becsületes nőre irányzott tekintete, melylyel oly hévvel nézte, mintha el akarná nyelni.

Griolet előtt nem maradt észrevétlen az elő idézett hatás; de okát nem találta el. Miért beszélt vele eleinte oly őszintén, szabadon, nem is gondolva másra, mint hogy mindent közöljön vele, és

most miért mutatta magát oly zavarodottnak, majdnem haragosnak?

E változás kimagyarázhatatlan volt, mert végre is nem lehetett több szivességet tanúsítani, mint ő tette irányában; azt csak jól láthatta, hogy bájosnak találta; több mint bájosnak, ellenállhatatlannak.

Volt talán benne valami visszatetsző? Az valószínütlen, mert hisz ő is elragadó volt, több mint elragadó, ellenállhatatlan. Ő tudta azt, elégszer ismételték előtte és elégszer be is bizonyíták neki arra, hogy legkisebb kétsége se lehessen e tekintetben. Nem tetszeni egy nőnek, ő! ugyan no, hisz az lehetetlen.

Alkalmasint valami ügyetlenséget követett el, valamely meggondolatlan szót, valamely sértést atyjára, kit annyira látszék sajnálni, de bármint kutatott, ez ügyetlenséget nem fedezte föl, mi nagyon meg is lepte volna, se azon sértő szót.

Ekkor ily elmélkedések közt szemei véletlenül vagy megszokásból nadrágjára tévedtek, ez fölvilagosítá. E pantalon bizonyára igen csinos és finom kelméjü vala, és a mi fő, kitüntette telt, gyönyörűséges idomait, szerencsétlenségre azonban piros pettyes volt s alkalmasint ez sérthette a leányt. Ügyetlenség volt tőle levetni reggeli fekete öltözékét, feketében kellett volna jönnie, hogy összhangban legyen vele; az összhang egyetértés, minden ebben rejlik.

E törvényről való megfeledkezése okozta,

hogy nem idézte elő a megszokott hatást. E vörös pettyek vonták bizonyosan magokra figyelmét, az eleinte szórakozottá, azután zavarttá s végre ingerültté tette, többé nem bántotta semmi, csupán ez, annál inkább, mert e tapintatlanság ellenkezett az iránta tanúsított rokonszenvvel.

Helén, ki eleinte beleereszkedett a legcsekélyebb, általa szükségesnek vélt részletekbe, azonnal megrövidíté előadását, a mint fölismerte az előidézett érzelmek természetét és rögtön bevégezte közléseit.

— Tehát mit tanácsol ön nekem ? — kérdezé.

— Tanácsot képtelen vagyok adni e pillanatban. Előbb át kell néznem világosan a hagyományt, melyek előnyei, s melyek terhei, ezt majd megmondja a leltár, és ezt elérjük azonnal a törvényes haladék letelte után, vagyis három nap múlva. Legyen meggyőződve, hogy én nem fogom késleltetni, nagyon is szivemen fekszik bebizonyítani kegyednek az élénk rokonszenvet, melyet bennem keltett. Azután siettetni fogjuk a családi tanács beleegyezesét is nagykorúsításába, és akkor, de csakis akkor, vagy is ha bizonyos haladéknak alá kell magát vetni, akkor fogja látni valódi helyzetét, s hogy hol kell kezdenie.

— Ez előre is el van határozva, mert előre is tudom szegény atyám szavai után, hogy ez örökösödés nekem mit sem juttat. Én csak azt kérem Istentől, hogy a tartozásokat engedje ki-

fizetnem; ha nem lenne elégséges, megkérném a hitelezőket, adjanak egy kis időt, hogy megszerezhessem azt, mivel nekik tartozom.

— De megvan még a leltári kedvezmény.

— És mi az a leltári kedvezmény?

— Egy rendelete a törvénynek, mely az örököst azon előnyben részesíti, hogy az örökség adósságait csak a nyert javak értékeig köteles fizetni, sőt megszabadulhat a fizetéstől az által is, ha az összes öröklött vagyonról lemond a hitelezők javára.

— Soha sem fogom ezt tenni; atyám tartozásai oly szentek előttem, mint azok ő előtte lennének, s én épúgy ki fogom azokat egyenlíteni, mint atyám kifizetné.

— És miként kisasszony?

— Dolgozva. Atyám, hála Istennek, nem úgy nevelt, hogy képtelen legyek bármire; nekem van hivatás kezeim közt, én lehetek iskolai tanítónő vagy igazgatónő, és az leszek.

A jegyző fejét rázta.

— Az nem méltó állás, oly előkelő, oly csinos, oly szép leánynak, mint kegyed.

— Mi tekintetben, uram?

— Én azt akarom mondani, hogy a nevelőnő sorsa akár intézetben, akár valamely családnál kegyetlen rabszolgaság, és hogy egy iskolamesternőnek lenni valamely elhagyott faluban oly száműzetés, mely csak kínos, igen kínos lehetne oly nőnek, ki mint kegyed a művelt városi élet-

módhoz szokott. Épen most beszéltem azon mély rokonszenvről, melyet bennem ébresztett, engedje bebizonyítanom, hogy ez nem csak hiú szó számban. Én nem tudom, mennyiből álland atyjának öröksége, s remélem nem lesz olyan, minőtől kegyed tart, de végre ha még is olyan lenne, én az esetben. ha foglalkozni akarna, képes lennék fölajánlani az eszközöket, hcgy ne legyen kénytelen e várost elhagyni. Kegyednek okvetlen szép irásának kell lenni: minden esetre, s könnyebbségére lenne, meg vagyok győződve: akkor pedig adhatnék át kiadványokat, más szóval másolni valókat, mely által öt-hat frankot kereshetne naponként, s ekként meg lenne kímélve a falusi száműzetéstől egy-egy könnyű és szerény munka által, mert azokat én magam szolgáltathatnám kegyednek.

Helén egy perczig zavarban volt, de végre fölállott.

— Köszönöm, a mint kötelességem, de a falusi száműzetés nekem nem kellemetlen, mert nagyanyámmal élnék ott, ki falusi nő s így szüksége is van a falusi életre.

— Én nagyon is messze haladtam s túlságos sietséggel, — mondá magában a jegyző.

És minden további zaklatás nélkül távozni készült.

Az udvaron átmenet több ízben meghajolt, nadrágját nézegetve, mely kecsesen takarta csipőit.

— Hitvány nadrág, — mondá — és pedig oly igen jól áll nekem.

III.

A Griolet által, ki jegyzői minőségében tökéletesen járt el, sajátkezűleg pontosan elkészített leltár az előre látott eredményt mutatta föl; a passiva fölemésztette az activát, s ha a butorok eladása után maradna is valami Helénnek, az legfeljebb pár száz frank lehetne, és még az sem volt biztos. Meglehet-e határozottan becsülni egy még el nem árúsított butorzat értékét?

Helén nem várta be ez eladást foglalkozási tervének megvalósítására: intézkedni kelle, hogy azon napon, melyen ő s nagyanyja elhagyják az iskola épületét, legyen hová mennök, és bármi csekély segédforrásuk, hogy éhen ne haljanak.

Azon álmatlan éjein, midőn minduntalan fölriadva álmából, hallani vélte atyja hívó hangját, hosszan s folyton azon kérdés izgatta, mire határozza magát: magánházhoz menjen-e, mint nevelőnő, vagy mint aligazgatónő valamely intézetbe, avagy iskolamesternő legyen-e?

Egyedül, inkább egy magáncsaládot vagy nevelő-intézetet választott volna, mert a csapás lesújtá, és oly módon bizonyos nyugalmat talált volna, legalább viszonylagos pihenést, az élet küzdelmeit s nehézségeit illetőleg. Bizonyára az

se lett volna reá nézve kellemes lét; de az idő elmúlt, melyben a kellemest remélhette; annak vége volt, mit az oly figyelmes és előzékeny apja mellett élvezett, ki mindent elkövetett, hogy örömet szerezve neki, boldogítsa; most azon föltevéssel is, hogy helyzete elviselhető legyen, meg kelle elégednie panasz nélkül.

De ő nem volt független, nagyanyja volt vele. Mit csinálna a szegény asszony, mialatt ő egy családnál vagy nevelő-intézetben helyezkednék el? Különben is eleget kereshetne-e, mint nevelőnő vagy aligazgatónő, hogy nagyanyja megélhessen abból, mit neki adhatna. Míg mint falusi iskola tanítónője, magával vihetné nagyanyját s együtt lakhatnának. A szegény nagyanya szokva volt a nélkülözéshez Mindez néni szigorú bánásmódja alatt, ő maga pedig, kivel oly jól bántak s kényeztették, majd hozzá szokik ő is.

Azonban bármily elfogadhatónak tüntek is föl előtte ezen döntő okoskodások, nem akart határozni ily komoly ügyben, mielőtt nem tanácskozik másokkal is.

De hát miként nyerje el ezen iskolatanítónői kinevezést! Maga sem tudta? Kihez forduljon? És mily czímen? Azon egyének száma, kikkel közölhette volna tervét, igen kevés volt, mert ő nem ismerte, vagy legalább is igen kevéssé ismerte atyja hajdani condéi barátait.

A kihez fordult, a kollegium egyik tanára volt, nem Radou, ki a temetés óta nem közelített

hozzá, ellenkezőleg, a mint észre vette elfordított fejjel s előre hajolva osont el előle a lehető leggyorsabban, de atyjának egy öreg kartársát kereste föl, ki ha kevésbbé ismerte is, mint Radout, több bizalmat keltett benne.

— Egy iskolai főigazgató leánya! — kiáltott föl hangosan Bonjean apó, és a meglepetés első mozdulata után kijelenté, hogy helyesen cselekedett, és miután kénytelen dolgozni, jelen körülményei között mi sem lehetett okosabb számára, mint az iskolai tanítónőség, az bátorító, méltó volt hozzá, és más részt nem is lehetett rossz vállalat, az elemi oktatásnak van jövője.

Bármily elhatározott volt is Helén, szüksége volt bátorítás és támogatásra, e tanács kiszabadítá ingadozásából.

De nemcsak azt akarta megtudni, mit tegyen, hanem hogy azt is, miként érje el czélját; az elemi tanítónőket az igazgatóság nevezi ki.

E tekintetben is támaszra talált a tanárban, ki segélyére akart lenni.

— Valamivel csak tartoznak oly ember leányának, mint Margueritte úr, és az igazgatóság szerencsés lesz e tartozást leróvhatni; majd közlöm holnap kegyeddel Malatiré úr válaszát.

Ezek édes gyöngéd szavak valának Helénre, atyja hát még a sírban is pártfogolta őt. Remélni kezdett; hisz ő nem valami előnyös helyet fog kérni, az melyet neki adnak, bármily szerény legyen is, kielégítendi, csak megélhessenek, ő és nagyanyja.

De a dolog, bár reá nézve majdnem a lét kérdését képezte, nem haladt oly gyorsan előre, mint azt ő óhajtá.

A fölügyelő először is látni akarta, és midőn Helén Bonjean apó kíséretében, ki bemutatta, hozzá ment, nem ígéretet, de tanácsokat nyert tőle.

Malatiré úr félénk, tartózkodó ember volt, ki mint látszék, oly alárendeltségben élt, hogy minden független s önálló gondolkozást elveszített. Üres és bizonytalan szóhalmazának alapja minden perczben ezen két formulában ismétlődött:

«Ha merném magamat így kifejezni» és «bizonyos mértékben», melyekhez időnkint hozzá tevé «egy bizonyos pontig» és azután azonnal a miről előbb azt mondta «fehér», azt «feketének» állította, és ha elkerűlhetetlenűl meg kelle állapodnia valamely dologban, az se a fehér, se a feketén nem történt, hanem a szürkén, és még ez is igen szerencsétlenné tette, valószínüleg szivesebben maradt volna semleges.

Helénnel is így tett.

— Bizonyára igen szerencsés volnék valamit tehetni oly jeles, érdemes ember leányáért, minő Margueritte úr vala, de mi többiek oly keveset tehetünk, ha merném magamat kifejezni. Kétségtelenül bemutathatom kegyedet, s azt meg is teszem, mert tekintettel vannak a mi bemutatásunkra, legalább egy bizonyos mérvben vagy egy

bizonyos pontig. De azért nem biztosíthatom, hogy kívánsága szerint ki fogjuk nevezni, és főleg úgy, a mint óhajtja. Az igazgatóságnak nem szokása gyorsan eljárni. Vannak halasztások. Istenem, azok szükségesek, beismerem magam is, és azt csak föl fogja nemde, hogy én nem kárhoztathatom az igazgatóságot. Távol legyen tőlem e gondolat.

— De hát akkor? — kérdé a tanár.

— Akkor a kisasszonynak valamely befolyásos pártfogóra lenne szüksége, ki támogassa ügyét.

— Nekem ép úgy nincs senkim, a mint jogosúltsággal sem bírok semmire, — mondá szomorúan Helén, — nekem nincs semmi érdemem, valamint más pártfogóm sincs atyám nevénél.

— Ez minden esetre sok, oh ez sok, de valóságban még is semmi, vagy is inkább nem egészen elégséges. Nem, valakinek tenni és szólani kellene mellette. Istenem, én nem tanácsolhatok a kisasszonynak, ilyet meg sem engednék magamnak.

— De kérem önt uram arra, — szólt Helén.

— Nos tehát a kisasszony helyén ime én mit tennék? természetesen én nem akarok nyomást gyakorolni elhatározására, és más részt nem is követelem, hogy az én eszmém, az én nézetem a legjobb! mindazonáltal én így tennék: fölkeresném Prétavoine grófot s kikérném pártfogását. Ismeri kegyed gróf Prétavoine urat?

— Nem.

— Az nem tesz semmit, vagyis inkább nagyon sokat tesz ; végre is jobb volna, ha ismerné ; de azért ismeretlenül is hozzá fordulhat, ő a mi városunk főtanácsosa, és e czímen, ha neki nem kellemetlen, szívesen adja befolyását rendelkezésünkre. Ő nagyon hatalmas; e befolyás, mert noha már nem képviselő, Merault úr által lévén helyettesítve, ő idézi elő a jó és rossz hangulatot a helytartóságnál, a főnöknél ép úgy, mint a hivatalban, a mint azt a püspökségnél is cselekszi és mindenütt. A grófságot a pápától nyerve, La Roche Odon kisasszony levén neje, az ország legelső nemes családjával összeköttetésben, s dúsgazdagon anyja után, mindent kivihet. Ha ő akarja kineveztetését, akkor el is nyeri, ha pedig nem akarja, meggátolhatja.

— Elmegyek hozzá, — mondá Helén.

— Most pedig, — folytatá a felügyelő, — az ön helyén Merault Lajos urat is fölkeresném, a mi képviselőnket, de magában értetődik, Prétavoine gróf tudtán kívül. Mert hasonló esetekben, ha merném magamat úgy kifejezni, ügyesen kell eljárni. Prétavoine gróf képviseli a papságot, Merault úr pedig a köztársaságot. Ki mondhatja meg, melyik lesz kettő közül holnap az uralkodó. Legjobb tehát mindenikkel jó lábon állani, csak arra kell vigyázni, hogy se egyik, se másikkal ne kompromittálja magát az ember, hogy esetleg visszatérhessen. Ha épen Prétavonie gróf kezében van a hatalom, ő fogja kineveztetni; ha

Merault urében, úgy ő nevezteti ki; mit törődik a kisasszony akár egyik, akár a másikkal, a klerikalis vagy republikánus párttal, kegyednek nincs pártnézete úgy-e. Kegyed csak élni kíván munkája után. Ah! az nagy szerencsétlenség, hogy a politika bele avatkozik ügyeinkbe, miért nem hagy bennünket nyugodtan. Ah azok a pártnézetek!

És e, még mozdulataiban is oly félénk férfi erélyes mozdulattal emelte karját ég felé, mi sok évi elnyomatásra mutatott.

— Az a szerencsétlenség, — szólt Bonjean apó, — hogy mindig létezik egy ily pártvélemény.

— De nem, vagyis inkább igen; végre is talán a legjobb, ha több van belőle. Visszatérendő a kisasszony érdekeire, figyelmeztetnem kell, hogy Prétavoine gróf e pillanatban a Rouvraye-i kastélyban időzik. Merault urat illetőleg, ő Párisban van és nem tudom, jön-e egyhamar Condéba.

IV.

Ha Helén nem ismerte is Prétavoine grófot, legalább gyakran hallotta emlegetni, nem csak Condéban léte óta, de még az előtt, mert atyját érdekelték szülőföldének körülményei, és a kerületből kapott két ujságon kívül *A völgy csillaga* és *Condé ébredése* még másokkal is levelezésben állt, kik értesíték olyanról is, mit a lapok elhallgatnak.

Tehát mit a lapok elhallgattak, a papság s a pápa egy grófja iránti tiszteletből, ki a vidék vallásos pártjának feje volt, a szabadelvű pedig egy rágalmazási pertől való félelmében, mely tönkre tette volna, mert gazdag nem vala, — az tehát mit elhallgattak, azon derék ifjú gróf összekelése volt La Roche Odon gróf unokájával és a többékevésbbé komikus szerencsétlenségek, melyek reá hárultak összeköttetéséből.

De épen mivel a lapok hallgattak e tárgyról, a Margueritte úr által kapott levelek telve valának részletekkel, megjegyzésekkel és tréfás enyelgéssel.

Talán léteznek még a távoli vidékeken oly tizenkilencz éves leányok, kik elhiszik, hogy a gyermekek a káposztalevél alatt kelnek ki; Helén szerencsére nem tartozott ez ártatlan szenteskedők közé, ő egy értelmes apa által neveltetett, ki a tisztaságot nem tartja egyértelműnek az ostobasággal; és így ha ő nem értette is meg egészen e levelek tartalmát, különösen ha ki nem találta mind, mit a sorok között kellett olvasni, még is eleget megértett és eleget kitalált arra, hogy nem egyszer ábrándozzék azon híres Prétanvoire grófról s nejéről a grófnéról, vagy még inkább a grófnéról, ki akarata ellenére leányi engedelmességből ment férjhez, s ki nem akarván férjül elfogadni, kit reá erőszakoltak, csupán névleg volt annak neje.

Nem volt-e ez elegendő egy fiatal leány kíváncsiságának fölcsigázására?

Neje által visszataszítva, ki egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy nyilvánosan ne mutassa ki gyűlöletét s megvetését iránta, a gróf azzal vigasztalá magát, hogy oly ügyességgel helyezkedett el a La Roche Odon gróf birtokában, melyet a legravaszabb zsidó is megírigyelt volna. Ezen, azelőtt bonyolúlt vagyon Prétavoine gróf kezében rendezett s jövedelmezővé vált, s oly jövedelmet hozott ki belőle, minőt az öreg gróf La Roche Odon soha sem hitt volna lehetségesnek. Igaz ugyan, hogy az öreg gróf a legigazságosabb és legszelidebb ember volt bérlői vagy fakereskedői iránt, míg Prétavoine gróf kemény volt, mint a vas, hajthatatlan a részvétre, s ép oly kevéssé engedte magát megindíttatni, mint megcsalatni. Saját érdeke vezette, más jogaival nem törődött. E földterületi bírtok s azon érték berendezésére, melyet anyjától öröklött, minden hónapban 12—15 napot a rouvraye-i kastélyban töltött, de neje nagyatyjának egyetlen barátját sem fogadta, csupán a magáéit, vagy is azokat, kiknek hasznát vehette, mert neki nem voltak barátai.

Ez vala azon ember, kihez Malatiré úr Helént utasította, s ez eléggé ijesztő volt arra, hogy visszaemlékezzék mindenre, mit felőle hallott s olvasott.

Minő lehetett ő voltaképen?

Önző, gazember, képmutató, minőnek ellenei állították?

Vagy azon nagylelkű, igaz elmű, azon szent, minőnek pártja föltüntette?

Talán sem egyik, sem másik, hanem valószínűleg oly ember, mint a többi.

Minden esetre majd meglátja.

És már a fölügyelőnél tett látogatása után más nap Helén elment a rouvraye-i kastélyba.

Egész este ingadozott, megkérje-e nagyanyját, hogy elkísérje, és e kérdést hosszasan megvitatta, mellette szólott a nagyobb biztonság nagyanyjával, ellene, hogy két gyászos nő megjelenése talán azt sejtetné, hogy részvétét akarják kierőszakolni annak, a kihez folyamodnak.

E megfontolás határozott, elszánhatta magát egy szivesség kérésére, de soha sem lenne képes leereszkedni annak koldulásáig.

Egyedül fog menni; először fog ez megtörténni vele; vele, ki soha sem távozott atyja nélkül; de többé nem tarthatta föl magát azon októl, hogy először kell egyedül megtenni e lépést.

Mennyi dolgot kell neki ezután megtenni úgy is, mit azelőtt soha sem tett, és miről azt hitte, hogy soha sem lesz reá kényszerítve?

És azután Prétavoine grófhoz bátran be lehetett lépni, hisz ő majdnem gyóntató vala; s ha Helén nem is neveltetett vakbuzgóságban, de kereszténynyiesen, és mindig az ájtatos emberek iránti tiszteletben.

Ily okoskodások közt gyalogolt el a Condétól közel eső rouvraye-i kastélyba. Éjjel fagyott és

az út száraz volt, mi előnynyel bírt reá nézve, mert illendően jelenhetett meg. Ha esett volna éjjel, akkor az olvadás miatt el kellett volna halasztania látogatását.

Mert azon idők elmúltak. midőn az öreg kastélyt egy csodaszerű hatsoros hársfasor kötötte össze az országúttal, hol e százados fák árnyai alatt egy gyeppázsit-szőnyeg terült el, mely a condéi lakosság kirándulási helyeül szolgált.

Prétavoine Aurél kezébe vevén a gróf La Roche Odon javainak igazgatását, kicsikarta az öreg gróf beleegyezését és lerombolva ezen sétányt, abból százezer frank hasznot húzott, mi szerinte fölért az előbbi árnyas lombokkal.

Azután szabályozva a vesztett tért s visszahelyezve a gazdaságba, megelégedett igen egyszerűen két sor nyárfa visszaültetésével, a melynek környezetét rendezni akarta. De e munkálatok a terület felásatását igényelték oly módon, hogy esős napokon a kastélyhoz vezető út majdnem használhatlanná vált a gyaloglóknak. Helén tehát a fagyos kemény földön haladva, akadály nélkül, vagyis szárazon sár nélkül ért fel a farkasugráshoz, mely a sétányt elválasztja a franczia modorban gyertyánfák s nyirott zöld cserjékkel beültetett kerttől, mely kőlépcsők, oszlopok, szobrok és vízmedenczékkel volt telve, és ott megállt egy pillanatig, hogy az előtte szép rendben emelkedő kastélyt nézze.

E pillanatban szelleme nem bírt fogékony-

sággal a művészi dolgok iránt; nem is igen jutott eszébe annak magas faragott kéményeit csodálni, sem ólomszegésekkel körülvett kecses kis födélablakait; most ő a kastély jelenlegi lakójára gondolt.

Tehát a kis nyárspolgárok s kis kereskedők utóda, ki nyomorúltan kezdé életét egy faluban, annyira emelkedett, hogy e kastélyban uralkodjék, miután nőül vette a nemes és hatalmas La Roche Odon család örökösnőjét, kinek ősei egész Rollóig, Normandia hóditójáig, fölvezethetik családfájokat, és e rendkívüli eredmény az erős akarat és kitartás következménye volt; ez uzsorás falusi üzér fiának akarata volt és igyekezetét a siker koronázta.

Mily példa reá nézve a világba lépéskor.

Ő nem nagyravágyó álmok valósulását kérte, se vagyont, se fényes házasságot, se magas állást, sőt még a boldogságot sem, csupán egyszerűen a megélhetési módot munkája után, és hogy nagyanyját nyugodtan eltarthassa.

Lehetetlen volna-e hát ez?

Minden esetre elég szilárd akaratot érzett magában és elég erőt, hogy le ne hagyja magát sújtatni.

És bátran belépett s merészen kérdé a kapustól is, ki a két magas rácsos kerti ház egyikét lakta, ha láthatja-e Prétavonie gróf urat, mire a kapus azzal felelt, hogy a gróf úr a kastélyban van, és midőn itt van, mindenkit elfogad;

azután élesen csengetett, hogy bejelentse a látogatót.

Helén fölindulást érzett, a tágas és hangos bolthajtásos előcsarnokba lépve, hol egy inas várt reá.

Az inas kérdezősködés nélkül vezette be egy terembe, hol többen ültek; két egymás közt beszelő pap, polgárok s vasárnapi ruhába öltözött pórok; azt lehetett volna hinni, hogy valami nyilvános hivatalnoknál, egy ügyvédnél vagy egy divatos orvosnál van az ember.

Az egész váró társaság reá nézett s kíváncsian vizsgálta tetőtől talpig, s a papok halkan cserélték ki észrevételeiket, de senki sem szólt hozzá. Helén leült egy sarokba, türelmesen várva, míg rákerül a sor.

Mint az orvosoknál nincs szokásban, hogy egy kartársat megvárakoztassanak, itt is az egyháziaké volt az elsőség, midőn a várótermet az elfogadó teremmel összekötő ajtó fölnyílt, de nem együtt mentek be, hanem mindenki maga részéről külön sorrendben elől a legöregebb, azután azok, kik előttök érkeztek.

És ez idő alatt, a folyamodók, távozók s érkezők járás-kelése közben, a leányka előkészíté beszédjét, fölriadva minden ajtónyilásra, s azon gondolkozott, mily módon ne untasson egy elfoglalt embert.

Végre rá került a sor.

Egy roppant nagy, bat széles ablak által vilá-

gított terem közepén egy férfiú állott, ki oly fiatal s oly kevéssé tekintélyesnek tünt föl előtte, hogy eleinte alig hihette, miszerint ez azon híres Prétavoine gróf, kiről annyit hallott beszélni és kit egészen máskép képzelt. Azonban még is ő vala, csinos ifjú alakban, termete elegáns begombolt fekete öltönybe szorítva, feje magas, szélein behajtott inggallér keretébe foglalva, melyet egy királykék selyem nyakkendő tartott össze, ezüst liliom virágot képező melltűvel oda szorítva.

Látván Helén közeledtét, meghajolt és kezével a terem egyik sarkára mutatott, melyben egy roppant nagy chinai olaszfal egy magán kis szalont képezett, hol elvonultabban lehetett az ember, és főleg hol menhelyet lehetett találni a hideg és légvonat ellen, egy végtelen nagy, égő hasábokkal megrakott kandalló előtt.

— Asszonyom? — kérdé a gróf kémlő hangon.

— Én Margueritte Helén vagyok, a condéi volt iskola-főigazgató Margueritte úr leánya.

— Nem volt szerencsém ismerni ura atyját kisasszony, de azon sok jó után ítélve, mit felőle hallottam, tudom, hogy halála nagy veszteség városunkra nézve.

Az olaszfal mögé mentek s a gróf egy pamlagot jelölt ki számára a kandalló végén, míg ő maga egy irásokkal megrakott asztal melletti karosszékben foglalt helyet.

— Sziveskedjék velem tudatni kisasszony, mily szerencsének köszönhetem látogatását.

Nem lehetett volna magát szivesebbnek mutatni, különösen meghatotta Helént az, mit atyjáról mondott neki, mi egyszersmind meg is könnyíté kérelmét.

Bátrabban és sokkal könnyebben adta elő ügyét, mint sem hitte, gyorsan beszélve, megtalálva eszméit és szavait, s csupán a tárgyra vonatkozólag szólt.

Azonban a mily mérvben haladt előre, kevésbbé érzé magát bátrabbnak, mint kezdetben; a grófnak reá szegzett tekintete megzavarta; s azon érzéssel hasonló benyomás vett rajta erőt, mint midőn Griolet jegyző reá tekintett. De félve, hogy zavarba jöhet s el nem mondhatja, a mit el kell mondania, a kandalló felé fordított szemekkel beszélt, a nélkül, hogy azokat Prétavoine grófra emelné; azonban bármit tett, bármit akart is, érzé e merő tekintetet, mely áthatva az őt beburkoló fekete fátyolon, rajta függött s őt vizsgálta.

Szerette volna, hogy félbeszakítsa, hogy kérdezze, de ép ellenkezőleg a gróf csak engedte beszélni egyetlen szó nélkül, egyetlen jel nélkül, és felé fordulva, mozdulatlanul folyton bámulta; ő érzé e tekintetet elvonulni alakján tetőtől talpig és azonnal visszatérni arczára, hogy azon megpihenjen; oly élénk hatást gyakorolt reá, hogy egy neme volt abban az anyagi érintkezésnek.

Mindazonáltal végére ért mondandójának, nem lévén több szava, föl kelle emelni szemét arra, kihez kérését intézte.

Az nem felelt és elég sokáig szemlélte, szemeit reá függesztve.

Úgy látszék, mintha vizsgát tartana fölötte s csak e vizsgálat után határozhatna, részesíti-e pártfogásában vagy visszautasítja.

És ő várt.

Végre megszólalt.

— Tehát diplomái megvannak, kisasszony?

— Igenis gróf úr.

A gróf mosolygott.

— Én meg vagyok győződve, hogy azok igen jogszerűen szereztettek, noha a bírák nem tarthatják meg összes hidegvéröket s részrehajlatlanságukat, bizonyos jelöltekkel szemben.

— Biztosíthatom, hogy atyám egyetlen lépést sem tett érdekemben; inkább elkövetett volna mindent, hogy bírálóim szigorúságát hívja föl ellenemben, mint elnézésöket.

— Meg vagyok győződve; nem is azt akartam én mondani, de egyszerűen, hogy a fülek nem lehetnek nagyon szigorúak, ha a szemek el vannak bájolva.

Helén nem első ízben részesült bókban, azonban ez megkábítá. Ej mit! Tehát erre gondolt e komoly férfi, kiben összes reményét helyezé!

Nem felelt, nem tudva mit mondjon, vagy inkább nem merve kimondani, mi ajkán lebegett.

A gróf folytatá:

— Legyen meggyőződve, kisasszony, hogy én hajlandó vagyok mindent megtenni, mi kegyednek kellemes lehet, és hogy sikert arassunk, mert kegyed ügyét magaménvá teszem, nem fogom kímélni se időmet, se fáradtságomat, se csekély befolyásomat.

Helén föllélegzett, és szemeit fölemelve, megmutatta a hála mosolyától ragyogó arczát, menynyire nem kell jövőre megijedni apró balgaságok miatt.

— De hogy e lépések teljes sikert arathassanak, — folytatta Prétavoine gróf, — szeretném azokat valami anyagi alapra fektetni, mi igazolja ajánlatomat. Kegyednek ugyan, mint oly jeles apa leányának, erre a legjobb czíme s jogosultsága van, azonban én még többet akarnék, az általam említett ügy sikereért.

Helén reá nézett, nem értette, mit akart mondani.

— Kegyednek az a gondolata támadt, hogy kérelmével egyenesen hozzám forduljon, és én csak hálát adhatok az égnek e szerencsés sugallatért, mely abban az örömben részesít, hogy megismerkedhetem egy oly bájos lénynyel, mint kegyed.

Helén újra lesüté szemeit, de kevesebb zavarral, mint első ízben, mert e dagályos bókolások oly kórságnak látszottak, mely nem volt figyelemre méltó.

— Ohajtanék egy levelet bírni kegyedtől, mit

fölmutathatnék, s mely egyszersmind bizonyságom is lenne. Meg akarja-e írni nekem e levelet?

— Lesz szerencsém azt önnek elküldeni.

— Minek várni vele, nem írhatná meg azt nekem azonnal, sőt itt?

— De félek visszaélni az ön idejével; többen várnak önre.

— Ne törődjék ez emberekkel, azok majd várakoznak, az én időm az öné. Közeledjék kérem.

És kezével egy széket jelölt ki számára az asztal előtt.

Helén leűlt rá, de fátyolát föl sem emelte.

Ez idő alatt Prétavoine gróf megkerülte az asztalt, és szembe űlt le a Helén által elfoglalt helylyel, oly módon, hogy az előtte volt, épen szemei előtt.

Helén kesztyűs kezébe fogta a tollat.

— Ez némely tekintetben eredeti irásmód, — mond a gróf mosolylyal, — nem húzná ön le keztyűit? Kényelmesebben írhatna.

Helén felelet nélkül húzta le kesztyűjét jobb kezével.

— Csupán egy pár sort, — mondá a gróf, — kegyed fölkér folyamodványának támogatására, és az elég.

Beszéd közben az asztal felé hajlott, és az itatós papirra támasztott kezet nézte, a fínom rózsás újjas kis kezet, a kissé rózsaszínes bőrt, mely

pirosság a fiatal s bővérűség jele szokott lenni, de annak daczára előkelő.

— És e fátyolt nem emelné-e föl, — szólt, — hisz az alkalmatlan lehet.

Helén habozott egy pillanatig, de úgy tetszék neki, hogy e kérés visszautasítása által épen azt árulná el, hogy ügyetlen fontosságot tulajdonít a kívánságnak, és fölemelé fátyolát, félre dobva, azután azonnal írni kezdett.

De bármennyire iparkodott is, képtelen volt nem érezni e reá szegzett tekintetet, majd arczán, majd kezein, mely úgy égette, mint a forró sugarak visszatűkrözése.

Helén sietett a lehető legkurtábban befejezni levelét.

— Ez az? — kérdezte, levelét a gróf szemei elé tartva.

Az átvette, vizsgálta s lehajtott fejjel csodálta.

— Tökéletes, — mondá, — gyönyörű, én egy irási s nem irályi mintát kértem kegyedtől.

És mi alatt Helén felállott —

— Ej hogyan! — mondá, — kegyed már vissza akar vonulni?

De azonnal helyre hozta, mit e néhány szó túlságosan kifejezett.

— Ha kegyed szives lesz ismét eljönni a jövő szombaton, tudtára adom a választ, melyet addig kétségtelenül megkapok.

Azután komoly kifejezést öltött, mely el1en-

tétet képezett azzal, mit szemei pár perczczel előbb kifejeztek.

— Kérjük az Istent kisasszony, hogy szándékainkat teljesítse!

És méltósággal kísérte ki.

V.

Helén megsemmisülten ért vissza Condéba, nem tudta, mit gondoljon, s nem mert semmiben sem megállapodni, sőt tartózkodott bizonyos kérdésektől.

Kétségtelenül Prétavoine gróf szokásai közé tartozott e modor.

Ő a hibás, mindig azt képzeli, hogy őt nézik, hiszen csak úgy néztek rá, mint bárki másra, semmi egyéb. Szegény atyja verte ez eszmét fejébe, folyton gyakori szépségét magasztalva. Kétségtelenül nem volt ő oly szép, minek legnagyobb jele, hogy Radou nem akarta nőül venni. Voltak napjai, mikor talán jól nézett ki, de volt olyan is, mikor csinos sem volt. És azután a férfiak nem is ép oly elfogultak a szépség iránt.

Az csakugyan őrült hiuság lenne részéről azt képzelni, hogy oly ember, minő Prétavoine gróf, azért, mivel oly sovár szemekkel nézett rá, bűnös szándékra gondoljon.

Különben is minő czélok volnának azok? Hiszen először látta, a jövő szombaton fogja utoljára, s azzal vége lesz közöttök mindennek.

«Kérjük az Istent, hogy teljesítse szándékainkat.» E szavakkal végezte együttlétöket, erre kellett visszaemlékeznie, csupán erre. Okvetetlen az a jó ember volt a gróf, minőnek barátai állitották, jótékony s nem más.

Ezt mondta nagyanyjának is, mikor számot adott látogatásáról, természetesen elhallgatva az őt annyira megzavaró tekinteteket.

— Ismertem anyját még mikor szatócsné volt Hannebaultban, — mond az agg nő, — ez tehát oly ember, ki nem felejti el, hogy az ő családja sem volt mindig szerencsés.

Helén sokáig ingadozott, írjon-e Merault Lajosnak, Condé képviselőjének, miként Malatiré úr tanácsolta; ebben előtte volt valami sértő kétszínűség, és még a rouvraye-i kastélyba menetele előtt föltette magában, hogy e levelet nem küldi el. De visszatérve onnan és folyton ismételgetve, hogy Prétavoine grófba helyezendi bizalmát, mégis elhatározta a levél megírását. Csak hogy ügyes mentegetődzés helyett megvallotta a valót: ő kikérte a főtanácsos pártfogását, a mint most azért a képviselőhöz folyamodik. E vallomás talán ügyetlenség volt, de nem tehetett másként.

Azután bevárta a szombatot.

Ha elfogúlt volt első rouvraye-i útjában, a másodikon még inkább el volt fogulva.

Hiába ismételgette magának, hogy az balgaság, az épen nem nyugtatta meg, és a helyett,

hogy sietne, időnként megállott hirtelen, maga sem tudva miért.

Végre elérkezett a kapus kerti lakásáig, azután a kastélyba ment, s azonnal bevezették a váróterembe, hol senkit sem talált, mi egy kissé megzavarta. Úgy tetszett neki, hogy szüksége volt magát összeszedni s előkészíteni.

Nem volt rá ideje; alig lépett be, midőn a gróf fölnyitá a nagy terem ajtaját, és mosolyogva jött elébe.

Helén elámúlt, midőn az kezét nyújtá neki.

Mit kell tennie?

Odanyújtá a magáét is; a gróf megfogta, és gyöngéden, hosszasan, sokkal hosszasabban, mint azt egy idegennek szokás, megszorította.

— Lépjen be hát, — mond, — már vártam önre.

És előre bocsátva, az olasz fal mögé vezette, hol leültette egy pamlagra.

— Kegyed átfázhatott e zord időben, — mond, — melegítse föl lábait közelebbről, a közben cseveghetünk, mert beszélni valónk lesz.

És melléje űlt.

— De kegyed nem melengeti magát, — zaklatta a gróf, mintha sokat tartana arra, hogy lábait közelébb tegye a kandallóhoz, mi ruhája fölemelésére kényszerítené.

— Nem fázom, — felelt a leányka.

— Vallja be inkább, hogy szeretné mielőbb megtudni, mit mondani akarok kegyednek, föl-

fogom ezt, s azonnal rátérek. Nos tehát nagy esélyeink vannak a sikerhez...

— Ah gróf úr, mennyire köszönöm önnek!

— Várjon egy kicsit, még nem vagyunk a köszönetnél, és az előtt még van egy pár kérdésem kegyedhez, melyekre őszinte feleletét kérem. Megígéri azt nekem?

— Teljes öszinteséggel ígérem önnek.

— Azt meg fogja érteni, hogy kérelmét támogatva egy bizonyos pontig felelősséget vállaltam érte: méltányos tehát, hogy megtudjam, mire és mennyire kötelezem magamat. Tehát a tanítási szándék tökéletes elhatározás kegyednél?

— Tökéletesen elhatározott, igen is gróf úr, és annál rettenthetlenebb, miután más segédforrással nem rendelkezem; ez tehát nemcsak akarat nálam, de kényszerűség is egyszersmind.

— Azért, mert meg kell értenie, miszerint több egyénnel beszéltem e tárgyban, hogy jól értesüljek mindenről... és ama egyének példálózgattak bizonyos házassági tervről. Létezik ez a terv?

Helén egy perczig zavarba jött; első ízben egy physikai vizsgálatnak kellett magát alávetni, s most egy reá nézve nem kevésbbé zavaró, nem kevésbbé kellemetlen vizsgának.

— Jegyezze meg, — mond Prétavoine, — hogy én ezt a tervet egész természetesnek találnám, sőt az lenne természetellenes, ha oly bájos teremtés, mint kegyed, nem szerettetnék.

E szavak siettették Helén feleletét:

— Ez a terv nem létezik, — mondá.

— Pedig nekem egy kollégiumi tanárt neveztek meg?

— Ha egy tanárhoz kellene nőül mennem, nem kívánnék iskolai tanítónővé lenni.

— De addig.

— Nekem nem kell oly házasságra várakoznom, mely soha sem fog létesülni.

— De nem kellett volna-e annak megtörténni?

— Atyámnak volt az gondolatában.

— És kegyed?

Ezt mondva, tekintetét kereste, és ekkor a leány bátran fölemelte szemeit, és ő is szembe nézte.

— Nekem nem, — mondá.

Észrevenni vélte, hogy a gróf egy önkéntelen elégedett mozdulatot tett, de valószínűleg tévedett.

Mi tekintetben is érdekelte volna Prétavoine urat, volt-e vagy nem eszében Radou nejévé lenni?

A gróf maga válaszolt e kérdésre, melyet ő csak gondolt.

— Ne lepje meg e kérdezősködés kisasszony. Mi többiek a vallás és erkölcs védelmezői, mi oly követelményeket fektetünk a nevelésre, minők eltérnek más köznapi emberektől. Így előttem oly nő, kinek férje s gyermekei vannak, soha sem lesz jó tanítónő, mert soha sem lesz az a kizárólagos

önfeláldozása, melyet hivatása követel, s nem csak a pap- vagy apáczának elkerülhetetlen a tisztaság fogadalma, de mindazoknak is, kik az önmegtagadás művének szentelik magokat, mely tökéletes átadást igényel, az pedig lehetetlen, ha oly férjjel bír a nő, kit szeressen s gondozni való gyermekekkel. Most tehát érti nemde, mi sugallá kérdéseimet?

Helén lehajtá fejét, s biztonsága visszatért; hogy ne lenne bizalma ily módon beszélő ember iránt?

— Más részt pedig kegyedre vonatkozó czéljaim is intéztették velem ezt a kérdést. Ön nem kíván távozni Condéból, úgy-e?

— Nagyanyám érdekében boldog volnék itt maradhatni.

— Nos tehát! remélem, hogy ha lépteimnek sikere lesz, akkor ide neveztetik ki Bourlandaisbe, hol eddig csak egy vegyes iskolánk volt, s most egy nyilvános leányiskolát fogunk felállítani. Az kétségkívül igen szerény lenne oly nőnek, mint ön.

— Én oly boldog volnék.

— Igazán boldog lenne?

Elhallgatott, s oly különösen nézett rá, hogy Helén megdermedni érzé magát.

Hozzá közeledett, egészen mellé, oly közel, hogy érintette. Helén hátrálni akart, de már ösztönszerűleg a pamlag végéhez ért.

— És én szintén igen boldog volnék ez intézkedés által, — mond a gróf, feléje hajolva, —

eleinte apáczáról volt szó, de az állás oly szerény, hogy azt hiszem, mellőzhetjük s önt alkalmazhatjuk helyébe. Ez által meglátandja, mily vonzalmat ébresztett bennem s mennyire érdekel személye. Még csak kevés ideje ismerjük egymást, de kegyed oly mély benyomást tett reám szépsége s bájai által...

— Uram!...

— Ejh! hogyan, talán csak nem jön zavarba, s nem nyugtalanítja, hogy ha bevallom csodálatomat e szépség iránt? Csak nem először magasztalták azt ön előtt?

— Ily kifejezésekket s ily körülmények között először, gróf úr.

— Az esetben még senkire sem tette mai napig azt a hatást, melyet reám, és ennek örülök. Fölfoghatja tehát, hogy őszintén beszélek, azt mondva, hogy boldog leszek, ha közelemben lesz Bourlandaisben, hol gyakran láthatjuk egymást, igen gyakran. Azt tudja, hogy én minden hónapban tizenöt napot Rouvrayeban töltök. Most már nagy vonzerő lesz reám nézve itt egy oly csábító, oly fínom, művelt szellemű fiatal nővel találkozhatni, mint ön.

— De hisz az lehetetlen...

— És miért lehetetlen, — kiáltott fel a gróf élénken, szavait félbeszakítva, — semmi sem lehetetlen óvatossággal s ügyességgel. És mi bírni fogunk ez óvatosság- és ügyességgel, azt ígérem önnek. Én itt nagyon visszavonultan élek, s csak

bizonyos meghatározott órában fogadom el azokat, kiknek ügyök van velem; az idő többi részén szabad vagyok. Ez idő a mienk leend, ha akarja. Helyzetemet ismeri s tudja, mily vígasztalan az. Nem volna e méltó egy mélyen érző nőhöz, megédesíteni életem keserveit. Mily háladatosságot, elismerést nem tanúsítanék az iránt, ki erre vállalkoznék. Nem lenne-e ön ez a nő, ez a jó angyal?

A mint e szavakat bevégezte, karját a leány dereka körül fonta és jobb kezével megragadta annak védelmére kinyújtott kezét.

De a leány egy szökéssel fölugrott, és heves erőlködéssel kiragadta magát öleléséből.

A gróf maga is fölkelt, és két karját kitárva, Helént magához ölelte; de az még egyszer kibontakozott.

— Ereszszen el, — kiáltott kétségbeesetten, keresve, merre menekülhessen el.

De Prétavoine elibe állott, útját elzárva.

— Miért e rémület? — mond. — Mit lát bennem oly ijesztőt, a helyett, hogy odaadásomat látná? Csupán az odaadás hathatná meg és semmi más; ön csakis azt gondolhatja, hogy oly barátot nyerhet én bennem, ki egészen az öné, érti-e, egészen az öné.

— Mily áron, Istenem! én szegény, de becsületes leány vagyok.

Helén oly erélyes ékesszólással veté oda e néhány szót, hogy a gróf fölfogta, miszerint túlságosan sietett, s túl-messze ment.

— Mivel támadhatja meg becsületét a kegyednek fölajánlott barátság. Ugyan minő gondolata támadhatott? Ej no! majd meggondolja, és méltányosabban térend vissza hozzám. Várni fogom, s akkor folytatandom lépéseimet, melyeknek, szavamat adom, hogy sikerök lesz, ha ön akarja!

VI.

Helén emelt fővel távozott; eltökélten ment le a küllépcsőn, áthaladt a kerten, és elment a kapus kerti háza előtt.

De a sétányra érve, midőn azt hivé, hogy többé nem láthatták, egy tölgyfa törzsére űlve, sírva fakadt, s a szégyen majd megfojtá.

Ez ember!

És ő szentnek hitte őt!

Mily ügyességgel irányozta e társalgást, hogy meg ne ijeszsze s czéljához érjen, eleinte a szépsége s bájai által reá gyakorolt mély benyomásról beszélve, melyet oly csábító nő idézhet elő, mint ő; azután az ígéretekre térve: «Egész időm önnek lesz szentelve», mellőzve a neki tehető ellenvetéseket: «Semmi sem lehetetlen ovatossággal s ügyességgel»; világosan megszabva az árat, melyhez közbenjárását kötötte. «Oly barátot nyerve, ki egészen az öné volna», végre egy fenyegetéssel végezve: «Majd ha ildomosabban tér vissza hozzám, akkor fogom folytatni lépéseimet, melyek sikerülnek, *ha ön akarja*».

Egyetlen jelentőség nélküli szó sem, mely valóságban ne fejezné ki húszszor, százszor azt, a mit nem akart kimondani, oly módon, hogy csak azok összeegyeztetésével lehetett értékét fölfogni.

Tehát e szerint nem volt az igazelmű, nagylelkű, milyennek pártja állítá; de igen a gaz, alattomos, kétszínű, minőnek ellenségei mondták, kik még nem ismerték olyannak, minő valóságban volt.

Több emberrel beszélt felőle, mondta ő, hogy helyes értesülést nyerjen. Akkor, ha ez igaz volna, tudnia kellene, hogy ő becsületes, erényes leány, és mégis közönséges lényként bánt vele.

Gyöngeség vett rajta erőt és könnyei megeredtek. Senki sem látta e pázsit közepén, hol nehány marha sétált kedvtelve, sírhatott s átadhatta magát elkeseredésének.

Ez volt első kísérlete az életben, fájdalom, mily szomorú! mily kétségbeejtő. A jelen borzalma visszataszítá a múltba. Ki hitte volna akkor, midőn az a gyöngesége volt büszkének lenni szépségére, hogy egy napon szenvedni fog miatta oly kegyetlenül. Ha csúnya, nem lett volna ily gyalázatnak kitéve. És szegény atyja, ki szintoly elbízott volt e szépségre. A sírban legalább azzal az előnynyel bírnak a holtak, hogy nem láthatják azok nyomorát s szégyenét, melynek hátrahagyottaik ki vannak téve. A betegség csapása alatt kétségbe esett miatta, de bizonyosan még se képzelte azt, mi bekövetkezett.

Oly nagy volt kimerültsége, hogy sokáig ott maradt volna még, ha a hideg nem emlékeztette volna a valóságra.

Nem volt szabad elhagynia magát, föl kelle emelkednie, nem kétségbe esni, hanem küzdeni.

A sírás és sóhajtás oly könnyebbségek valának, melyek neki nem voltak megengedve.

Megérkezett Condéba, s visszatért a kollégiumba.

— Nos leányom, — kérdé nagyanyja, elibe szaladva.

— Nos tehát, nagyanyám, Prétavoine úrra nem kell számítani.

— Ah Istenem! és miért?

— Ő Bourlandaisbe akar kineveztetni egy tanítónőt, és oly föltételeket kíván tőlem, melyeket én nem teljesíthetek.

— Én azt hittem, hogy te mindent képes vagy betölteni, mit egy iskolai tanítónőtől kívánhatnak.

— Nem, nagyanyám.

— Mily szerencsétlenség. Istenem! Mi lesz belőlünk? Én találkoztam távollétedben az új igazgatóval, és tizenöt nap alatt át kell neki adni helyünket.

— Nos tehát nagymama, tizenöt nap alatt elmegyünk innen.

— De hát hova?

— Tizenöt nap van még előttünk, addig majd találunk helyet.

— Merault úr bizonyosan nem lesz oly nehézkes, mint Prétavoine gróf volt.

— Ah! ha Condéban volna, de szerencsétlenségre Párisban van.

— Szerencsétlenségre.

Ő nem őszintén mondta e szót: szerencsétlenségre, ki tudja, hogy a képviselő is nem épen így beszélne-e hozzá, mint a főtanácsos; előtte való nap még soha sem jutott volna ilyesmi eszébe, de most mindent hitt, és mindentől félt.

Csak tizenöt nap még. És azután hova menjenek? mit csináljon?

Az illusio lehetetlen vala; gróf Prétavoineban ellenfelet, ellenséget találand ezután, ki minden befolyását fölhasználandja ellene, a mint azt megtette volna mellette, ha ildomos lett volna, miként ő maga mondta.

A képviselő befolyása vajon felül fogja-e mulni a főtanácsosét?

És különben is részesítené-e őt a képviselő abban a pártfogásban?

Nem sokára meggyőződhetett, hogy Prétavoine grófot illető aggályai nagyon is alaposak valának, mert meglátogatván a felügyelőt, az eléggé rosszúl fogadta, vagyis inkább nem fogadta jól, nem mervén végletekig menni, mi túlságig hangsúlyozta volna pártnézetét.

— Kegyed számot adni jön nekem főtanácsosunknál tett látogatásáról, — mond, — nos tehát! én tudom mi történt.

— Ah!

— Egy bizonyos határig, vagy is jobban mondva bizonyos pontig. Láttam Prétavoine gróf urat, nem titkolá el előttem szokott őszinteségével, hogy nem volt szerencséje ön előnyéhez, vagyis nem volt épen rosszúl hangolva, de végre is nem előnyösen. A legnagyobb dícséretekkel halmozta önt, műveltsége s képzettségét illetőleg. Csak azt találja, hogy igenis képzett egy községi tanítónőnek. Ez ugyan nem látszik észszerűnek, de azért igen észszerű megjegyzés, legalább egy bizonyos mértékben s egy bizonyos pontig ő szerinte; mert mi engem illet, tudja, hogy én azt találom, miszerint neki igaza van, s más részt úgy látom, hogy önnek sincs igaztalansága.

— Hiba lehet e az, ha megélhetésemet becsületesen akarom megszerezni.

— Épen ez életnézete kitünő, elismerem, de ez nem az övé, mely szintén kitünő, nem tagadhatom; ő attól tart, hogy épen műveltsége s képzettségénél fogva nem érezhetné magát méltó helyén, s meg lenne alázva egy falusi iskolában, ha merném állítani.

— Én minden helyet jónak találnék, a hol megélhetek.

— Ez az ön nézete s nem az övé, ép úgy, minthogy az enyém is, s még sem az enyém; mert ha igazat adok önnek, azt találom másrészt, hogy neki is igaza van; minden viszony-

lagos e világban. Az nagyon bosszantó, az igaz, igen bosszantó, hogy nem győzhette meg hivatásának alaposságáról, mert felfoghatja, hogy ha Prétavoine gróf ellene van, én nem tehetek érette semmit, semmit sem, ha csak Merault úr nem veszi pártfogásába.

E bonyolult szóhalmaz őszintén kifejezte Malatiré úr félénk jellemét; ha más is pártolja, én is mellette leszek, ha senkije sem lesz, én sem leszek.

Szerencséjére kapott egy levelet Merault úrtól, mely némi reménynyel kecsegtette.

A képviselőnek választójához irányzott styljében ígérte, hogy számba veendi a hozzá intézett kérelmet és támogatni fogja az illető helyen; ő tudta, hogy Margueritte úr oly becsületes ember volt, ki becsületet szerzett szülőhelyének, és szerencsésnek érzi magát a leányra kiterjeszteni érdeklődését s rokonszenvét, és sajnálta, hogy azt be nem bizonyíthatta az apának.

Ők nem nehézkesek a rokonszenvnek bizonyítgatásában a szerencsétlenek iránt; e levél, mely szinte abba a mintába öntetett, melyekkel a képviselők felelni szoktak a hozzájok hullámzó számtalan folyamodásokra, e levél visszaadta a reményt Helénnek, és főleg az öreg anyának.

Minden esetben megkönnyebbítette a kiköltözés fájdalmát, mit az új főigazgató követelt.

Ha kénytelenek voltak is egy az Andon külváros végén levő kis lakásban elhelyezkedni, mely

egy kis konyha s egy szobából állott, legalább panasz nélkül fogadták el, abban a reményben, hogy csak rövid időre lesz úgy is, néhány hétre, talán néhány hónapra.

Margueritte úr butorzatából két ágyat s az ágyneműt, három széket, egy asztalt, egy kis fehérneműt, s néhány konyhaeszközt tarthattak meg, s az kielégíté őket.

De mi mindennél jobban engedte bevárni a jobb napokat, az a 250 frank volt, mi az eladásokból s minden adósság kifizetése után megmaradt Helénnek; néhány hónapra el voltak látva, s nem voltak kitéve az éhenhalásnak.

VII.

A 250 frank, midőn attól félt, hogy fizetni való adóssága lesz, Helén előtt egész vagyont képezett.

Azonban se ő, se nagyanyja nem támaszkodtak arra.

Elhelyezkedésök után két nappal, a nagyanya diadalmaskodva jelenté ki unokájának, hogy talált oly munkát, mely megjavítja helyzetöket: harisnyák kötését egy nyolcz tagú család számára, kik csak kézzel kötött harisnyákat viselnek; nem fogják neki drágán megfizetni, de végre is kereshet általa 11—12, sőt 13 soust is naponként.

— Mert dicsekvés nélkül mondhatom, hogy

kevés oly kötőné van, ki oly gyorsan halad a munkában, mint én, még jó ujjaim vannak, bátyámnál én készítettem a mellényeket, harisnyát és fejkötőt az egész családnak, és soha sem várakoztak utána, tíz személy, s hozzá még férfiak, kik a munkában sokat tépnek, ez aztán dolog volt.

Helénnek maga részéről kilátása volt egy órai leczke adására, minden este, a vasárnapot kivéve, egy vászonkereskedőnének, ki javítani akarta írását és orthographiáját, hogy versenyezhessen a Ladoux-testvérekkel, kik hosszú évek óta a vidék legjobb vevőivel bírtak. Csupán egy frankjával fizették neki ez órákat, de helyzetében husz sous oly összeg vala, melyet se megvetni, se visszautasítani nem lehetett.

Nem különben nem vethette meg, se vissza nem utasíthatta e leczkét tanítványának könnyelmű életmódja végett, miként mondták, ki Párisban czélt nem érvén, a Condéba jött szerencsét próbálni.

A leczkeadás és harisnyakötés körülbelől negyvenkét frankot jövedelmezett nekik havonként, úgy szólván alig elegendőt az élelem, fűtés és világításra, de természetesen az élelmet, fűtést és világítást a legszűkebbre, a legszükségesebbre vonták össze.

A nyomorúlt megélhetéshez elkerülhetetlenebbeken kívül, a nagyanya nem volt érzékeny a hideg iránt, s nem kívánt nagy világítást foglalkozásához.

Helén pedig elég edzett volt, hogy minden nélkülözést elviselhessen szenvedés nélkül, legalább nem közvetlenül, és elég elhatározott volt arra is, hogy panasz nélkül fogadja el, különben sem fog örökké tartani, majd találhat még más leczkét is, s időközben ki is nevezhetik.

Azonban a kinevezés nem érkezett meg, és semmi sem sejteté, hogy egyhamar megérkezik. Helén meg akarta kísérleni annak sürgetését.

Midőn elkészíté folyamodványát, írt az elemi oktatásügyi igazgatónak, ki a megye székhelyén lakott, és ki egyszersmind akadémiai felügyelő is, de személyesen nem ment el hozzá. Egy kis pénze levén, egy lépésre határozta magát, mely kétségtelenül elkerülhetetlen vala, és melyhez nem volt joga meg nem kísérteni.

Fölhasználva egy kedvező pillanatot, midőn tanítványa nem volt szabad este, mi elég gyaran előadta magát s annyival csökkenté a havi bevételt, útnak indúlt tehát, hogy fölkeresse azt, ki sorsát kezében tartá, rettenetesen fölindúltan, de elszántan.

Egy ajánló levelet kért az elemi felügyelőtől, és az megtagadta tőle, magától értetődik, nem épen visszautasítva, de még sem adott.

— Nem volna illő ily türelmetlenséget mutatni az ő helyzetében, és azután ott nem az ő, de atyja nevének bemutatására volt szükség, mert ez fölért a legjobb ajánlatokkal; végre fölhasználta minden mentségét oly embernek, ki fél

valamibe bocsátkozni, nehogy compromittálja magát.

Csakis atyja nevére számított tehát, és az támogatta akkor is, midőn három órai várakozás után végre a tanügyi igazgató elébe bocsátották.

A mily félénk és ingadozó volt a felügyelő, annyira telve volt az igazgató biztatással; ő nem félt semmi nyilatkozattól, midőn azt ő kiadta csalhatatlansága magaslatáról.

— Mily sajátságos eszme öntől az elemi oktatásra adni magát? — mondá leereszkedően. — Mire fogja az vezetni?

— A megélhetésre.

— Azt hiszi?

Ez egy egyetemi egyén volt, ki az egyetem hitvallását követte, de ki igen kevésre becsülte az elemi oktatást; ha tanárrá lesz valaki, az helyes, sőt az a legjobb, a mi képzelhető a világon, s ő nem is ismert el magasabb, nemesebb hivatást, de iskolamester! Hogy nyolcz éves kis polgárokat tanítsa az ember ejtegetni a «rózsát», az még valami lehet, de hogy kis paraszt gyerekeket tanítson valaki syllabizálni, vagy egy számot annyiszor ismételtetni vele, a hány egység van egy másik föladvány számában, ez már nem érdemli a fáradságot.

— Miért ne léphetne ön inkább egy intézetbe, hol kiváló tulajdonai méltóbb alkalmazást nyerhetnének, — mondá.

— Nagyanyámat akarnám magam mellett

tartani, és így cselekedve, atyám óhajtását viszem keresztül.

— Érzelgő volt a szegény Margueritte! Vajon mire használt az neki?

— Hogy megszerettesse magát, és szerették is gyöngéden, esküszöm önnek.

— Kétségtelenül, kétségtelenül, de az érzelem nem biztosítja az életet, se a magunkét, se gyermekeinkét.

— Legalább előkészíti néha, s ez az én esetem is, mert ha atyám vagyont nem hagyott is reám, de hagyott oly nevet, mely megengedi, hogy az ön igazságérzetére hivatkozzam.

Ezt emelt fővel, minden kérkedés nélkül mondotta, de szilárdan, mint oly leány, ki büszke atyjára.

— Helyes gyermekem, ön derék leánynak látszik nekem.

— Iparkodni fogok méltóvá lenni atyámhoz, reá hivatkozva, kérem önt is, ne feledkezzék meg folyamodásomról.

Telve reménynyel tért haza Condéba, mert ha nem adtak is neki rögtön s határozott ígéretet, de adtak legalább jó szót.

E reményteljes érzés épen jókor jelentkezett, hogy túlságos levertség nélkül viselhesse el egy órás leczkéje elvesztését, mely megérkezése után másnap már bekövetkezett.

Noha már nem egészen fiatal, tanítványa elég csinos volt, jól ápolt szépség, és főleg eléggé ke-

vés komoly kinézése volt arra, hogy fiatal emberek körében föltűnjék, kik igen unatkozva Condéban, szórakozást kerestek, bárminő legyen is az.

Helénnek majdnem semmi értesítése sem volt tanítványa felől, és mindig egyedül találta őt, a mikor találta.

Általában mit sem tudott viseletéről és majdnem semmit jelleméről; úgy tetszék ugyan neki, hogy öltözékeiben túlkaczér, és némely dolgokban igen könnyelmű volt, de az volt az egész; a mód, melylyel a leczke ideje betöltötte, nem engedték meg a csevegést.

— Mennyire sajnáltam, hogy tegnap nem volt itt, — mondá a vászonkereskedőné, midőn Helén belépett hozzá, — egy bizalmas szolgálatot tehetett volna nekem, de arra még ma is van idő.

— Szolgálatára állok.

— Ime miről van szó: rendes dictándónk helyett szeretném, ha kegyed két levelet fogalmazna számomra, melyet én azonnal letisztáznék, ön tollamba mondaná s kijavítná a hibákat.

— De hogy e leveleket tollába mondhassam, szükséges legalább megtudnom, mit benne kifejezni kíván.

— Akkor hát ön megteszi e szivességet? — kiáltott föl, zavarából nagy megelégedésbe menve át.

— De kétségtelenül, ha az önt lekötelezi.

— Meghiszem azt, hogy lekötelez.

— Ez oly föladvány, mint bármely más, sőt igen jó gyakorlat.

— Ime az eset: ez első levél válasz egy kapott nyilatkozatra; nem mutathatom meg önnek, mivel egy a városban nagyon jól ismert úrtól jön, ki nevét is aláírta; de az mindegy, úgy is tudom, mit akarok felelni: ön csak szép mondatokban segít kifejezni azt, mit meg fogok magyarázni. A második ellenben már sokkal nehezebb, mert annak bonyolultabbnak kell lenni, oly módon, hogy az olvasó azt olvassa ki belőle, a mit tulajdonképen akar, és hogy én is azt mondhassam neki, később, a mit akarok: fekete vagy fehér, a körülményekhez képest. Egy szóval ez ma egy szakító levél, de oly formán szerkesztve, hogy ne zárja ki holnap a kiegyenlítést... vagy később, ha az első levél nem idézné elő várakozásom eredményét. Érti úgy-e?

— Egy cseppet sem. És nem is fogalmazhatom se az elsőt, se a másodikat.

— Az elsőt majd tollába mondom.

— Akkor nekem semmi teendőm mellette.

— Hisz azt mondta nekem, hogy szívesen teszi.

— Még akkor nem értettem meg, mit kíván tőlem, most miután megértettem, nincs más dolgom, mint visszavonulni.

— Ah! no lám!

— Adieu kisasszony!

És Helén eltávozott, rá sem gondolva, hogy e leczke képezte életét, a mindennapi kenyeret.

Csak az utczán jutott ez eszébe; de ekkor a

helyett hogy megállna, vagy visszatérne, csak még gyorsabban haladt előre és még elszántabban.

VIII.

A reméllett, de nem ünnepélyesen megígért kinevezést várva, mely még sokára haladhatott, még jobban össze kellett huzni magát.

A negyvenkét frankból, mely a vászonkereskedőné leczkéje elvesztése előtt havi költségvetésöket képezé, huszonnégy frank hiányzott; nem maradt belőle tehát csak tizennyolcz, melyet nagyanyja keresett.

Tehát ekként valósúlt Mindez néni föltevése: a nagyanya dolgozott unokája megélhetéseért.

Önmaga is dolgozni akart azért, hogy bármi csekélységet is, de kereshessen.

Egy az ő helyzetében levő nőnek csupán egyetlen lehetséges munka létezett: a tűé.

De ha varrt, avagy hímzett is, tökéletesen még sem tudott sem varrni, sem hímezni, vagyis hiányzott hozzá ügyessége, a szabályosság, s a gyorsaság, mely minden foglalkozásnál az első kérdés, legyen szó egy törlőruha beszegése vagy egy kép festéséről.

Írjon? akkor Griolet úrhoz kellett volna folyamodni, és ő inkább meghalna éhen, mintsem elviselje a mosolyt, melylyel az kérelmét

fogadná, mit részéről s a történtek után beleegyezésnek venne.

Kötni? Ezt meg is tette, azzal az előnynyel bírván a munka, hogy nem kellett kunyorálni, miután egyszerűen csak nagyanyjának kelle segíteni. De finom és ügyes ujjai közé a munka nem illett úgy, mint az öreg nő ránczos, merev kezébe. A 12—13 sous helyett naponként alig bírt 6—7-et megkeresni.

Mindazonáltal nem hagyta abba e munkát, nem levén jobb annak helyettesítésére, ez is jobb volt a semminél.

Ezen a nagyanya 13 sousjához csatolt 7 sous 20 soust juttatott nekik naponként, és e pillanatig elköltöttek 32—35-öt.

E hiányzó 12—15 soust kellett hát meggazdálkodni.

A mit nem vonhattak el reggelijök- s ebédjöktől, azt elvonták a fűtéstől és világítástól, noha az idény igen zord volt, s az estét a lehető leghosszabbra valának kénytelenek nyújtani fönlétökkel ez idényben, midőn az éj már öt óra előtt beállott.

Szerencsére ez oldalról a véletlen jött segélyökre szükségökben.

E külvárosban választva lakásukat, Helén két kényszerűségnek engedett: házbérök olcsóbb volt, mint a városban, és ők majdnem falun valának; nagyanyja, ki csaknem mindig a mezőn lakott, itt jó levegőt s napfényt talált; körültök

az Andent ellepő dús rétek terültek el, az országútra néző ablakjokból látták a folyam körüli fákat, és udvarukban egész nap hallani lehetett a tyúkok kotkodácsolását, a kakasok kukorikolását s a galambok turbékolását; ez kevésbbé tette szomorúvá az öreg pórnő életét, ki nem hagyta el többé négy falból álló otthonát.

Azonban ez mégis egy város külvárosa volt, s nem a szabad mező: így épen szemben ablakukkal az út másik oldalán, mely elég keskeny volt e helyen, egy gyár bejárata látszott, melyben éjjel nappal folyt a munka, oly módon, hogy a munkások jövésmenését megvilágítandó estétől reggelig egy gázláng égett e bejárat fölött.

E gázláng engedte nekik épen a világítás meggazdálkodását; ebédjök után minden este félre vonták szobájok ablakáról a függönyt, s az ablakhoz űlve a lehető legközelebb, hogy mit se veszítsenek el a gáz fényéből, mely az úton keresztül hozzájok hatott el, tizenegy óráig este maradtak ott erélyesen kötögetve.

Kevésbbé fáztak volna a szoba közepén, midőn kívül fagyott; azonban itt nem lett volna elegendő világosságuk, kivált Helénnek, ki nem bírván nagyanyjának se ügyességével, se gyakorlottságával, gyakran kellett munkájára figyelni, hogy abban hibát ne ejtsen.

Gyakorta órákig sem lehetett egyebet hallani a tűk egyhangú zörgésénél, midőn azok egymást érintették. Azután egyszerre egy pár szót váltottak

egymással, de ez nem volt panasz, nem zugolódtak, se helyzetök, se szenvedéseik ellen, a fáradtság, hideg s egyéb nélkülözések miatt.

Úgy látszik, hogy e tárgyban néma megegyezés volt közöttük, s hogy inkább bátorítani, mint kétségbe ejteni akarták egymást.

De akaratok ellenére is ellebbent néha egy-egy szó ajkaikról, mely kifejezte egyik- vagy másiknak érzését.

Egy este, midőn rettenetesen fagyott, és a csikorgó úton hallani lehetett a járókelők csizmájának recsegését, mi alatt a zuzmarával borított üvegtáblák ropogtak az éjszaki szél alatt, ők szótlanul dolgoztak.

— Az mégis nagy szerencse, hogy ablakaink jól záródnak, — jegyzé meg a nagyanya.

Ez nem volt panasz, de mely szó lehetett volna fájdalmasabb vallomása a hidegnek, melyet a félig megdermedt öreg nő érzett ma három órán át székén űlve, nem tevén más mozgást ujjai mozgatásán kívül.

Helén, ki nem szenvedett kevesebbet a hidegtől nagyanyjánál, és ki tán még többet állott ki, mert ő nem volt szokva a szabad ég alatti élethez, de ki annak daczára sem akart tüzet rakni, hanem nem állhatott ellent e fölkiáltásnak:

— Bármily jól csukódik is ablakunk, — mondá, — mégis túlságos a hideg, holnap rakunk is egy kis tüzet; én már nem bírom ujjaimat mozgatni.

— Én lábaimat nem érzem többé.

— Miért nem mondta ezt előbb, nagyanyám?

— Ah! ha még panaszkodnánk is.

— Holnap veszek szenet.

— Es hol veszed rá a pénzt?

— Tőkénkből; a gazdálkodás helyes, de nem annyira, hogy bele haljunk.

— Utoljára is az igaz, ha nem fázunk, sebesebben dolgozhatunk, mert az ujjak hajlékonyabbak lesznek.

E zordon tél sokáig tartott, és nemcsak a kőszén vásárlása miatt kellett a tőkéhez nyúlni, de az élelmiszerekért is, melyeknek igen fölment az ára, mint az rendesen történni szokott, ha a tél nagyon kemény.

E szerény, csekély 250 forintos kis tőke, mely fő segédforrásukat képezte, minden héten kevesbedett, nem volt többé több 240—230, azután 200 franknál.

Helén látva tőkéje apadását, hogy kétségbe ne essék, azzal vígasztalta magát, miszerint kinevezése kétségtelenül nem sokára mégis csak megérkezend, s hogy már nem várathat magára sokáig, de minden meggyőződés és hit nélkül csak ajka rebegte: «Miért ne?»

És ha nem fog megjönni?

Mit fognak kezdeni, ha már nem lesz pénzök?

Nagyanyja képes lesz-e sokáig elviselni a nélkülözésteljes életet s nyomort?

Okosság volt e azt reá erőszakolni?

Midőn atyja magához akarta venni anyját, egy boldog elégedett életet remélt számára biztosíthatni, a nyugalmat és jólétet, s ő maga is Mindez néni ajánlatát visszautasítva, azt hitte, hogy ha nem valósíthatja is meg atyja terveit, legalább bizonyos békés nyugalmat biztosíthat nagyanyjának, és ime e gondtalan nyugalom helyett a szegény öregasszony csak fárasztó s szakadatlan dologra talált. Ily föltételek alatt kellett-e e mellett megmaradni, s nem volt-e jobb visszatérni Mindez nénihez. Mily rettenetes felelősség Helénre nézve, ha nagyanyja megbetegednék? Ha meghalna, nem ő ölné-e meg? Kétségtelenül keserves volt e megaláztatásnak alávetni magát. Kétségtelenül az már nem lenne se békés, se nyugalmas élet, melyet a nagynéni vezetése alatt találna. De hasonló körülmények közt nem lehetett kérdés se méltóság-, se megaláztatásról, melynek befolyást kelle gyakorolni elhatározásukra, és midőn a gyomor legiszonyúbb csapása alatt valának, nem lehetett tudni, élvezhetné-e nagyanyja a nyugalmat ily foglalkozás mellett.

Hosszas ingadozás után Helén elhatározá megtenni az ajánlatot nagyanyjának, hogy térjen vissza Mindez nénihez.

De nagyanyja visszautasítá.

— Velem jönnél-e te is, kedves leányom?

— Nem, az lehetetlen, hisz tudja, hogy néném kijelenté, miszerint engem el nem fogadhat.

— Nos tehát, én magam nem megyek; ha

semmit sem keresnék s terhedre esnék, akkor még elmennék talán, de miután a jó Isten megengedi, hogy valamit keressek.

— Többet, mint én.

— Épen azért, semmi ok sincs arra, hogy elhagyjalak, mivel eltávozásom nem tenné jobbá a te helyzetedet. Vajon nem találod-e te is, hogy kevésbbé vagyunk szerencsétlenek a szenvedésben, ha megosztjuk, mint ha egyedül szenvedünk? És te egyedül volnál, szegény leányom. És azután atyád is azt akarta, hogy együtt lakjunk, és nekem bűnnek tetszenék, ha csak akkor követném akaratát, midőn jó dolgunk van, s akkor nem, ha a helyzet rosszabb. Együtt maradtunk volna a szerencsében; együtt maradunk a szerencsétlenségben is, az sem tart örökké. Legalább is sokáig tartott, és a tőke mindig fogyott.

A szép idény beállta azonban mégis megjavítá helyzetöket; nem volt többé szükségök tűzre, a zöldség ára leszállott; a nap fölkeltével kelve többet s kevesebbet fáradtság nélkül dolgozhattak; végre a nap jótékony befolyása fölvillanyozta őket, s a jövő kevésbbé tűnt föl előttük sötétnek.

Így érték el az áprilist, és akkor rég táplált reményök, hogy «ez nem tarthat örökké» végre megvalósúlt.

IX.

Az öreg Bonjeau apó, ki Helént támogatta, nem hagyta el őket szükségökben sem; nem gyakran az igaz, de néha mégis meglátogatta, fölkereste időnként és folyton foglalkozott Helén ügyeivel, leczkéket keresve számára.

Eleinte nagy buzgalmat fejtett ki kutatásaiban, de látva, hogy czélt nem ér, kissé lehűlt, mert azok az emberek ritkák, kik másokért kiteszik magokat, és küzdenek a folytonos sikertelenség ellen. Ha fáradtságot és időt áldoznak, legalább jutalmat kívánnak a siker által, s ha e siker helyett folyton csak kudarczot vall, végre belefárad az ember a küzdésben.

Azonban egy csütörtökön, április végén, örömteljesen lépett be Helénhez s nagyanyjához.

— Végre mégis találtam valamit ön számára, kedves gyermekem, — mondá, — valami kitünő, noha nem is az, miről ábrándozott.

— Oh az én álmaim! Régóta nem számítok azok valósulásukra.

— Én is azt gondoltam, és épen azért mondom önnek, hogy valami kitünőt találtam számára. Nem akarom sokáig váratni: arról van szó, hogy Courtomer marquis úrhoz kell belépnie, mint nevelőnő, unokahúgát nevelni, Calipes kisasszonyt, és havonként 150 frankot keresni.

És önelégülten dörzsölte kezét.

— Ime az én újságom, ez már csak ér valamit, — mi?

— Ez csakugyan kitünő állomás volna, miként ön mondja, ha nagyanyám nem lenne.

Az öreg nő a tanár beléptére, ki szemei előtt nevezetes és majdnem olyan derék ember volt, mint fia, megkettőzteté szorgalmát és látva őt, miként siklanak a tűk ujjai közt, azt lehetett volna hinni, hogy érzéketlen volt minden iránt, mi körülte történik, azonban nem így volt.

Unokája szavai hallatára: «Ha nagyanyám nem volna mellettem» fölemelte fejét.

— Én, — mondá, — nem számítok.

— De nagymama — — —

— Talán csak nem gátolhatlak élelmed megszerzésében, midőn mellettem nem foglalkozhatsz. Mi együtt akartunk maradni, de ha lehetetlen, tehát elválunk. Én nem félek a magánytól, és aztán e házban nem is leszek egyedül, vannak jó szomszédaink.

— Ime ez egy okos és jó szívű nőhöz méltó felelet, — mondá Bonjeau. — Ha csak abban lennék biztos, kisasszony, hogy egyáltalán ki lesz nevezve, azt mondanám: várja be. De ezen bizonyossággal nem bírok. Sőt aggályaim is vannak e tárgyban.

— Magyarázza ki magát kérem, — kiálta Heléne.

— Ez eléggé nehéz dolog, mert semmi határozottat nem mondhatok. Minden abból áll, hogy

nőm unokafivére, ki miként tudja, irnok a megye székhelyén, s mint ilyen a tanügyi igazgatóság irataival is meg van terhelve, s így láthat, sokat kitalálhat s minden esetben ismeri a dolgokat. Nos tehát általa hallottuk, hogy kinevezése ellenzésre talál. Honnan származik ez ellenzés? Azt nem sejtem.

Helén nem találta aproposnak megmondani, hogy ő tudja.

— De végre is, — folytatá, — ez ellenzés létezik. Tehát megakadályozhatja kinevezését, és én úgy találom, hogy el kellene vállalni a Courtomer marquis vagyis inkább marquisné által ajánlott állást. Ha később ez ellenzés megszűnik s ön nem érezné magát jól a marquisnénál, min csodálkoznám, akkor is ideje lesz az elemi tanításhoz látni.

— Bonjeau úrnak igaza van, kedves leányom, — mond a nagyanya, — neked nem szabad most reám gondolnod.

Helén egy pillanatig nem felelt, azon tünődve, mit tegyen. Első gondolata arra ösztönzé, ne hagyja el nagyanyját; de kétségbeejtő körülmények közt, nem épen távozása által biztosíthatja-e a neki óhajtott nyugalmas békés életmódot azzal a 100 frankkal, mit a neki fölajánlott 150 frankból számára biztosít, nem lesz-e egészen más létele a szegény öreg nőnek, mint a jelenlegi?

Épen ezt jegyzé meg Bonjeau apó is némi

nehezteléssel, mert sértve érzé magát, hogy nem fogadták örömkitöréssel és hálával az általa hozott nem remélt szerencsét.

— Kérem, — tört ki Helén, — ne higye, hogy nem vagyok mélyen meghatva azért, mit ön érettünk tesz, de nem képzeltem, hogy el kelljen válnom szegény nagyanyámtól és egyedül ezejt nyugtalanságba.

— Miként lehet neki leginkább hasznára? Csupán ezt kell megfontolnia.

— Az igaz, — szólt a nagyanya.

— Mellette maradva semmit sem keresni vagy tőle megválva szerezni havonkint 150 frankot, mely összeget megoszthatja vele. És vegye tekintetbe azt is, hogy Courtomer csak két mérföldnyire van Condétól, úgy, hogy ez elválás valóságban nem is nevezhető annak; akkor láthatja nagyanyját a mikor tetszik; s ha megbetegednék, pár percz alatt mellette lehetne.

— Én még soha sem léptem föl mint nagyanya, — mond ez öreg nő, — mert te okos fiatal leány vagy, sokkal értelmesebb, és képzettebb, mint egy oly pórnő lehet, minő én vagyok; de ha valaki nem tanult is, azért lehet helyes belátása, és épen ez parancsolja neked, hogy a kinálkozó helyet elfogadd.

— Ez már helyesen volt mondva, — szólt Bonjeau, — átlátom, hogy ez áldozat teljesítése nehezére esik, de hát mi nem áldozat e világon? Hol vannak azok, kik csak azt tehe-

tik, mi nekik kellemes vagy mit előre meghatároztak? Az élet nem más folytonos lemondásnál reményeinkről és óhajainkról. Különben állíthatom, hogy magában véve, az elválás mellőzésével, ez áldozat nem lesz igen keserves. A Courtomerek derék jó emberek.

— Ön ismeri őket?

— Tanítottam a fiút, ép ezért folyamodott a marquisné hozzám, midőn unokahúgához nevelőnőre volt szüksége.

— És milyen ez unokahúg?

— Egy 13 éves gyermek, ki árván maradván, nagynénje Courtomer marquisné által magához vétetett.

— Szegény gyermek!

— Midőn azt mondom, fölfogadta, ez nem egészen a helyes szó, mert e kis leány egy nagy vagyon örökösnője atyja után. Calipes Izidor úr a hannebaulti nagy sodronygyáros, Courtomer marquisné fivére volt és ime így jutott ő unokahúgához, ki még kis gyermek korában veszté el anyját. A marquisné férjhez menetelekor szép vagyont vitt a marquishoz, ki már majdnem tönkre jutott s nem bírt egyébbel courtomeri ősi birtokánál, nehéz hypothékákkal terhelve. Fiatalkori tapasztalatai nem józanították ki a marquist, ki szereti a lovakat, vadászatot, futtat és nagyvilági életet él; neje vagyonával ép úgy bánt, mint sajátjával, s úgyszólván majdnem egészen eltékozolta. A dolgok ekként állottak, midőn

Calipet úr, ki részéről úgy szerette a kereskedést, mint sógora a fényes tétlen életet, és ki megkétszerezte, háromszorozta vagyonát, míg amaz elfecsérelte a magáét, meghalt, egyetlen örököseül egy leánykát hagyva hátra, Calipet Adélt, kinek a marquis neveztetett ki gyámjául, s a marquisné magához vette, hogy szemei előtt neveltesse föl egy magán nevelőnő vezetése alatt. Ez nem mutat rossz szívű nőre, nemde?

— Bizonyára nem.

— Azonban, hogy pontos legyek, leírásomban meg kell mondanom, legalább ez az általános vélemény, hogy ekként cselekedve, a marquisné nem csupán húga iránti gyöngéd érzelmeit követte; azt állítják, hogy e gondoskodáshoz személyes érdek is járul. A marquis s marquisnénak csakugyan van egy fia, Courtomer Guiscard, mi azonnal fölvilágosítandja, milyenek a Courtomerek nemesi követelményei, kik Guiscard Róberttől származtatják magokat, La Pouille hódítója és Róma rombolójától, ki rettenthetlenné tette a normandiak nevét Olaszországban s a Keleten, miként Rollo Francziaországban és Vilmos Angliában.

— És alaposak-e igényeik?

— Azt nem tudom; de végre azok léteznek. Származzék az ifjú Courtomer Guiscard Róberttől vagy sem, annyi bizonyos, hogy mint a család bálványa nem érdemli meg az «okos» melléknevet. Jó fiú, de a leghanyagabb és legzsugoribb

is, a kit valaha láttam. Mondtam önnek, hogy én tanára valék. Ime miként: egy abbét adtak mellé nevelőül, ki előkészítse Saint-Cyrbe. Ennek vezetése alatt semmire sem ment, épen semmit sem tanult; egy újabb mesterrel akarták megkísérleni és reám bízták. Én mindennap kijártam Courtomerbe, hogy három órát vele töltsek, de én sem értem jobban czélt az apátnál; még csak az általam magyarázott szerzők nevét sem bírtam vele megtanultatni. Plutarch neki a zöld könyv vala, Xenophon a sárga. Elképzelheti, hogy ez ismeretekkel nem léphetett be Saint-Cyrbe, föl is hagytak ez eszmével, és Guiscard élete egyenlő azon tétlen ifjakéval, kik semmihez sem értenek, kivéve a lovakat és vadászatot. Anyja azonban, ki imádja fiát, nagy becsvágyat táplált még mindig iránta, és mivel ő önmaga által semmit sem tehet, azon nőre számít, kit nőül akar vele vétetni, hogy becsvágyát valósítsa. Itt kell visszatérnem fiatal növendéke Adélhoz, ki e feleségnek van kiszemelve, és ki ha az összeköttetés létesül, unokafivérének tetemes vagyont viend hozományúl, melylyel az szerepelhet a világban. Hogy az még biztosabban teljesüljön, Courtomerné magánál akarja neveltetni húgát, hol az állandóan lássa cousinját, kit lassankint majd megszokik szeretni. Ime ez terve, melyet persze nem közlött velem, de mely elég egyszerű s természetes, hogy könnyen meg lehessen érteni. Hogy azonban keresztül vihesse tervét, egy nevelőnőre van szüksége. Ter-

mészetesen én önre gondoltam s meghoztam e jó hírt, nem is képzelve, hogy ingadozhat annak elfogadásánál. Ez körülbelől öt évi nevelést igényel, és pedig egy igen tiszteletreméltó előkelő házban. Ez öt év alatt ön hétezer hétszáz frankot szerezhet az ajándékok nélkül, mely összeg megengedi, hogy magát kényelemben föntarthassa. Föltéve, hogy ez összeg felét nagyanyjának adja, még is körülbelől négyezer frankja marad. Vagyis, hogy e házból kilépve, kegyed bizonyos függetlenséggel fog rendelkezni, mi aztán megengedi a várakozást és válogatást. Elvégeztem. Most gondolkozzék.

A nagyanya válaszolt:

— Unokám meggondolta, elfogadja, és köszönjük önnek; egyszersmind elmondhatjuk, drága uram, hogy életünket mentette meg.

— Akkor hát el van végezve, és én azonnal írok a marquisnénak, hogy vasárnap bemutatom neki nevelőnőjét.

X.

Két mérföldnyire Condétól, roppant mezőségen, melynek közepén egy halastó mossa az épület kőfalait és négy tornyát, egy nagy erdőséggel összeköttetésben álló szép parkkal körülvéve, a Courtomer kastély igen kellemes lakhely volna, ha az összeköttetési útak odáig kényelme-

sebbek volnának. De mivel Courtomer csak egy forgalom és ipar nélküli kis tanya; miután a kastély tulajdonosa soha sem volt se főtanácsos, se kerületi tanácsos, sőt még csak bíró sem, mindig elhalasztották egy országút építését, mely kizárólag csak a kastélyig vezetett volna, és megelégedtek egy kis ösvény jó vagy rossz karban föntartásával, egy három kilométeres legelőn át, mely az országúttól a kastély bejáratáig terjed, négy gázló patakon vezet keresztül, és a mezőkön az iszapos s a terhes kocsik gördülése alatt remegő talajon, egy völgytorkolat nyilásánál.

Ez útat követte Helén Bonjeau apó kíséretében, vasárnap, midőn Courtomer marquisnénak volt bemutatandó; az országút kanyarulatánál leszálltak a kocsiról, és gyalog haladtak a kastély felé.

Különben is e három kilométer távolság inkább élvezetet nyújtott, minthogy fárasztó lett volna, legalább Helénre nézve, ki már rég nem gyönyörködhetett a szabad mezei sétákban.

Szép tavaszi nap volt és Helén a megelégedés jó érzésével haladt bátran e minden oldalról bokrokkal beültetett úton, melynek napos, lejtős és emelkedettebb része úgy virított a virágoktól, mint egy kert virágos ágyai, behintve kikircs, pipacs, csillák, százszorszépek és nyíló ibolyákkal, egy repkény-szőnyeg közepett, míg fölötte a sövényen magán a barna tüskék és a

vad cseresznyék kezdték hullatni fehér szirmaikat, melyeket a szellő a lejtőkre hordott el. A mily rossz és kellemetlen volt azoknak, kik korán járták be e minduntalan jobbra-balra kanyarodó útat, hogy a jószágok sövényét kíméljék, ép oly elragadó volt az a gyaloglóknak, kik a szépre fogékony szemekkel bírtak. A tájék minden lépten változott: a rétek után, hová reá ereszteték legelni a marhákat, melyek mohón nyeldesték a frissen nőtt füvet, fejöket föl sem emelve, következtek a pirosló hajtásos almafákkal beültetett tanyák, melyek alatt a pulykák és tyúkok csoportja sétálgatott.

Azután egy tiszta kis patak, mely egy sárga kavicsos mederben csörgedezett, vágta el az útat, melyen a gyaloglók csupán egy két fagalyból készült s a nádasból kihajló kis hídon mehettek át.

— Ön is ez útat követte mindig, midőn az ifjú Guiscardnak leczkéket adott? — kérdé Helén.

— Igen, de kocsin.

— Az kár volt.

— Ugyancsak meglátszik, hogy ön a tavasz befolyása alatt van, és hogy nem gondol a téli kemény sáros napokra. Szerencsére mindig kocsin jöttek értem, a courtomeri kastélyban nem gazdálkodnak a lovakkal, sőt nagyrészben ez segítette a marquis vagyona elpazarlását.

— Végre is ma ez út egészen kellemes, nekem úgy tetszik, hogy e szép fényes nap, ez

enyhe üde lég, e ragyogó idő, mind szerencsés előjelek reám nézve.

— Abban ne kétkedjék gyermekem, az ön rossz napjai végre véget érnek, és ha nem tehetne is mindent nagyanyjáért, a mit akart, legalább azon elégtétele meglesz, hogy nem fog nélkülözni, és megkíméljeti őt a túlságos fárasztó keserves munkától, pedig ez is ér valamit, meg kell tudni elégedni vele.

Most oly helyre értek, hol az útat szegélyező sövény megszakadt és nyílt mező terült el a szem előtt mindenfelé szabadon, itt-ott egy-egy facsoportozattal elzárva a kilátást; e réten szép telivér kanczák sétálgattak, körültök nyargaló csikóikkal.

— Ez a kastély parkja, — szólt az öreg tanár, — és e kanczák valódi tiszta vérménektől származnak, melyek Párisban szoktak futtatni s tulajdonosuknak valódi vagyont szereznek.

— A marquisnak?

— Nem. Courtomer úr nem tarthat fen többé futtatási ménest; ő lovait egy párisi gentlemenek társaságának adja el, és maga számára csak nehány lovat tarthat meg a vidék apró futtatásaira; de ha a marquisné számítása sikerül, vagyis Guiscard nőül veszi az ön leendő növendékét, ismét láthatjuk még apát és fiút a sport élvezetének hódolni, mely nekik valódi szenvedélyök.

— Akkor hát a kicsi ép úgy tönkre jut, miként nagynénje?

— Lehetséges, hogy a marquisné, tanulva saját sorsán, oly szerződést készíttet, mely unokahúgát megmenti és biztosítja unokái számára a Calipetek vagyonát.

Már észre vehető volt a kastély piros és szürke homlokzata, mely fölött kitüntek tornyainak fényes tetői, mohlepte palaköveikkel már távolról sárgás színvegyületet tüntetve föl.

De mindennél inkább magára vonták Helén figyelmét a park fái, a melyek mind tölgy, bükk, platán, hárs, sycomores, s mind valamennyi hasonló kúpalakúak voltak, s annyira hasonlítottak a fenyő-erdők zöld és bodros hegyes fáihoz, melyeket a gyermekjátékok dobozaiba raknak.

— Én látom, mi lepi meg, — mond az öreg tanár, — a fák alakja.

— Csakugyan. Hogy lehetnek mind oly egyformák ?

— Mivel a marquis megnyesette őket, és ez alak a művészet és nem a természet alkotása. Courtomer úr, ki különcz, azt képzelte magának, hogy valamennyi fa eredeti alakja a fenyőé, vagyis inkább annak kellene lennie ; ő ez eszmét æsthetikai törvénynyé állítá össze egy kis röpiratban, melyet majd elolvastat önnel is, és melyet — figyelmeztetem — igyekezzék megérteni, — ezt úgy nevezik, hogy — —

— Canon sylvestre ? (Erdei törvény ?)

— A czím legalább eredeti, de kutatva, végre

meg lehet érteni, főleg ha tudjuk, hogy a canon együttesen a szabályokat jelenti. Courtomer úr nem tartotta magát a theoriához, hanem fölállítván ez æsthetikai szabályt, keresztül is vitte, és a nyesés által parkja fáinak kúpalakot adott; azok, melyek nem olyanok, csak azért hagyattak meg, hogy lássák mily csunya a magára hagyott természet.

— Vajon csodálni kell-e ezen szerencsétlen, ekként megkínzott fákat?

— Határozottan.

— Ime ez nehéz, ha az ember megszokta csak azt mondani, a mit gondol.

— Elfeledtem önt erre figyelmeztetni, mi valóban ügyetlenség volt tőlem.

Habár Helén nem bírt a bohóságokra hajlandó kedélylyel és épen nem volt nevető hangulatban, önkénytelenül azt kérdé magától, midőn a marquisnénak bemutatták, hogy vajon Courtomer marquisné nem fogadta-e el a kúpalakot szinte csupán azért, hogy férjének tetszését megnyerje. Ő körülbelől negyven éves nő lehetett, szőke és rózsapiros, rendkívül kövér, de kinek kövérsége oly terjedelemmel bírt, hogy őt látva s a canon sylvestrere gondolva, kedve jött az embernek reá alkalmazni a kúpalak elemezését: egy csúcsban végződő domború alapból állott az egész, mert míg a has és csípő igen tetemes arányt képeztek, a vállak keskenyek maradtak s a fej egész kicsiny volt. E különös, formátlan ter-

met daczára azonban egész lényén büszke magatartás ömlött el, ha nem is természetes, legalább attól a folytonos vágytól táplálva, hogy mindenki fölött uralkodjék.

Egész fensőségében fogadta el Helént is, és kérdezé ki, de mindamellett minden keménység nélkül s inkább szelid szavakkal, mi azt látszék jelezni, hogy a büszkeség nála nem zárja ki a jóságot, büszke volt, mivel Courtomer marquisné lett, de a mellett jó asszony; Helén ezt az észrevételt tevé azonnal s ez megnyugtatta őt.

A marquisné kiküldött unokahúgáért s ennek beléptére Helén érzé, hogy a bizalom helyettesíti keblében eddigi aggályos érzelmeit. Minő lehet az általa nem ismert növendék? jó avagy rossz természet, könnyű avagy tűrhetetlen kedély? Reá nézve döntő kérdések.

Ez azonban egy félénk és szelid kinézésű gyermek vala, valami mélabússággal rokonszenszenvet keltő kék szemeiben; szőke mint nagynénje, halvány, de egészen kicsiny, majdnem beteges, gyönge.

Fekete gyapjúruhájában s a nyakát mereven tartó crépe-bodorral, bánatos tartása és tekintete visszafojtott gyöngédséggel volt telve, mely csak kiömlésre várt. Hogy ne vonzódott volna Helén a gyermekhez, ki szintén atyját siratta; ösztönszerűleg érzé, hogy ragaszkodni fog hozzá és szeretni fogja, mint egy kis testvért, mint egy leányt.

— E derék jeles Bonjeau úr oly módon beszélt nekem önről, hogy nem látom szükségesnek önt vizsgálatnak alávetni; ő bizonyára önnek is megmagyarázta a mi föltételeinket.

Helén meghajolt.

— Nos tehát nem marad más számomra hátra, mint egész őszintén kijelentenem, hogy ön nagyon tetszik nekem, a mi sokat mond, és hogy ha unokahúgom s én nem ijesztjük el —

— Oh marquisné —

— Kölcsönösen meg kell felelnünk egymásnak, nemde? — Nos tehát miután mi nem ijesztjük el, az ügy el van döntve. Holnap megkezdjük.

Ezek után a marquisné maga akarta Helénnek megmutatni jövendőbeli lakosztályát; az első emeleten volt és állott egy számára kényelmesen bebutorozott szobából és a munkateremből, melyet növendékével fog használni, mely egy gömbölyű helyiség volt a tornyok egyikében, s három ablaka a halastóra s a parkra nyilt.

— Azt hiszem jól el lesz látva, — szólt a marquisné oly jelentős kifejezéssel, mintha mondaná «ön tudja, hogy jobban nem is lehetne».

Helén is épen ezt válaszolá, mi nagyon látszék tetszeni Courtomer marquisnénak.

Az egész kastélyt körűljárván, Helén azt kérdé magától, nem mutatják-e be a marquis úrnak is, ki szintén bír szavazattal unokahúga nevelőjének megválasztásában, de nem tették.

A marquisné csak is midőn már az általa befogni parancsolt kocsi előállott, említé férjét és fiát; ők Párisba mentek a lóverseny és tavaszi futtatásokra és tizenöt nap előtt nem térnek vissza Courtomerbe.

Ez nem bírt nagy fontossággal Helénre nézve; neki se a marquisval, se Guiscarddal nem lesz dolga; mire azok Courtomerbe visszatérnek, remélhető volt, hogy addig eléggé fölhasználhatja azon tizenöt napot, hogy a nagynéni és unokahúga lelke és szívében helyet találjon.

XI.

Reménye megvalósúlt. Néhány nap alatt meghódította Courtomernét és kis Adélt is egyaránt. E gyermek csakugyan olyan volt, minőnek azonnal ítélte: egy jó, értelmes kis leány, ép oly szerencsésen megáldva szív, mint szellem tekintetében, könnyű fölfogású, engedelmes, szeretetreméltó és főleg szeretetrevágyó lény volt.

Másnap Helén beigtatása után a kastélyba, egyetlen szóból megítélte, milyen volt és minő lesz hatásköre. Helén belépett a kis leányhoz, hogy felköltse, jelen legyen öltözködésénél, maga már természetesen egészen föl lévén öltözve és készen a napi munkára.

A gyermek nem aludt, fejét kezére hajtva, félig fölemelkedve, gondolkozni látszék s szemeivel mélabúsan elmélyedett az űrbe.

— Ideje fölkelni, — szólt Helén.

— Igen, kisasszony.

De Adél, a helyett, hogy ágyából kikelne, helyzetét megtartva, Helénre tekintett; azután e néma szemlélődésben arcza bánatos kifejezést nyert, bizonyos szelidség és gyöngédséggel vegyülve, szemei könnyekben úsztak, de azok a nélkül, hogy legördülnének, szempilláin rezgettek.

— Mi baja, gyermekem? — kérdé Helén gyöngéden, ez elkeseredettség által meglepve, melynek okát ki nem találhatta, — hisz én nem dorgálom.

— Nem azért szeretnék sírni kisasszony, mivel megszid, ellenkezőleg.

— Akkor hát miért? Nem akarja nekem megmondani okát?

— Az ön gyászruhája hat meg engemet és sírási kedvre hangol; talán nem kedvet kellene mondanom, bizonyára, de azért hat meg, mert úgy látszik, e gyász közelebb hoz bennünket egymáshoz, és ha nem hallgatok is mindig önre, érezni fogja — miért... úgy-e kisasszony?

Helén karjaiba szorítá és maga is meghatva megcsókolá, mialatt a kis leány könnyekben tört ki.

Hogy ne érzett volna rokonszenvet és ragaszkodást ez érzékeny s gyöngéd szívű kis leányka iránt; Adélnál több volt az rokonszenvnél, valódi szeretet, egy gyermekszenvedély, ki szükségét érzi szeretni és szerettetni.

Courtomernéval a dolgok, habár más úton,

ugyanazon eredményhez jutottak, és Helén nem késett meghódítani a nagynénit, a mint meghódítá az unokahúgot.

A marquisné valóságban kitünő nő volt, ki kiegyenlíté látszólagos különösségét a szív és jellem komoly tulajdonaival: jóság, könyörületesség, nagylelkűség, türelem neki nemesi ferdeségei nélkül, melyek nála egészen a kórságig mentek, csak barátokat szereztek volna. Szerencsétlenségre e ferdeségek gyakran kellemetlenek valának környezetére, és néha elkeseríték és bosszanták azokat, kik természetesen nem voltak elnézők az emberi gyöngeségek iránt.

Noha ő csak egy egyszerű iparos leánya volt, ki mint kézműves kezdé pályáját, vagyis inkább épen mivel egy hajdani kézműves leánya volt, ő jobban Courtomer volt, mint maga férje a marquis, ki pedig rettenetesen magasra tartá fajának gőgjét.

Míg a marquis büszke volt születésére, természetesen a nő szakértőleg vala az. Ő megtanulta a Courtomerek genealogiáját könyv nélkül, és mindent mi eredetökre vonatkozott Hautevillei Tancredtől, alapítójoktól a mai napig; és példákkal támogatva, azt követelte, hogy a Courtomerek egyedüli ivadékai a nevezetes híres normandi kalandornak, el se ismerve azokat, kik még mindig a Hauteville nevet viselik, a kik különben ép úgy nem ismerik el a Courtomereket. Ő ragaszkodott Tancred tizenkét fiához ép úgy, mint azokhoz,

kik első feleségétől származtak, kiknek nevét közönyös kicsinyléssel ejté ki, mint azokhoz, kik a másodiktól származnak. Frédesine, kit bizalmasan Frasindának nevezett, mint háza határozott alapítójának anyját, a jeles Guiscard Róbertnek, a két Sicilia hódítójának, kit nem a nemes, hanem az okos melléknévvel említettek, miként mondani, szokta, egy régi német szóból eredve, a «Weise»-ból.

Fölhasználva fia első nevelőjének, egy jó latin abbénak üres idejét, lefordíttatta vele de Pouille Vilmosnak három utolsó költeményes könyvét: *De rebus Normannorum in Sicilia Apulia et Calabria gestis*, az első kiadás után Rouenben kiadva. Teremosónál, kitől drága pénzért megszerzett egy példányt, melyek Guiscard Róbert hódításait beszélik el. Hasonlóképen jutott a *De Gestis Roberti Guiscardi* is, Gaufridustól, valamint a *L'Ystoire de li Normant*hoz, a Viscart Róbert *Krónikájával* együtt.

Az eredeti kiadásokat és fordításokat mind egy kis csodálatra méltóan faragott és zománczczal ékített levéltárba zárta, mely a főhelyet foglalta el szalonjában s oly módon állott ott, hogy az ujonnan érkezőknek lehetetlen volt nem közeledni ahhoz s észre nem venni, ha ízléssel bírtak.

S ha ez megtörtént, meg volt fogva.

— A mi ereklyénk van benne, — mondá a marquisné, — házunk története. És olyankor

meg kelle hallgatni s elfogadni e történetet. Hogy lehessen kétkedni oly történet eredetében, mely de Pouille Vilmos verseire támaszkodik, Vital Orderiére, és még számos nem kevésbbé jeles nevezetességre. Nem kevésbbé kétségtelen, hogy ő Guiscard Róbert örökösnője, ámbár tudva van, hogy Jean-Baptist Calipet leánya.

— Minekünk is volna jogunk — mondá — igényt tarthatni a két Sicilia királyságára és főleg a nápolyi Bourbonokéra, és mi még sem beszélünk felőle.

Ah! Istenem, nem, ő nem szólt felőle.

Helén hitt e jogokban, sőt azt találta, hogy a Bourbonoké nem is bírt valami nagy becscsel. Miért ellenkeznék e derék nővel? A nemesi mania ép oly kórság, mint más, melyet szelidséggel kell ellensúlyozni.

Tehát harmad napra Helén megérkezése után fölnyitották előtte is a gyönyörű levéltárt, és kihúzták belőle de Pouille Vilmos fordítását, mivel szerencsétlenségre ő nem tudott latinul és Helén szivesen olvasta ez elbeszélést, mely majdnem oly érdekes volt, mint egy lovagregény, és valóban oly valószínűtlen a minő csak lehet.

Mily társalgási anyag! A reggelinél, az ebédnél nem volt szó egyébről, mint Guiscard Róbert és tizenegy fivére hőstetteiről, más értelemben hősök, mint a négy Haymonfi testvér: Guillome Bras de Fer, Drogon, Humhpred, Roger és a többi.

De az étkezés órái nem sokára ki nem elégí-

ték Courtomernét, és mivel a tanulmánytól nem vonhatta el az időt, kiapadhatatlan előadásait folytatta a séta órái alatt.

Midőn Adél idejét beosztották, elhatároztatott, hogy reggelizés után azonal egy-két órai gyalog sétát kell tenni nevelőnőjével. Semmi sem lett volna könnyebb a marquisnénak, mint elkísérni, ha járni bírt volna, de épen a csúcsos alak nem engedé neki a járkálást; ő gurulhatott, döczöghetett — ha ily szó alkalmazható egy oly nemesi hölgyre — kertje és lakosztályában ide s tova, de ez volt az egész. Ha csak egyszerűen parkjában akart is sétálni, kocsin tette, a melyet megtöltött tökéletesen. Kocsin követni pedig Helént s Adélt nem lett volna könnyű, az megszakítaná a társalgást, nem érthetnék meg egymást, s a kocsi nem is mehet végig a park minden útján, melyek már rég időtől nem voltak úgy gondozva, mint hozományának odaszállítása után és apai örökségének fölvételekor. Igy tehát ő oly hősies tettet vitt véghez, mely méltó Drogon vagy Humphréd hős tetteihez; t. i. mindennap reggeli után fölköttette magát egy erős derekú és ízmos lábú szamárra és úgy kényelmesen ülve egy karszékalakú nyeregben, elkísérhette Helént s folytathatta társalgásukat, mialatt Adél, ki nem nagy érdeklődéssel látszék viseltetni Olaszország hóditói iránt, a lepkék után futkosott.

De nem csak a múlt büszkesége kerestetett vele egy türelmes, figyelmes hallgatót, hanem a

jövőé is, mert soha sem hozhatott elő őseinek dicső tetteiből egyet sem a nélkül, hogy azzal kapcsolatban meg ne említse fiát.

— Családunk feje Guiscard, nem csak nevét viseli, de bír ősének bátorsága, elhatározása, rettenthetlensége és vitézségével is.

És ha egyszer így neki indult, mi sem tartotta vissza többé: mindennel bírt az ifjú Giscard s bizonyára oly hős lett volna, mint ősei, ha a jelenkor szerencsétlensége nem tiltaná, hogy még hősök létezzenek.

És ezt még szivesebben hallgatá Helén, mint a de Pouille Vilmos történeteit, a Gaufridus vagy Orderie Vitalét; nem velt-e az anya megható naiv szeretetében, azon anya, ki hőst látott fiában, a ki nem volt más egy jelentéktelen köznapi lénynél. Helént eléggé szerette atyja, hogy fölfogja ez anyai szenvedély túlzó elfogúltságát, sőt hogy elnéző legyen annak minden ferdeségei iránt. S így a helyett, hogy abból gúnytárgyat merítene, inkább komolyabb okokat fedezett föl e kitünő nő tiszteletére, és hogy minden nap jobban ragaszkodjék hozzá.

Ah! mennyire hálás volt az öreg Bonjeau iránt, hogy e házba juttatta őt. Mily különbség jelen élete s az utolsó hat hónap között, mily különbség az előtte föltáruló jövő és a között, melytől félt. Irt is neki, hogy köszönetét kifejezze. És egy este sem feküdt le a nélkül, hogy hálával ne fohászkodjék ahhoz, ki a nehéz megpró-

báltatások után végre e nyugalmas boldogságot nyújtá neki. Atyjának halála s a szenvedések, melyeknek nagyanyjával együtt ki volt téve, az elmúlt borzasztó télen át, megkeményíték szívét, és nem egyszer tették kételkedővé az Isten jóságában, mert végre is mit vétett ő, hogy oly kegyetlenül sújtatott; de e boldog lét, mely most kezdődött számára és tartóssággal biztatta, visszavezette a vallásos érzelmekhez, melyek mindenkor betölték szívét és lelkét. Igen, az Isten jó volt és ő volt a vétkes, hogy kétségbeesésében kétkedni merészelt e jóságban. Bármily terjedelmes volt is a marquisné elbeszéléseiben, melyek folyton e két tárgy körűl forogtak: háza és fia, még is nem beszélt mindig, hanem voltak pillanatok, midőn kérdezősködött is. Igy történt, hogy elbeszéltette Helénnel múltját és családi viszonyait, mert azt fölfogta, hogy ilyen embereknek is lehet családjok. Azután, midőn már megtudta mind azt, a mit tudni akart, többé nem volt kérdés a Margueritteokról, kik természetesen nem bírhattak oly érdekkel, mint a Courtomerek.

Azonban körülbelől tíz nap múlva Helénnek a kastélyba érkezése után és akkor, midőn a marquisné már nagyon megszerette őt, rátért a beszéd a szegény öreg Margueritte nagymamára is.

— Ha közelébe hozhatnám nagyanyjának, kicsikém, nagyon szerencsésnek érezné-e magát? — kérdezé egyszerre Heléntől.

— Ah! asszonyom....

— Nos tehát, nekem van egy eszmém, mely ezt talán kivehetővé teszi, csak még a marquis úrral kell azt közölnöm, (férjéről beszélve, mindig marquis úrnak nevezte, a mint fiát mindig a gróf úrnak mondta) és megérkeztekor beleegyezését kinyernem. De nem akarok vele várni addig a nélkül, hogy önnel is ne közöljem tervemet, vagy is ez annyit jelent, hogy én előre is biztos vagyok annak kivitelében. Nekünk van a park végében egy kis pavillonunk, mely Szent-János napra üres lesz, ezt akarom fölajánlani nagyanyjának; ott ő nyugalmasan élhet, jó levegőn, kitünő szomszédságban és a hol ön őt naponként láthatja sétája közben.

— Ah! marquisné asszonyom, miként köszönjem meg kegyét?

— Azzal, hogy nem köszöni meg.

XII.

A marquisné ez ajánlatának az lett eredménye, hogy Helén többé nem csupán egyszerű kiváncsisággal várta a marquis s az ifjú Courtomer gróf megérkeztét.

Támogatni fogja-e a marquis neje tervét?

Ez oly kérdés volt Helénre nézve, mely megdobogtatta szivét. Szegény nagymama, mily boldog lenne ő e kis kerti lakban! Oly kedves szép

volt az kis konyhakertjével és udvarával. Ott elhelyezve s nem egyedül, mivel három-négy ház is csoportosúlt e helyen, itt oly életet folytathatna, minőt megszokott, mívelhetné a kertet s nevelhetne néhány majorságot is. Ő pedig Adéllal minden nap meglátogatná.

Ha a marquis beleegyezik ez intézkedésbe, mi valószínűnek látszott, Helénnek nem marad több kívánni valója; az ő és nagyanyja élete biztosítva lesz; neki csak hálját kell naponként bebizonyítani a marquisnénak, és ő nem fogja azon neki kedves kötelességét elmulasztani.

Egyszerre bizonyos jelek kezdték hirdetni, hogy a marquis és a gróf meg fognak érkezni, az istállókat takarították, az udvarokat söpörték s a fegyvereket tisztogatták, a kutyaólat újra festették, melyet naponként mostak, végre mi a lovakhoz, kútgátakhoz s kocsikhoz tartozott, minden oly ünnepies színt öltött, mint egy vizsgálat előtti napon.

De Helén nagy különbséget vett észre az apa és fiú fogadtatásának előkészületeiben: az apa tulajdonai a cselédségre bízattak, kik úgy rendeztek mindent, a mint akartak, ellenben mi a fiúé volt, az anya féltékeny fölügyelete alatt ment véghez.

Courtomerné határozottan nem táplálta férje iránt ugyanazon érzelmeket, melyeket fia iránt érzett: ennek észrevételéhez nem is kellett mély szemlélőnek lenni.

De ez főleg legszembeötlőbb volt a megérkezést megelőző napon, midőn este Courtomerné a szakácsnénak adta ki rendeleteit a más napra.

— A marquis úr s a gróf úr holnap megérkeznek, tehát kitünő ebédet kell készítenie, tudja, hogy sokat tartok reá.

— Mit parancsol, marquisné asszonyom?

— Először is jó erős levest, a párisi konyhának egy havi élvezete után szivesen fogják enni a jó levest.

— Friss zöldséggel?

— Persze, különösen friss sárgarépával, mit a gróf úr nagyon szeret. De gondja legyen reá, hogy czukor ne jőjjön hozzá.

— De a marquis úr mindig panaszkodik a leves színtelensége ellen.

— A gróf úr nem szereti a sötét színt. Azután pisztrángokat fehér lében.

— A marquis úr mindig csak forrázva rendeli.

— A gróf úr nem szereti forrázva. — A pisztrángok után rizses borjúhúst apró borsóval, a borsót csak vízben főve zölden föladni friss vajjal.

— De a marquis úr csak szalonnával főzve szereti a zöld borsót.

— Hisz tudja, hogy a gróf úr nem eszi a szalonnát. — Utána egy bárányczombot.

— De a marquis úr azt mondta nekem, hogy többet nem kíván bárányt.

— Már nem fog rá emlékezni. A gróf úr legkedvesebb nyalánksága a bárány. Különösen jó

forrón tálalja be; a párisi első vendéglőkben forrón adják; nem szükség, hogy bármiben is oly összehasonlítást tehessen, mely a párisi konyha előnyére váljék. Zöldségnek tejfölös spárgát kell fölszolgálni.

— Adhatok be egy tányéron hideget a marquis úr számára?

— Kétségkívül, de persze csak úgy, ha igen sok volna a fehér lében. Iparkodjék és készítsen nekünk kitünő ebédet, olyan jót, a minőt csak lehet, hogy a gróf úr elismerését kiérdemelje és ne sajnáltassa meg vele a Café Anglaist vagy a Café Richet.

A marquisné legalább nem tartóztatta magát!

Helénnel ép oly őszintén bánt.

— Holnap szűnnap leend, — mondá, miután Adélt valami ürügy alatt a kertbe küldte; — nem akarom, hogy unokahúgom lehangolt legyen a tanulás miatt. Szórakoztassa a mint akarja, nekem mindegy; de nagy súlyt fektetek reá, hogy kis arczocskája mosolygó legyen cousinja megérkezésekor; majd valami élénk öltözéket rendezzen össze neki.

— Ez nehéz lesz gyászával.

— Új és igen bodros ruchet kell venni a nyak és ujjakhoz, göndör haját pedig ereszsze le kérem vállaira. Úgy ő igen bájos és én sokat tartok reá, hogy unokafivére bájosnak találja. Nem akarok titkolódzni ön előtt és azt hiszem, hogy oly okos

és eszes lénynyel, mint ön, közölhetem terveimet, megjegyezve, hogy azokat ismerve, ahhoz tartja magát. Tervem, hogy fiam egy napon nőül vegye unokahúgomat és azért akarom, hogy már mostantól megszokja őt csinosnak látni, oly módon, hogy a házasság öt-hat év múlva egészen természetesen megtörténjék. Talán az nem fog menni egészen magától, mert elég bajom lesz őt itthon megtartani, daczára, hogy én mindenre kész vagyok, hogy visszatartsam; és aztán másrészt nehéz lesz tudom vele elfeledtetni Adél születését is, azonban még is reménylem, hogy czélt érek, s e tekintetben nem tagadom, sokat számítok önre, ki e gyermekből egy tökéletes hajadont fog növelni.

Minő lehet hát azon Guiscard, kinek egy tökéletes fiatal leány kell?

E kérdés foglalkoztatta Helént másnap nem egyszer, mialatt tanítványát mulattatta, és iparkodott e búskomoly bájos arczra azon mosolyt reá varázsolni, melyet Courtomerné kívánt. Azt hivé, czélt is ért, azon ellenállhatatlan eszközt használva föl Adéllal szemben, hogy elmesélte neki kedvencz történeteit, midőn ép azon pillanatban, midőn Guiscard grófot hazaszállító kocsi (melyen a marquisné ment elébe a vonathoz) gördülése hallatszott, azon mosoly hirtelen eltünt a gyermek ajkairól.

— Most vége a nevetésnek, — mondá Adél.

— És ugyan miért?

— Mert a gróf urral — és utánzá nagynénje hangsúlyozását, e reá nézve oly fontos négy szó kiejtésénél — nem mulatunk, őt kell mulattatni és az nem könnyű. A gróf úr nem hozzáférhető.

Adélnek, ki rendesen oly zárkózott és tartózkodó volt, e nyilatkozata Helént egy pillanatra meglepte; de hallgatva épen nem felelt volna meg a Courtomerné megbízásának.

— Ön rosszúl ítélheti meg cousinját, gyermekem, — mondá.

— A kisasszony nem ismeri őt.

— Igaz, de látom, mily gyöngéden szerettetik anyja által, és ha valaki ily gyöngéd szeretetet kelt, higye el, akkor meg is érdemli.

Adél gondolkozni látszék, kétségtelenül meghatva e szavaktól, de hirtelen makacsúl megrázta fejét, mi vállára hullasztá hajfürteit.

— Majd meglátja, — szólt.

Csakugyan nem sokáig kelle várakozniok s csakhamar ebédre harangoztak.

Belépve, Adél nagybátyjához futott s megcsókolta; azután kezet nyújtott cousinjának, ki egyszerűen azt felelé neki:

— Jó napot, kicsike.

Helén tiszteletteljesen hajolt meg az apa előtt és fejével köszönté a fiút és várta a megszólítást.

De senki sem szólt hozzá.

— Halálosan éhes vagyok, — kiáltá Guiscard, — helyéhez közeledve.

Asztalhoz ültek és csak ekkor, a leves evése alatt, vizsgálhatta Helén figyelmesen Courtomer urat és Guiscardot.

Ha a marquis nem is származott hitelesen a hősök fajától, legalább azon alakkal bírt, vagy is inkább azon magatartással, mit a hagyomány az őskori lovagoknak tulajdonít; közel hat láb magas Michel Angelohoz hasonló vállak és nyak, a mellett egy faunus fej, szögletes széles homlokkal, előre hajló hegyes állal, erős horgas orral, vörös haj, kemény szakáll, színes arcz apró vörös erekkel barázdálva és ránczos kezekkel.

Mialatt az ötvenhez közeledő apa száraz és izmos volt, az alig húsz éves fiú kövér és puha. Atyjától nyeré a csontos vázat, mi majdnem oly magassá tette, mint a minő az, s anyjától a kövérséget, mely ifjú kora daczára igen vastaggá alakította; anyjától nyeré a selymes szőke hajat is és a gyermekded átlátszó rózsaszínt.

Helén folytatni akará szemlélődését, de megakadályoztatott, érezve a marquis és gróf reá szegzett szemeit.

— Ime egy színtelen leves, — jegyzé meg a marquis.

— Kitünő, — felelt azonnal Guiscard, — és szivesen ismételném a zöldséggel.

Evése közben látva őt, fölfogható volt hirtelen elhízása.

Midőn a halat fölszolgálták, a marquis kijelenté, hogy a pisztrángok fehér leve undorító,

míg Guiscard maga részéről úgy nyilatkozott, hogy a világon semmi sem lehet jobb és Párisban sem készíthetik úgy.

Szerencsére szólt a marquisné. Nehogy vita következzék be, Courtomerné iparkodott a társalgást a párisi futtatásra átvinni.

— Ah, tudod mamám, az nagyon chic.

— Te említetted már leveleidben; de hogyan chic?

— Ime én nem beszélek sokat, de azt érezni kell. Chic, mindenütt chic s mindenek fölött minden chic képviselve van a futtatásnál, a mi csak Párisban létezik. Ott gyülekeznek össze oly emberek is, kik azt sem tudják, mi egy szép ló, de az mindegy; ha reájok nézve nem is chic valamit látni, legalább őket látni chic. A legnevezetesebb a saint-cyri nap, arra egy csoport nő szokott oda jönni, választásra ajánlva magokat.

— Gróf úr? — szakítá félbe Courtomerné — szemével Adélre intve.

— Te kérdesz s én felelek. Utoljára is, tudod, hogy most a tömjénezéstől függ minden, hogy valakit becsüljenek.

— Megint bárány, — kiálta föl a marquis.

— Mily nagyszerű! — mond Guiscard. — Ez aztán kitünő ebéd, és pedig egy kövér puha bárány és forró, a milyent a Café Anglaisban sem lehet kapni.

Courtomer gróf úr határozottan kitünő étvággyal tudott enni. Ezt gondolá magában Helén.

Courtomerné még egy kísérletet tett.

— Miért nem maradtál Párisban a műcsarnok megnyitásaig? — kérdezé.

— Tizenkét—tizenöt kilométernyire menni gyalog képekért, ah nem! köszönöm! Ha majd a festők kiállításaikat a földszinten rendezik, mint a lóversenyeket, s ha lóháton lehet majd vásznaik mellett elvágtatni galoppban, akkor nem mondom.

Hála egy tányér hideg spárgának, melyből a szakácsnénak szerencsére sok volt, az ebéd véget ért egyéb vita nélkül.

Azonban, midőn este Helén egyedül találta magát szobájában, szomorúan vallá be magának, hogy se az apa, se a fiú nem értek föl az anyával, és hogy e fiú, kinek oly magas fényes jövőt álmodtak, és kinek egy tökéletes leány kellett; igazán olyan volt, minőnek Bonjeau állítá.

De ezek nem voltak az ő ügyei és neki nem kellett nyugtalankodni se a miatt a minő, se a minőnek lenni kellett volna a marquis úr vagy Courtomer gróf úrnak.

Őt csak azon szúró tekintet sértette és ejté gondolkozóba, melylyel mindketten nézték őt az ebéd alatt.

Egyetlen egyszer sem találkozott szemeikkel, mert nem fordítá feléjök az övét, de állandóan érzé magán azok szúró tekintetét.

XIII.

A Helén és növendéke számára berendezett lakosztály ugyan az vala, melyet Guiscard tanulási ideje alatt foglalt el, vagy legalább a hol tanulnia kellett volna, és melyet akkor hagyott el, midőn szülei belefáradva a harczba, lemondtak osztályainak folytatásáról.

E lakosztály tehát körülbelől ugyanazon állapotban maradt, melyben azt a gróf úr lakta; Adélnak a gróf úr szobáját adták és Helénnek az abbéét, és a tanteremben meghagyták a fekete táblákat, asztalokat, földabroszokat és a Guiscard által kevéssé használt klassikus könyveket.

Magától értetődik, hogy fölszabadítása óta Guiscard soha sem lépett e tág terembe, melyet ő kínzó szobának nevezett, mi valóban nem rossz hasonlat volt, csakhogy inkább volt a kínzás a tanárokra, mint ő reá alkalmazható, mert ő soha sem tanult, csak ha épen kedve jött reá, mint oly fiú, ki túlteszi magát ez ostobaságokon.

Párisból megérkezése után más nap Helén meg volt lepve, belépni látva őt, mint ha valamit keresne.

— Hogyan, te ide jösz? — Szólt Adéle ingerkedve és ravasz mosolylyal.

— Jó reggelt, kicsike.

— Jó reggelt, te nagy.

Az ifju tartózkodva köszönté Helént.

— Talán kedved jött velünk tanulni, — folytatá Adél, épen jókor érkezel, segíthetsz nekem. A részesülő múlt alkalmazásáról van szó, a cselekvő igével. Te tudod.

«Ha Isten megkülönböztetett bennünket a többi állatoktól, azt épen a beszéd adománya által tevé.»

Ha Guiscard korlátolt volt is, de nem ostoba, jól látta, hogy kis cousineja gúnyolni akarja őt; tehát elmosolyodott, Helénre tekintve.

— Mily nagyszerűen bizonyítja be e kicsike e példa igazságát! — mondá.

Adél egy pillanatig nem érté, azután hirtelen fölkiáltott:

— Ah! a gonosz cousin.

— Bocsánatot kérek, hogy háborgattam, — szólt Guiscard, Helénhez fordulva, — egy könyvért jöttem ide.

Belépte óta reá szegzé tekintetét, és csak akkor süté azt le, midőn egyenesen hozzá beszélt.

— Melyik könyvet akarod? — kérdezé Adéle, fölkelve.

— Egy szótárt.

— Melyiket?

— Azt, a melyik zöld bőrbe van kötve.

Helén nem nyomhatott el egy ajkán elvonuló mosolyt e szavak hallatára, mely eszébe juttatá a Bonjeau apó által emlegetett zöld Plutarchot és sárga Xenophont.

— Akkor keresd te magad, — mondá gonoszúl Adél.

De miután már Guiscard megtalálta zöld szótárját, még akkor sem készűlt távozni; körűljárt a teremben, s megnézte a fekete táblára írt számokat, azután Adélhoz lépve, ki újra elfoglalta helyét, vizsgálni kezdé az általa készített föladatot.

— Tudod-e, hogy te nem a legjobban írsz? — mondá. Adél visszafordúlt és egy arczfintorítással kérdé:

— Akarod, hogy együtt kidolgozzuk?

— Oh! én, egy férfi.

— Velem egy kis leánynyal.

Guiscard még 3—4 fordulást tett a tanteremben, mintha nem tudná magát elhatározni, hogy kimenjen, lopva folyton Helént nézve, azután végre az ajtó felé indúlt.

— Azonnal visszahozom a szótárt, — mondá.

— Ne zavartasd magad, — felelt Adéle, — nekem nem a zöldre, hanem a sárgára van szükségem.

És hamisan mosolyogva, ismét dolgozatához kezdett.

Azután egyszerre fölemelve fejét:

— Ugyan hát, — mondá, — nagyobb állatok-e azok, kik nem tudnak beszélni, mint a beszélők.

Alig telt el tiz percz Guiscard távozása után, midőn a marquis úr lépett a tanterembe.

A fölálló Helén meghajlására, a marquis egy kecses jó reggellel válaszolt, azután unokahúgához lépve, azt megcsókolta.

— Nehány röpíratért jöttem, — szólt, Helénhez intézve szavait, mintegy mentségeül.

És fölnyitva egy kulcscsal zárt szekrényt, legalább ötven közül két rózsaszín táblájú röpiratot vett ki.

Heléne, ki szemeivel kísérte, elolvasá a röpíratok czímjét, az *Erdei törvények*.

— Nos tehát, — kérdezé Helént, — sokat tud-e e gyermek?

— Sokat még nem tud, marquis úr, de értelmes és telve van jó akarattal, s a mellett engedelmes.

— Akkor menni fog.

— Meg vagyok győződve, ő annyit fog tudni, a mennyit akar, ha figyelmes és szorgalmas leend.

— Hogy ne lenne ő az?

És Courtomer oly mosolyt lövelt Helénre, mely világosan ki látszék fejezni, hogy oly nővel szemben, mint ő, lehetetlen nem lenni figyelmesnek.

Azután folytonos mosoly és táguló orrlyukakkal, oly figyelmesen szemlélte, hogy Helénen egy pillanatnyi zavar vett erőt.

De leküzdé e nevetséges fölindulást.

— Ha ön megengedi, mi folytatni fogjuk.

— Hogy ne, sőt én kérem önt arra, kü-

lönben is szivesen nézném, miként tanul ez a kis leány.

Ha Helén ez által remélte a marquist elűzni, akkor csalódott; az kényelmes n elhelyezkedett, s nézte, a mint ő dictált, azután annak bevégeztével megfigyelte javítási eljárását, és Helén noha föl sem emelte szemét, érzé az előtte való napi reá függesztett tekintetet.

Az egész leczke alatt ott akar hát maradni, maga sem tudta többé, mit beszélt.

Egyszerre az Adél iróasztalához közeledett, és egy tollat véve kezébe, nehány szót írt a röpíratok czímének egyikére.

Azután Helénnek nyújtva.

— Ön sokat fog itt hallani a canon sylvestre felől, mert sokat beszélnek róla, s az talán kellemetlen lesz, ha nem tudja, miről van szó, ime ez eloszlatja e bosszúságot; e röpírat fölvilágosítja, melyet van szerencsém ezennel átnyújtani önnek.

És a példányt kitárva, átnyújtá Helénnek, hogy lássa jól a megtisztelő ajánlást.

Meg akarta köszönni, de rosszúl járt vele.

— Ez nem egy technikai mű, — szólt Courtomer úr, — se nem egy hivatott iró műve, de egyszerűen a szépnek szabályai a természethez alkalmazva, és merészen fölállítva; ne ragaszkodjék tehát csupán az eszmékhez, — tevé hozzá, s azzal elhagyta a szobát.

Nem Adél volt figyelmetlen a tanóra végén,

és ha a tanítvány merte volna, nem egyszer vethette volna szemére nevelőnőjének a szórakozottságot. Courtomerné a reggelinél bejelenté, hogy Condéba készül, hol dolga leend, és fölkérte fiát, kísérné el őt, de az visszautasítá; írni valója volt, s a kastélyban akart maradni.

— Ma egyedül teendi meg sétáját kisasszony, — szólott Helénhez a marquisné.

— És hol szokott e séta véghez menni, — kérdezé a marquis.

Adél válaszolt:

— Mindennap változtatjuk a helyet, de ma a Pierre-Levéere szándékoztunk, és az Épard-palló felé visszajönni, nemde kisasszony?

— És ön, marquis úr, mit csinál ma? — kérdezé Courtomerné férjétől.

— Én a Desert erdővágásba megyek, megtekinteni, mennyire vannak a munkások.

A Desert egy az Épardal ellenkező erdő vágása, mely két hosszú mérföldnyire fekszik amattól.

A reggeli után az asztaltól fölkelve, mindenki szétvált egymástól; a marquisné, hogy kocsiba szálljon, a marquis a Desertre gyalogolandó kedvencz kutyája kíséretében, egy kitünő fekete fürjész eb társaságában; Guiscard, hogy visszavonuljon szobájába írni, és Helén Adéllel útnak indulni a Pierre-Levé felé.

Noha ez a reggelit követő séta üdülésre volt szánva, bizonyára ez volt az a pillanata a napnak, midőn Adél, ha Courtomerné el nem kísérte

őket, a legtöbb hasznos dolgot tanulta, mert minden, a mit láttak, tanulmány tárgya volt: egy fűszál, egy fészek, egy rovar, egy felhő, egy kövecs vagy egy galy, és e magyarázatok egyszerűen, bizalmasan játszva történtek, vagy Helén mondta el felőlök, a mit tudott, vagy a gyermek kérdezősködve és okoskodva, félbeszakítá azt hirtelen, ha szaladozni jött kedve, meg ismét visszatérve hozzá.

Már majdnem eljutottak a Pierre-Levée feleútjáig, az út hosszában elterülő réten keresztül, midőn távolról egy fa alatt űlve egy magos ifjut vettek észre, kit mindketten Guiscardnak tartottak volna, ha nem hagyták volna azt a kastélyban írása mellett.

— Mily furcsa hasonlat, — kiáltott föl Adél!

Nehány lépéssel tovább haladva, meggyőződhettek, hogy az nem is volt valami rendkívüli hasonlatosság, hanem Guiscard maga; az ifju fölkelt helyéből és szokott hanyag lépteivel ment elejökbe; arcza vörös volt, mint olyané, ki sebesen járt.

— Hogyan, te nem vagy írásodnál? — kiáltott Adél.

— Nem, hirtelen megfájúlt a fejem, és kijöttem, hogy kissé fölüdüljek; mily véletlenül találkozunk.

És azonnal tovább kezde haladni Helén mellett szótlanul, sőt a nélkül, hogy reá nézne, mint ha kielégítené őt, csupán közelében lehetni.

Helén nem látszék vele törődni, és folytatá csevegéseit Adéllel.

Körülbelől tíz perczig kísérte őket így némán, botjával csapkodva a gyepet, midőn egy keresztúthoz értek az erdőbe, hol egy új útat kelle választaniok, mely egyenes irányban elvágta azt, melyet eddig követtek.

E pillanatban egy fekete fürjész eb futott elejökbe, vidáman ugatva és Guiscard körül ugrándozva.

— Nini Black! — kiáltott Adél.

Azután, miután pár lépéssel előbbre volt s a keresztútra fordúlt, Helén és Guiscard előtt fölkiáltott:

— Nagybátyám!

Csakugyan Courtomer úr űlt ott egy padon oly emberként, ki pihen, vagy várakozik.

Midőn az apa fiát s Guiscard apját megpillantá, valódi színpadi hatás volt, és az ifju, ki nem bírt még azzal a biztonsággal, melyet a kor vagy a világ nyújt, megdöbbent.

Courtomer úr gyorsabban tért magához, és megelőzve őket, megmagyarázta jelenlétét e helyen, mely épen nem vezetett a Desert útjához; neki t. i. eszébe jutott, hogy dolga lesz az Épard oldalán is, és útközben irányt változtatott.

Miután pedig valamennyien Épard felé készültek, természetes volt, hogy együtt folytassák sétájokat, mi meg is történt.

XIV.

E kettős összetalálkozás túlságos föltünő vala arra, hogy lehetséges lett legyen Helénnek tovább is megőrizni az azelőtti nap illusióját, melyhez ragaszkodni igyekezett.

Lehetett-e szégyenletesebb helyzet az övénél?

Az első pillanat, midőn tisztán látta e helyzetet, rémületes kétségbeesésbe dönté.

Vége volt; kénytelen lesz futni e házból, hol már oly szépen elrendezte az ő s nagyanyja életét!

De csakhamar leküzdte e lankadást, gyávaság volt így kétségbeesni, miért ne küzdene?

Különben is, minthogy Courtomer és Guiscard urak ama megtiszteltetésben részesítik, hogy ízlésök szerintinek találják, azért még nincs minden elveszve.

Mindez még csak hangulat, szándék, melyet kétségtelenül lehetséges lesz megváltoztatni, vagy megállítani.

Ők nem ismerték, nem tudták, ki volt s miként neveltetett; ők még mit sem láttak belőle, kivéve orrát vagy haját, ama szép leányt, kit a jegyző és Prétavoine gróf is észrevettek. Majd megérteti velök, hogy ő becsületes leány.

Ez önvédelem megállapítása és követése persze nem lenne az általa remélt megnyugvás, de

hisz az képezte élte szerencsétlenségét, hogy mióta atyját elveszté, folyton küzdenie kellett, ez csak egy újabb megpróbáltatás lenne.

És azután ő nem is lenne egyedül.

Itt lesz neki Adél, ki szerette.

És itt lesz Courtomerné is mellette.

E tárgynál megállapodva, úgy tetszek neki, hogy első teendője megakadályozni a Courtomerné tervének megvalósítását a kerti lakot illetőleg; a marquisnak nem volt szabad őt lekötelezettjévé tenni, és más részt az sem kellett, hogy ha egyik vagy másik nap kénytelen volna visszavonulni, hogy nagyanyja ismét lakást változtasson, és kint találja magát a nélkül, hogy tudná, hová menjen.

Engedélyt kért tehát a marquisnétól, nagyanyja meglátogatására, azután visszatérve, azonnal megoldá e kérdést.

Nagyanyja félt az erdei elhagyatott magánytól, ragaszkodott szomszédjai társaságához, kikhez már hozzá szokott, továbbá dolgozni is akart, mi neki nehéz lenne Condétól távol, végre bármenynyire meg is volt hatva Courtomer marquisné ajánlatától, nem fogadhatja el azt.

E beszéd hallatára a marquisné kissé neheztelt.

— Rosszúl fejeztem ki magamat, — szólt Helén meghatott hangon, — ha nem éreztettem marquisné asszonyommal, mennyire megindított jósága.

— De mégis visszautasítja.

— Nagyanyám...

— Én nem haragszom önre, gyermekem. Az első perczben meg lehettem lepve s meg is valék, de fölfogom, hogy alá kelle magát vetnie nagyanyja akaratának, legyen az helyes, vagy nem. Ne legyen hát szó erről közöttünk. Ma reggel szemrehányást tettem magamnak, hogy e tárgyat még nem hoztam elő a marquis úrnak, mindig arra várva, hogy jobb hangulatban lesz, mert kissé izgatottan jött haza Párisból, kissé ingerülten; most tehát igen örülök, hogy elő nem hoztam neki e tervet, mert magyarázatokra lett volna szükség vele megértetni, hogy azt el nem fogadják.

Nem volt szükség ismerni Courtomer urat, hogy lássa az ember, mily roppant ingerűlt, az ingerültség minden perczben kitört minden semmiségért, de csak neje és fia iránt; ellenkezőleg mások iránt, mint Adél, Helén vagy idegenekkel szemben a legelőzékenyebb, legjobb kedélyt mutatta.

Csak másnap visszatérte után az épardi pallói séta alatt, és e séta után tűnt föl, hogy ingerültsége föltünően fokozódott.

Nem ismerve Courtomer úr rendes modorát családjával szemben, Helénnek határozott nézete volt, hogy ez ingerültség nem jelentkezhetett azelőtt ily mérvben, mert akkor az minden összeköttetést lehetetlenné tett volna apa és fiú közt, és meggátolta volna, hogy egy hónapot töltsenek

együtt Párisban, ugyanazon életmódot folytatva, együtt lakva, s együtt élvezve a gyönyöröket.

Az épard-úti sétáról hazatérve, is élénken nyilvánúlt az apa ez ingerültsége fia irányában.

— Nos tehát! — kérdezé Courtomer úr Guiscardot, midőn az asztalhoz űltek, eljutottál-e végre leveleid megírásához.

— Körülbelűl.

— Kételkedem benne. De én nem is erről akarok szólani, hanem azt kérdem: befejezted-e?

— Még nem.

— Nos tehát! ha zavarban lennél, folyamodjál Margueritte kisasszonyhoz, ő szivesen fog neked tanácsot adni. Nemde, kisasszony?

Helén felelet nélkül intett fejével, meglepetve e különösen nyilvánuló fordulattól.

— Talán épen ez értekezés végett mentél ma reggel is a tanterembe, melynek azelőtt nem lehetett veled küszöbét átlépetni?

— Nem a kisasszonynyal való értekezés végett, hanem egy szótárért.

— Miért nem tartasz egyet magadnál? Hiszen gyakran lehet arra szükséged.

Ezek bizonyára nem egy szerető jóérzésű apa szavai valának fiához, de inkább egy ellenfélé, egy vetélytársé, ki az általa elnyomni akart egyén rovására akar fölemelkedni, ez nagyon is világos volt Helén előtt.

Már az első napon, midőn Courtomer úrral találkozott, észrevette a gúnyos modort, mely-

lyel az neje nemességi becsvágyai iránt viseltetett; valahányszor a marquisné születése, eredete, ősei, vagy Guiscard Róbertről beszélt, férje mindig köhécselt, vagy kicsinylő gúnynyal nézve rá, hüvelykét forgatta, oly emberként, ki alig bírt magán uralkodni, hogy ne mondja: «Elvégzi-e már nem sokára?» Ez ugyan kissé erős volt, de végre is elfogadható, s a marquisné igen is jól fogadta a neheztelés minden látszata nélkül, s a nélkül, hogy félbeszakíttatná magát társalgásában, nem vevén magára az «elvégzi-e már valahára?» kifejezését férjétől, vagy pedig nem törődött azzal.

De néhány nap múlva egy oly jelenet fordúlt elő, mely egészen más jelleget öltött.

Egy ebéd egyesített nehány bizalmas barátot, egy öreg irlandit O'Donoghue grófot, ki hitelesen Irland királyaitól származott, egy öreg skótot, ki nem kevésbbé hitelesen származott Skótország királyaitól, M'Combie bárót, Bonhomme de la Fardouyaire törvényszéki elnököt, ki a szent szűzzel atyafi volt, a mint a termében elhelyezett különös képe bizonyítá, melyen a szent szűz, állítólag, egyik ősének, ki, kalapjával kezében, előtte térdel, így szól:

«Tegye föl kalapját, unokatestvér», végre pár kevésbbé fontos vendég, a falusi pap és Evette orvos.

Courtomerné legboldogabb volt ama napon, melyen nemes személyeit egyesítheté maga kö-

rül, noha maga sem tartóztathatta vissza mosolyát, ha a szent szűz képéről volt szó.

Ez különben valóban királyi ebéd is volt: az irlandi és skót királyok ivadéka Guiscard Róbert utódainál.

A vendégeivel szemben előzékeny szivességgel telt marquis fia iránt rendesen kellemetlennek mutatkozott, és közben neje iránt is, ha az szeretett fiának segítségére jött; olyankor gúnyos szavakat dobott oda neki, vagy egészen félbeszakítá beszédét, ha kedvencz tárgyába, a genealogiába akart bocsátkozni.

Azonban vendégei előtt nem lehetett szó e fesztelen és sértő modorról, és midőn ily nemű vita keletkezett O'Donogue gróf és M'Combie báró közt, a marquisné azonnal belevegyűlt véleményével, mely megegyezett az öreg irlandiéval.

— Lássuk csak, kedves báróm, önnek nincs igaza, — szólt közbe Courtomer úr.

— De...

— Nincs igaza, miután Courtomer marquisné, született Calipet asszonyság nem ad önnek igazat.

Courtomerné fulladozott.

— Pedig, barátom, — felelé M'Combie báró, ki kissé süket volt, — én ragaszkodom...

— Ön ragaszkodhatik véleményéhez ellenemben, a mint tetszik, de nem Courtomerné ellen.

— Barátom, — kiálta fel a marquisné, mintegy fölfogva a csapást, melyet maga ellen irányozni látott.

— — De nem Courtomer marquisné, született Calipet asszonyság ellen, — folytatá a marquis, ki nézeteiben bír oly különös sajátságos fölvilágosodással, melylyel mi nem rendelkezünk.

Mindenki tányérjára hajtá orrát, és valamennyi azt kérdé önmagától, vajon mi baja lehetett az este Courtomer úrnak.

Helén nem töprengett e kérdés fölött, de a mint szobájába zárkozott, azonnal átadta magát szomorú elmélkedéseinek.

Meddig fognak a dolgok még ekként folytatódni?

XV.

Helén Courtomer úr és Guiscard irányában tartózkodó magatartást foglalt el, rendkívüli tartózkodást.

Tiszteletteljes az apa és hideg a fiú iránt; egyetlen fölösleges szót nem mondott soha.

Ha kérdezték, egyenesen felelt a kérdés szerint, udvariasan, de röviden.

Ha pedig nem szóltak hozzá, akkor ő sem beszélt, és soha sem vegyűlt a társalgásba, csak ha már elkerülhetetlen volt.

Adéllal ellenben szives, ragaszkodó és szeretetteljes volt; mindenre hajlandó, mit csak a gyermek kívánhatott, és soha egyetlen szórakozást vagy játékot nem tagadott meg tőle.

Hasonlón előzékeny volt Courtomernével

szemben, sőt most ő ajánlott föl sétákat a marquisnénak, oly módon intézve azokat, hogy az mindig kísérhette őket öszvérén, mi azt a megjegyzést csalta ki a marquisból, hogy: e szamár bizonyára tudományos szamárrá fajúl, és egyik vagy másik nap egészen meglepetve fogják hallani a genealogiai ordításokat.

Courtomer úr nevetve tréfálgatott ekként, de nem kelle valami nagyon ügyes szemlélőnek lenni, hogy észre ne vegye, mikép valóságban nem nagy kedve volt a nevetésre, és hogy a marquisné eme kirándulásai Helénnel ellenkezőleg bosszantották, és pedig nagyon élénken.

Valóban ama óvatosság mellett, melylyel Helén körülvette magát, a kastélyban lehetetlen volt őt megközelíteni, és csupán csakis sétája közben lehetett hozzá pár szót intézni, ama rövid pillanatokat fölhasználva, mely alatt Adél előre futott, vagy hátra maradt.

Igaz ugyan, hogy a marquis és Guiscard minden pillanatban beléptek a tanterembe; az apa azért, hogy a *Canon sylvestre* egy-egy példányát kivegye, melyből most rendkívüli sokat használt föl; a fiú pedig, hogy egy kék, zöld, sárga, szürke vagy fekete könyvet keressen, melyre most minden nap szüksége volt; de ha ez alkalmat adott is nekik Helén látására, ennyiből állt az egész.

Helén nem beszélt és Adél jelenlétében lehetetlen volt vele szólani, mert a kis leány bámuló

szemekkel nézte őket végig egymás után, mialatt Helén föl sem emelte fejét a könyvről, avagy a föladatról, mely épen elfoglalta.

A marquis nem egyszer kísérté meg a csevegést, de Helén mindannyiszor oly kurtán válaszolt, hogy kénytelen volt elhagyni helyét.

Guiscard is ugyanezen eszközt kísérté meg maga részéről, de a nélkül, hogy szerencsésebb lett volna, és midőn erőltetni akarta a dolgot, Helén fölkérte őt, hogy ne zavarja őket leczkéik alatt.

Ez udvariasan, de elég erélylyel mondatott arra, hogy ne zaklassa többé.

Ez oldalról visszautasítva, Guiscard azért nem tekinté magát legyőzöttnek, és a tanóra ajtajától ily módon száműzve, más módot talált Helen látására, de sajnos, csak messziről! s a nélkül, hogy szólhatna vele; csakhogy láthatta s a leány viszont, s ez neki dicsőségében kielégítő és döntő volt.

Noha Courtomer úr rossz körülményei következtében nem rendelkezett többé ménessel, mint azelőtt, még bírt 2—3 futtató lóval, melyek a kastélyát körülvevő tilosban legeltek.

Ha Guiscard mit sem tanúlt meg abbéjától vagy Bonjeau apótól, annál több ragadt rá apjának lovászai és jockey-i ügyességéből, és terjedelmessége daczára kitünő jockey vált belőle, nem hivatásszerű, miként a sport nyelvén mondják, de oly műkedvelő, ki a legjobb jockey-kkel

vetekedhetik, főleg az akadályversenyeken az egyetlenen, mit súlya megengedett neki.

A tanteremből száműzve és Helén látása után, valamint általa is láttatni vágyódva, mindent elkövetett, a mit csak tudott. A lovagló tér a mezőn ép a tanterem ablakai előtt terült el; azon a helyen, mely a teremben tartózkodó egyének tekintetét elkerülhetetlenül magára vonja, ott állíttatott fel Guiscard egy új akadályt, és minden reggel abban a pillanatban, midőn Helén leczkéjét megkezdé, fiatal ménével gyakorlatot tartott ez akadályokon, átugratva azokat, egymásután idomítván, és saját maga lovagolván paripáit.

Hogy ne látta volna tehát Helén az ablakból, melynél űllt, midőn feszesen a nyeregbe nyomódva, átugratta az akadályt, egyenesen tartva lovát ama pillanatig, midőn az emelkedni kezdett, és midőn leszállt hátra hajolva a nélkül, hogy fejét fölemelné, a mint egy rossz lovas tette volna? Helénnek el kelle ismerni érdemét, úgy a vakmerőség tekintetében, melylyel lovagolt, valamint biztos, fesztelen elegantiája miatt is. Ez mind chic volt, igazán chic.

Pedig Guiscard mégis csalódott ama képzelődésben, hogy Helénnek lehetetlen őt nem nézni, bár az csakugyan való, hogy kénytelen volt őt látni, midőn áthaladt a réten, s mint valami árny surrant el a zöld pázsiton.

E gyakorlat kitartóssága, valamint ez új aka-

dály fölállítása nem hagyhatta Helént kétségben a gróf czéljairól, ő érette adta át magát e többékevésbbé veszélyes gyakorlatoknak, hogy elvakítsa, kápráztassa őt, de mivel Helén tökéletesen biztosítva volt ez oldalról, és előre tudta, hogy se el nem vakítja, se el nem kápráztathatja őt Courtomer Guiscard gróf, nem volt semmi oka e díszlovaglásoktól tartani.

Szerencsétlenségre nem védekezhetett ily könnyen Courtomer úrral szemben, soha sem levén biztos valamely meglepetés ellen.

— De hát mi baja? — kérdezé sokszor Courtomerné, rémületét látva.

— Semmi.

A marquisné nem zaklatta, de rá nézett, s Helénnek úgy tetszett, hogy Guiscardot is ép úgy vizsgálja, mintha olvasni akarna lelkéből.

— Miért nem akar engem soha magától eleresztени kisasszony? — kérdezé olykor Adél, — hisz én el nem tévedek.

— Kötelességem mindig ön mellett maradnom, gyermekem.

De az észszerűség azt tanácslá neki, hogy óvatosságát túlságba ne vigye, mert akkor önmagára nézve is veszélyessé válnék, miután megmutatná Courtomer úr és Guiscardnak, hogy megértette őket és félt tőlök.

De miként találja meg az igazi mértéket arra, hogy mit tegyen, s mit ne?

Kétségtelenül el volt határozva önvédelmére,

ha akár egyik, akár másik nyilatkoznék, de menynyivel jobb lenne, ha e nyilatkozat be sem következnék.

Azt gondolta, hogy a dolgok ily menetében semmi ok sem lesz arra, hogy tovább folytattassék.

Bizonyára gondolkozni s látni fogják, milyen ő, és balvéleményök felőle el fog tünni örökre.

Egy reggel, midőn Courtomer úr s Guiscardnak egész nap távol kelle maradni hazulról, Helén engedélyt kért a marquisnétól, hogy Condéba mehessen, és azt megnyerve, egészen boldogan távozott.

Miután nagyanyját meglátogatta, kit jó egészségben talált, telve bátorsággal és reménynyel; egészen fölvidulva indult visszafelé ismét a kastélyba; az est elragadó volt, a nap aranyozott mennybolton nyugodott le, és élvezet volt szabadon haladni e zöldelő út közepén, mely oly szépnek tűnt fel neki, midőn azt először követte Bonjeau apóval együtt, és mely most, midőn a tavasz befejezte művét a kövér, dús, és folyóktól folyton nedves talajon, még sokkal szebb, vagy legalább még gazdagabb, még pompásabb volt buja fűnövényzetével, nyílt vízi liliomaival, aranyos iriseivel, lekaszált füveivel és növényeivel, melyek erőszakkal látszának magokhoz ragadni a patakok folyását, valamint az út kavicsait.

Minden oly zöld, oly üde és oly fiatal volt,

kellemes a szemnek, kedves a szellemnek és tüdőnek, mely megtelt az élenyes léggel.

Egyszerre rövid távolságra egy fekete árny zárta el útját, a nyugvó nap rejtélyes sugarai által megvilágítva.

Courtomer marquis úr állt előtte.

XVI.

Helén a marquist felismerve, megkövülten állt meg.

Az egy árok fölötti kis híd szélén űlt.

Hogy kire várt, kétségtelen volt.

Helén első mozdulata arra irányúlt, hogy visszaforduljon útjában és meneküljön.

De meggondolva, tovább folytatta útját, s a marquishoz közeledett, de oly szédítő hatást gyakorolt rá fölindulása, hogy bár reá nézett nyilt szemekkel, őt még sem látta.

Közeledtére a marquis fölállott és pár lépést tett feléje.

— Jó estét, kisasszony.

Helén egy főhajtással felelt, mert képtelennek érzé magát e pillanatban egyetlen szó kiejtésére is. Nem csupán a félelem érzése bénítá őt meg, de a gondolatra, mi történni fog, minden föllázadt benne: becsülete, gyöngédsége és fiatal leányi szemérme.

A marquis elől ment, és egy keskeny hídig

érve, mely csak két szál deszkából készült, visszafordult, hogy kezét nyújtsa neki, de Helén nem fogadta el.

— Nos, kisasszony, meg van ön elégedve condéi látogatásával?

Felelnie kellett s annál nagyobb igyekezettel, mert remélhette, hogy az ily modorban kezdett társalgás ily hangon s ekként folyhat egész a kastélyig, mi szerencsétlenségre még elég nagy távolságban volt tőlük.

— Köszönöm, igen, — felelé.

És azonnal, ő, ki oly tartózkodó, majdnem fösvény volt a szavakban, és szigorú szerénységet tanúsított mindenben, mi őt magát vagy övéit illette, hosszú részletekbe bocsátkozott.

Beszéd közben szemeit egy roppant terebélyes gyönyörű platán-fára szegezé, mely egy domb tetejére ültetve, távolból jelzé a kastély fekvését, és ez okból nem volt alávetve a *Canon sylvestre* által előírt csúcsos alak szabályainak, miért is a marquis a hányszor mellette elhaladt, mindig vállat vont, mondván: «Mily rút ez a szörnyeteg itt». De e szörny most még rémítő távolságban volt, és daczára Helén lázas gyors lépteinek, a távolság nem látszék enyészni.

Vajon nem fog-e jönni valaki segélyére? Nem fog-e valamely pór a marquishoz csatlakozni, hogy többé el ne hagyja őt?

Midőn ez eszme megvillant agyában, ösztönszerűleg visszafordult, de se elől, se hátul senki

sem tűnt fel; e magányban az egyedüli élő lények valának az ökrök és kanczák, melyek a zaj által vonzatva, a kerítés korlátjáig jöttek, és fejöket a felső reteszhez támasztva, kényelmesen bámulták, mi megy véghez körültök, mindenütt mély csend és nyugalom, melyet semmi sem zavart meg, csupán egy tehén bőgése, vagy egy béka ugrándozása, mely föllocsantva a víz fölszínét, sietve menekűlt az útszéli árkokba.

Azonban Helén folyton beszélt, szót szóra halmozva, s talán így folytatta volna a kastélyig, ha a marquis félbe nem szakítja, egy rövid pillanatot fölhasználva, midőn kénytelen volt elhallgatni, hogy lélegzetet vegyen.

— Nem kétlem, hogy tisztelt nagyanyja igen jól találja magát Condéban, de egy tervről tettek nekem említést, melynek megvalósításával, azt hiszem, kellemesebben érezné magát ő is.

— Mi nem így ítéljük azt meg, uram.

— Nos tehát, engedje kimondanom, hogy nem volt igazok.

— Nagyanyám az ő korában fél a változtatástól.

Helén újabb eltérésbe akart bocsátkozni, nagyanyját illetőleg, de a marquis megállitá.

— Mindennap láthatta volna őt.

Azután hirtelen közeledett hozzá, úgy, hogy ha félre nem lép, érintette volna:

— Ön tehát nem értette meg, — mondá, szemeit reá függesztve, — mennyire érdekel engemet.

Helén nehány szót hebegett saját mentségére, de akarata ellenére oly halkan, hogy a marquis nem hallhatta azokat.

— Hogy ne lettem volna a csodálattól elragadtatva oly szép leány láttára, mint ön, — mondá ismét.

Helén elfödte kezével arczát.

— Értem, — folytatá a marquis, — hogy első mozdulata is védelmeért történik e szavak ellenében; de ki az oka, ha kimondom azokat? Szépsége, mely küzdelmem s erőlködésem ellenére vallomást csal ki ajkaimról.

Helénnek volt ideje leküzdeni fölindulását és az ájulásból, mely környékezé, magához térni; fölemelte fejét és Courtomerre tekintve réműlt szemeivel, melyekben határozott méltatlankodás volt olvasható, mondá:

— Akkor hát miért ad ön kifejezést ama szavaknak?

— Mert azok ellenállhatatlanul törnek ki ajkamról és szivemből.

— Akkor marquis úr, — kiálta föl a leány kétségbeesetten, — ön nem tudja, ki vagyok én.

— Egy erényes leány.

— Becsületes nő, igen marquis úr.

— És épen azért beszélek én.

Helén megbénúlt, azon tünődve, vajon megértette-e, de Courtomer úr nem hagyta sokáig kétségben.

— Hiszi-e hát, hogy az én korombeli, állásom-

s tapasztalatombeli férfi szerethetne oly nőt, ki nem erényes? De ha szeretem önt, kedves gyermek, az nem csupán szépsége miatt történik.

Helén kérőleg kulcsolta össze kezét, hogy ne folytassa tovább, de a marquis folytatta:

— Nem, hanem ártatlansága- s becsületességeért is. Azt hiszi, hogy nem értettem meg mind ama módokat, melyekkel engem kerülni akart, és nem találja-e ki ön, hogy a találkozás itt ez útban nem véletlenség? Ön nem akart engem meghallgatni. S én magam részéről szerettem volna nem szólani. De a szivemen uralgó szenvedély erősebb akaratomnál, és az űz ön felé.

Helén felelet nélkül, s rá sem tekintve, sebesen haladt, oly gyorsan, hogy az aggodalomtól elfojtott lélegzete is elhagyta, és a helyett, hogy a marquist félbe akarná szakítani, sőt azt óhajtotta, hogy csak beszéljen tovább hosszasan, mert így csak elérnek a kastélyig, melynek a lenyugvó nap utolsó sugarai által megaranyozott magas kéményei már láthatók s kivehetők valának.

A marquis pedig e hallgatást beleegyezésnek véve, hozzá közeledett, és vállára hajolva, úgy beszélt, hogy lélegzetével arczát és nyakát égette.

— Értse meg, — mondá, — hogy a szenvedély egész hatalmára van szükség, hogy e hallgatás megtörésére kényszerítsen, és hogy nem valamely szeszélynek engedek. Az ön iránt táp-

lált szerelem oly embertől ered, ki ismeri az életet, és ki azért közeledett önhöz, mivel látta és fölfogta, hogy ön a legbájosabb, a legcsábítóbb fiatal nő, kivel valaha találkoztam. Ez nem egy fiatal ember holnapig változó szeszélye, hanem egy oly férfi komoly és tartós igaz érzelme, ki soha sem változhat.

A leány mind gyorsabban haladt, és a marquist mind inkább elragadták saját szavai.

— Nincs tehát szivében semmi, mi azt sugallja, mily nemes és nagylelkű hivatása egy nőnek, egy férfi utolsó éveinek megédesítése, oly férfi életének, ki egyedül csak őt fogja szeretni, s őt imádva és áldva fog meghalni.

Most oly helyre értek, hol többé már nem egy kis patak zárta el az útat, de a folyam maga, és noha a kocsik átgázolhatták, mit fenekének kiszélesítése által lehetővé tettek, de azért víz ellenében és mentében voltak itt-ott mély és veszélyes lyukak, melyek egyikében pár hó előtt is egy asszony bele fúlt. Még egy rövid távolság és a parkba léphetnek.

E pillanatban Courtomer úr elragadtatásának engedve, és fölhasználva a magányt, bal karját hirtelen Helén dereka körül foná, és őt erősen magához vonta, a nélkül, hogy ellenkezhetett volna. De majdnem azonnal egy heves erőlködés által kiszabadítá magát, és a gyaloglóknak szolgáló kis hídra futott, a marquis utánna sietett, és már ismét megragadni készűlt, midőn a leány a folyam felé hajlott.

— Még egyetlen lépést, — kiáltá, — és esküszöm, hogy a vízbe vetem magamat.

— Mily őrültség!

— A kétségbeesésé, melyre ön kényszerít. Miért kínoz, miért üldöz ön engemet, miután elismeri, hogy én becsületes leány vagyok?

— Mert szeretem.

— De én, én nem szeretem önt; de hisz én nem is szerethetem önt, épen mert erényes leány vagyok. Vajon szerethetek-e én? vajon szabad lesz-e szeretnem valaha?

A marquis kissé eltávozván, Helén fölhasználta az alkalmat, hogy keresztül menjen a hídon, és tovább folytassa útját; aggodalmának túlcsapongása erőt és bátorságot adott neki; a gyávaság ideje elmúlt, beszélnie kelle, ha nem akarta, hogy ismétlődjenek a történtek.

— Én csak egy szegény leány vagyok, — mondá, — tudja-e ön azt, uram? Nos tehát, legyen irgalommal iránt am, ne kényszerítsen házából menekülnöm, mit megtennék, esküszöm, azon a napon, melyen visszatérne e tárgyra. Ön csalódott, én nem vagyok az, kinek gondolt. Én nem vagyok más, ismétlem önnek, mint egy szegény leány, ki dolgozni kénytelen a megélhetésért és nagyanyja fentartásaért. Legyen részvéttel hozzám. En az ön szivéhez folyamodom, az ön becsületéhez.

Helén emelt fővel beszélt, bátran, merész erélylyel, mi még jobban nyilvánúlt kifejezése

és tekintetében, mint magában szavaiban, s így folytatá:

— A pillanat határozó, s én akarom, hogy egészen döntő is legyen. Beszéljen tovább, s én azonnal visszatérek Condéba. Ne szóljon és én követem önt saját házába. Ön látja, hogy kezébe teszem le sorsomat; az ön nagylelkűsége és becsületességére bízom azt.

Courtomer úr hosszasan nézett rá; azután kezét fölemelve, levette kalapját s meghajlott előtte.

— Kövesse útját kisasszony, én megmondtam önnek, hogy szeretem.

És a helyett, hogy mellette vagy utána menne, a marquis megállott, míg Helén a kastély felé sietett.

XVII.

E győzelem bátorságot adott Helénnek. Ha a helyett, hogy futott a veszély elől, miként eddig mindig tevé, merészen túltette volna magát mindenen, alkalmasint már régen megszerezte volna szabadságát és biztosította volna biztonságát.

Ez oly tanulság volt, mely hasznára válhatott a jövőre, vagyis ha a fiú lovaglási szenvedélye helyett nyilatkozni akarna egy napon, nem kellene iparkodni futni előle, hanem felelni oly módon, nyiltan és erélylyel, a mint az apának válaszolt.

Ez elhatározás után megváltoztatta szokásait, és olyanná lett, mint volt Courtomer úr és Guiscard megérkezése előtt a kastélyban, s most már magányosan is mert sétálni a kertben, át mert haladni az előcsarnokokon, vagy fölmenni a lépcsőkön szaladás nélkül, és a nélkül, hogy félénken tekingetne jobbra és balra, mint egy rajta kapott tolvaj, vagyis válaszolni mert, ha kérdezték, és társalgást folytatni a nélkül, hogy az első szóra félre vonulna.

— Sokkal jobban szeretem így, — mondá neki Adél.

De a minek meg kelle történni, bekövetkezett.

Ha Adél észrevette e változást, Guiscard is meglátta azt, sőt többet tett a látásnál, okára is talált magyarázatot: az irlandi akadály-állvány megtette hatását, annyi bizonyos. Hogy ne lett volna hatása Helénre az ő ügyességének, elegantiájának, vakmerőségének, jockey-i gyakorlatának és az ő chicjének. Természetesen az hatotta meg szivét.

Eddig jelleme s korának félénksége, valamint Helén tartózkodása lezárták száját, ő szerette, de a leány épen nem viszonzá; miért is koczkáztatott volna hát oly vallomást, melyet rosszúl fogadnának? Ő ki egy átugrani való akadály előtt vakmerő, néhány szó kiejtésére gyáva volt, mert hát vitézsége nem fejében rejlett.

Félelmében, hogy mindent elronthat a siet-

séggel, jobbnak találta a várakozást. Végre is majd megindítja, a leány fölnyitja szemeit, majd reá tekint, és akkor...

Ő tehát várakozott, szemeivel ugyanannál többet mondva, minél jobban hallgattak ajkai, sőt jól érezve magát ebben, a félénkeknek oly édes holnap reményében: a holnap ily körülmény között, a véletlen szokott lenni.

És ime végre e remény is valósúlt; ime Helén észrevette, fölnyitotta szemeit és szellemét, ime meg volt hatva.

Most csak szólania kellett, s ő bizonyosan szivesen meghallgatja.

Nem volt szabad túlságos sokáig váratni magára, különben nem volna férfi.

És épen azért, mert sok tekintetben még mindig nem volt más egy nagy gyermeknél, sokat tartott arra, hogy férfiúnak tartsák, ki bírt az élet tapasztalatával; ha valaki Guiscard, akkor mindennel bír a születés jogainál fogva, a nélkül, hogy fáradtságot vegyen magának valamit megszerezni.

Most tehát nem volt szabad haboznia, hogy nyilatkozzék.

És pedig mégis habozott.

Több napon át ingadozott a miatt, hogy miként.

Szivesebben írt volna, mert hát Helénnek oly nézése s oly fejhordása volt, mi mindennek daczára megfélemlíté őt.

Szerencsétlenségre azonban nem érzé magát erősnek tollal kezében sem; rendesen nagy szóhalmazba ereszkedett, mely zavarba ejté, s végét kénytelen volt megcsonkítani, a két-három utolsó betű, melyre semmi szükség sincs ahhoz, mit kifejezni akarunk, és csak szokásból vannak ott; ostoba szokás csakugyan, s ép oly nevetséges, mint alkalmatlan. Barátaival szemben fölmentette magát e szokás alól, oly írásmódot fogadva el, hogy e szavakat óriási nagy betűkkel kezdve, melyek folyton kisebbednek, s végre az utolsók észrevehetetlenekké váltak. De egy oly művelt nővel, mint Helén, ez talán nem volt illő; minden esetben azt a gondolatot kelthetné benne, hogy bizonyos tréfálkozások, melyek bosszantották, alaposak lehetnek, és ezt pedig nem akarta. Mert nemcsak mint jockey akarta volna ő magát föltüntetni dicsőségében.

Inkább beszélni fog.

Ez elhatározás megalapíttatott, de még nem volt a kivitelnél; most bizonyos kedvező körülmények egyesítésére volt szüksége, melyeket a valóság nem rendezett úgy be, a mint azt előre meghatározá; egyik nap háborgathatná, egy másik nap Helén rossz hangulatban látszék lenni, másnap ő maga nem volt rá hangolva; azután péntek volt, vagy épen 13-ika, vagy éjjel bagoly üvöltését hallotta a tornyok üregeiben.

És megváltoztatta mondandóját; úgy intézte, hogy végére hagyta, mit kezdetén akart mondani,

mit se tartva meg abból, mi eleinte ellenállhatatlannak tűnt föl előtte; azután ismételgette magában, s képzeletben végigjátszotta szerepét, hogy a rövidet ne húzza.

Mióta Helén lemondott elővigyázati rendszeréről, szokása volt délutánonként a szünidő órái alatt egy kis falusias kerti lakba űlni, mely egy kis sziget formájára volt építve, vagyis inkább egy kis szárazföldet képezett a halastó közepén. Miután oda csak egy keskeny úton lehetett eljutni, biztos volt, hogy ott nem lepik meg, és szabadon olvashat s azt teheti, a mit tetszik, vagy épen semmit sem tesz, nem levén kénytelen alávetni magát Courtomerné genealogiai előadásainak, sőt nem kelle fölvigyázni Adélra sem, ki e pár pillanatot fölhasználta kalitkája madarainak gondozására. Ez képezte napjának legjobb idejét, azt, midőn magába tért, fölüdűlt s egészen magáévá lehetett, ez volt reá nézve az ábránd, vagy visszaemlékezések ideje. Ezen, nagy szomorúfűz által beárnyékolt, annak lehajló ágaival őt elfedő, és a vízi növényekkel ellepett halastó vizével fürösztött hely valóban elragadóan kedves volt, a szemnek üde, s a lélek- és szívnek kellemes.

Mióta oda járt, több ízben látta már Guiscardot az út bejárata felé indulni, mintha át szeretne rajta hatolni, azután némi ingadozás után ismét tovább folytatni útját, vagy visszafordulni, a merre jött.

És olyankor Helén örűlt elhatározásának, mert ő soha sem fog merészelni hozzáig menni.

Azonban egy délután alig volt pár perczig kis szigetén, midőn Guiscardot pillantotta meg; lassan, de határozott léptekkel haladt feléje, lehajlott fejjel, időnként jobb karjával hadonászva, mint oly ember, ki valamin gondolkozik, vagy magában beszél; annál jobban szemügyre vehette őt Helén, mert a szomorú fűz lombján keresztül, mely egészen ellepte, ő láthatott, a nélkül, hogy láttatnék.

A szigethez vezető út bejáratához érve, megállott, s Helén azt hitte, hogy, mint rendesen, ismét tovább folytatja majd útját, de miután három lépést tett hátra felé, hármat tett előre is, míg végre elhatározá a kis keskeny útra lépni.

Bár mily elhatározott volt is Helén, nem kevésbbé élénk fölindulást érzett e pillanatban.

Ez út rövid volt, és Guiscard nem késett megjelenni.

— Ah! kegyed itt van, kisasszony? — mondá, meglepetést színlelve, de a lehető legrosszabbúl játszva szerepét.

Helénen gyengeség vett erőt, vagyis nem levén képes elszökni, mint arra az első gondolat ösztönzé, megkísérté Guiscardot megfélemlítéssel félbeszakítani, azonban ezt nem érte el ezúttal.

— Nem tudta azt ön? — kérdezé.

Guiscard lesujtva elpirúlt zavarában, de he-

lyét nem hagyta el; ellenkezőleg pár percz után leűlt Helénnel szemben egy padra.

A leány reá sem nézett, mégis látta, hogyan mozgatja ajkait, mintha szavakat ismételne magában; majd azt is észrevette, hogy az előbbeni pír halálsáppadtsággá változott arczán, egy megbénító fölindulás zsákmányaúl esvén.

E hallgatás megzavarta, s megrémíté Helént; bármit mondjon is, jobban szerette volna, hogy kimagyarázza magát.

De Guiscard folyton hallgatott.

Egyszerre érezé, hogy fölkelt, s remélte is, hogy eltávozik ismét, a mint jött, nem mervén beszélni, mi meg sem lepte volna, félénkségére gondolva.

De csalódott: Guiscard térdre borúlt előtte, és mielőtt meggátolhatta volna, megragadta két kezét, melyeket szenvedélyesen halmozott csókjaival.

— Oh Helén! Helén!

Helén fölemelkedett, és ki akarta volna magát szabadítani, de az ifju nem ereszté el kezeit, és térdein csúszott utánna.

— Ne távozzék, s engedje kimondanom, hogy szeretem, hogy imádom. Kegyed jól látja, jól tudja azt, de nekem meg kell azt mondanom mégis. Már rég ideje akartam ezt kijelenteni ön előtt, de forró szenvedélyem lezárta ajkaimat.

E vallomás nem találta váratlanul, s így már előre tudta, mit feleljen.

— Ön szeret? — szólt hidegen.

— Oh ne kételkedjék szerelmemben, — kiálta az ifju fölemelkedve.

— Én nem kételyt fejezek ki, hanem kérdést intézek önhöz.

— Nos aztán?

A mit előre látott, bekövetkezett. Guiscard kijött sodrából, mert e hidegségre nem számított, és még kevésbbé e vallatásra.

— Azután? — rebegte, — azután? Nos tehát, azután azt teszszük, a mit ön akar; ha el akarja hagyni Francziaországot, hát elhagyjuk, hogy oda menjünk, a hová akarja. Mit törődöm én vele, csak együtt lehessünk, hogy láthassam, hogy szerethessem.

— Azután? — ismétlé Helén.

— Azután... Életem az öné leend; néhány hó múlva nagykorú leszek, és akkor nem egy nyomorúlt létet ajánlhatok föl önnek, de a fényűzést, a jólétet, élvezetet, gyönyört, azt, a mit csak kíván, mert én soha sem tagadok meg öntől semmit; szivem, vagyonom, mindenem az öné lesz.

— Minden? szive... vagyona és neve gróf úr, arról nem beszélt nekem?

— Én nem lennék becsületes ember, ha oly ígéretet tettem volna önnek, mit jelenleg nincs hatalmamban teljesíthetni; én atyám beleegye-

zése nélkül nem nősülhetek, és azt jól tudja, hogy azt ő megtagadná... e pillanatban.

— És én nem lennék becsületes nő, ha ez ígéretet kívánnám öntől, valamint nem volnék becsületes leány, ha meghallgatnám szerelmi vallomását a nélkül, hogy meg ne mondjam, miszerint nem szeretem, és soha sem is fogom szeretni.

— Istenem!

— Ön számos jó tulajdonomat fedezhette föl, miután szeret, miért nem fedezte föl hát becsületességemet is, akkor megértette volna azt is, hogy e szerelem, melyről nekem beszél, gyalázat.

— Én csupán egy dolgot értettem, hogy mind ketten húsz évesek vagyunk, hogy ön a legszebb, legbájosabb nő, kit valaha láttam, hogy szeretem, és szeretve lehetetlen azt elhallgatnom ön előtt. Nem természetes-e ez?

— Épen azért nem kellett volna azt nekem elmondania, mert nekem nem szabad meghallgatnom, és nem fogom meghallgatni.

Két lépést tett, hogy elhagyja a szigetet, de a a félénkek, ha egyszer neki bátorodnak, kétségbeesett vakmerőségre vetemednek, hirtelen elzárta útját, elébe ugorva.

— Még egyetlen szót, — mondá, — s esküszöm, hogy elhagyom e házat. Azt akarja-e?

— Én látni akarom, beszélni önnel és szeretni.

— Akkor hát azt akarja, hogy távozzam?

— Ön nem fog távozni, mert esküszöm, hogy bár hova megy, utána megyek: szeretem!

— Az esetben ön űz el innen engemet.

XVIII.

És valóban e két, vagyis inkább csak egy fenyegetés által iparkodott Helén szabadulni a nehéz helyzetből, melyet az apa és fiú gördítettek elibe, hogy elhagyja Courtomert.

Mily eredményeket fog előidézni?

Vajon mennyi időre lesz képes ajkaikat lezárni?

Itt volt a kérdés: ha Courtomer, vagy Guiscard megújítják kisérletöket, mégis távoznia kell.

Vajon megújítják-e hát, vagy nem? Courtomer urat illetőleg ez utóbbi föltevés lehetséges volt, mert a réti találkozásuk óta viselete egészen megváltozott; ragaszkodó, majdnem apai modort mutatott, és ha néha nem vette volna ésrre Helén ama, a régire emlékeztető, titkos forró tekinteteket, melyek annyira megzavarták azelőtt, azt hihette volna, hogy viselete őszinte volt, és hogy az valóban apai vonzalom vala, semmi egyéb, minden más érzés vegyüléke nélkül, mit iránta táplált. Szerencsétlenségre azonban tekintetei nyugtalanították, és nem merte magát átadni a bizalomnak, sőt gyakran rettegett, hogy e modor is csak számításon alapult.

Guiscardra nézve ellenben legkisebb kétsége sem lehetett. Ajkai bizonyára fölnyilnak egyik vagy másik napon, sőt azt kérdé magától, miként sikerülhetett azt ennyire is lezárni. De föltehető volt, hogy meglepetéséből magához tér, és akkor újra védekezni kell ellene. Miként cselekedjék hát az esetben, ha az első szóra nem távozik Courtomerból? Mi lesz akkor belőle? miként védje magát? Nem találná-e magát az esetben nevetséges és szégyenteljes helyzetben? Hírneve s becsülete nem volnának-e mélyen compromittálva? De hát nem volt-e valóban méltatlanság őt ekként üldözni, nem azért, mivel ő szép, hanem mivel szegény leány volt, egyedül, szülők nélküli leány, kit senki sem védhet, sőt minden eszköze hiányzott, hogy maga magát is nyiltan védelmezze?

Vajon mily fogalmat alkotnak a férfiak a női erényről?

Az apa, ki szerelmét ajánlja fel.

S a vagyonát fölajánló fiú?

És se egyik, se másik nem látszék fölfogni az ajánlatok nevetséges szégyenét.

Szabadon egy pillanatig sem habozott volna; elhagyta volna Courtomert.

De fájdalom, e szabadsággal nem rendelkezett.

Maradnia kellett tehát, kerüljön bármibe, maradnia kelle legalább ama napig, midőn becsülete s nem csupán haragja követeli távozását.

Mit tegyen, hogy megtartsa őket abban a magatartásban, melybe erőszakolta?

Courtomer úr iránt nem tehetett egyebet annál, a mit tett. De Guiscarddal szemben, ki különben is a legveszélyesebbnek tűnt föl e pillanatban, egy hatalmas szövetségest hívhatott segélyére: Courtomernét.

Tehát a marquisnéhoz fog folyamodni, és megvallja neki a valót, legalább is Guiscardot illetőleg.

Mindig természetében rejlett az őszinteség, s egyenesen czéljához indulni, nem levén szüksége atyjával szemben soha a legkisebb alattomosságra vagy kerülgetésekre; de e szerencsés boldog idők elmúltak, és Malatiré úr szerint most eszélyeskednie kellett. Elhatározá tehát az eszélyeskedést, és nem Guiscard eltávolítására fogja kérni Courtomernét, mi abban a hangulatban, melylyel a marquisné szeretett fia iránt viseltetett, nem lett volna igen nagy ügyesség.

Egy napon, midőn Courtomerné még több jóakaratot s barátságot tanúsított iránta, mint máskor, megkoczkáztatta.

— Valóban nem tudom, — mondá, — miként bizonyítsam be a marquisnénak hálámat, mind azért, mit érdekemben elkövet, és ez annál szerencsétlenebbé tesz engem, mivel, nem tudom, e pillanatban leszek-e abban a helyzetben jóságát tovább is élvezhetni.

— Hogyan? — kiálta Courtomerné, elámulva a hallottaktól ép úgy, mint Helén különös modorától, melylyel magát kifejezte.

— Istenem, asszonyom, a mit közölnöm kell önnel, az igen kényes, igen nehéz, és mi még fokozza e nehézséget, a félelem, hogy engemet hálátlansággal vádolhat miatta.

Ekként beszélve, igazat mondott. Soha sem érzé magát ily zavarban, és ezt nem csupán azért, mivel állását koczkáztatta, nyugalmát s biztosított életét veszélyeztette, hanem azért is, mivel a lebonyolítandó tárgy szégyennel és zavarral tölté el.

— Én soha sem vádolandom önt hálátlansággal, — szólt a marquisné, — mert ismerem; beszéljen hát, szóljon félelem nélkül, de beszéljen gyorsan, mert lázas türelmetlenségbe ejt e bevezetésekkel; a dologra tehát!

— Ön azt mondá, hogy ismer engemet marquisné asszonyom; így tehát becsületes leánynak tart, nemde?

— Bizonyára, és kész vagyok ezt hangosan is nyilvánítani.

— Önnek is ki kell azt jelenteni, mert ép önnek kell arról meggyőződve lenni, hogy fölfogja helyzetem nehézségeit az ön házában.

— Helyzete nehézségeit?

És Courtomerné rá nézett, homályosan kezdve érteni a szavak értelmét.

— Ez a helyzet olyan, ... hogy ha nem változik, lehetetlen lesz itt maradnom, és hogy... kénytelen leszek visszavonulni.

Elhallgatott, habozva, nem találva több szót túlságos megaláztatás nélkül a valóság kifejezésére.

De Courtomerné segélyére jött.

— Guiscard? Nemde?

Helén lehajtá fejét.

A hang, melylyel Courtomerné e nevet kiejté, nyugtalanította; neki úgy tetszék, hogy az nem a haragé volt, de inkább a belenyugvásé oly dologba, mi egészen természetesnek látszik előtte. Ekkor nem merve többé folytatni, várakozott.

— Az ön közlése engemet nem lep meg, — mond Courtomerné, — anyai szemeimmel már rég észrevettem, hogy Guiscardot meghatotta szépsége, mert ön szép, gyermekem, nagyon szép, és oly fiatal ember, minő Guiscard, nem lehet érzéketlen a szépség iránt; ez az ön hibája.

— Asszonyom!...

— Oh! én hibáját öntudatlan s akaratlannak tartom, mert nem felelősebb e szépség hatásáról, mint a mily kevéssé felelős Guiscard is annak befolyásaért. Ime ezért nem kell azt túlszigorúan venni, s az elválást emlegetni. Elválás, ugyan miért? Mivel Guiscard szépnek találja?

— De asszonyom...

— Istenem, gyermekem, nem volna oly föltétlen hitem az ön erényében, a mit ép az imént jelentettem ki, ha aggódhatnám fiam érzelmei miatt. De nekem bizalmam föltétlen önben. Másrészt fiam jól tudja, hogy nőül nem veheti. Mi végre tehát az aggodalom?

Ezeket hallván Helén, megérté, hogy őrültség volt neki reményét Courtomernéba helyezni, ki

fiára s nevére egyaránt büszke s elbizott, mivel ő Courtomer volt, nincs ok félni oly fajta lénytől, minő ő vala. Mivel az ő fia volt, úgy találta, hogy annak minden meg van engedve.

A marquisné ragaszkodásteljes jószivűséggel folytatta:

— Nem kell követelőnek lenni, és nem szabad oly nagy súlyt fektetni az egészen természetes dolgokra. Egyátalában mindketten húsz évesek, vagyis gyermekek. Mit törődnék az ember az életben a gyermekek ábrándjaival? Egy játszó pajtásság köttetett ön és fiam közt, és semmi más; és ha még valami túlságos jelleget öltött volna is ez érzés Guiscard lelkében, ki, megengedem, lángoló szívvel bír, ezért aggódnia kellene-e? Igyekezzék egy pillanatra eltávolítani magát a jelen óráktól, gondoljon messzebbre, tíz évvel későbbre, és ha oda jut, a hol mi vagyunk, nem fog egy bizonyos büszkeség nélkül rá gondolni, higye el nekem, ha elmondhatja, hogy: «Én egy Courtomer által szerettettem!» Ez mégis valami egy nő életében, bár mily nagy legyen is e nő szépsége.

Helén hosszasan vizsgálta e helyzetet, mely oly kegyetlenül kínozta, de nem ily tekintetben.

— Guiscard nem veheti önt nőül, — folytatá Courtomerné, — erre még csak nem is gondolhat! Akkor pedig hol a veszély? Mindazonáltal ha lehetséges volna őt eltávolítani, megvallom őszintén, hogy megtenném. De ön jól tudja,

hogy az lehetetlen. Neki itt kell maradnia. Itt jól kell érezni magát, és pedig egy kis jóakarattal ön még segélyemre is lehet e tekintetben. Ezt nem fogja tőlem megtagadni, úgy-e? Csakis női szerepébe kell bele jönni, és e gyakorlat talán nem lesz fölösleges kegyednek, nem is említve, hogy oly játszótárssal szemben, minő Guiscard, az nem is lehet igen kellemetlen.

Mit lehessen felelni ez anyának, ki csak saját fiára gondolt.

XIX.

E beszélgetés következtében Helén első gondolatja volt elhagyni a kastélyt; azonban elkeseredése és méltatlankodása daczára nem akart az első benyomásnak engedni.

Neki úgy tetszék, hogy kötelessége a megpróbáltatást végletekig űzni, és csupán akkor távozni, ha állása egészen tarthatatlanná válnék; legalább megtett minden lehetőt, és később, ha majd nyomorba jutna ő és nagyanyja, mert a végzetes nyomor várt reájok, nem lesz mivel vádolnia magát és lelkifurdalás nélkül vetheti alá magát a végzetnek.

Tehát maradni fog addig a napig, melyen becsülete követeli távozását.

De e csendes kastélyban, e derék emberekből álló család körében, neki úgy tetszék, mint ha ellenséges földön volna, és mint ha a vadak lele-

ményes cselszövényei ellenében kellene védekeznie, kik mindenre képesek, ez Cooper Fennimore bizonyos regényeire emlékeztette őt, melyet fiatalabb korában olvasott, a melyben látni lehetett a fehéreket harczolni a «vörös bőrűek»-kel, de ő nem képzelt félelmektől remegett, hanem valódi személyes aggodalomtól.

Bár hová ment, mindenütt Guiscardot találta, ki követte, vagy megelőzte őt; bár merre nézett is, Guiscard szemeivel találkozott, melyek oly heves, szenvedélyes kifejezéssel valának reá függesztve, hogy egészen megzavarta és szégyennel töltötte el.

Épen mivel nem akarta észrevétetni, hogy fölfogta e tekinteteket, ép azért oly ügyetlenül pirúlt és sápadt el, hogy mindenki és Guiscard maga is, mi még a legkomolyabb volt, észrevette kéjelmetlenségét.

Úgy látszék, hogy az ifju magára vonatkoztatta, és mint egy ragadozó állat, készen állt zsákmányára rohanni és elragadni.

Helén annyira jutott félelmében, miszerint le se feküdt többé a nélkül, hogy szobáját meg ne vizsgálja, fölnyitva a szekrényeket, az ágy alá nézve, fölemelve a függönyöket, és többszörösen egymásután meggyőződve, vajon az ajtó sarka jól be volt-e szorítva; éjjelenként hirtelen fölriadt álmában, mindenfelé zajt hallván, mely nem is létezett, csupán képzelődésében, de ha valóságban létezett, egészen természetes oka volt.

Este is rendkívüli félelmet állott ki, midőn Adél lefektetése után szobájába kelle mennie, vagy Courtomerné által visszatartva, vagy bármely más akaratától nem függő oknál fogva, egy sötét, hosszú folyosón kellett áthaladnia, mely Guiscard lakosztálya előtt terűlt el.

Olyankor e lakosztály ajtaját mindig tárva találta, és úgy tetszék neki, mint ha Guiscard leskelődnék utána; a gyorsaság daczára, melylyel áthaladt, még szemeinek villámait is látni vélte.

Egy este, midőn így szobája felé ment, s már jó későn volt, miután Courtomerné sokáig a teremben, hol egyedül voltak, marasztalá, határozottan látott Guiscard ajtajának mélyedésében, két reá irányzett villogó szempárt, mely szikrázott a homályban.

Első mozdulata az volt, hogy visszaforduljon, de meggondolva, hogy ez túlságos jelentőségű félelemre mutatna, folytatta útját, és gyorsított léptekkel haladva, ama ajtóval ellenkező irányba nézett.

Abban a pillanatban azonban, midőn az ajtóhoz ért, érzé, hogy két erős kar ragadja meg, és vonszolja előre.

Ki akart bontakozni, de ereje elhagyta.

— Ha el nem ereszt, — mondá, — segélyért kiáltok.

Guiscard még erősebben szoritá magához.

— Jőjjön kedves Helén, beszélnem kell önnel.

És magával ragadva, saját szobájába vonszolta, mi az ő izmos erejével neki gyermekjáték volt.

Azonban Helén folyton küzdött, hogy kiszabaduljon, de sikertelenül.

— Én kiáltok, — ismétlé.

Guiscard nem ereszté el karjaiból, és ép lábával akarta az ajtót betenni, midőn Helén látva a veszélyt, kiáltozni kezdett:

— Ide, ide! segítség!

— Ne kiáltson, — hebegte az ifju, — ne kiáltson, könyörgöm! Hallgasson meg, drága Helén!

De a leány annál jobban kiáltott.

Ekkor elerésztve őt, az ifju hirtelen az ajtóhoz rohant és kulcscsal bezárta; azután tárt karokkal tért vissza Helénhez.

— Most az enyém vagy, — mondá szenvedélyesen.

Noha nem volt gyertya a szobában, Helén elég világosan látott, hogy Guiscard mozdulatait követhesse.

Félig hátrálva az ajtóhoz akart jutni, de az ifju is észrevette ezt, és megfogta karját.

E pillanatban léptek zaja hallatszott az előcsarnokban, és az ajtóra több csapást mértek.

— Nyisd fel, — hangzott Courtomer úr dühös hangja.

Helén szabadon maradt kezével megragadá a závárt, és felnyitotta; az ajtó föltárúlt és Courtomer úr belépett, gyertyával kezében.

— Mi történik itt? — kérdezé.

De szükségtelen volt a felelet, hogy mindent megértsen, az előtte elterülő jelenet mindent megmagyarázott neki.

A remegő Heléne rendetlen öltözéke, kibontott kuszált haja; Guiscard zavara, lecsüggesztett feje, de dühös pillantásai.

A marquis fiához lépett:

— A te viseleted egy szolga viselete, s nem egy nemes emberé, szólott hevesen. Az én házamban!...

Guiscard fölemelé fejét, és megvetően tekintve atyjára:

— Ön úgy beszél, mint egy vetélytárs, — mondá szilaj hangon, nem mint egy apa.

— Nyomorúlt!

De Helén se nem látott, se nem hallott többet, hirtelen kiosont és szobájába sietett, nem akarván tanúja lenni az apa és fiú közötti jelenetnek.

A zaj fölébreszté Adélt, ki Helénet belépni látva, megszólítá:

— Mi baja Helén kisasszony? Ön segélyért kiáltott?

— Féltem.

— Mitől?

— Semmitől... oly ideges félelem, minőben szenvedek néha.

— Hiszen egészen remeg.

— Ez ijedtségem következménye, de az

semmi, aludjék gyermekem, én is azt fogom cselekedni.

Azonban, ha lefeküdt, se mert elaludni, és az éjet fontolgatással tölté el, hogy megállapítsa tervét.

Másnap korán reggel hivatta Courtomer úr; Helén lemenve, a marquisnéval együtt a teremben találta a marquist.

— Kisasszony, bocsánatot akarok kérni öntől, és jogos elégtételt akarok szerezni fiam méltatlan viseleteért, holnap Guiscard elhagyja a kastélyt.

Ez eredményt nem sejté Helén, de nem volt szüksége megfontolásra, hogy megértse, miszerint a fiú elküldését elfogadva, szerződésre lép az apával.

— Innen nem a gróf úrnak kell távozni, hanem nekem, — mondá. — Egy óra múlva elmegyek.

— Ezt nem fogja megtenni, — kiálta fel Courtomer úr, képtelen levén önuralomra.

— Meg kell tennem!

— Ime ez becsületes leányként volt mondva, — szólt a marquisné, — ön derék, nemes lélek, gyermekem.

És karjaiba ölelve Helént megcsókolá, mondván:

— Én magam fogom elkísérni Condéba.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Unokája beléptét látva a nagyanya, mit sem szólt, de Helén azonnal fölfogta, hogy ha nem nyilatkozott is őszintén, nem azért történt, mintha észrevételei s ellenvetései nem volnának.

És az elejtett szavak és az agg nő pórnői okoskodó fondorkodásaival odavetett megjegyzésekből nem volt nehéz Helénnek kitalálni, minők valának eme észrevételek s ellenvetések.

Ő meg nem foghatta, miként ijedhetett meg annyira unokája, mert a nélkül, hogy az egész leplezetlen valót bevallaná Helén, kénytelen volt neki elmondani, miszerint Courtomert az okból hagyta el, nehogy Guiscard üldözésének tovább is ki legyen téve; de a nagyanya előtt ez üldöztetés nem bírt oly fontossággal; két-három jó nyakleves visszaterelte volna Courtomer gróf urat helyére, s ha látta volna, miként fogadtatik, alkalmasint visszatartó lett volna, legalább az ő fiatal korában ez volt a dolog rendje.

És azután másrészt azt sem értette meg, hogy valaki oly érzékeny s büszke legyen az ő helyzetökben. Fejét fenhordani a gazdagoknak való, de a szegénynek csak a hátát kell oda tartani.

E kárhoztatás mély fájdalmat okozott Helénnek, oly jól esett volna neki a vigasz és támogatás, s oly megkönnyebbűlésére lett volna, ha nem egyedűl kellett vala elviselni e helyzet felelősségét, mit a körülmények és nem saját akarata idéztek elő.

Mindazonáltal azért erről sem szólt nagyanyjának, és elfogadta panasz és ellenmondás nélkül példálódzásait. A mit ő mondhatott volna, úgy sem értik meg; egy öreg asszony nem érez úgy, mint egy fiatal leány, s egy pórnő nem bírhat azon érzékenységgel, mit a nevelés s a nagy világi élet ad; végre pedig a szegény nagyanya elég szerencsétlen is volt, hogy joga legyen igaztalannak lenni, s ne tekintsen egyebet jelen aggodalmas nyomoránál.

Különben Helénnek más teendője is volt, mintsem magát védelmezni vagy haragudni; valami újabb foglalkozást kelle keresnie most már, és ez elég gondot adott neki, mert ha ez nehézséggel járt a Courtomer kastélyba lépése előtt, most még inkább azzá lett.

Miért hagyta el ezen reá nézve oly kitűnő állását!

Ezen kérdést nem bírta megfejteni senki. Tehát oly összeférhetlen természet? vagy pedig ki-

elégíthetlen igényei vannak? Egész sereg kérdéssel ostromlák, melyekre nem felelhetett, még talán kevésbbé a jó akaratúakra, mint a rossz akaratúakra.

Bonjeau apónak meg kelle gyónni a valót, vagy legalább is az igazság nagy részét, mert a szégyen gátolta, hogy mindent megvalljon, de majdnem ugyanazon kárhoztatást találta nála, mint nagyanyjánál. Így meg kellett-e riadnia? Egy erényes nő mindig kibírja vívni magának a tiszteletet.

A lomha Guiscard nem volt kevésbbé nemes ember s udvarias férfi, és aztán olyan jó állomás nem érdemelt-e egy kis áldozatot, hogy meg lehessen azt tartani? Hol lehet hasonlót találni? Mi őt illeti, ő nem tud olyat. És különben is a történtek után nem merne ilyenemű kísérletet újra kezdeni. Mert végre is az ő felelőssége volt érdekelve. Mindez csakugyan nagy csapás vala.

Elhallgatott kíméletből és udvariasságból, sőt részvétből, mert még egy szó volt a nyelve hegyén: «Mindez igen nevetséges volt.» Azonban mégis bírt annyi tapintattal, hogy ki ne mondja: nagylelkűnek kell lenni.

Nem levén tőle mit várni, Helén Malatiré úr felé fordult ismét, ki meghallgatván kérését, nem tarthatta vissza meglepetését.

— Hogyan, ön elhagyta állását Courtomer marquis úrnál?

Ez csakugyan meglepő!

De azonnal összeszedte magát.

— Vagyis hogy meg vagyok lepve, a nélkül, hogy meglepettem volna, vagy legalább is egy bizonyos mérvben. Meglep, hogy ön elhagyja helyét; de másrészt meg lennék lepve, ha megtartotta volna. Mivel —

Elhallgatott, mert talán oktalanság lett volna okait nyilvánítani, és az felesleges volt, — — legalább is bizonyos tekintetben.

— Végre is be kellett következni, habár másrészt másként is történhetett volna. Ön minden esetben nagy zavarban van, az bizonyos.

És valóban megelégedettnek látszék, hogy valami bizonyosságot talált, melyre támaszkodhatott; zavarban, minden esetben zavarban volt, ez megczáfolhatatlan.

— Épen, hogy e zavarból szabadulhassak, azért fordulok önhöz kérésemmel, hogy azt szíveskedjék támogatni, — szólott Helén. Most már közeledünk a szünidőkhöz, nem lenne valami mozgalomról tudomása?

— Lenne bizony számára valami foglalkozás, csakhogy az épen nem elégítené ki önt.

— De mégis. — Hisz én nem vagyok követelő.

— Azt jól tudom; de igazán s egész lelkiismeretesen, ez kiállhatatlan állás volna önnek, s ajánlani sem merem; sőt még ha előhoznám is, azt kellene tanácsolnom, hogy el ne fogadja.

Azonban Helén sürgette.

— Ismeri kegyed Yvranchesot?

— Yvranches la Folletéret?

— Szép regényes vidék, gazdag legelőivel, a melyet idővel a jobb földmívelés még dúsabbá teend. Nos tehát! az yvranchesi helyhatósági tanács megszavazta a nyilvános leány-népiskolát, melyet eddig társulatok tartottak fenn. Oh az igen érdemes apáczák. Semmit sem lehet ellenök mondani. Csakhogy az új tanács, melyet a demokratikus párt szavazott meg, hála a földmívelés és ipar fejlődésének, mely számos munkást vont a vidékre, mely az utóbbi időkig csupán szántás-vetésből élt, az új tanács elfogadta a nyilvános világi iskolát. Istenem, ez nézet dolga. Bizonyára védhető. Másrészt meg is támadható. Szerencsére, ez nem a mi dolgunk; a dolgok így állanak.

— Tehát ez nyilvános iskolába világi tanítónőre van szükség? — kiálta föl Helén lázas türelmetlenségében.

— Eltalálta.

— Itt vagyok.

— A fiatal kor egyszerűsége, ha merem magamat ekként kifejezni. Ön tehát ezt képzeli, hogy mivel az yvranchesi községtanács megszavazta a nyilvánosságot, a dolgok kereken forognak.

Nos tehát ábránduljon ki. Először is a tanács jelen véleményével nem nagy többséggel bír, és e többség is csak kevés szavazatot nyert.

Tehát megérti úgy-e, hogy a vidék két részre oszlott.

Egy részről állanak azok, ki a tanítást apáczák által kivánják. Másrészt pedig azok, a kik világi tanítónőt kívánnak. Az apáczák pártja a polgárok, a gazdagok, szóval a hajdani Yvranchesból állanak, kik a földet bírják; a világi tanítás pártolói pedig a munkás-osztály képviselői. Meg kell érteni, hogy ily körülmények közt az apáczák nem akarják átadni helyöket.

Ők kivették bérbe, vagyis inkább nekik béreltek egy nagy és szép házat a mezőváros központján, hol megnyitják intézetöket a behordás után, míg a tanítónő kénytelen lesz elhelyezkedni a népies nyomorult helyiségben. Tehát harcz fog támadni a felekezeti és nyilvános iskola között. Átlátja tehát ez állomás veszélyeit, nemde?

— Istenem, dehogy, ha mindenik megmarad helyén.

— Ha mindenik helyén marad, határozottan ez a helyes szó. De épen hogy senki sem marad helyén, ha szabad így kifejezui magam, legalább is a harcz ideje alatt. És az Yvranchesba érkező, teljes küzdésbe, vallási lázadásba keveredik. Azt kérdem hát, mit mívelne ott szegény kisasszonyom?

— Becsületesen keresném kenyeremet, a nélkül, hogy bármelyik párt ügyébe avatkoznám.

— Vajon lehetséges-e az. Életünk nyomorúsága! Ha nem tartozunk az egyikhez, azzal vá-

dolnak, hogy a másik párthoz szítunk. Minden pártban van valami jó, nemde?

— Kétségkívül.

— Az az ördögség, hogy a mi jó ezeknek, az rossz a másik résznek. Miként lehessen a kettő között vitorlázni? E műveletek kísérletében töltöttem el egész életemet, és az igazat megvallva egészen köztünk maradjon, abban vesztettem el az irányt. Mit tenne hát ön, egy nő?

— Kötelességemet.

— De épen ez nem oly könnyű háborúskodó emberek közt kötelességünket teljesíteni. Egyrészről a papi párt, melynek valódi fejének a plebánosnak kellene lenni, azt pedig csak a helyettes vezeti, mivel Houel plebános úrnak, a világon legjobb embernek, kit valaha ismertem, nincs más gondja a földön, mint békében élni, mely mindig egy és ugyanazon szóba foglalható «Mindenek felett ne csináljatok nekem gondot».

Ellenben a segédlelkész, Périchard abbé úr, magában értetődik, szinte igen jó ember, kitűnő férfi, nem fél úgy a küzdelemtől, és testtel lélekkel veti magát a harczba, mi őt a párt fejévé tette; ő idéz elő mindent, ő vele értekeznek mindenről, ő rendelkezik és parancsol... ha merném magamat ekként kifejezni.

— Mindegy, miután ön kitűnő embernek állítja!

— Kitűnő, az nem elegendő, én azt mondom, hogy a legérdemesebb ember a világon; de végre,

ha a szív jó, a kéz — — az merész — igen hatályos ellenei iránt. Ő támogatni fogja övéit, arról legyen meggyőződve, és megtámadja elleneit. Ezeket kijelentettem önnek, a szabadelvű párt többségének is van feje, a tanács tagjai is mind kitűnő egyéniségek, és ha én azt mondom «kitűnő», még nem elegendő; a legérdemesebb emberek a földön. Főnökük Amette úr, a polgármester, szinte kitűnő férfi, a legjobb ember a világon, ki saját nyugalmáért sokkal helyesebben tette volna, ha nem elegyedik e zürzavarba. De mit akar ön? A népszerűség szüksége. Igen nemes feladat kétségkívül, de mely igen messze vezet. Ezért Amette úr, ki egy igénytelen állatorvos volt, egy gazdag özvegyet vett nőül, és hogy nejét elvakítsa, s megmutassa neki, hogy ő valaki, sokat tart rá, hogy előtte a polgármesteri övvel megjelenjen! így sokkal szebb férfiúnak találja magát, és aztán van egy szenvedélye, minek kielégítését a polgármesterség megengedi neki, — «szeret szerkeszteni», ez saját szava, és szerkeszt, szerkeszt a mennyit csak lehet s mindent a mit tud, határozatokat, körleveleket, leveleket az aligazgatóhoz, alárendeltjeihez, mindenkihez.

Ime ilyen Yvranches és hatalmasságai, még azon pillanatban is, midőn a háború kitörni készül, és a világi nyilvános tanítónő ellen forduland. És ön e tanítónő kívánna lenni!

— Mert meg kell lenni.

— De szerencsétlen gyermek, ez állomás már

három-négy egyénnek is fölajánltatott, és senki sem vállalkozott elfogadására.

— Mivel azok mást is kaphattak.

— Kétségen kívül.

— De nekem egy sincs kilátásba, és így ezt hálával fogadnám el.

— Ön nem tudja, minek teszi ki magát.

— Ha kötelességünket teljesítjük, mitől félhetünk?

— Mindentől, vagyis semmitől, végre is soktól; ön sorsa nagyon is érdekel engemet s nem akarok öngyilkosságának bűntársává lenni.

— Akkor hát nem marad más számomra, mint a tanügyi igazgató urat fölkeresni.

— Azt nem fogja tenni.

— Holnap, minden további késedelem nélkül.

Ezt oly határozott hangon mondá, mely egészen meglepte Malatiré urat. Hogy lehetett ily biztonsággal beszélni? És hozzá még egy nő.

— Legalább, — szólott, midőn Helén felállt, hogy búcsúzzék, — legalább ha már minden áron felakarja keresni az igazgatót, ne tegyen rólam neki említést; az felesleges. Minden körülmény közt én semmit sem szóltam.

II.

Helén nem a tanfelügyelőt kereste fel, hanem Merault képviselőt, ki az nap reggel érkezett meg Párisból.

Malatiré úrtól kijőve, szembe találta magát Bonjeau apóval, ki a kollégiumba készült.

— Látom, hogy ön lépéseket tesz, — szólt az öreg tanár; — igaza van, csakis akkor nyerhet valaki az emberektől eredményt, ha zaklatja őket. Nos tehát, felügyelőnk adott-e valami reményt, legalább bizonyos mérvben, ha merném magamat ekként kifejezni.

És elkaczagta magát tréfája által elragadtatva.

Helén pár szóval elbeszélte neki a Malatiré úrtól hallottakat.

— Én se kárhoztatni, se helyeselni nem akarom tettét, kisasszony, miután úgy látszik, elhatározása megállapodott, csak azt tanácsolom, látogassa meg képviselőnket, kivel épen haza érkezése pillanatában találkoztam, ő tehet —

— Elmegyek hozzá, — mond Helén, tovább nem is figyelve reá.

És elsietett, félve hogy honn nem találja a képviselőt.

Miként fogja őt fogadni? Rémítő kérdés, mely összeszorítá szívét, és melyet nem mert túlságig vitatni. Ezen képviselő becsületes ember volt, miként hallá, s ez bizalmat keltett benne; ő függetlenségi vágyból hagyta el államhivatalát, hogy szabadon áldozhassa magát elvesztett neje emlékének. Ő annyira imádta nejét — a mint beszélték — hogy eszménye arczképét mindennap felékesíté egy kis csokorral, kegyeletes áldozat

gyanánt; s három bájos gyermek boldog apja volt. Mindezekre gondolva, hogy ne remélt volna Helén! Igaz, Konorayba menetele előtt, hogy bizalmat nyerjen, Prétavoire grófról is sok mindenféle jó tettet beszéltek el neki, és pedig — —

Midőn a képviselő várótermébe bevezették, az oly telve volt, hogy állnia kellett volna, ha egy udvarias fiatal ember át nem adja neki ülését: mindenféle állású ember gyűlt itt össze képviselőjéhez, «kinek azért adták szavazatukat», hogy teljesítse kívánságukat bármi áron, hisz ők választották meg, tehát most ő is pártfogolja kérvényöket, «fület fülért»; folyamodó hivatalnokok, kik az őket rég megillető előléptetést sürgették; özvegyek, kik jogaikat akarták érvényesíteni fiaik vagyona ügyében; a dohánytermelési jogot kérvényezők; a becsületrendre aspirálók; bírák, kik municipalis tanácsosaikra jöttek panaszkodni; és municipalis tanácsosok, kik bíráikat jöttek bevádolni, s végre mindazon különféle emberek, kik azt hiszik, hogy egy képviselő az állam szekrénye kulcsát kezében tartja, s választóitól nem tagadhatja meg szolgálatát.

Helén két órakor lépett be Mérault salonjába, és csak ötkor került rá a sor, hogy bemehessen a képviselő dolgozó szobájába.

Mérault hidegen fogadta, vagyis oly ember kimerült hangulatával, ki egy újabb robottal állt szemben, miután már mindenfélének alá volt vetve.

Helén egy perczre megijedt. Azonban iparkodott magát nem zavartatni, és körülbelül világosan előadni kérelmét. Midőn elmondta, hogy courtomeri állását kénytelen vala elhagyni, Mérault szemöldökét ránczolta, de másként nem is nyilvánítá rosszalását, mint e jel által. Ellenben elégedettnek látszott, a mint Malatiré úr felvilágosítására tért át Yvranches la Folletieret illetőleg, és kifejté óhaját az állomás elnyerésére.

Ekkor érezé, hogy Mérault reá nézett és tanulmányozta, de e tekintet épen nem sértette őt.

Ki nem találta a képviselő gondolatát; de bármit gondolt is legyen, ő teljes biztonságban volt mellette.

— Malatiré úr megmagyarázta-e önnek, hogy az egy kétfelé szakadt vidék.

— Tökéletesen.

— És az nem ijeszti el?

— Vannak pillanatok az életben, midőn semmitől sem ijedünk meg.

— Jól van. Azonban a nehézségeket mégis elképzeli, nemde, melyek e vidéken egy tanítónőre várnak?

— Azt elhiszem, de nekem úgy tetszik, bárminők legyenek is azon nehézségek, le lehet győzni szilárd akarattal és mérséklettel. S én remélek erős akaratomban.

— Nagyon helyes. Még egy kérdést kérek: miként neveltetett ön? Azt akarom mondani, hogy mint keresztyén, vagy —

— Mint keresztyén.

— Mint szigorú keresztyén nő?

— Igen uram.

— Azonban nekem úgy tetszik, hogy ura atyja nem tartozott a papsághoz, úgy-e?

— Épen nem, de nekem úgy tetszik —

— Kegyednek úgy tetszik, hogy lehet az ember keresztyén és vallásos a papi párt nélkül is, azt akarta mondani, nemde?

— Igen.

— És tökéletesen igaza van. Nyugodjék meg hát, én nem akarom az ellenkezőt állítani. Édes atyja körében élve, ki maga vezette nevelését, ön valószínűleg osztozott az ő nézeteiben?

— Oh bizonyára, mindenben; legalább a mennyiben egy az én korombeli leány osztozhatik oly ember nézetében, minő az én atyám volt, ki mindent tanulmányozott és kikutatott.

— Végre is legalább ugyanazon érzelmekkel bírt, mint ő.

— Miként is lehetett volna másként? Én ép úgy szerettem atyámat, a mint becsültem és csodáltam.

A felindulástól remegve hallgatott el, torka összeszorult, szemei megteltek könnyekkel, melyek szempilláin rezgettek, a nélkül, hogy végig folynának arczán.

E pillanatban három gyermek, két kis leány és egy kis fiú rontott be a szobába, a fiúcska elől testvérei által előre tolva.

— Nos Arthur mi az? — kérdezé Mérault úr oly hangon, mely szigorú akart lenni, de épen nem volt az.

— Emma és Jeanne — mentegetődzék a kis fiú.

— Nem, te vagy az, — kiáltott a két gyermek. Ez alatt a gyermekek közeledtek apjokhoz és körülfogták őt; a kis leányok idősbike, Emma, apja nyakába csimpaszkódzott s a másik kettő jobb és baloldalt álltak meg, a nélkül, hogy Mérault védekezhetett volna ellenök, vagy megakadályozhatta volna Arthurt, hogy térdére kapaszkodva, azon lovagoljon.

— Most már meg fogja érteni, kisasszony, hogy egészen az öné vagyok. Nemde? — szólt Mérault Helénhez fordulva. — Semmit sem fogok tehát elmulasztani, hogy azon állomást Yvranchesban elnyerhesse. És ezt nem csak az ön, de a vidék érdekében is. Azon a fokon, melyre abban faluban az utolsó ideig nyugodt és csöndes eszmék jutottak, ott a békét s nem a harczot kell keresni. Az ön műveltsége, eszméi és elveinél fogva, épen azon egyénnek látszik nekem, ki az ott hiányzó békét helyre állíthatja: mint buzgó katholikus nem fogja megsérteni a papságot; más részről neveltetése, családja, s a mi támaszunk bizalmat keltenek majd a szabadelvű pártban, úgy hogy ezen szilárd és mérsékelt nézettel, melyről beszélt ön, a békét helyreállíthatja Yvranchesban, hol más a

lázadást fejlesztené ki. Ön tehát számolhat reám.

— Meglátogathatom a tanfelügyelő urat, és tudtára adhatom-e e jó szót?

— Fölösleges, magam személyesen fogom őt holnap fölkeresni.

— De Malatiré úr ellene van kinevezésemnek.

Mérault mosolyogni kezdett.

— Azon derék, vagyis inkább a jó Malatiré úr, lehetséges ma reggel még ellene volt e kinevezésnek, de ma este, ha ön elviszi neki azon levelet, melyet számára írni fogok, valószínű, hogy ő maga fogja kívánni e kineveztetést.

És azonnal hozzá is látott e levél megírásához, a nélkül, hogy gyermekeit zavarná, és jobb karját oly módon fonván fia dereka körűl, ki nem akarta elhagyni térdét, hogy azért írhasson, s hogy papirját láthassa, balra kellett fordulnia, s így Jeanne leánykája felé közelednie, ki e helyzetet felhasználva, nagy csókokat czuppantott apja arczaira.

Mérault nem csalódott. Malatiré úr, képviselőjének levelét átolvasván, melyben a Margueritte kisasszony számára az Yvranches la Folletière-i tanítónői állomást kéri, kijelenté, hogy az egy kitűnő eszme volt.

— Egész lelkiismeretesen azt találom, — szólt, — hogy ez egy kitűnő ügy önre nézve.

Azután kétségkívül eszébe jutván, hogy pár órával előbb egész lelkiismeretesen kijelenté, mi-

szerint az utálatos rossz állomás volna Helénnek, melyet ajánlani se merne neki, szükségét érezte ez ellenmondást helyre hozni s indokolni.

— Ne higye, hogy én ellenmondásba jövök önmagammal! — kiálta fel. — Ez nagy igaztalanság volna. Én nézeteimet kérlelhetetlen logikával követem. Ma reggel magában állott, ma este pedig képviselőnk pártfogolja. És ez által a dolog egészen más kinézést nyer. Ön támogatva van. Ezt tudni fogják, és ez nagy előny önre. Az általam előre látott küzdelem e szerint nem fog bekövetkezni, legalább nem úgy, miként attól féltem, mert kétszer is megnézik azt, ki magát védeni tudja, mielőtt megtámadnák. És aztán azt mondtam önnek, hogy Yvranches lakói mind derék emberek, a béke és nyugalom vidéke, természetesen annak, ki tud velök bánni. És engedje kimondanom, hogy ön a hívatott lény arra. Az én tanácsom tehát az, ha merném nyilvánítani, hogy ne is mulaszszon el semmit a sikerért.

Helén ámultan hallgatá a változást. Hogy lehet két órai időközben ily különféleképen nyilatkozni?

Nem kevésbbé volt meglepve, midőn Yvranches nevezetességeinek képét újra hallá festeni, a plebánosét, a vikáriusét s a polgármesterét, kik az esteli világítás mellett nem valának többé ugyanazok, mint a reggeli fényben lenni látszottak.

Houel abbé nem volt elfogult, azonban bírt

egy becsületes embert megillető függetlenséggel, és ha Perichard abbénak kemény keze volt, azt csak a gonoszok ellen érvényesíté, s a jók iránt engedékeny vala; a polgármestert, Amette urat illetőleg, ő megkülönböztetett szellem volt, ki egy faluba száműzetve, csak azért fogadta el állását, hogy tevékenységének tért szerezzen ép úgy, mint kíváló tehetségeinek.

És mialatt Malatiré úr reggeli nézeteivel ily homlokegyenest ellenkezőleg beszélt, Helen azon gondolkozott, vajon ez-e az, mit életbölcseségnek neveznek.

Akkor szerencsétlenség reá, mert ő bizonyára soha sem fogja elsajátítani e tudományt.

Végre bevégzé, elmondva neki, hogy e világon csak egy szabály lehet: kötelességét teljesítve egyenesen haladni előre, s nincs mitől tartani, ha az öntudat megvan.

Azután leszállva a bölcseség és erkölcs magaslatáról a gyakorlati tekintetekre, meghívta, hogy menjen vele Yvranchesba e vidéket megnézni.

De Helén nem fogadta el az ajánlatot.

Ő nem a vidék végett fogadta el ez állomást, hanem a szükség parancsolá azt neki.

Tehát felesleges volt előre is átadni magát a megbánásnak.

Általában ő csupán két dolgot akart: élni, becsületes és erényesnek maradni.

Yvranches ezt meg fogja neki engedni.

III.

Miután senki sem akart Yvranches la Folletierèbe menni, Helént nevezték ki oda.

— Ha czélt érend, az becsületére fog válni, és igen előnyösen fogja jellemezni önt, — mondá neki Malatiré.

De ha nem érne czélt.

Majd meglátja.

E szóval hagyta el Condét, hogy nagyanyjával Yvranchesbe utazék.

A nyilvános iskola tanítónőjének megérkezése nagy eseményt képezett Yvranchesban. A képviselő ajánlotta őt levélben a polgármesternek. Ki boldogon, hogy fogalmazhat, egy szép levelet, írt Helénnek, ki szinte válaszolt a polgármesternek.

Teljes ülésben olvasták fel levelét, és a szabadelvű tanácsosok úgy találták, hogy szép írása van, míg a papi tanácsosok kijelentették, miszerint írása nem ért fel Philogone és Ambrosia testvérek írásával, kiket Helén helyettesíteni jött; úgy hogy nem volt érdemes a változtatás. Mire egy szabadelvű, Paildieu nevezetű tanácsos, ki kezdeményező ember volt, s mindig készen elől szerepelni, mit körülményei — mint joggal mondani szokta — meg is engedtek neki, mert ő egyike volt a környék leggazdagabb tehenészeinek, mire tehát Paildieu, ez észrevétel által sértő dve, azon nézetét fejezte ki, hogy az új tanítć-

nőt, ki a néném jön megborotválni, nem lehet csak úgy egyszerűen fogadni, — mely elmés megjegyzésnek annál nagyobb hatása lett, mivel Philogone testvér bajusza csakugyan nevezetes volt Yvranchesban.

— Akkor hát ez az egyetlen mód, — mond Paildien e beszédmódot alkalmazva, mi nála mindig a határozatot jelenté, — az egyetlen mód, hogy azt ajánlom, miszerint egy napon, midőn a condéi vásárra megyek s üresen jönnék haza, bútorostól együtt magammal hozom őt.

Egy szombaton tehát délután két óra felé Helén egy parasztkocsit látott két kitűnő tenyészkanczával befogva ajtaja előtt megállani ; a bakon, a gyeplőt kezében fogva, egy gömbölyű karú, hegyes könyökű, magas, víg ficzkó ült, izmos nyakkal, piros arczczal, szőke szakálla egy roppant fehér gallér keretébe foglalva, s magas tetejű kalappal, mit a vidéken kürtőnek neveznek, mivel egy tűzkéményhez hasonlít, és hosszú fényes kék zubbonyba öltözve, felette egy zöld kabáttal, szóval maga Paildieu Casimir Isidor.

— Jó napot a kisasszony és társnője, én jöttem el bútoraikért; ez az egyetlen mód megtudni, ha készen vannak-e ?

Helén készen volt; az ágyak szétszedettek, s a mik kosarakba tehetők valának, elpakoltattak.

— Hoztam magammal nehány köteg alomszalmát, — mondá Paildieu, — s azzal mindent összepakolunk, úgy hogy a bútorok sértetlen ma-

radnak, a fődolog megtudni, van-e valakije, ki segítségemre legyen.

És mialatt Helén két szomszédjáért ment, Pialdieu levetette fej kürtőjét s szép kék zubbonyát.

Kevesebb mint egy óra alatt a kocsi meg volt pakolva.

Paildieu s a két szomszéd iparkodtak a pakolással, mialatt a nagyanya egy málha tetején ülve mélabúsan nézte.

A szomszédok jöttek hozzá búcsúzni, és midőn Helén egyizben nagyanyja mellett elhaladt, jó kivehette szavait:

— Ha legalább utoljára kellene öreg csontjaimnak helyet változtatni.

És e szavak összeszoríták szívét, mint valami gyászos előjel.

De nem volt ideje átadni magát e szomorú gondolatnak; a kocsi meg volt terhelve és készen várt; Paildieu felszólítá, hogy üljenek fel.

— Két halmaz szalmát megtartottam az ülésnek, melynek egyetlen hibája, hogy nem ruganyos.

Bíz a ruganyosság teljesen hiányzott belőle, és midőn Paildieu a bakra elhelyezkedve elkezdte kanczáit nógatni, Helén borzasztó rázást érzett; de miután nagyanyja nem panaszkodott, tehát ő is hallgatott.

— Ha gyorsan hajtok, — szólt Paildieu, egy domb előtt lassítva hajtását, — még fényes nappal boszanthatjuk az apáczákat, mert kapujok

előtt fogunk elhaladni; s ha látják, hogy mennyi bútora van önnek, dühösködni fognak.

E bútorzat azonban elég szerény volt, de mivel azok azon időben vétettek Margueritte úr által, mikor ő még tíz évi munkaidőre számított, csinosan nézett ki, ha nem is a mennyiségre, legalább a minőségre nézve.

Az yvranchesi út Bezu-Bas-n vezette őket keresztül, melyet Helén megállapodás nélkül szeretett volna mellőzni épen nem óhajtván találkozni nagynénjével; de a Paildieu és nagyanyja közti társalgás csakhamar meggyőzte őt arról, hogy az lehetetlen lesz.

— Ha kívánja, hogy egy kis pihenőt tartsunk testvérbátyjánál, — szólt Paildieu, — nem kell feszélyezni magát, a kanczák kifujják magokat és hamar helyre hozzák az elvesztett időt.

— Akarod te Helén? — kérdé a nagyanya félénken.

— De hát hogy ne, nagymama, ha önnek kellemes.

— Én örömmel látnám testvéremet, és szívesen megölelném őt még egyszer halálom előtt.

— Hiszen Yvranchesba is felkeresheti önt, — mond Paildieu, — nincsen oly messze.

— De ő ritkán megy valahová, — felelt a nagyanya.

— Az igaz, hogy nem ő viseli a nadrágot, — jegyzé meg Paildieu, — és úgy látszik, hogy felesége uralkodik a háznál.

Nem sokára megérkeztek a szalmával fedett pitvar elé, mely Mindez néne udvarának bejáratát elzárta.

De csak az asszonyt találták otthon, a férj és fiúk a mezőn voltak, több mint egy mérföldnyire a tanyától épen a condéi oldalon s nem az Yvranchesin.

— Tudod-e húgom, — szólt Mindez néni fontos arczot öltve, — hogy meg kell téged szidnom, a miért előre nem tudósítottál.

— Én Paildieu úrtól függtem.

— De épen ezért is perlekednem kell, — ellenkezék a nagynéni. — Miért folyamodni idegenhez, ha rokonaid vannak? Ez sértés reánk nézve, tudod e? Van nekem elég lovam az istállóban, és elég kocsim is, hogy átköltöztesselek.

— Ezt a figyelmet a községi tanács akarta tanusítani a kisasszony iránt, — jegyzé meg Paildieu.

— Akkor már egészen más, — felelt a néni, kinek ez ok meghatotta önszeretetét.

Azonban az elégtétel daczára se engesztelődött ki unokahúga iránt, és a távozás perczében félre vonta.

— Miért küldtek el téged a Courtomer kastélyból? — kérdezé.

— Engemet nem küldtek el.

— Akkor hát miért nem maradtál ott?

— Mert okaim voltak a távozásra.

— Minő okok?

— Oly okok, melyek megtiltották a maradást.

— Meg kellene mondanod ez okokat.

— Nem tartom szükségesnek.

— Nos tehát nincsen igazad; és ha van egy jó tanácsom a te érdekedben és családod érdekében, úgy azt mondom, beszélj.

— Családomnak semmi köze ez ügyhöz.

— Épen ebben csalatkozol.

— Hogyan?

— Családod érdekében áll, hogy az ellened felhozott vádak reá is ne háruljanak.

— Miféle vádak?

— Hiszen jól tudod.

— Esküszöm, hogy semmit sem tudok, és kérem, magyarázza ki magát. Ha azt akarja, hogy visszautasítsam e vádakat, akkor ismernem is kell azokat.

— Nos tehát? azt állítják, hogy azért küldtek el Courtomerből, mivel udvaroltattál magadnak a fiatal gróf által.

— Oh!

— Azon reményben, hogy egy napon nőül fog venni.

Helén megsemmisülve állt.

De az első meglepetés pillanata után felemelte fejét, és nagynénje előtt méltóságteljesen elhaladva, egyetlen igazoló védő szó nélkül, büszkén hagyta el a szobát, hogy nagyanyjához menjen.

Midőn már mindketten a kocsiban ültek, a nagynéni, kit Helén tekintete nem félemlített meg, visszatért ajánlatához.

— Gondolj a jó tanácsra, melyet neked adtam, — mondá.

— Vajon adott-e valaha egyebet tanácsoknál — szólt közbe Paildieu.

Az utazás többi része csendesen ment végbez: a nagymamát bántotta, hogy nem láthatta fivérét, és Helént lesujtá, hogy látta nagynénjét.

Végre egy domb tetejére értek s előttük zöldelő itt-ott magas fákkal beültetett sövénynyel megszakított mezőség közepén egy kis város terült el, melynek központja egy palakővel fedett hegyes tornyú templom körűl csoportosult, a melynek elővárosa, veres falazatú előépületei számos ablakokkal, messze kiterjedve a folyam mentében: Yvranches la Folletièret tüntették fel.

— Megérkeztünk, — szólt Paildieu, — s épen jókor érkezünk, hogy a hatás el legyen érve.

Azonban daczára a hatás vágynak, óvatosan ereszkedett lefelé a lejtőn; de annál jobban vágtatott a lapályon, és sebes vágtatva ért ostorával pattogtatva a városka utczájára.

Helén szívesebben vett volna egy egyszerűbb s kevésbbé lármás bevonulást; de meg sem kísérlé arról említést tenni a jókedvű Paildieunek, ki meg sem hallgatta volna: el kelle vennie fáradtsága díját.

A kocsizörej és ostorpattogás hallatára mindenki saját kapuja elé futott ki, és Paildieu ostoranyelével üdvözlé társait, míg annak hegyével elleneit boszantá. Egyszerre ismét újra kezdé

ostorpattogtatásait, mialatt balkarjával meglökte Helént, épen egy nagy ház elé értek, az utcza legszebb és legnevezetesebb épületéhez.

— Az apáczák iskolája, — mondá.

E pillanatban egy fehér fejkötő tünt elő az első emelet egyik ablakából.

— Itt van, — kiáltott Paildieu.

És azonnal meglassítá eddigi vágtatását; azután körülbelül száz lépésnyire megállott egy ódon megrongált épület előtt, melynek tetején egy zászló lobogott: a polgármesteri hivatal.

Az épületnek két kerti lak szárnya volt. A jobb oldalon olvasható: fiúiskola, s a baloldalon: leányiskola.

Ez már semmiben sem hasonlított az apáczák szép házához.

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

Paildieu nem volt az egyedüli községi tisztvisel, ki tüntetni kivánt az új tanítónő érdekében; példája követtetett. Jó volt elhozni bútorát, de ez nem volt minden; be is kelle rendezni őtet lakásába, s miután este fognak érkezni, semmi sem levén készen számukra, vacsorára is csak meg kell őt hívni. Egy asztalos és egy vendéglős, kik a tanács tagjai valának, egyesültek; mindenik akart érte valamit tenni Paildieuhöz hasonlón.

Alig szállott le Helén szekeréről, midőn egy

kis szemüveges férfi, Bonnot úr, asztalos vállalkozó és első rendű községi tag, nagy tisztelettel emelte le előtte kalapját, mondván:

— Ne törődjék semmivel kisasszony, csupán jelölje ki nekem, hová akarja helyezni butorait, és a többiről majd gondoskodom.

Azután majdnem azonnal egy másik vörös potrohos egyéniség közeledett, nyájasan köszöntgetve.

— Mialatt Bonnot elrendezi bútorzatát, legyen szerencsém vacsorára kisasszony a *Török*nél, kész szolgájánál, nálam Filletténél.

Helén meg akarta köszönni, de Paildieu közbeszólt, hogy megértesse vele, miszerint az apáczák bosszantásáról volt szó, és ép úgy el kell fogadnia Bonnot úr szolgálatát, ki két munkását hozta magával, valamint Fillette úr tanácstag szivességét.

Miután kijelölte butorainak a helyet, nagyanyjával a *Törökhöz* czímzett vendéglőbe ment, melynek czímere a piacz közepén lógott, szemben a templom előcsarnokával.

Ez egy régi divatú szép korcsma volt, egész fegyvertár réz serpenyővel ellátva a fal hosszában, és egy roppant nagy virágos cserépkemenczével, mit takaréktűzhelynek neveznek, melynek tetején nagy halmaz parázs, vagy kék láng közepett történt a főzés, és nem széntől piros tüzes állványon; e tűzhely mellett lehetett látni a vásári, vagy ünnepnapokon Filletténé asszonyt,

egy gyapjúfejkötővel fején, s egy melles köténynyel, a mint serpenyőit leszedte, és negyvenötven ember számára ebédet készített, mialatt Fillette úr, kinek nem volt más gondja, mint felesége főztét hozzá értőleg kóstolgatni, megelégedett azzal, hogy belevegyüljön a dominójátékba, dicsőítve s ürítgetve az almabort.

Helén azt hitte, hogy a vendéglős magához hívja meg vacsorára, és ez határozta őt el az elfogadásra, nem mervén visszautasítani a nevezetességek egyikét, ki őt hatalmas kezei közt fogja tartani, de csalatkozott.

Midőn a roppant nagy konyhába lépett, Fillettené elébe ment, és miután udvariasan köszönté, bevezette a közös étterembe, hol egy kis asztalon két személyre volt megterítve.

— Azonnal szolgálni fognak önnek kisasszony, ép a levest tálalják.

Helén nem talált semmi feleletet.

Csakugyan nem soká késtek a tálalással, egy a tanácsbeli úr által rendelt és felesége által készített díszebédet: levest, két halat, két hús mellékételt és pecsenyét szolgáltak föl neki.

A vendéglős csupán a csemegénél, két barátja, Paildieu és Bonnot, kíséretében lépett a terembe.

Mindnyájan helyet foglaltak, a Helén asztalának szomszédságában, és azonnal különféle édes italokkal kínálgatták, melyek sajátságos palaczkokban voltak, mind egy-egy népszerű hazafi szobrát ábrázolván üvegből.

— Kisasszony, — szólt az asztalos, egy palaczkot kezébe vevén, mely egy mérsékelt véleményű hazafit ábrázolt, — van szerencsém tudtára adni, miszerint lakása rendben van.

— Nos kisaszony, — kérdé a vendéglős, egy hazafi előre nyúló nyakát meghajtva, — elég jól vacsorált-e?

— Hát az utazástól nem fáradt-e kisasszony, — kérdezé Paildieu, — kicsit rázós volt az út, nemde?

És beszédjét folytatva, megkímélte Helént a felelettől. Itt szürke lova ezt tette, amott vörösszürke kanczája amazt, és hosszasan elmesélte utazása történetét Condétól Yvranchesig, mi valószínűleg örökké tartott volna, a lótenyésztők még büszkébbek levén lovaikra, mint a vadászok hőstetteikre, ha Bonnot asztalos félbe nem szakítja.

Ez kevesebb bekezdéssel, s több ítélőtehetséggel látszék bírni, ő volt a trio feje. Abban a pillanatban, midőn Paildieu már huszadszor eresztett meg «egyetlen módot», Bonnot beleszólt:

— Ez még nem mind, — szólt, szemüvegét félretolva, — az óra ütött, s nekem úgy tetszik, Istenhozottal kell üdvözölni körünkben a kisasszonyt.

Ő volt kétszer Condéban, s egyszer Párisban a parlamenti ülésen, nagy szónokokat hallgatni, és azért megkövetelte, hogy őt tartsák az egyetlen ékesen szólónak Yvranchesban. E thémára

«a szivesen látott» egy kis szónoklatot tartott, mely távolról emlékeztetett az általa hallottakra, szerencsés levén csakugyan egy országos gyűlésen jelen lenni, mikor a nevelés jótéteményeit tárgyalták.

— Természetesen, — szakítá félbe Fillette, ki Bonnot beszédjét túlságos hosszúnak találta, — a gyermekeknek nevelés kell, ... épen ezért is hozattuk ide a kisasszonyt. Csak hogy nem kell túlságba vinni, írni, számolni, ez az egész.

— Egy kis franczia történetet még csak megenged ön? — kérdé Helén.

— Minek? A történet csak a diadalmaskodó bűnt tárja előnkbe.

— És egy kis geographiát, — szólt Helén, figyelembe sem véve az előbbi észrevételt.

— Nem látom be szükségességét, — mond Fillette, — ugyan mit érdekelné az az oly fiatal leányokat, kik soha sem fogják hazájokat elhagyni?

Helén mosolygott.

— E fiatal leányok anyákká lesznek, nemde? — mondá.

— Valószínűleg.

— Gyermekeik lesznek, fiaik, kik katonákká lesznek, és írni fognak anyjoknak; ez anyát érdekelni fogja fiának holléte, éjszakon, avagy délen, ha csak azért is, hogy meleg gyapjú harisnyát küldjön neki, ha éjszakon, és pamutot, ha délen van.

— Bravo, — kiáltá Bonnot, — ime a nevelés jótéteménye.

Paildieu és Fillette egy pillanatig gondolkozni látszának, azután egyszerre fölemelve poharaikat, ittak Margueritte kisasszony egészségére.

— Nagyszerű, — kiálta föl Paildieu, gyapjú mellény délre, és pamut mellény éjszakra.

— Dehogy, — szakítá félbe Bonnot, — megfordítva.

— Az nem tesz semmit, — felelt Paildieu, — én értek a geographiához.

És az asztalra ütve, azt akarta, hogy egy pohár édességgel szolgáljanak Margueritte kisasszonynak.

De Helén, ki fölkelt, visszautasítá. Neki lakását kellett rendbe hozni, nagyanyja is fáradt volt és pihenni óhajtott.

Azután elkísérték őket, és menetközben Paildieu ismételgeté:

— Nagyszerű! Philogone testvér meg van borotválva.

— Éljen a mi képviselőnk! — mondá Fillette.

— Ha szüksége lesz ránk, csak egy jelt kell adnia.

Végre elváltak.

— Ime ezek derék emberek, — szólt a nagyanya, haza érve.

— Én azt hiszem, — mondá Helén, — hogy itt boldogok leszünk, a vidék gyönyörű.

Ha a vidék gyönyörű volt is, de a lakás épen nem volt szép. Az első emeleten az iskola fölött laktak, mely egy tágas konyha és három nagy szobából állott, de minden megrongálva, megkopva, s piszkos, mint a községi épület maga.

Midőn ágyaikat megvetették, s a nagyanya lefeküdt, Helén lement az osztályba, melyet még alig látott.

Csupán a négy fal, táblák, padok és székek, a nővérek eltávozva, magokkal vitték a többi iskolai eszközöket, mi az övék volt, a földabroszokat, képeket és szekrényeket.

Helén gépileg ment föl a tanítószékbe és leűlt; sokáig maradt ott, melyben ezentúl életének le kelle folyni, e négy fal közt; de ettől nem volt mit megijednie, ellenkezőleg, s a legjobb, mit kívánhatott, az, hogy hagyják ott megvénülni, és békében meghalni.

Nem tett-e eleget hívatásának e földön, ha a Mérault úr által elibe szabott szerepet betölti? És nem talál-e öntudatában elégtételt, mi megakadályozza őt, hogy hátra tekintsen az általa a boldog időkben képzelt életbe, midőn atyja élvén, mellette mindent remélhetni vélt?

Férjhezmenetelre nem gondolhatott, mert az ő nevelése- és izlésével a házasság reá nézve lehetetlen volt; ama férfiaknak, kiket ő szerethetett volna, nem kellett oly szegény leány, mint ő; és ő bármily szegény volt is, nem választaná azokat, kik állásuk, s főleg műveltségi fokuknál fogva

nem lehettek összeegyeztethetők szegénységével, mely csak két nyomorúságot egyesítene; a szép Radou elég leczkét adott neki, hogy azt soha se feledhesse el.

Vén leány marad, de a vén leányok számára is létezik öröm, és ha neki nem lesznek is saját gyermekei, kiket szerethessen, majd szeretni fogja tanítványait.

A sok között bizonyosan talál olyanokat is, kik megérdemlik, hogy ragaszkodjék hozzájok, másként is, mint tanítónőjök, s azok lesznek az ő gyermekei, azok életét fogja majd figyelemmel kísérni, és ha férjhez menve, azoknak gyermekeik lesznek, azokat fogja nevelni, és becsületes, derék nőkké tenni, mint anyjokat.

Hát ez semmi sem volt?

Végre annyi megpróbáltatás után az élet mosolyogni látszék reája.

V.

Másnap vasárnap volt.

Helén és nagyanyja a reggel első részét lakásuk elrendezésével töltötték, azután egy hirtelen reggeli után felöltöztek, és az első harangozáskor elhagyták az iskola épületét, és a misére mentek.

A községháztól a templomig rövid lévén a távolság, csakhamar a nagy térre értek. Ekkor

leeresztett fátyolán keresztül észrevenni vélte Helén, hogy ő a kíváncsiság tárgya, és mindenki vagy a kapuba állt ki, vagy visszafordúlt, hogy láthassa. Ez oly természetes volt, hogy reá sem figyelt.

Két új egyén érkezett a mezővárosba, mily esemény! Azután folyton ez újonan érkezők egyikével foglalkozva, kíváncsiak lettek látni, minő volt.

De Helén a *Törökhöz* czímzett fogadóhoz érve, többé nem kíváncsiságot észlelt meg az őt nézők között, hanem a meglepetést, sőt talán bosszúságot is.

A vendéglő küszöbén állott Fillette, Bonnot és Paildieu, kik félre vonultak, útat nyitandó Fillettené asszonyságnak, ki vasárnapias öltözékben a templomba készült.

Helént s nagyanyját észrevéve, mind hárman ég felé emelték karjaikat, mintha el lennének kábulva, azután azonnal elkezdtek élénk taglejtéssel beszélgetni. Helén igen is messze volt tőlük arra, hogy szavaikat hallja. Azonban egy «egyetlen mód» mégis eljutott hozzá.

Mi bajok lehetett?

Helén köszönté őket, de azok oly annyira el voltak merülve vitájokba, hogy nem viszonozták az üdvözlést.

Helén folytatta útját, tovább nem törődve a találkozással, és beléptek a már megtelni kezdő templomba; a sötét hajóba a kékessárga sugarak

közepett, melyek áthatottak az ablakokon, az előcsarnok alatt a két felé kitárt ajtón át ki lehetett venni a díszes polgárnők tollas kalapjait, a gazdag kereskedőnék rikító szalagjait, és a pórnők fejkötőit keményen fölfodrozva, mintha a haj fölött egy szénaboglya, vagy vászonrakás volna.

Helén szeretett volna egy sekrestyést találni, kitől megkérdezze, hol foglalhat helyet, de senkit sem látván, kihez forduljon, nagyanyját a szegények előtti padsorozatba vezette, mely neki közösnek látszék.

A hívek tömege folyton gyűlekezett félbeszakítás nélkül, s a templomba behallatszott a faczipők zörgése a térről.

Kevesen voltak, kik mellettök elhaladva, ne lassították volna lépteiket, megnézendők Helént és nagyanyját, főleg Helént; az is ritkaság volt, ha valaki imaszékéhez vagy padjához érve, vissza nem fordúlt, hogy kedvére szemlélje őket. Ekkor a szomszédok egyszerre összebujtak, és az egész templom megtelt sugdosással, s egy bizonytalan moraj hallatszott ki olykor a székek nyikorgásából, és a kőlapot érintő lábak csoszogásából.

Bárha valamennyien érdeklődtek iránta, Helént ellenkezőleg senki sem érdeklé, mivel senkit sem ismert közülök. Figyelmét azonban nem sokára magára vonta az apáczák megérkezése.

Milyen lehetett az a két nő, kik neki hallomás szerint hadat izentek? Az egyik 40—50 éves, száraz, rideg, szögletes egész személyében, s mo-

gorva arczának zordságát még fokozta egy kis fekete bajúsz, mely ajkát beárnyékolá, ez bizonyosan Philogone testvér, kit Paildieu borotválni kívánt; a másik körülbelől 25 éves, kicsiny, vékony, angyali szelid kinézéssel, s a világon a legszebb hosszú, szőke pillákkal fátyolozott szemekkel, ez volt Ambrózia testvér.

Mellette halk léptekkel látván őket elvonulni; Helén azt gondolá, hogy ha Philogone testvér háborúskodó nő lehetett is, Ambrózia testvér nem lehetett más a béke angyalánál, csupa könyörületesség és jóság.

A mint Helén ekként elmélkedett, mozgalom támadt a sekrestye oldalán, és a kar gyermekei, s a kántoroktól körül véve, két pap jelent meg: egyik a plebános, egy fehérhajú ősz aggastyán, gömbölyű fejjel, vöröses arcz és élénk, jó gyermek kinézésével; a másik a segédlelkész, még fiatal, magas termetű, szögletes vállú, vakbuzgó és sötét kinézésű férfi, ingadozó járással.

Ezek elvonulásakor Helén a nélkül, hogy jobban szemügyre vehetné őket, majdnem ugyanazon észrevételt tevé, mint az apáczákra. Houel abbé a plebános csakugyan olyan lehetett, minőnek őt Maletiré úr leírta, egy derék, jó ember, kivel bizonyára nem kellend küzdenie; Périchard abbé ellenben egy nyugtalanító ember, és igen valószínűen az a rettenetes ellenfél, kit neki a fölügyelő jelezett.

De mivel néhány nap óta remélni kezdett,

nem ijedt meg ez első benyomástól, ha a háborúnak ki kelle törni, és ő remélte azt megakadályozhatni, nem ért-e valamit, ha négy ellen közül kettőt megnyerhet magának, kik legalább is semlegesek lesznek, és ezek egyike nem volt-e épen a főnök.

Csak rosszúl vehette ki őket, de a káplán nem sokára egy karbeli gyermek kíséretében lejött a szentelt víz locsolása végett, és ekkor, midőn feléje közelgett, jobban szemügyre vehette a nélkül, hogy őt látnák vagy zavartatnék, mert mindenki ájtatossága által elfoglalva, senki sem nézett a szegények padja felé. A káplán karja végig simúlt a hívek fölött, kik meghajták fejöket, s ő maga méltóságosan haladt végig a templom hajóján.

Mi arczkifejezésben meglepte Helént, az a kenyességgel vegyűlt méltóság kifejezése volt, az alacsony sűrű fekete szemöldökkel, bevont homlokon, mely összeérve, egyenes ívet képezett minden megszakítás nélkül.

Közeledett, s már csak pár lépésre volt Heléntől. Egyszerre megállott, fölemelt karral, észrevette őt, és fölismerve vagy kitalálva kilétét, reá nézett.

Csupán egy villám czikázott át szemén, de az Helént sújtá és megrázkódtatta.

Egy rövid percznyi habozás után, a káplán, ki fölemelt karral maradt, heves mozdulattal leereszté azt, és Helén arczát s egész alakját meg-

locsolta a szentelt vízzel, azt lehetett volna hinni, hogy ördögöt akar űzni, mintha magával a démonnal volna dolga.

Azután megfordúlt és visszament az oltárhoz.

A mise megkezdődött, Helén követte menetét, s nem zavartatta magát a tekintetek által, melyek időről időre reá függesztvék, se a moraj által, mely néha füleit érinté.

Predikáczióra Perichard abbé lépett a szószékre.

Helén látta a nélkül, hogy ránézne és buzgón hallgatva szemeit, folyton lesütve tartá. Azonban egy bizonyos pillanatban, midőn a szónoklatot megkezdé, a nélkül, hogy öntudattal bírna tettéről, gépileg emelte föl fejét, és szemeit felé fordította, akkor tekinteteik találkoztak, és e találkozás oly megrendülést eredményezett, mely megszakítá a káplán beszédét. Nehány perczig képtelen volt szavai összefüggését megtalálni, hebegett, megzavarodott, és ez annál föltünőbb vala, mert kezdetben könnyedén, s keresetlenül beszélt. Mindenki feléje fordúlt, mi természetesen még fokozta zavarát. Pár pillanatnyi kegyetlen csend állott be.

Azután a káplán újra kezdé, de ismét belebonyolódott és elhallgatott.

— Folytatása a jövő vasárnapra marad, — mondá végre.

És az általános ámulat közepett letámolygott a szószékről inkább, mintsem lement.

A körülte nyilvánuló meglepetésre Helén megérté, hogy hasonló kellemetlenség először érte a szerencsétlen helyettest.

A mise minden más akadály nélkül végződött be, de a kimenetel egy általános hurrah között ment véghez.

— Mi baja lehet a helyettesnek?

— Vajon mi érhette?

Helén senkit sem ismerve, egyetlen csoporthoz sem csatlakozott, és észrevétlenül nagyanyja mellett haladva, senki sem figyelt rá, annyira föl volt a kiváncsiság csigázva a szegény helyettes esete miatt, végre haza érkezett.

Iskolája kapujában a Paildieu, Bonnot és Fillettéből álló triumvirátust találta, kiket a *Törökhöz* czímzett fogadó előtt látott a templomba menet.

— Az «egyetlen mód» volna, — szólítá meg Paildieu, — hogy szeretnénk önnel beszélni, ha lehetséges.

Mialatt nagyanyja fölment az első emeletbe, ő bevezette ez urakat az osztályba.

— A misét illetőleg óhajtunk szólani, — kezdé Paildeu.

— Mert meglepett bennünket, hogy a templomba láttuk menni önt, — mond Fillette.

Tehát ez indította föl őket annyira.

— Ezzel nem igen lehet megborotválni az apáczákat, — folytatá Paildieu.

Egy pillanatnyi meglepetés után Helén vé-

delmezni akarta magát, és mit sem talált jobbnak az őszinteségnél.

— Az esetben, uram, — mondá szelid szilárdsággal, — mi rosszúl értettük egymást, ha azt föltételezték önök, hogy én hadi lábra akarok állani ellenfeleinkkel, a vallásellenes eszmék kezdeményezésével.

Bonnot, ki eddig hallgatott, hirtelen beleszólt.

— Nagyon helyes! ime ezt nevezem én észszerű magatartásnak.

— Én nem tudom, mit ért ön az észszerű magatartás alatt, — kiáltott fel Paildieu, de «az egyetlen létező dolog az», hogy ha én valakivel perbe akarok állani, nem megyek hozzá.

— Mert ön mit sem ért a politikához.

— Akkor annál jobb reám, s annál rosszabb önre nézve. Én azt hittem, hogy a kisasszony az apáczák bosszantására jött ide, és haraggal látom, hogy csalódtam.

— És ki mondta azt önnek, hogy csalódott, — kiáltott föl Bonnot. — A kisasszony jobban czélt ér a mérséklettel, mint a heveskedéssel.

— Ez nem az én módom, — feleselt Paildieu, — én egyenesen haladok útamon.

— Mindegy az, akár egyenesen, akár ferdén megy valaki, a fődolog, hogy megérkezzék.

— Utoljára is, — szólalt meg Fillette mintegy befejezésül, — majd meglátjuk, miként fog a kisasszony haladni.

És ezzel visszavonultak.

A modorról ítélve, melylyel köszöntötték, jól látta, hogy ha megtartotta is Bonnot bizalmát, Paildieu és Fillettere nézve nem volt többé az, ki előtte való napon, és hogy a legeltető sajnálta condéi útját, a mint a vendéglős sajnálta vacsoráját.

Ez persze kétségen kívül bosszantó vala, de azért ő még sem bánhatott meg semmit.

VI.

Körülbelől egy órája lehetett, hogy a községi tanács három tagja eltávozott, midőn szerényen megkopogtatták Helén lakásának ajtaját.

Fölnyitotta, s szemben találta magát egy körülbelől ötven éves, alattomos arczú és félénk magatartású kis emberkével, de kinek kifejezésében valami jóakaró szomorúság összpontosúlt.

— Engedje magamat bemutatnom, — szólt, kalapját levéve, — én a kisasszony kartársa, Valpinçon községi tanító vagyok.

Helén bevezette vendégét, és udvariasan bocsánatot kért tőle, hogy még meg nem látogatta.

— Én bevártam volna e látogatást, ha csupán kartársa vagyok önnek, de én több és jobb vagyok ennél, atyjának gyermekkori pajtása, és legjobb barátja tizenkét éves koráig, és e minőségben jövök most szolgálatomat fölajánlani, ön megkeresése előtt.

Helén meghatottan mondott köszönetet ez eljárásáért, és még inkább a fölidézett emlékekért.

Elég sokáig, s egészen ama pillanatig, midőn a nagyanya kijött a szobából, foglalkoztak ez emlékekkel; Valpinçon boldog volt fiatal korára visszatekinthetni, Helén pedig mindenben élvezetet talált, mi, egy régi pajtás által elmondva, atyja gyermekkorára emlékeztette.

— A Margueritte iránt táplált barátság, — folytatta a tanító, — azt sugallta nekem, hogy írjak önnek, midőn értesültem itteni kinevezéséről, miszerint ne fogadja el ez állomást, megmagyarázva, mily helyzet áldozatává esik. De meggondoltam, hogy lehetetlen, miszerint ne ismerje az itteni viszonyokat, és pedig úgy okoskodtam, hogy ha mind ennek daczára is elfogadta, alkalmasint úgy is lehetetlen volt visszautasítania.

— Az igaz, — mondá Helén elpirulva.

— Én jobban tudom, mint bárki, hogy e világon nem tehetjük azt, a mit akarunk... különösen a mi hivatásunkban. Akkor tehát így szóltam magamban, hogy atyjához való barátságból, s ön iránti rokonszenvből csak egy kötelesség vár reám, fölajánlani szolgálatomat, hogy e helyzetből a lehető legjobban kisegíthessem. Ime ezért nem látott engemet tegnap, megérkezésekor.

Helén meglepetve nézett rá eme összefüggetlen befejezés miatt.

— Ön meg van lepetve, — folytatá Val-

pinçon, — pedig az, mit mondok, nem oly ostobaság, minőnek látszik. Itt csakis egy föltétel alatt lehetek hasznára, hogy senki se ismerje összeköttetésünket, és ne sejtse az érdeklődést, melylyel ön iránt viseltetem, mert ekkor nem bíznának bennem, és többé mit sem tehetnék, nem tudhatnék meg semmit. Ez a mai látogatás első és utolsó is önnél, ezt még a kíváncsiságnak tulajdoníthatják. Ha valami mondani valónk lesz egymásnak, találkozhatunk kertjeinkben, ön a sajátjában, s én a magaméban, és halkan átbeszélhetünk a kerítésen.

— De hisz ön elrémít.

— Annál jobb, ez óvatossá teendi. Különben azt örömmel láttam, hogy első föllépésében ügyesen cselekedett. Költözködésével elfoglalva, elmaradhatott volna a nagy miséről, s azt bűnül rótták volna föl.

— Paildieu, Bonnot és Fillet urak bűnül rójják föl ottlétemet.

— Ez okból lesték hát annyira visszatértét. Ne nyugtalankodjék e miatt. A fődolog volt nem kezdeni ellenségeskedéssel; ön fölfogta, s én köszöntöm érte. Ez előnyére hangolandja a mérsékelteket, és talán plebánosunkat is, Houel abbét, ki egy kitünő, derék ember az ön szerencséjére.

— És a segédlelkész?

— Ez már egészen más; az heves, szenvedélyes ember, ki túlságos erővel rendelkezik, és

ki pazarolja is mindenképen erkölcsileg a küzdelmek- és cselszövésben; physicailag pedig oktalan fáradtságokban öt-hat mérföldet gyalogolva egy folytában, kertjét fölkapálja, saját fáját maga fürészeli, sőt a plebánosét is, s végre a mint csak tudja.

Valpinçon halkabban folytatá:

— Ő ellenfele lesz, és pedig annál veszélyesebb, mert Philogone néne által ösztönöztetik, ki nőben ugyanaz, mi ő férfiban, és ki semmitől sem fog visszariadni, hogy innen elűzze önt. Mit fog tenni, hogy kényszerítse helyének elhagyására, még nem sejtem, de legyen meggyőződve, hogy mindent elkövetnek, és pedig habozás, s minden aggály nélkül, mert lelkiismeretök támogatni fogja. Nem ellensége-e neki ön, s a mi az ő szemeiben a legfontosabb, hite és vallásának ellensége?

— De nem, épen, s egyáltalán nem.

— Úgy hallom, hogy ő így ítéli meg.

— Be fogom neki bizonyítani az ellenkezőt.

Valpinçon fejét rázta; azután meg halkabban, s közelébb huzódva Helénhez:

— Csodálom ön bizalmát, de szerencsétlenségre a tapasztalat gátol osztozni abban, mert nekem is volt alkalmam megküzdeni az ilyes nehézségekkel, mi önre vár, és tudom, mit szenvedtem. Én is egy védő polgármester és egy támadó pap közé valék helyezve. Elődöm a plebános szolgájává tette magát; fölkapálta kertjét,

beeresztette szobáját, és felesége kimosta a plebános fehérneműjét. Midőn megérkeztem, azt hitték, szinte folytatni fogom e szolgálatokat; fiatal valék, megtagadtam, és midőn megtudták családásukat, akkor kezdődött a harcz, hogy távozásra kényszerítsenek. Az idők akkor nem hasonlítottak a mostanihoz. Polgármesterem is, miután eleinte pártfogolni kezdett, látva, hogy senki sem támogat, elhagyott: és én, feleségem s három gyermekem lévén, és mivel nem volt más hivatásom a tanítói pályánál, végre engedtem; megkapáltam a pap kertjét, beeresztettem szobáját, és feleségem kimosta fehérneműjét. De ez még mind semmi, volt bátorságom: elvetettem büszkeségemet, meghajtottam hátamat, csúsztam, másztam és hazudtam. Akkor még türtek, megbocsátottak, megengedtek élni, és családomat eltartani.

— Azt csak nem hiszem, hogy a plebános és helyettese ruháikat mosassák velem.

— Nem bizonyára, s a körülmények sem ugyanazok, annyi bizonyos, hanem mást fognak kívánni, más lealacsonyodást, más jellem- s lelkiismeretbe vágó dolgot, és ha nem enged, miután fiatal és szíve van, megtörik.

— Nem leszek-e én támogatva? engem a polgármester, a községi tanács hivott ide, s a képviselő küldött.

— Vajon ép az imént nem kívántak-e olyas erkölcsi dolgot öntől, minőről beszéltem? Az ellenpártban majd ismét mást kívánnak, állá-

sának szerencsétlensége, hogy mindenik teljesítésére készen kell lennie. Szenteskedőnek a papi párttal szembe, mert vallásos, az nem lenne elég; míg a szabadelvűekkel voltairiánusnak kell lenni, egyiknek azt kell mondani: fehér, és hátat fordítva... vöröset a többinek.

— Azt én soha sem fogom tenni.

— És nem is én fogom azt önnek tanácsolni, noha ötven éves vagyok, s a tapasztalat megismertette velem a hazugság és színlés becsét; de legalább ügyességet és óvatosságot tanácslok önnek a mérséklettel egyetemben.

Helén nem tarthatta vissza mosolyát.

— Azt találja úgy-e, hogy ezek oly tanácsok, melyeket könnyebb adni, mint követni? Én nem mondom, hogy nem. De épen mivel helyzete veszélyes és kényes, azért bocsátom magamat rendelkezésére, nem ügyességem, ravaszságom vagy higgadtságom fölajánlása által; szerencsétlenségre ezekből semmivel sem bírok, de fölajánlom tapasztalatomat, melyet e vidéken tíz évi tartózkodás alatt szereztem meg.

— És ez oly ajánlat, melynek elismerem végtelen becsét, higye el.

— Akkor rendelkezzék velem

— A legjobb, ha az ön vezetésére bízom magamat.

— Mindenekelőtt mit szándékozik tenni?

— Látogatásommal azokat, kiktől függök, s kik iránt az illendőség kötelez, fölkeresni.

— Mindenkit, nemde? én barátot, s ellenséget egyaránt értek.

— Természetesen, de főleg ellenségeimet.

— Nagyon jól van! A plebánost, helyettest, nincs mit hozzá tennem, mindent elmondtam felőlök, mindent tud már róluk, mit egy első látogatás igényel; a polgármestert Amette úrat, ki oly derék ember, hogy teljes bizalommal lehet iránta, s ki védelmezni is fogja, ha neje, az ellenpárt által fölbujtogatva, nem gyakorol reá túlságos nyomást. A mellé rendelt helyetteseket pedig már ismeri, Fillettet s Bonnot; a tanács tagjaibul szinte ismeri a főszemélyt, Paildieu urat, a többi nem számít, azok néha Bonnothoz csatlakoznak, ki egy mérsékelt politicus, majd Paildieuhöz, ki heves, nem épen nézetei- vagy meggyőződésében, hanem véralkatánál fogva. Bármit tegyen is ön, ők mellette lesznek, mert a leányiskola nyilvánossága az ő művök, és mivel, ha ön sikert nem aratna, a kudarcz reájok hárul. Most még van egy egyéniség, kit figyelmébe ajánlok, mert ha épen hasznára nem lehetne is, igen ártalmassá válhatnék valamely végzetes pillanatban; ez a mi kerületi jegyzőnk, a ki e minőségében meg van bízva az ön iskolájának fölügyeletével.

— Lebeurier úr?

— Ismeri őt?

— Tudom nevét, s ez az egész.

— Nos tehát őt nem kell elhanyagolni, mert kissé bosszúálló.

— S különben minő ember?

— Egy ötven éves, befolyásos, tekintélyes férfi, 25 év óta jegyzője Yvranchesnak, s egy gazdag, vagyonos nő férje, ki még nagyobb vagyonnal fogja megajándékozni, a reá várakozó örökséggel; ez a nő főérdeme. Különben jó asszony, de sajnálatra méltó s oly szegény nő vagyona mellett is, mert csak is gazdagságáért vette nőül férje. Daczára az általa élvezett tekintélynek, Lebeurier úr a legnagyobb kóborló, kit valaha ismertem, s egyetlen szó, melyet ismételni merek, mivel valóban typicus, és így hasznos önre, egyetlen mondása meg fogja ismertetni: nem régiben arról beszélt, hogy eladja gyakorlatát, s Párisba megy lakni, és midőn csodálkoztak, hogy meg akar válni e vidéktől, azt felelé: «Mit gondolnak, e vidék lehetetlenné vált reám nézve, mert becsületes ember lévén, nem merek többé fiatal kedveseket tartani félelmemben, hogy leányaim egyikét kellene választanom».

Helén egy pillanatig nem értette, de Valpinçon nem adott neki időt a kutatásra, és azonnal folytatá:

— Mivel Lebeurier becsületes ember, az iskolában nem kérdezi ki a gyermekeket soha másról, mint az erkölcsről, majd meglátja, mily sajátságos az. A dolgok ekként állása mellett nem mondhatom, hogy Lebeurier s neje családi élete legboldogabb e vidéken; az asszony kertészkedése által vigasztalja magát bánatában, kertje legszebb

a környéken, s már messziről lehet látni; szerencsétlenségre a szegény nő nem igen tapintatos, és néha megereszt egy-egy dicsekvő balgaságot a gúnyolódok örömére. Így néhány nap előtt is kertészére panaszkodva, így szólt: «Hinnék-e, hogy elég ügyetlen volt kertészem egy rakás ágyat tele ültetni glycerinnel» (glycin helyett), elképzelheti hát, mily nevezetes lett a Lebeurierné glycerinje... ez újabb tudakozódásra adott alkalmat, s azóta glycerinért járnak a patikába, hogy bevessék vele a virágágyakat.

Helén nem fékezhette nevetését.

— Ime ez embereket most kell meglátogatnia, — folytatta Valpinçon, — körülbelől figyelmeztetve van. Cselekedjék és beszéljen a szerint, mindannyiszor, ha rosszúl mennének ügyei, vagy zavarban volna, adjon nekem jelt a kerítésen át. Különben attól sincs mit tartania, ha innen oda bejönne.

VII.

E látogatások nagy gondot adtak Helénnek, és azok, miket az illetőkről hallott, nem igen voltak megnyugtatók.

Persze se a pap, se a polgármester nem ijesztették el.

De a segédlelkész?

A kerületi jegyző?

Még mindig maga előtt látta a helyettes szuró

tekintetét. És a Valpinçon által Lebeurier úrról festett kép sem volt ajánlatos.

Az nagyfontosságú kérdést képezett most, hol kezdje látogatásait.

Fontolgatás után meggondolva, hogy a pap ellenfele, s a polgármester védelmezője volt, a plebánosra határozta magát.

És hétfőn, minden további késedelem nélkül, oly szerényen zörgette meg a papi lak ajtaját, hogy pár percz múlva kissé erősebben kelle azt ismételnie. Ez egy szép külsejű, két részre osztott ház vala, a nagyobbat a plebános, s a kisebbet a segédlelkész lakta, mindeniknek külön kapuja volt, egy kereszttel fölötte. A homlokzat a térre nézett. A templom mellett és mögötte egy nagy zöldséges kert terült el, lugosok- és gyertyánfákkal beültetve, s szinte két részre osztva, oly módon, hogy úgy a papnak, mint segédlelkésznek meg volt a maga része belőle.

Végre fölnyitották a kaput, és egy bizonytalan korú szolgáló jelent meg a küszöbön, azonban üde, piros, csinos és tiszta, mint egy újonan vert arany, tekintélyes és nyájas egyszersmind.

— Kit jelentsek be, — kérdezé tiszteletteljes meghajlással.

Helén azt mondá magában, hogy «bátornak kell lenni, és büszkén lépni föl», s emelt fővel mondá:

«A községi tanítónő.»

A szolgáló hátrált, mintha egy kígyó csípte

volna meg, és Helén bátran azt hitte, hogy keresztet fog vetni, de azt még sem tette.

— Majd értesítem a főtisztelendő urat.

Pár percznyi várakozás után bevezették Helént egy kis könyvtárba, melynek fényes polituros falazata körülbelől 2000 kötet könyvvel volt megrakva, nem alak szerint felosztva, de tulajdonosuk különös rendezése folytán, ki nem a kíváncsi szemeknek tartá könyveit, hanem hogy könnyen s szabály szerint megtalálja, ha szüksége van reá. Egy kis állvány előtt, melyre egy kávés eszköz, ezüst czukortartó és tálcza volt helyezve, kényelmesen karszékben űlt a plebános, ruganyos zsámolylyal lába alatt, és újsággal kezében.

Udvariasan viszonzá Helén üdvözlését, de föl nem állt.

— Miért jelenteti be magát nekünk, kisasszony, czíme, s nem neve alatt?

— Hogy megtudja, plebános úr, kivel van dolga.

— Ön őszinte, a mint látszik.

— Azt hiszem, hogy sértés volna nem lenni annak oly emberrel szemben, mint ön.

— Ismer engemet?

— Látom önt.

Honel abbé letette lapját, és egy jóságos mosoly világítá meg rezes arczát, még inkább kiemelve nyilt ábrázatának jóakaratú, szelid kifejezését.

— Úgy hát nem akart ön velem árulóként bánni? — mondá. — Nos tehát, mivel ön őszinte, s eléggé becsül arra, hogy szabadon nyilatkozzék előttem, akarja-e velem közölni, gyermekem, minő szándékkal érkezik ide?

— Oh igen szivesen, plebános úr.

És azzal néhány rövid szóban elmondá nézeteit, s ismétlé a Mérault képviselőnek mondottakat, kiegészítve azzal, mit az tőle kívánt, s ő elfogadott.

A mily mérvben beszélt, a pap mosolya annál kifejezőbb lett, és látszott rajta a megelégedés.

— Semmi viszály, — mondá, a mint Helén elhallgatott, — semmi pörlekedés, ön nem fog veszélyt előidézni, de hisz ez igen helyes. Én örömmel látom, hogy arcza nem hazug, hogy egy kitünő egyéniség, s ép oly értelmes, mint jó. A béke nemde, mi békében fogunk élni?

— Legyen meggyőződve, főtisztelendő úr, hogy ezért mindent el fogok követni.

— Én pedig őrködni fogok, hogy senki se bántsa, igen én őrködöm, mert tudja, vannak emberek... különben máshol is vannak emberek, kiket buzgalmok néha igen messze elragad; őrködni fogok, hogy visszatartsam őket, azt igérem.

És ez igéretet kedvezményképen látszék megtenni, vagyis legalább, mint ha e kötelezettséggel érezné, hogy nagy nehézségeket vett magára.

Azután azonnal, sőt kissé gyorsabban, hozzá tevé:

— Szándéka van meglátogatni Perichard abbé urat, segédlelkészemet is, nemde?

— Igen, plebános úr.

— Nos tehát, akkor ismételje előtte, a mit épen most mondott el nekem; az szükséges lesz, igen szükséges, gyermekem.

— Majd ismétlem előtte, csakhogy nem azonnal.

— És miért nem?

— Mert nem szándékom azonnal meglátogatni a helyettes urat.

— Van valami oka. Én egy elfogadható okot várok, mit ön mondani akart.

— Okom az, hogy innen távozva, a polgármester urat szándékozom fölkeresni.

— Persze, persze, de mivel már a házban van, és Perichard abbé úr épen nincs távol, s nem tudom, nem fog-e elmenni hazulról...

A plebános kétségtelenül kívánta, hogy e látogatás azonnal megtörténjék. Azonban Helén nem engedett, de kötelességének vélte magyarázatát adni, miért nem teljesíté kívánságát.

— Látogatásaimat önnél kezdtem meg, plebános úr, nem csupán, mert ön a plebános ur, de azért is, mivel, ha akarja, ön leend lelkiismeretem őre...

— Én igen öreg vagyok, gyermekem, nagyot hallok, és Perichard abbé úr...

— Visszautasítana tehát engem, lelki atyám, ha letérdelnék ön előtt?

— Nem, gyermekem, bizonyosan nem; de végre...

Helén még egyszer szavába mert vágni.

— Akkor, plebános úr, ha megengedi, úgy leend. Mondtam tehát, hogy első látogatásomat e vidéken önnél akartam megtenni, de a második a polgármestert illeti. Ő meg fogja érteni, hogy önnél kezdtem, ha őszintén elmondom neki okaimat; de sértve érezhetné magát, ha a segédlelkész urat elébe helyezném.

— Ez bosszantó, igen bosszantó; de ön majd elintézi a dolgokat úgy-e gyermekem? Különösen semmi viszály, iparkodjunk békében eltölteni az utolsó napokat, melyekkel a jó Isten megajándékoz.

Az utolsó napokat! a jó plebános magára gondolt és magához beszélt, nem Helénhez, ki nem volt abban a korban, hogy utolsó napjaira gondoljon.

A paplaktól csak rövid távolság volt a polgármester házaig, és Helén csakhamar elérkezett a két kerti lakot elválasztó kerítéshez: e rácsozat egy kertre nyilt, melynek közepén egy tágas, kétemeletes épület emelkedett, mely Párisban is palotának neveztethetett volna.

Ezt, a tizenyolczadik században épült palotát, Amette asszony első férjétől örökölte, s a másodiknak hozta hozományúl, ki, miként mondják, csakis vagyonáért vette nőül.

Mint a paplakban, itt is többször kellett Helénnek csöngetni, mert a kerti lakban nem volt házmester.

Végre előfutott egy cseléd, fapapucsait csörtetve, fölgyűrt köténynyel, fontos és sietős külsővel.

A polgármester úr nem volt honn, de minden pillanatban megérkezhetik.

Helén kérte, hogy bevárhassa.

— Nem bánom, habár azt mondhatom, hogy az asszonynak nagy mosása van, és az egész házat rendetlenségben tetszik találni.

— Én nem akarom zavarni az asszonyt.

— Ha az úrhoz jön valaki, s nem találja itthon, az asszony szokta elfogadni.

Ez levén a házi szokás, Helén nem ellenkezhetett.

Miként a cseléd említé, a ház rendetlenségben volt; mindenütt fehérnemű széjjel az asztalokon, a hajtogatni való a székeken, és a tágas, almafával beültetett udvarra vezető ablakon át látni lehetett, lepedőket, abroszt, asztal- és zsebkendőket a széltől lobogtatva a köteleken, melyek néha-néha úgy csapódtak ide-oda, mintha szétrepednének. Az egész fehérnemű a lugozás kellemes illatát terjeszté szét a házban.

Noha rettenetesen el volt foglalva fehérneműje hajtogatásával Amette asszony, mégis abba hagyta, midőn megtudta, hogy a polgármester után kérdezősködő látogató az új tanítónő,

és Helén a terembe, melybe bevezették, s hol egyetlen ülőhelyet sem talált, egy alacsony, kövér asszonyt látott behömpölyögni, mint valami gombolyagot, kipirultan, alig lihegve, s egy zsebkendővel törülgetve homlokát, melyet egy kötélről vett le, s mely kemény volt, mint valami papíros.

— Oh a nagy mosás, kedves kisasszony, — kiáltott Amette asszony, — ne is említsük, csak kétszer szoktam mosatni évenkint, őszszel és tavaszszal, valóságos két vezeklés. Hogy érzi magát? köszönöm szépen. El vagyok ragadtatva, hogy megismerkedtem kegyeddel, Amette úr is meg fog érkezni.

Ő sokat mondott kevés szóval, a polgármesterné asszonyság, és pedig beszéd közben ég felé emelé szemeit, mintha a vihar előjeleként fölhalmozott nagy, fekete felhőket keresne azon.

— Viharunk lesz, annyi bizonyos, és az én nagy mosásom; Istenem! a mosás! Hisz ön a viaszgyertya égetésében? szent Accalmiban?

— Nem, — szólt Helén.

— Annál rosszabb, s annál jobb egyszersmind. Annál rosszabb, mert ha hisz, meggyújtottunk volna egyet a vihar elhárítására; s annál jobb, mivel az örömet szerzend Amette úrnak, és a községi tanácsnak.

— De, asszonyom, hisz azért meggyújthat egyet.

— Nem, mert szükséges, hogy a házban mindenki egyet értsen a hitben.

— Én elmehetek.

De mielőtt Amettené elfogadta volna az áldozatot nagy mosásának megmentésére, erős mennydörgés hallatszott egész közelben, és a házi asszony hevesen ugrott föl.

— Gyorsan a ruhához! — kiáltá.

— Majd segítek én is, — szólt Helén.

E pillanatban megcsendűlt a kerítés csöngetyűje, és Helén kiszámított, méltóságos és fontos léptekkel látott közeledni egy még fiatal, magas, jóltermett, higgadt férfit: a polgármester urat, saját személyében.

— Siess hát hamar, — kiáltott Amettené, — legalább segíthetsz nekünk a ruhát behordani, iparkodjál egy kicsit.

És e hívásra engedelmesen, a polgármester meggyorsítá lépteit.

— Margueritte kisasszony, — mondá a polgármesterné futás közben, kezével megjelölve Helént, — ő is segíteni akar nekünk.

Helén már munkához látott, és leszedett a kötélről egy jó csomó ruhát, melyet a házba volt viendő, midőn Amettené fölszólítá, hogy tegye azokat a polgármester úr karjára.

— Ne féljen semmit, — kiáltott kevélyen, — olyan erős ő, mint egy török.

Sietni kellett, mert a mennydörgés zaja közeledett, és már nagy csöppekben esett az eső.

Köszönet a polgármester úr erejének, s Amette

asszony és a szolgálattevő asszonyok sietségének, a fehér ruha idejekorán behordatott.

Csak ekkor foglalkozott ezután a házi úr és asszony Helénnel, és a polgármesterné rögtön viszonozni akarta a nyert szolgálatot.

— Hinnéd-e te, — szólt, — hogy Margueritte kisasszony nem akart viaszgyertyát gyújtani szent Accalminak?

— De sőt remélem is, mert Margueritte kisasszony nem szent Accalmi, vagy szent Alonus avagy szent Acroupi tiszteletének tanításaért jött Yvranchesba.

— Bizony ha az égi háború fenyegeti fehérneműimet, én még új szenteket is találnék ki, — mondá Amettené.

— Látja, kisasszony, — szólt a polgármester mosolyogva, — nos tehát mi megvárjuk öntől, hogy a mi ifjú, új nemzedékünket más nézetekre térítse.

VIII.

A vihar kitört, de hamar véget ért. Helén annak tartamáig halasztá látogatását, Amette úr és neje nem akarván elereszteni, barátságosan marasztalták. Sietsége s iparkodása a fehérneműbehordásánál megszerezte neki a nő kegyét, és szent Accalmi a férjét. A polgármester úr és nejére tehát bizton számíthatott, nem csupán, mert mondták azt neki, de mivel a hatás föltünően

erezhető volt, és Amettené védelme nem volt megvetendő dolog, mert ő bár férjét csodálta jeles tulajdonaiért, azt tehetett vele, a mit akart.

Végre távozhatott Helén, az eső fölmosta az utczákat, az idő kiderűlt, és a fényes kövezeten haladva, azt gondolá magában, hogy napja jól kezdődött; a plebános után a polgármester!

Igaz ugyan, hogy fele látogatásával nem volt túl félaggodalmán. Mint a röstek és félénkek, a könnyebb részén kezdte, hogy bátorságot merítsen, s most hátra volt a nehezebb. A kerületi jegyző Lebeurier úr. S a helyettes pap.

És maga sem tudta, melyik, ez vagy amaz okozott-e neki több félelmet.

Egy kerítés oszlopára függesztett czímerpaizs is megjelölte volna neki a jegyző házát, ha az általa észrevett kert a rács rostélyán keresztül nem mondta volna már meg neki, hogy ott űltette egy ügyetlen kertész tele a virágágyakat glycerinnel.

Helén egy kis ajtót taszított be a falba, és egy virágokkal telt gyönyörű kertben találta magát, mely négy-ötszörösen volt beűltetve a nekik alapúl szolgáló cserjebokrok körül. Előtte piros téglakoczkákból épült ház emelkedett, egyik oldalon oldalszárnynyal, ez volt olvasható: «hivatal», és a másikon egy zöld repkénynyel födött növényház.

Ő a hivatal felé vezető fasort választá, midőn egyszerre egy százszorszép-bokor mögött egy nőt

pillantott meg, mint az esőtől meghajlott virágokról óvatosan lerázta a vizet; minden kétségen kívül Lebeurierné.

Ez túlságosan szerencsés véletlen volt arra, hogy örömmel föl ne használja; tehát feléje közeledett.

— A hivatal a másik oldalon van, — szólt Lebeurierné, foglalkozásának félbeszakítása nélkül.

— Nekem nem a hivatalban van dolgom, én magát Lebeurier urat szeretném látni. Én a nyilvános iskola tanítónője vagyok.

Ez utolsó szavak hirtelen fölemeltették Lebeurierné fejét, és Helén ekkor egy magas, sovány nőt látott maga előtt, nyomott, s mégis elszánt kinézéssel, a félelmességig csúnya, de mindamellett rokonszenvet keltő kifejezésének szelid jósága miatt.

— Lebeurier úr e pillanatban el van foglalva, — mondá, — de nem sokára szabad lesz. Ha kívánja, sétálhatunk addig kertemben, s megcsodáltatom önnel virágaimat.

Ezek nem hiú szavak valának, mert valóban megcsodáltatta kertjét, növényt, növény után, s virágot virág után: dahliai, coliusai, caladiumjai, geraniumjai, rózsái, chrysanthemes téarózsái, fuksziái, lantanasai, begóniái, mindezek őszi virágok, melyek neveit comicus módon tudta kiejteni, de melyeket azért ismert és méltányolt, mint oly nő, ki gondozza és szereti őket.

A kert után következett a növényház, mely ez

előhaladt idényben, már csak egy gazdag gyüjteményü, dús, szivós növénynyel volt ékítve: pereskiáták, rhipsalisk, epiphyllák, echinocactusok, melocactusok, phyllocactusok, eiergisek; és mind eme bizarr növénycsalád mintapéldányai, dús csoportozatokban, vagy az egész tövisvirágalkotmány közé rakva, egy része indás, más része egyenesszárú, emezek gyökérrostosok, amazok lekonyultak.

— Csodálja, oh nézze ezeket, — ismétlé Lebeurierné, — nem különös, nem furcsa-e?

Azonban Helén egy phillocactus mellett állott meg, melynek ágain pompás, csillagalakú virágok nyíltak, nagyobbak, mint két tenyér együtt.

— Mily gyönyörű, remek növény! — mondá Helén.

De Lebeurierné megvetően vont vállat.

— Virágzik!

E pillanatban fölnyilt a növényház ajtaja, s Lebeurier úr belépett.

— Margueritte kisasszony, — mutatta be Helént Lebeurierné.

— Fölösleges volt nekem bemutatni a kisasszonyt, — szólt a jegyző, — megismertem őt szépségéről, melyet előttem lefestettek.

És azzal meghajtá magát, nem tévesztve szem elől Helént. Mosolyogva vonta el vöröses, széles képét, és orrlyukai tágultak, mintha friss húst érezne; nagy teste nehézkesen előre hajlott, ke-

csesnek akart látszani gömbölyű karja és ívezett hátával, fejét egyengetve, biztosan igen szépnek képzelte magát, nem valami hibátlan szépségnek ugyan, arra nem sokat tartott, de előkelő, merész szépségnek, a minő oly embert, mint ő, megillet.

Egy növény felé hajolva Lebeurierné el látszék merülni vizsgálatába, de alattomosan s aggálylyal figyelt azért félszemmel férjére.

— Menjünk a terembe, — szólt a jegyző, kezét nyújtva Helénnek.

De az nem fogadta el, s a mint az ajtót fölnyitá, Lebeuriernére várt.

— Beszédem lesz a kisasszonynyal, — mondá a jegyző nejéhez, — hagyj magunkra, kérlek, virágaid úgy is visszakövetelnek.

Lebeurierné oly nőként, ki engedelmesség, s minden áldozathoz szokva van, de Helénre vetett s elkeseredett, bánatos tekintettel hagyta el a szobát.

— Ön zavartnak látszik, — kezdé a jegyző, karszékét közelébb tolva Helénhez, — én értem azt. Yvranches elijeszti nemde? De nem kell félni, mi nem fogjuk elhagyni, mi nem fogjuk elereszteni. Oly fiatal leányt elveszteni, minő ön, egy csodálatos tüneményt, egy gyöngyöt, oh nem! ezerszer is nem! Én tehát kijelentem, hogy reám számíthat, és hogy minden befolyásomat s tekintélyemet fölajánlom szolgálatára. Nyugodjék meg hát, és ne féljen se Perichard

abbétól, se az apáczáktól, se a szenteskedőktől. Én itt vagyok!

E pillanatban Helén se Perichard abbétól, se az apáczák- vagy szenteskedőktől nem tartott, hanem a feléje hajló és minden szó után közeledő jegyző rémíté el inkább.

Mit mondjon, mit feleljen? Miként védje magát, hogy pártfogóját ellenségévé ne tegye.

Szerencsére egy nem várt segély érkezett számára. Lebeurierné nyitott a szobába, egy magas, csinos, feketehajú és kétfelé fésűlt, legyezőalakú, hosszú, selymesszakállú ifjú kíséretében. Feketébe volt öltözve, nadrág, mellény, kabát mind fekete, s kezében magastetejű kalapot tartott; valószínűleg idegen lehetett, mert e gondos öltözék nem hasonlított Yvranches lakói viseletéhez.

— Tarot úr, — szólt Lebeurier neje, — kit az úton fogtam el.

— Nem akartam belépni, — mond az újon érkező, Helént könnyed fejhajtással üdvözölve, s a jegyzőnek kezet nyújtva, — de ő nagysága azt mondá, hogy önnek szüksége van reám.

— Feleségem túlzott, kedves orvos, én nem vagyok beteg.

— Ma reggel rosszúl voltál.

— A vihar, — felelé a jegyző zsémbes hangon, oly emberként, ki boszankodik, hogy megzavarták, vagy pedig ki nem akarja, hogy föltegyék róla a betegséget.

De hangot változtatva, Helénhez fordúlt:

— Bemutatom önnek Tarot Leon urat, barátomat és orvosunkat, ki az öné is lesz nemde, ha szüksége volna reá ?

— Én nem hiszem, hogy a kisasszonynak egyhamar orvosra legyen szüksége, — felelé Tarot, meghajolva.

És szemeit az őszinte csodálat mosolyával függeszté reá.

De noha Helén szeme találkozott e tekintettel, ezúttal se zavart, se félelmet nem érzett ; sőt ellenkezőleg tökéletesen nyugodt maradt, és ő is mosolyogva felelt pár udvarias szóval.

E fiatal orvos igen csinos, kellemes ember volt, igénytelen, egyszerű, s a nélkül, hogy ismerné az ember, volt benne valami megnyerő az első pillanatra.

Helén még maradt pár perczig, mialatt nem beszéltek egyébről, mint az iskola és a vidék körülményeiről, azután fölállott, hogy távozzék.

— Legközelebb visszaadom látogatását, — szólt a jegyző, — tanácskozni valónk lesz iskolája ügyében : ismétlem önnek, hogy meg akarjuk tartani körünkben, és meg fogjuk tartani, nemde Tarot ?

— Szivemből kívánom a vidék érdekében.

Lebeurierné kikísérte Helént.

Szótlanul haladtak egymás mellett. Heléne igen is elfogultan, hogy valami könnyű, jelentéktelen tárgyat találjon a beszédre, Lebeurierné pedig egészen megzavarodva, s szintén elfogultan.

Így érkeztek el a kis ajtóhoz, és Helén épen búcsút venni készűlt Lebeuriernétől, midőn ez utóbbi végre félénken megszólalt:

— Meg akar-e egy tanácsot engedni nekem?— kérdezé, minden szónál ingadozva.

— Kérem, asszonyom, beszéljen.

— Nos tehát, gyermekem, engedje figyelmeztetnem, hogy e vidéken óvatosságra, nagy óvatosság- és erős elhatározásra van szükség. Nem fogja feledni e tanácsot, nemde? Ne hagyja magát főleg elkábíttatni, ha szépségét fogják magasztalni. Ne engedje magát elragadtatni. Azok, kik dicsérni fogják, nem mindig lesznek jó indulattal. Ne tárja föl előttük se fülét, se szivét. Ön árva, és azzal élénk rokonszenvet kelt bennem. Hallgassa meg oly nő tanácsát, ki ritkán szól.

Helént meghatották e bonyolúlt szavak, melyek annyit fejeztek ki oly kevés szóban, és melyek még többet sejtettek.

— Iparkodni fogok tanácsával élni, asszonyom, — felelé, — de én nagyon elhagyatva, igen egyedül leszek e vidéken, hol senkit sem ismerek; engedje meg tehát önhöz folyamodnom, ha veszélytől kell majd tartanom, önnel mindent őszintén közölve, ön fölvilágosíthat, vezethet. Akarja-e ezt, asszonyom?

Ha valaki glycint és glycerint összetéveszt is, azért nem kell épen ostobának lenni. Lebeurierné sem volt. Ő megértette, érezte, mit rejtettek Helén

eme szavai, és oly lelkesedéssel nyujtotta felé kezét, hogy arra oly félénk elszánt nőt képesnek sem tartottak volna, és így szólt:

— Egész szivemből, gyermekem.

IX.

Daczára Lebeurier úr fenyegetésének, hogy rövid időn meglátogatja, Helén az utczára érve, könnyebbülten lélegzett föl.

E fenyegetés alatt maradni kétségtelenül rettenetes volt neki; de végre is nem lepte meg, Valpinçon figyelmeztette rá: a jegyzőhöz belépve, majdnem annyira félt már tőle, mint kijövetelekor. Vajon hasznára lehetett-e Lebeurierné? Maga sem tudta. De bármi történjék is, lehetetlen volt meg nem indulni e szegény, elnyomott, kétségbeesett nő beavatkozásán, ki bizonyosan inkább beszélt nagylelkű fölhevülésből, mint féltékenységből.

Helén, a vicarius ajtaja előtt állapodott meg, s megrántá a csöngetyü zsinórját.

Noha az első csöngetés elég élesen hangzott arra, hogy az egész házban meghallják, a kapu nem nyilt föl.

Pedig Helén azt a benyomást érezte, hogy az ablak egy redőnye félre huzódott, és valaki keresztül nézett az ablaküvegen.

Bizonyos idő elteltével újra csöngetett, és ezúttal kissé erősebben.

Egy ajtó nyikorgását vélte a házban hallani; de senki sem jött ajtót nyitni.

Ismét és hosszasabban csöngetett.

Azután várt s azon tünődött, vajon csakugyan nem akartak-e előtte ajtót nyitni, vagy csak próbára akarták tenni türelmét s az által reá hatni.

A téren elhaladó emberek megbámulták, egyetértő mosolyt váltva azokkal, kik ajtajuk küszöbére jöttek ki, hogy lássák, mily sokáig áll Helén a vikárius kapujában.

Utoljára az ajtó zárva maradván, elhatározá, hogy haza megy, azon gondolatban, majd visszatér másnap.

Másnap csakugyan újra csöngetett azon bezárt kapún, azon tünődve, vajon ismét zárva marad-e mint előtte való nap.

De nem maradt sokáig bizonytalanságban; az ajtót majdnem azonnal felnyitotta egy cseléd, ki semmiben sem hasonlított a pap gazdasszonyához; ép oly otromba, ép oly szögletes, oly sárga, oly fanyar, mint a mily gömbölyű, virágzó és megnyerő szelid alázatosságában a plebános házvivőnője.

— Láthatom a segedlelkész urat?

— Nem kisasszony.

Helén átérté kérdésének ügyetlenségét; ha azt kérdezte volna: itt honn van-e a helyettes úr? ez istenfélő személy talán nem mert volna hazudni.

— Mikor láthatom őt?
— Nem tudom.
— Mikor szokott fogadni?
— Mikor itthon van.
— Mikor van itthon?
— Nem tudom, nincs határozott órája.
— Majd visszajövök.

Ez úttal csak harmadnapra ment vissza; eleinte elég igyekezetet mutatott, hogy joga legyen megváratni kissé a helyettest.

Az első leczke hasznára vált.

— Itthon van a helyettes úr?
— Igen is kisasszony.
— Elfogadhat-e most?
— Majd megkérdezem.

És azzal Helént az előcsarnokban hagyta, mely ép oly üres volt, a mennyire a plébánosé telve az élet kényelmére szolgáló hasznos dolgokkal, u. m. papi szalma kalap, botok, esernyők stb., míg a helyettesnél nem lehetett látni egyebet, mint egy szögletbe helyezett mogyorófa pálczát.

A cseléd nem sokára visszatért s Helént egy majdnem ép oly üres ebédlőbe vezette mint maga az előszoba. Középen egy fehérre mázolt fenyőfa asztal, négy szalmaszín cseresznyefa szék, és a kandallón minden ékítésül egy madonna aranyozott gipszből.

A vikárius ezen terítetlen asztalnál ült, és épen rántottából álló ebédjét végezé be egy barna

cseréptányérról. Villája czinből volt, s a pohár, melyből a halvány almabort itta, vékony metszetlen üvegből. Nagy volt a különbség e komor rideg életmód és a plébános oly kényelmes és vidám otthona közt. Semmi ezüst tálcza, semmi könyvtár, semmi újság vagy puha lábzsámoly.

Tányérját visszataszítva, a vikárius félig fölemelkedett, azután kissé oldalt, lesütött szemekkel ült vissza az asztalhoz.

Ez idő alatt Helén, ki egy széket vont elő, elmondá, hogy már több ízben kereste hiába.

És a vikárius rá sem tekintve hallgatá körmeit rágva; éles hegyes fogai közt hallani lehetett azoknak pattogását.

Hirtelen fölemelte szemeit, és egy nemével a dacznak nézett Helén szeme közé.

— Ön tehát sokat tart az én meglátogatásomra?

— Én kötelességem lerovására fektettem súlyt — felelt Helén egyszerűen.

Egy pillanatnyi szünet állott be, mely idő alatt a vikárius még erősebben rágta körmeit.

— E szerint ön nem fél a küzdelemtől?

— Ellenkezőleg végtelen félek tőle.

— Akkor hát hogy lehetett Yvranchesba jönni?

— Mivel épen azt remélem, hogy itt nem lesz viszálykodás.

— El szándékozik hagyni állását?

— Egyáltalában nem.

Azzal ismétlé Périchard abbénak, mit már a plébánosnak is megmagyarázott, és mit az tanácsolt előadni a vikáriusnak.

Mialatt beszélt, a vikárius lopva vizsgálta, olykor mintegy akarata ellenére reá emelve szemeit, míg ellenben olykor konokul lesütve azokat, akaratától eltérő erőlködéssel.

Helén, ki ő szintén reá emelt szemekkel beszélt, meg volt lepve az arczon egymásután előforduló változástól, mely hirtelen majd vérvörös, azután sápadt lett, ez által oly heves felindulást árulva el, melynek okát nem értette.

Hirtelen szavába vágott:

— Tehát e szerint azt képzeli, hogy el lehet jönni egy eddig nyugodt és boldog vidékre s ott büntetlenül elhelyezkedni s elfoglalni az igazság és hagyomány által megszentelt állást; a szent szűzeket kiűzni otthonukból; e vidékre behozni az egyenetlenséget és méltatlanságot, a gonoszok vagy őrültek bűntársává tenni magát és azt mondani: «Én nem akarom a harczot.»

— De hiszen nem én idéztem elő ez állapotot, — felelt Helén egy pillanatra megréműlten ez indulatosság miatt.

— Az mindegy, ha létezik.

— De sokat határoz a felelősség tekintetében.

— Nem eszköze-e e gonoszok- vagy bolondoknak, és nem önre számítanak-e gonosz szándékaik megvalósításában?

— Az eszköz nem a kéz.

Ez ellenmondás elkeseríteni látszék a vikáriust; homlokáról verejték cseppek csurogtak, és vörös arcza fekete szint öltött.

— Ha az eszköz megtörik, a kéznek nincs többé ugyanazon hatalma a rossz cselekvésére, — mondá nyersen.

— Akkor helyettesíttetik egy másikkal.

— Összezúzzuk a másodikat is, mint az elsőt, a harmadikat mint a másodikat s a negyediket mint a harmadikat.

E pár szót reá sem tekintve vetette oda, kerűlve fejét felé fordítani.

— És ha ez eszköz nem egy tehetetlen fa vagy élettelen vastárgy, — mondá Helén szeliden, — ha lelke van, mely szenved és kétségbe eshetik?

A vikárius nem felelt, és szemeit makacsul szegzé ebédlője padlatkoczkájára, de a homlokáról hulló véres verejtékcseppekből könnyen meg lehetett itélni belső izgatottságát s küzdelmét.

— Én vagyok ez eszköz, helyettes úr, — folytatá Helén, — ez érző eszköz, és nem hihetem, hogy készakarva iparkodjanak nekem szenvedést okozni, ha én magam részéről csupán arra fogok törekedni, hogy itt mindenkivel békében éljek, tisztelve a nézeteket, meggyőződést és mindenki jogait. Én ily módon remélem elkerülni a harczot.

Szeliden, de nem kérően beszélt, hanem nyu-

godt szilárdsággal mint oly nő, ki ügyének igazságosságáról meg van győződve.

Ez a szép leány nemcsak vonásainak szépségével gyakorolt csábos befolyást azokra, kik látták, hanem hangjának elragadó bájával s kiejtésének zenéjével is.

A mily mérvben beszélt, Périchard abbé a szerint emelte föl fejét és szemeit reá függesztve, úgy maradt előre hajolva, félig nyilt ajakkal, egy néma szemlélet mozdulatában.

A leány folytatá:

— És miért is idéznék fel ellenemben a támadást? Hogy elűzzenek? Megengedem, hogy czélt érhetnek, habár sok dologra el vagyok is szánva. Elűznek, vagy eltávozom. Előidézendi-e az, hogy a községi tanács visszavonja szavazatát? Én vagy egy másik, mit bánják ők.

Elhallgatott, azon hitben, hogy feleletet kap, de vikárius mit sem szólt; csupán megszelidűlt bánatos arczának kifejezéséről remélte, hogy megindította, nem volt többé ugyanaz az ember, tekintetei nem valának ugyanazok tekintetek.

Az előidézett sikertől felbátorítva folytatá:

— Ki tudhatja, minő lenne az, ki engemet helyettesítene. Oly hangulatban érkeznék-e ide miként én, ki a harczot kerülni akarom? Kész lenne-e mindenre a béke helyreállításaért? Látva, miként bántak velem, nem kivánna-e más nézetet vallani, mint melyet én követtem? Nem kény szeritenék-e a végletekre? Ezek oly tekintetek,

melyeket az ön igazságos szelleme nem mellőzhet. És ha még egy személyes nyilatkozatot is hozzá kell tennem, bevallom önnek, hogy én nem készakarva szívem kívánságából fogadtam el az yvranchesi állomást, daczára a fenyegető veszélyeknek, hanem mert árva vagyok; mert én vagyok támasza egy nagyanyának, kinek kívülem senkije sincs.

A vikárius nem felelt. Nehány percz óta belemélyedt Helén szemeibe. Azután hirtelen tán ép azon perczben, midőn ő már győzedelmeskedni vélt, lesüté szemeit.

Ismét csönd állott be.

De rövid ideig tartott; Périchard abbé hirtelen felkelt:

— Nem kisasszony, nem, — kiáltott indulatosan, reá sem tekintve, — én nem fogom magamat megindíttatni e vétkes álokoskodásokkal; nem, soha sem hagynám magamat elcsábíttatni. Az ön jelenléte Yvranchesban veszélyes. Veszélyes mindenkire. És én mindent elfogok követni, hogy plebániánk elhagyására kényszerítsem. Értse meg, mindent. Arra őszintén, nyiltan figyelmeztetem, szemtül szembe.

— De vikárius úr.

Az pedig hozzá sietve szavába vágott.

Helén fölemelkedett s ösztönszerűleg hátrált, mit sem értve e heves rohamból, mely ily egyszerre tört ki minden ok nélkül.

A nélkül, hogy érintené, de mind jobban

közeledve felé, ekként az előcsarnok ajtajáig űzte.

— Isten önnel, kisasszony.

És utána majdnem sarkában rázárta az ajtót.

X.

Helén Yvranchesban léte óta folyton egy nevet hallott emlegetni, melyet mindenfelől fülébe hangoztattak: a Bussonniére kisasszonyét.

Ez a nagyon gazdag vén leány elég viharos fiatalsággal birt a krónika szerint, és csak azért nem ment férjhez, mivel nem találkozott álmainak gyönyörű és hatalmas herczegével. Huszonöt éven át hiába kereste és üldözte. Azután midőn daczára a számos tapasztalatnak, bizonyossá vált a felől, hogy már nem találandja fel, az ájtatossághoz, az egyházi ájtatossághoz menekült, hogy kielégítse tevékenységi hajlamát, a jótékonyság és szórakozás által. Pedig ez nem volt csekélység, mert ő a legélénkebb szellemű és testű egyéniség volt, kit képzelni lehet, mindig izgalomban, húszféle eszmével fejében s nem azon futó eszmékkel, melyek óráról órára követik egymást, de konok és makacsokkal, melyeket a végletekig soha el nem hagyva követett. Pénzével ép oly kevéssé gazdálkodva mint idejével, természetesen a vidék valamennyi ájtatos egyletének elnöknőjévé lett, nemcsak Yvranchesban,

de tiz mértföldre a környéken, tekintélyét minden eszközzel kivíva, és semmi előtt sem hátrálva, ha valamit keresztül akart vinni. Az egyszerű emberek azt mondták róla, hogy ő a papok gondviselése volt, kik biztosak valának nála minden általuk szükségelt segély feltalálásában. Ellenben a felvilágosodottak, kik látni és gondolkozni tudnak, azt állíták, hogy ő vala borzalmuk, mert a nekik tett segélyeket drágán fizettette meg velök, hatalmába kerítve őket azonnal, ha elég ügyetlenek voltak hozzá folyamodni, és minden pillanatban reájok erőszakolta uralmát, mi pedig zsarnoki volt. A gyűlésekben elhatározták lerázni jármát, de senki sem mert először fellázadni ellene.

Annyit biztosan tudtak, hogy Honel abbé, ki látszólag nagy tiszteletet tanusított iránta, ha nyilvánosan volt vele, úgy kerülte mint a pestist, és ha valahová meghívták, első kérdése volt, mi előtt elfogadná: «Bussonniére kisasszony is ott lesz?» ha igen volt a felelet, akkor visszautasítá, ha nem, elfogadta. Ő nem gondolt volna arra, hogy dolgot ne adjon neki, és tisztelje az általa megkivánt békét és nyugalmat. A béke és nyugalom Bussonniére kisasszonyra a halál képviselete volt.

Ha azonban rosszul volt a plebánossal, a vikáriussal ellenkezőleg a legjobb lábon állt, kiben feltalálta a neki megfelelő tett emberét. Hasonlóan a legjobb viszonyban élt Philogone testvérrel is.

Yvranchesba érve azonnal megkérdezték Helént, nem fog-e látogatást tenni Bussonniére kisasszonynál, ki a plebánia valamennyi kegyeletes intézetének igazgatónője és elnöke volt, és kinek kezén kelle átmenni minden segélynek, melyre a szegény gyermekeknek szükségök lehet, — ruházat orvosság és az első áldozás öltözéke tekintetében.

De hát mi végre?

Nem akarta magát kitenni ujabb megtámadtatásnak; a vikáriusé elég volt neki.

De ha ő nem akart is Bussonniére kisasszonyhoz menni, a vén kisasszony, a kit semmi sem tartott vissza, ha egy eszme keresztülvitelére törekedett, eljött az iskola-épületbe.

Helén egy délután osztályából felmenve szobájába, a vén leányt nagy anyjával beszélgetésben találta.

A meglepetés mozdulatára, melyet képtelen volt legyőzni, Bussonniére kisasszony mosolyogva válaszolt.

— Mindenek előtt, — mondá, — tudnia kell, hogy én élénk rokonszenvet táplálok ön iránt. Azt elképzelheti nemde, hogy értesülve Yvranchesba jöveteléről, a jelen körülmények közt tudni akartam, kicsoda ön? Tehát kérdezősködtem ön után. S a hallottak meghatottak. Szerencsétlensége, nélkülözése és bátorsága nem hagyhattak érzéketlenül oly nőt, ki ismerem az élet nehézségeit és nyomorát. Én tehát vonzód-

tam ön felé, és el is határoztam segítségére lenni.

Helén meghajolt, e bevezetésre nem levén felelni valója, be kelle várni, mire akar czélozni.

— Azt felfogja nemde, — folytatá la Bussonniére kisasszony, — hogy itt nem maradhat? Ha önkénytelen nem hagyja el a tért néhány kellemetlenség tapasztalata után, melylyel meg fogják rohanni, kényszeríteni fogják a távozásra. Ön azt feleli nekem, hogy épen azért nem mehet el.

— Csakugyan.

— E választ előre láttam, és ép ez okból jöttem ide. Már említettem, hogy értesüléseim élénk rokonszenvet keltettek bennem; azonnal meglátja annak jelet. Hogy távozhassék, valahová csak menni kell, nemde? Én tehát felajánlom önnek azt a menhelyet.

Helén, daczára meglepetésének, óvatos volt és egyetlen kérdést sem tett.

— Vallja be, — folytatá Bussonniére kisasszony, — hogy előbb-utóbb kénytelen lesz elhagyni Yvranchest. Ha akkorára biztos kilátása van valamely más állomásra, akkor a dolog nem lenne nagyon komoly. De vajon kapna-e mást? a válasz igen kétes. Egy viszály által igen sok ellenséget szerez az ember. Úgy hogy azon napon, melyen e helyet kénytelen volna elhagyni, nem találna helyette mást, mert tudnia kell, hogy a mindenkor gyáva igazgatóság mindig

haboz támogatni azokat, kik érette kitették magokat. Nos tehát, azon helyet, melyet akkor nem nyerhetne el, én ajánlom fel önnek, és pedig azonnal, és annyi évre biztosítom lételét, a meddig maga meghatározza. A szent József-zárdába Condéban, ott nem kell mitől sem tartania s működése körülbelől az lesz, mi a birálóé egy kollegiumban. Hozzá teszem, hogy nagy anyja is ön mellett maradhat, lakást, ellátást kap ő is, és a fehérneműhöz fogják alkalmazni.

Itt elhallgatott, hogy időt engedjen Helénnek a gondolkozásra; s hogy jól átláthassa a neki ajánlott előnyöket.

— De ha én ezt elfogadnám is, — szólt Heléne pár percz után, — az által még nem zárnák be a nyilvános iskolát Yvranchesban, mi a valódi óhajtott czél volna, nemde? Egy másik tanitónő helyettesítene engem.

— Az nem bizonyos, és azután ha azon másik tanitónő helyettesíteni akarná is, az nem lenne ön, az nem jelennék meg úgy, miként ön megjelent, nem ébresztené fel bennünk ugyanazon rokonszenvet, melyet ön és akkor annak nyiltan hadat izenhetnénk.

E szó megvilágitá a helyzetet, mely Helén előtt e pillanatig homályos volt: tőle a higgadtság végett féltek, s ezt megjelenési módjának nevezték.

— Az ön utolsó szava mondatolja feleletemet, kisasszony. Azok, kik engemet ide küldtek, a bé-

két s nem a háborút kivánják ; árulás volna tehát tőlem elhagyni a reám bizott állást.

— Ön visszautasítja ?

— Vissza kell utasítanom.

— De hisz ez őrültség ! Ön nem tudja, minek teszi ki magát szerencsétlen gyermek.

— Igaz, hogy erre nem vagyok tekintettel.

— Gondolja meg, hogy ez harcz, és hogy háborúban nem kimélik az ellenséget. Minden támadás, minden vádnak ön lesz czélpontja ; egész életébe bele fognak hatolni.

— Annál jobb, legalább látni fogják, hogy nincs mit elrejtenem.

— Elhiszem, de végre is van életében mégis egy homályos okok miatt elmúlt házasság, azután van benne, van benne főleg egy kis tartózkodás a Courtomer kastélyban, egy gyors hirtelen távozással egybekötve, mely egészen különös és kimagyarázhatatlan . . . legalább is látszólag, mert részemről én meg vagyok győződve, hogy ön kimagyarázhatná a mikor akarja ; csak hogy fogja-e akarni ? teheti-e ? vannak pillanatok midőn a támadás gyülöletessége megbénít.

— Az ember nem mentegeti magát, csak ha szüksége van a mentségre, — mond Helén fölemelkedve, — az én esetem nem ilyen.

— Végre is gyermekem, majd meggondolja.

— Akkor a józan ész csak megerősítheti azt, mit az első sugallat határoz.

— Majd viszontlátjuk egymást.

— Szerencsém lesz személyesen kifejezni köszönetemet látogatásaért, melylyel oly szíves volt megörvendeztetni.

Midőn Helén Bussonniére kisasszony kikisérése után szobájába visszatért, nagyanyját szokott helyén találta nagy buzgalommal kötögetni, lesütött szemekkel és felhős homlokkal.

Elég hosszú ideig ültek némán szótlanúl egymás mellett, miglen a nagyanya hirtelen fölemelte fejét.

— Mit válaszoltál ennek az úri nőnek?— kérdezé.

— Mi tekintetben nagyanyám?

— Ajánlatára, hogy Condéba menjünk?

— Azt feleltem, hogy nem fogadom el.

— Akkor hát háborúskodni akarsz a papokkal?

— Dehogy nagymama, a világért sem.

Marguerittené a fejét rázta.

— Ez igen komoly dolog, fontold meg; ez embereknek hosszú kezök van. És azután, ki velök ujjat húz, az a jó Istent támadja meg.

— De hisz én soha sem akartam sem őket, sem a jó Istent megsérteni.

Az öreg még erősebben rázta fejét.

— Végre is én figyelmeztettelek; az a te ügyed. Részemről én a jó Istennel békében akarok meghalni.

XI.

Helén aggálylyal várta az osztály megnyitását.

Mennyi tanítványa lesz?

Hogy sikert arasson oktatásában, tanítványokra volt szüksége.

Azért is volt szüksége reájok, hogy megélhessen.

Az yvranchesi községi tanács, nyilvános leányiskolájára szavazva, nem szavazta meg egyszersmind az ingyen oktatást is. Paildieu és Fillette kivánták, a díjmentességet, és azt mondták, miszerint az állam eleget követel gyermekeitől arra, hogy oly nevelést adjon nekik, mely különben egyaránt váljék hasznára az államnak és gyermekeknek. De a politikus Bonnot elvetette ez indítványt, mondván, hogy csak olyannak tulajdonítunk értéket, a miért fizetünk, és hogy míg a tanulás nem lesz kötelező, addig nem kell, hogy ingyenes legyen az oktatás, nehogy számos ember által elhanyagoltassék, vagy épen megvettessék az iskola.

Az ügyes Bonnot keresztülvitte indítványát, s a nyilvánosság megszavaztatott ingyenesség nélkül. Úgy hogy a tanítónőnek nem volt más miből éljen, mint:

Először: kétszáz frank biztos fizetés.

Másodszor: az iskolai tandíjak eredménye,

vagyis az a két frank, melyet minden tanitványnak fizetnie kellett havonként.

Harmadszor: az az esetleges fizetés, mi a jelenlegi ingyenesek belátására bizatik. Végre:

Negyedszer: egy megengedett pótlék, az esetben, ha az évi biztos 200 frank a többi jövedelmekkel meg nem ütné a 700 frankot, mely az ő osztályára legkevesebb évi járulékul meghatároztatott.

Hétszáz frank bizony igen szerény összeg volt két nőnek, mert az a megélhetésre csak 40 sous juttatott napjára.

Midőn Yvranchesba jöveteléről szó volt, a polgármester számos ékesen szóló levélben biztatta, hogy az iskolai fizetések jóval felülhaladják a 700 frankot; és ő természetesen elhitte, csupán annyit tudván Yvranchesről, mit a strasztikából olvasott, vagyis, hogy az oly község, melynek népessége meghaladja a 3000-et, és kik következésképen legalább 120—150 gyermeket valának az iskolába küldendők. Hacsak negyed részét kapja meg e gyermekeknek, azaz negyven növendéket, az is 80 frankot hozna neki havonként, melyet összevéve biztos fizetésével, kényelmes életet engedtek neki nagyanyjával együtt.

De Yvranchesban léte óta le kellett szállítania elméleti szép számításait.

Lesz-e vajon 30 tanítványa?

Vagy csak 20 is?

A kétely meg volt engedve.

És látva a körülte történteket, még az is foglalkoztathatta, lesz-e vajon csak egyetlen is.

Midőn Paildieu Condéból Yvranchesba szállította, említést tett neki két kis leányáról, a kik egyike 11, másika 9 éves, ezeket is vezetésére akarta bizni, és ajánlotta őket neki személyes nevelési nézetei szerint, mely nézetek valóban eredetiek valának.

Fillette hasonlóan oda igérte neki kis leánykáját, ki még ugyan igen kicsiny volt az iskolába, de ki azért ez évben is oda fog már járni, nem annyira, hogy valamit tanuljon, de hogy a nyilvános községi iskola növendékei számát nevelje jelenlétével, melyet egy világi tanitónő vezet, s e szerint illett egy községi tag leányának ott lenni, kinek apja nagy részt vett Yvranches emancziparációjában.

Helén tehát számított a két kis Paildieu leánykára, valamint Fillette Zoéra, és a három növendék majd többet is vezethetett hozzá.

Paildieu egyike volt a vidék leggazdagabb birtokosainak, és Fillette mindennapi összeköttetésben állott a lakossággal, tehát valódi befolyást gyakorolt az emberekre.

De pár nappal a behordás előtt látogatását tevén Paildieu nejénél, hogy lássa, mit tudnak leendő kis tanítványai, és mit várhat majd tőlök, az apától s anyától egyaránt nagy zavarral fogadtatott, és midőn a kis leányokkal óhajtott megismerkedni, azt felelték neki, hogy nincsenek

otthon, noha jól behallatszott lármázásuk a kertből.

— Mit jelenthetett hát e fogadtatás? Paildieu a miséért neheztelne reá?

Végre Paildieu magyarázatra határozta magát.

— A leányokat illetőleg meg kell önnek mondanom, kisasszony, hogy az egyetlen mód kijelenteni, miszerint én nem tehetem azt, a mit akartam; s jelenleg lehetetlen őket átadnom önnek.

— Hogyan, ön az apáczákhoz küldendi őket? kiáltá fel Helén meglepetéssel.

De Paildieu megharagudott.

— Leányaimat az apáczákhoz küldeni! kiket megszeretnék borotválni, látszik, hogy nem ismeri Paildieu Casimir Izidort, nem is haragszom érte; de tudja meg, hogy leányaim Condéba fognak járni a szent József szűzekhez.

— Ah!

— Ez nem ugyanaz, — kiáltá Paildieu mind indulatosabban, — és aztán az egyetlen ok, hogy az ember nem teheti mindig a mit akar. Ön tudja, a család! Az örökölendő nagynénik. Hiába! alá kell vetni magunkat akaratuknak. Ők azt képzelik, hogy iskolánkat csak kézművesek leányei fogják látogatni, és a szegény osztály gyermekei; az pedig nem lesz jó pajtásság később unokahugaiknak. Felfogja-e?

— Ezt érteném oly embereknél, kik nem birnak az ön független nézeteivel.

— Az én véleményem! Vajon sérti-e ez az én meggyőződésemet? Paildieu soha sem változik. Én meg akartam boszantani az apáczákat és azt meg is teszem. Én ha szabad lennék, épen azért küldeném leányaimat a nyilvános iskolába, hogy kézmüves leányokkal barátkozzanak. Vajon nem tartozom-e én is a néphez? Létezik-e valaki, ki azt állítaná, hogy én a népet megvetem? Emelje föl kezét, ki azt állítja, és én Paildieu Casimir Izidor leszámolok vele. Az egyetlen dolog csak abból áll, hogy szabad nem vagyok. Hallgatnom kell nagynénéimre, kik vak buzgóságban neveltettek, és nem tudnak helyesen itélni.

— Tehát úgy akarja neveltetni mint nagynénéik s igy az ön leányai sem fognak helyesen itélni?

— Azt hiszi, hogy ez engem nem bánt? De azért még sem áldozhatom fel örökségöket. Gondolja meg csak, a vidék legkitünőbb legelője, az ökör három hó alatt meghízik rajta, és ők kitagadnának oly igazán, a mint Paildieu a nevem. Ez ostoba szűk fogalom telve babonával s előitélettel. De ne féljen, az apáczák megfizetik ezt nekem; majd meglátja. Én csak annyit mondok.

Többet csakugyan nem is lehetett mondani, és attól fogva, hogy az apáczákon akart boszút állani, és Paildieu még mindig borotválni készült őket, Helén csakugyan roszul járt volna, ha panaszkodnék.

Nem is zúgolódott, de igen elszomorodva haladt keresztül Paildieu kitünő legelőin, melyen a fű az ökrök szügyéig ért, s azon tünődött, mi lesz iskolájából, ha ő igy el lesz hagyatva épen azoktól, kiknek elsőknek kellene lenni támogatói közt, miután ez iskola az ő művök volt.

Végre is ha Paildieu gyermekeit elvesztette, a kis Fillette Zoé megmarad még neki, legalább ezzel kellett magát vigasztalnia.

A mint a *Törökhöz* czímzett vendéglőhöz ért, Fillette asszonyt meglátta kapuja előtt, tűztől kipirulva arczát üdítvén a friss levegőn, és nem akart mellette elhaladni szó nélkül.

— Hogy van Zoé? — kérdezé az első udvariasságok után.

— Köszönöm, jól van, vagyis inkább nem nagyon jól érzi magát, és épen beszélni is szándékoztunk önnel e tárgyban.

— Legyenek meggyőződve, hogy én minden tekintetben vigyázni fogok rá, s mindent elkövetek, a mit csak kivánnak.

— Arról meg is vagyok győződve, és fogadja érte köszönetemet; csak hogy neki többre van szüksége a figyelemnél.

És megzavarodva hallgatott el, fehér köténye sarkát gyürögetve a zsinór alá, mely domború, vastag derekát övezte, de az sem adta vissza biztos magatartását.

— Tessék belépni, — mondá egyszerre, — Fillette majd felvilágosítja.

És elől menve, előhívta férjét, ki a billiárd szobában volt, honnan a golyók gördülését lehetett kihallani, azután ismét fűtött kemenczéjéhez sietett, melyet tele rakott serpenyőjével.

Végre Fillette is elhagyta a billiárdot, és midőn a konyhába lépett, neje is elhagyta a kemenczét; azután felnyitva egy kis ebédlő ajtaját, oda vezette be férjét Helénnel.

— Azért hivtalak, hogy beszélj Zoéról Margueritte kisasszonynyal, mondá:

Most Filletten volt a sor zavarba jönni; de egy bizonyos idő után elszánta magát.

— Az a baj, hogy Zoét nem adhatjuk át önnek azonnal, — kezdé; — nem igen jól van, és Tarot orvos úr azt tanácsolja, hogy ne taníttassuk még most. Pedig tudja, ha az orvos nyilatkozott . . .

— Mi baja? — kérdezé Helén.

— Oh semmi komolyabb, csak hogy kiméletre van szükség; a tél elmultával majd meglátjuk.

— A szép időben, — tevé hozzá Fillettené.

Helén mit sem válaszolhatott, csupán azt mondá el, hogy Paildieu is épen most adta tudtára, miszerint leányait a szent József szűzekhez adja.

— Paildieu egy ravasz! — kiálta Fillette, és ha így viseli magát, ügye biztos; nem lesz újra megválasztva a tanácsba; oly férfi, ki csak kiabálni tud, sajnálatra méltó.

Fillette kikisérte Helént; azután a mint a térre érve egyedül maradtak:

— Feleségem az oka, — mondá halk hangon. Tudja, szükségem van reá, nem haragíthatom magamra. Mit akar, mit lehet tenni oly neveléstű asszonynyal, mint az én feleségem?

Haza menet Helén Bonnotval találkozott, ki megállítá, hogy beszéljen vele.

— Ön egészen lehangoltnak látszik Margueritte kisasszony, mi bántja, s mi megy itt rosszúl?

Helén elmondta a történteket.

— Én mindig azt tartottam, hogy a leglármásabb emberek a leggyávábbak, — szólt Bonnot kenetteljesen. — De mi jó is várható oly emberektől, kik semmit sem értenek a politikához. Mily kár, hogy nekem nincs leányom, majd meglátná, volna-e bátorságom az ön iskolájába járatnom. Ez gyalázat. Szerencsére az a jó oldala megvan, hogy mindenkinek megmutatja, milyenek ezek a kiabáló nagyhangú emberek. Annyi bizonyos, hogy a választásnál kimaradnak.

Fillette élénk elégtétellel jósolta meg Paildieu leendő bukását a választásnál, s ime Bonnot sem kevesebb önelégültséggel jósolja, hogy se Fillette se Paildieu nem lesznek újra megválasztva; mire elvált Heléntől, hogy jókedvűen ebédelni menjen.

Noha maga sem volt gazdag, Helénnek meg

voltak szegényei; ez egy szegény özvegy asszony volt öt gyermekkel, kinek férje saját hibájából áldozatul esett egy bánya felrobbanásának; mivel nem segíthette szegényeket pénzzel, magának sem levén, dolgozott az árváknak, és a kis leányok közül hármat felruházott, kik azon ruhákban, melyeket sajátjából varrt nekik, tisztességesen jelenhettek meg az iskolában.

Nehány nappal a megnyitás előtt a szegény gyermekek anyja fölkereste Helént, és mindenféle kerülgetés, mentséggel és biztosításokkal bevallá neki, hogy három leánya az apáczákhoz lépett be.

— Én önnek akartam adni; de megmutatták nekem, hogy nincs más menedékem, és hogy másképen nem öltöztetik fel őket az első gyónáshoz. Tehát felfoghatja.

Persze, hogy felfogta.

Az özvegy hozzá tette:

— Ez ne akadályozza azért szegény kicsinyeimre gondolni kisasszony; a legkisebb épen eltépte már azt a ruhát, melyet öntől kapott, nem volna belőle egy darabka?

— Hozza el a ruhát, majd magam fogom megfoltozni.

— Csak azt kell őszintén megvallanom, hogy jobban szeretném, ha nem tudnák, hogy a kisasszony mi értünk fáradozik.

XII.

Egy lépcsőt építettek Helén magán lakásához, melynek ajtaja a földszinten az utczára nyilott, egy vasárnap reggel s az iskola megnyítás előtti napon lemenve ez ajtót felnyitni, Helén észrevette, hogy éjjel krétával tele firkálták? Kissé visszariadva olvasá ez egymáshoz hasonló feliratokat: «Courtomer apa és fia».

Egy perczig nem értette az egészet, s azon tünődött, miként juthattak oda ezen nevek.

De egyszerre világos lett előtte minden, és a szégyen elfojtá; Bussonniére kisasszony fenyegetései tehát ekként valósultak meg.

De nem rejlett Helén természetében, hogy könnyen átadja s összezúzassa magát ily sujtó csapásra.

Ha ajtajára irták e szavakat, nem csak azért tették, hogy ő lássa meg, de hogy mások is olvassák, és mindenkinek feltünjék, ki a hivatalba megy, hol az napon nagy tanácsválasztás volt készülőben. Mily jó anyag a kiváncsiság és fecsegésre «Courtomer apa és fia». Mit jelenthet ez?

Lehető leggyorsabban le kellett hát törülni e feliratot; talán e kora reggeli órában még nem vették észre.

Osztályába is sietett, és a fekete tábla szivacsával tért vissza az ajtóhoz.

De a téren járó-kelőket látott, és a borbély boltja előtt, egy padon hátra támaszkodva legalább husz ember várt, mig a sor szakáluk borotválására kerül.

Az által, ha e felirást letörli, nem mutatná-e azt, mennyire bántja és fél, hogy meglátják.

Egy pillanatig habozott; de elmélkedésének eredménye mégis az lett, hogy jobb lesz megsemmisíteni és lehetőleg elrejtőzve fasorába, háttal a térnek, törülgetni kezdé.

És a szivacsot a fához dörzsölve, azon tünődött, vajon mit felelne, ha valaki arra menet megkérdezné, mit mível ott.

Szerencsére az egész csak rövid ideig tartott, és senki sem szóllitá meg.

A mint bevégezve dolgát, a térre tekintett, a polgármestert látta közeledni, ki a választási termet jött berendezni, és Helén köszönté.

— Nos tehát! kisasszony, — szólalt meg Amette ur, — holnap lesz a mi nagy napunk; reméljük, hogy belépése az iskolába előnyös leend, daczára Paildieu és Fillette elpártolásának.

— Ön tudja?

— Bonnot beszélte el nekem.

Helén hátat fordított az iskola-épületnek, és szembe állt a polgármesterrel.

— Mi ez, kiálta a polgármester hirtelen.

Helén megfordult, hogy lássa, a mit kezével megjelölt.

És az iskolaépület ujonan sárgára festett falán tízszer, huszszor ismételten olvasá, nagy veres, kék, fekete felirásokban azt, a mit ajtajáról letörült, «Courtomer apa és fia».

Helén képtelen volt elfojtani, egy méltatlankodó felkiáltást.

— De mi ez hát? — kérdé a polgármester.

— Ez egy gyalázat.

És azonnal elbeszélte Bussonniére kisasszony látogatását és fenyegetését.

Beszéd közben a szégyen könnyei tolúltak szemeibe, és a megszégyenülés összeszorítá torkát.

Mire elvégezte beszédjét, Bonnot is odakerült.

A polgármester azonnal megmutatta neki is a felírásokat, és előadta, miről Heléntől értesült.

— Azonnal letörűltetjük, — szólt a tanácsbeli.

— Semmi esetre, — ellenkezék a polgármester, — hadd az egész világ lássa, mily fegyvert használnak elleneink. Ez igen szerencsés esély reánk nézve. Ez által ötven szavazatot nyerünk, melyek e nélkül elmaradtak volna.

— És én? nem állhatta meg, hogy halkan ne kérdje Helén.

— Mit árthat ez önnek, kedves kisasszony?

Mindazok, kiknek becsülésére tarthat, tudni fogják, hogy ez gyalázat.

— És a többiek?

— Azokkal ne törődjék.

Ezt könnyü volt mondani a polgármesternek, de nem oly könnyű megtenni Helénnek.

De bármennyire megaláztatott is, mit tegyen?

A polgármester egyetlen szavával megbénítá.

— Ön a rendőrséggel van megbízva, édes Bonnot; és e minőségében felelőssé teszem róla, hogy e felirások megőriztessenek. Ha valaki le akarná törülni, ki kell jelenteni neki nyilvános betiltását.

Az ő szégyene tehát politikai érdek eszközeül használtatott fel, nem maradt más számára mint a hallgatás, mit meg is tett.

Tehát e fegyvereket akarták ellene használni, és azok annál veszélyesebbek valának, annál borzasztóbbak, mivel nem védhette magát ellenök.

Mit felelne, ha előtte, a nélkül, hogy hozzá szolnának, de gúnyos mosolylyal ejtenék ki a Courtomer nevet?

Megakadályozhatná-e e homlokára szökellő pirt, a az utczán egyszerre a felirással lenne szemben: «Courtomer apa és fia».

Ez egyetlen név pokollá tehetné életét e vidéken, mert nem szólhatna, nem magyarázhatna meg semmit: keze, lába megkötve, szája lezárva,

és ő azok kényére volt hagyva, kik tetszésök szerint mulathatnak rajta vagy kínozhatják.

Ő ártatlan volt; nem vethetett magának szemére semmit, még csak egy kis kaczérságot, egyetlen meggondolatlanságot se.

De kivel lehetne ezt elhitetni?

Mi alatt ő ily szomorúan elmélkedett szobájában, a téren nagy zsivaj hallatszott, a választók zaja, kik szavazni jöttek. De ő túlságig kétségbe volt esve s nagyon is elfogulva, hogy e zaj által és e hangos kiáltásoktól megzavartassa magát, a kaczaj és morgás időnként érinték ugyan hallását.

A nagyanya egy bizonyos pillanatban szobájába lépett.

— Tudod-e mi bajuk ez embereknek? — kérdezé. Az iskola előtt csoportosulnak, azután nevetni kezdenek, mintha valami furcsát olvasnának ott, és Courtomer nevét hangoztatják, «Courtomer apa és fia». Vajon Courtomer úr is jelölt?

— Én nem tudom, — mondá Helén fuldokolva.

És ekkor ez eddig zavart morgást most ő is tisztán megkülönböztethette, világosan hallani vélte, megértve vagyis inkább kitalálva sok mindenféle dolgot, melyek valóságban talán nem is mondattak.

Az idő haladt, misére harangoztak, és ekkor Helén a dolgok valódiságára visszatekintve, azt

kérdé magától, merészelhet-e a templomba menni. Első gondolata azt sugta, maradjon otthon. De ez gyávaság lett volna. És ezután a sok zaj után bizonyosan vártak is reá, és elmaradását alkalmasint ellene fordítanák.

Felöltözött, és mikor a misére beharangoztak, elhagyta szobáját nagyanyjával.

Választók csoportjai állottak a polgármesteri hivatal előtt, vitatkozva, kaczagva és süketítő lármát csapva.

Midőn Helén megjelent, elhallgattak, s minden fej feléje fordúlt; ő nem látta az őt fürkésző szemeket, de érezé, habár magáéit lesütve tartá, s gyorsan haladt el köztök.

Egy nagy test állott meg előtte, s tartóztatá föl, Paildieu vala.

— Ön tudja, kisasszony, — mondá, kezét nyújtva neki, — hogy e kellemetlenség senki becsülését sem vonja meg öntől, ellenkezőleg; az egyetlen kár csak az, hogy nem vihetik a tiszteletet magokkal a paradicsomba, ha ugyan oda jutnak.

Ez kétségen kívül jó szó volt, de még se elégséges, hogy Heléne földúlt szive nyugalmát visszaadja.

Beléptek a templomba; Helén szerencséjére, felhő borítá szemeit, és káprázatva ment, a nélkül, hogy látna valamit.

Egyszer elhelyezkedve, bele mélyedt imaszékébe, és csak a plebános hangjáról ismerte föl,

hogy ő misézik. A predikáczióra a vikárius ment föl a szószékre, mert a plebános, Houel abbé, nem szeretett predikálni, s a mily gyakran csak lehetett, mindig a vicariussal helyettesítteté magát.

Helén nem emelte föl fejét, de az első szavakra megrázkódott, mert megérté, hogy ő leend tárgya e szent beszédnek.

És csakugyan nem csalatkozott.

«A gyermeknevelésről akarok ma nektek beszélni, híveim.»

Périchard abbé ezzel kezdé predikáczióját, és igen valószínű volt, hogy az iskolai év beállta előtti napon, melyen a harcz megkezdődött a katholikus és a világi, felekezet nélküli iskola között, ő, a harcz embere, nem fog szigorú theoriára szorítkozni.

E thema fölött folytatva beszédjét, bebizonyítá, hogy a vallás nélküli nevelés károsabb, mint hasznos, mert csak elbizottakat alkothat; divatos dolog azt állítani, hogy a nevelés vezet mindenre, de valóságban csak a csalódásra és tévedésre vezet, ha az örökkévaló igazság tana által nem támogattatik; s ki hirdethetné e tant, ha nem azok, kik azzal táplálkoztak és minden nap gyakorolták, mit erős hittel tanítottak? s hogy lehet gyermekeinket olyanokra bizni, kik magok is tévedésben élnek? mily biztosítékot nyújthatnak azok? honnan jönnek, és kik ők?

Nagy láb- és székmoraj keletkezett; mindenki

Helén felé fordúlt, hogy lássa, és minden szem reá volt függesztve.

De Périchard abbé megcsalta az oly élénken fölcsigázott kíváncsiságot, a helyett, hogy ama egyéniségeket fölfedezné, miként várták, hirtelen megfordúlt, csupán hasonlatot vonva ama tanítónők közt, kik minden biztosítékkal bírnak ép úgy a nevelés tekintetében, mi a legcsekélyebb mellékes dolog, mint a fő, a hit és erkölcsiség tekintetében; és azok között, kik semmi biztosítékot nem nyújtanak.

Azután erre leszállott szószékéről, s a mise véget ért.

XIII.

A nagyanya se a templomban, se visszamenet szót sem intézett Helénhez, de viseletén meglátszott, hogy élénk izgalom befolyása alatt van; se természetében, se óvatos parasztnői szokásaiban nem rejlett a bőbeszédűség; a mire elhatározá magát kimondani, azt átgondolta, s csak akkor kezdett bele, ha biztos lehetett, hogy abból semmi rossz nem háramlik reá.

Most is csupán tíz perczczel haza érkezésök után határozta el magát beszélni.

— A helyettes tisztelendő úr te reád czélzott beszédjében, nemde? — kérdezé.

— Meglehet.

— Az bizonyos, mindenki jól megértette, a

reád irányzott tekintetek után nem lehetett kétségbevonni. De miért mondta azt, hogy te semmiféle biztosítékot sem nyújtasz?

— Azt nem tudom.

— Ez nagy szerencsétlenség, s neked ártani fog, ime mit jelent a papokkal háborúskodni.

— De hiszen, nagymama, nem én vagyok háborúba a papsággal, hanem egy pap kezd velem háborút. Hol van ebben az én hibám?

Nagyanyja iránt mindig különös szelid gyöngédséget s mérsékletet tanúsított Helén úgy szavaiban, mint tetteiben; azonban ez utóbbi szavakban képtelen volt egy kis keserűséget nem vegyíteni.

— Én nem mondom, de nekem, ki nem vavagyok tanúlt, úgy tetszik, hogy mindig hiba harczolni olyanok ellenében, kik erősebbek nálunknál.

Mi Helénre nézve e pillanatban szerencsétlenség volt, az, hogy nem talált támaszra nagyanyjában, oly jól esett volna neki a vigasz és bátorítás, vagy egy jóindulatú gyöngéd szó. Annyira szüksége volt arra, szivének s bátorságának egyaránt; de ő egy bánatos arczot látott maga előtt, és csak sértő szavakat intéztek hozzá.

Meg akarta kísérteni az olvasást, és egy könyvet vett elő; a mint így gépileg forgatta a lapokat, kopogtak az ajtón.

Fölnyitotta, és szemben állt a polgármesterrel, Lebeurier úr kíséretében.

A polgármester arcza örömteljes volt, s Lebeurieré nem fejezett ki semmit.

Beléptek.

— Épen most értesültem, mi történt a mise alatt, — mond a polgármester, helyet foglalva. — Nagyon jól megy, az tökéletes. Becsületemre, ha fizetnék, sem mehetne jobban.

Ezt diadalmasan mondta.

— Mily ügyetlenek!

Lebeurier úr, ki mit sem szólt, figyelmesen vizsgálta Helént, és csak midőn a polgármester kifejezte örömét, akkor szólalt meg:

— Értem, hogy mint a párt embere, el van ragadtatva.

— Én nem vagyok párt embere, hanem az igazságé...

— Mindig igazságos az ember önmagának. Értem tehát örömét elleneinek meggondolatlan hevessége miatt; de a Margueritte kisasszony helyzetében, s az ő szempontjából nézve a dolgokat, nekem úgy tetszik, hogy e hatalmas kodás igen-igen siralmas.

A polgármestert igen meglepni látszék, hogy más szempont is lehetett az övénél.

— Általában a csapások mind reá hullanak, — folytatá Lebeurier.

— Azok nem találnak.

— Ön azt hiszi. Nos tehát, édes barátom, én nem úgy gondolkozom, mint ön, és azt hiszem, hogy Margueritte kisasszony nagyon szeren-

csétlen a történtek miatt, zavart és megalázott.

— Az nem lenne észszerű.

— A férfiak is, a nők is másként éreznek. Utoljára is mi sem könnyebb, mint e tekintetben tisztába jönnünk, nyilatkozzék Margueritte kisasszony őszintén.

— De, uraim, — kísérté meg Helén, ki óhajtotta volna e tárgyat elejtetni.

— Kérem önt arra, kisasszony, — zaklatta Lebeurier úr.

Helén nem hazudhatott, s nem állíthatta, hogy a támadások érzéketlenül hagyják.

— Zavarban, s megalázva vagyok, — mondá, fejét elfordítva, — az igaz.

— Ön látja, édes barátom, — folytatá a jegyző, — és szerencsétlen is a kisasszony, nagyon szerencsétlen. Mi pedig ezt meg nem engedhetjük. Hogy ön, drága polgármester, mint az ellenzék feje és vezére, s így a Perichard abbé ellene, örűl az ellenpárt hibáinak, azt értem, de én nem vagyok hasonló körülmények közt. Midőn a kisasszony látogatásával megtisztelt, én védelmemet ajánlottam föl számára, s így igéretemmel ellenkeznék, ha bele nem avatkoznám egy ügybe, s én bele fogok avatkozni.

— És nem lesz igaza, — jegyzé meg a polgármester, — csak az által érhetünk czélt, ha őket minél több balgaságot elkövetni engedjük.

— És mit fog ez idő alatt tenni Margueritte

kisasszony? ő lesz az áldozat, melyre a csapások hullani fognak. Részemről én ezt el nem türhetem; azonnal fölkeresem Perichard abbét, Bussonniére kisasszonyt, Houel abbét és mindazokat, kik bármily czímen is érdekelve vannak ez ügyben.

Helén megszerette volna köszönni a jegyző védelmét, de ereje hiányzott hozzá, mert valóságban szerencsétlenebbnek érezte magát annak beavatkozása, mint a polgármester közönye miatt. Ha védelemre volt szüksége, más védőt óhajtott volna magának, mint Lebeurier urat.

Azonban a jegyző «azonnal»-ja nem nyilvánúlt rögtön annak távoztával, ellenkezőleg; nagy testét egy székbe vetette, s Helént pártfogói tekintettel szemlélte, és a társalgás tovább folytattatott, a tanítványokra térve át, kiknek másnap meg kelle kezdeni iskolájokat.

E téren Helén elemében volt, és annál inkább, mivel nagyanyja nem hagyta el helyét, folyton kötögetve, s a polgármester is jelen volt.

Egy elég hosszú idő elteltével Lebeurier indítványozá a tanterem fölkeresését, s megnézését, nem lenne-e lehetséges a fűtést megváltoztatni, mely szerinte nem volt elégséges; nem volt szabad túlságig hátra maradni az apáczák berendezésétől.

Mind hárman lementek tehát; de a tanterembe érve, a jegyző, ki zsebében hordta méterjét, méregetéseket kezdett, mi bosszantani látszék a polgármestert.

— Ön talán siet? — kérdezé Lebeurier.

— A választási iroda várakozik reám, ön tudja, hogy megigértem csupán pár pillanatra távozni.

— Nos tehát, menjen ön hivatalába, én is azonnal követni fogom.

— De, polgármester úr... — kiáltá Helén, kit egy tête a tête látszék fenyegetni, mit elkerülhetni remélt.

— Rögtön visszatérek — mondá a polgármester.

És kiment.

Helén követni akarta, de Lebeurier úr az ajtót tartá. A polgármester távoztával betette, és hátával támasztá meg azt.

Egyedül maradtak e tágas, üres tanteremben, és csak az oszlopos ablakon át hallatszott be fölülről a hivatalba csoportosuló választók zsivaja; senki sem láthatta őket, senki sem hallhatta, ha csak az ajtón nem hallgatódzott volna.

— Önt tehát nagyon meghatotta az a Courtomer név, melyet a falakra írtak? — kérdezé Lebeurier úr mosolyogva, s tetőtől talpig végig nézve őt.

Helén nem felelt.

— Nagy kópé a marquis, — folytatta Lebeurier, — előttem is végig játszott egy pár szerepet, jól ismerem. Tehát udvarolt önnek? Beszélje el azt nekem, nos? Ismernem kell a dolgokat, hogy ügyesen védelmezhessem önt.

Heléne hátrált, és a tanszékhez támaszkodott, meghajolva, s rémülten tekintgetve ide s tova.

— Nem akarja? — folytatá ismét Lebeurier. — Miért? fél engemet féltékenynyé tenni? nem koczkáztat semmit. És azután azt hiszi, ki nem találom, miként történt? A régi gárda emberei mind egyformák; ők azt képzelik, hogy nekik minden szabad, és ha ők csak egy mosolyra méltatnak valakit, már az is végtelen megtiszteltetés szerintök. Nos tehát, nem; a mi korunkbeli férfinak nem szabad így szeretni oly szép leányt, mint ön; semmit sem szabad követelni, s szerencsésnek érzeni magunkat megelégedni azzal, a mit nyújtanak, ez az igazi.

Ezt győztes, és egyszersmind alázatos hangon mondta, oly győztesként, ki elismeri legyőzetését.

— Ime én ilyen vagyok, vagy legalább ime mit mívelt ön belőlem. Mert látogatása óta semmire sem gondolok, csupán önre, ön tölti be életemet, annyira, hogy elvesztem bele fejemet.

— Uram! — kiáltott Helén.

— Meg akarja akadályozni, hogy kifejezzem a bennem keltett érzelmeket? Miben sértheti ez önt? Láttam és csodáltam, tehettem-e másként? Most ítéljen, egy Courtomer marquis vagyok-e, ki győztesként beszél? Semmi esetre. Láthatja, hogy nem akként lépek föl. Mit félhet tőlem? Semmit. Még azt sem, hogy én compromittálom. Igen sokat tartok önre, hogy ily ügyetlenséget koczkáztassak. Csupán egy dolgot kérek

öntől: hagyja magát szerettetni, és ezt nem ellenezheti. Csupán egy dolgot tehetne, elhagyni e vidéket; de azt nem fogja tenni. Miért is tenné? Hogy fusson előlem? Megvallom, ez szép diadala volna hiúságomnak az én koromban, de szerelmemet kétségbe ejtené. Engedje meg hozzá tennem, hogy az ön részéről balgaság is lenne. Igen, gyermekem, bolondság. Egyetlen szó fölvilágosíthatja erről: én persze nős vagyok, és oly becsületes, erényes leány, mint ön, nem hallgathat meg oly férfit, a ki nem szabad; de ön látta nőmet, neki, e szegény szerencsétlennek, nem sok ideje van hátra, legfölebb pár hónap. Kérdezze meg Tarot. Nos tehát, ha özvegy leszek, nem hallgatna-e meg oly férfit, ki 30,000 frank jövedelmet ajánlana föl önnek? Ez, azt hiszem, ér valamit. Nos, mit szól hozzá?

Helénnek nem volt mit felelnie, mert alig hallotta, mit Lebeurier beszélt, csak egy gondolata volt; Amette úr még sem jött vissza, tehát csupán egy reménye lehetett, hogy addig hagyja beszélni a jegyzőt, míg a polgármester visszatér.

Hallgatását látva, Lebeurier folytatá:

— Érti-e már most, miért nem akarom, hogy bosszantsák, és mindent elkövetek, hogy ne kényszerítsék távozni Yvranchesból; érti-e mindezt? S ha az mégis bekövetkeznék, eladnám gyakorlatomat és követném bár hová. De az nem fog bekövetkezni, biztosíthatom. Majd meglátja, hogy itteni élete nem lesz boldogtalan; addig, míg

elérjük a czélt, mit én számára kitűztem. Az egyetlen, mit kérek, csak az, hogy ne tagadjon meg tőlem semmit, megteszi úgy-e, gyermekem? az meg fogja édesíteni nekem a várakozás idejét. Míg önnek oly könnyű lesz, s oly kevésbe kerül.

Ezzel tárt karokkal közeledett hozzá, de Helén félre ugorva, a tanterem másik végére menekűlt.

A jegyző mosolyogva, s remegő kezekkel közeledett ismét.

Már csak két lépésnyire volt tőle, midőn az ajtó fölnyilt, s a polgármester megjelent.

— Nos tehát, megvette mértékeit? — kérdezé.

A jegyző egy pillanatig ámultan állott, de csakhamar visszanyerte hideg vérét.

— Tökéletesen, — mondá, — minden jól fog menni; a kisasszony és én megértettük egymást.

NEGYEDIK RÉSZ.

I.

Helén már hat hónapot töltött Yvranchesban, és a nehézségek, melyeket előre láthatott megérkezésekor, megvalósultak, mindinkább felülmúlva a valószínűséget.

A gyermekek beérkezése siralmasan ment, s olyan volt, hogy ha nem lettek volna kis angol leánykái, egy tűgyárban alkalmazott protestáns munkások gyermekei, nem is lett volna érdemes megnyitni iskoláját. Egészben véve 28 növendéke volt, kikből tizet a község tartott, a többiek pedig földmívelők, kézművesek és kereskedők leánykái.

Mialatt szobájában várakozott, hiába a növendékekre, kik nem érkeztek, azon szívfájdalomban részesült, hogy az apáczák tanítványait iskolája előtt hallotta elhaladni, a mint azok énekelve a templomba mentek, hol Perichárd abbé misézett, hogy felhívja reájok az isteni áldást.

Nem láthatta elvonulásukat, de hallhatta, és hangjokról megtudta, mily számosan lehettek;

különben midőn haza ment reggelizni, nagy anyja fel is világosította e tekintetben.

— Az apáczák növendékei ünnepélyes menetben haladtak erre.

— Hallottam őket.

— Én meg is számláltam, százhuszonhatan vannak. Láthatod a különbséget, íme következménye annak, ha valaki a papokkal háboruskodik. Yvranches összes jóra való népe énekelve követte őket; gyönyörű látvány volt.

Egyrészről 126 növendék, minden jóra való yvranchesi emberrel, a másikon 28 növendék azoktól környezve, kik nem számítottak; az apáczák büszkék lehettek diadalukra.

Azonban még sem voltak megelégedve, és e 28 tanítványt sem akarták meghagyni a községi iskolának.

Egy napon, kevéssel a községi iskola megnyitása után, e 28 növendék egyike elmaradt az osztályból. Helén is gondos levén, azonnal észrevette a hiányt.

Az elmaradott egy mészáros leánya volt, egy izmos 11 éves kópé, ki arra látszék alkotva lenni, hogy daczoljon a betegséggel.

— Nem tudják hol van Chapoteau Jeanne? — kérdezé.

Tíz hang válaszolt:

— Nem, kisaszony.

— Talán beteg!

A pár perczczel előbbi készséges hangok hir-

telen elnémultak; a kis leányok lehajták fejöket, és azalatt egymásra néztek, közönyösnek akarván látszani.

Végre egy elhatározta megszólalni.

— Én nem tudom, kisasszony.

Azután tíz más hang követte rögtön:

— Mi nem tudjuk, kisasszony.

Helén nem levén elég naive arra nézve, hogy rászedesse magát ezen feleletek s ártatlan kinézésekkel, azt gondolá: ezalatt bizonyosan lappang valami.

De nem is volt elég ügyetlen, hogy egyenesen megkérdezze, mi semmire sem vezetett volna.

Az osztály feloszlatásakor a helyett, hogy haza menne reggelizni, Chapoteau mészároshoz sietett, személyes fölvilágosítást akarván szerezni.

A mészárosné boltjában volt, épen egy darab hús vágásával elfoglalva. Helént meglátva, vágó kése fölemelve maradt kezében; azután letéve azt, lehajtott fejjel mondá:

— Azonnal az öné vagyok, kisasszony. — Noha a mészárosné épen nem sietett, és húsának ketté metszése után jelentéktelen csevegésbe ereszkedett vevőjével, mintha nem is lenne más czélja, mint időt nyerni, a pillanat mégis elérkezett, midőn Helénhez kellett fordulnia.

— Nem láttam ma reggel Jeannét — mondá ez — azért jöttem, hogy okát megtudjam; csak nem beteg?

— Beteg? Nem... Igen köszönöm szivességét.

— Az ön engedelmével maradt el ma az iskolából?

— Igen.

— Szabad-e megkérdeznem, miért? — Chapoteauné felelet helyett mind jobban zavarba jött.

Helén várakozott.

Végre a mészárosné neki bátorodott.

— Végre is legokosabb őszintén kimagyarázni magunkat. Ön egy derék, erkölcsös nő, Margueritte kisasszony, ki iránt mindenki tisztelettel tartozik, és bizonyára igen értelmes is arra, hogy helyes, észszerű okokat megértsen. Íme ez az eset: Chapoteau akarta Jeannét az ön iskolájába adni. Én részemről őszintén bevallom, hogy az apáczákat kivántam. Nem mintha szeretném őket — meghalkítá hangját az utczára tekintve, s a mészárszékre kiaggatott húsfertályokra, — ellenkezőleg. Mint anyátlan s apátlan árva én egy zárdában nevelkedtem; én ismerem az apáczákat. De épen mivel ismertem őket, gyanítottam a mi bekövetkezend és készülőben volt. Megtörtént. Midőn megtudták, hogy mi önhöz adtuk be Jeannét, minden jó vevőnk ellenvetésekkel állott elő, azután midőn ellenvetéseik sikertelenek maradtak, nehézségekkel, semmi sem ment többé jól, senkit sem elégítettünk ki, midőn rossz volt nálunk. Igaz, hogy más vevőink meg voltak elégedve, de ez nem volt a java. Mit akar, ha az ember üzletbe bocsátkozik, csak azokat becsüli

nagyra, kiktől pénzt nyerhet. Azonban mindennek daczára meghagytuk önnél Jeannét. De íme a mult héten Chapoteaut felhivatják a kastélyba. Én, ki valamit sejtettem, felmegyek, mert ismerem emberemet; talán ha ő megy, valami bolondot csinált volna. És tudja, a kastély legelőnyösebb vevőnk; legalább száz font húst vitetnek hetenként. Az úrnő kiegyenlíté számlámat, azután kijelenté, hogy meg kell válnunk, mivel leányomat az excommunikáltakkal neveltetem, és neki semmit köze sem lehet a vallás ellenségeivel. Én elmondok neki mindent, a mi eszembe jut. Semmi sem ért. Elbeszélem a dolgot férjemnek. Távollétemben Bussonniére kisasszony üzente, hogy látogassam meg. Gyanítom, hogy ez oldalról is készül valami kellemetlenség; és ön tudja, hogy a kastély után Bussonniére kisasszony a mi legjobb vevőnk; hatvan-nyolczvan font húst számítva hetenként, s mit sem szólva a mellékszivességről. Nem csalatkoztam: Bussonniére kisasszonynyal ugyanazon nóta következett be, ő sem akar semmit a vallás ellenségeivel. Teringettét! mi tehát engedtünk, és ma reggel az apáczákhoz küldtük Jeannet. Mit akar kisasszony, mindenek előtt élni kell, úgy-e?

Helén nem felelhette, hogy ő sem élhetne, ha minden tanítványától megfosztanák, mert ezen ok biztosan nem hatotta volna meg a mészárosnét. Tehát inkább hallgatott.

— Ön tudja, — szólt Chapoteauné kikisérve

őt, — mi nem haragszunk önre; ellenkezőleg ön bírja becsülésünket, Margueritte kisasszony, és a míg csak tőlünk hordat, a legjobb darab mindig az öné lesz.

— Ha a dolgok ekként folynak, — mondá Helén bánatos mosolylyal, — elérkezik a pillanat, mikor nem sokat fogjuk zavarni az önök mészárszékét.

— Ne mondja ezt kisasszony; mert ez igazán lehangol.

Helén nem hiába sejtette, hogy a dolgok így fognak folytatódni.

Két nappal később egy másik növendék hiányzott az osztályból; de ezúttal Helén nem merte megkérdezni, vajon beteg-e vagy mily okból maradt az el?

Este a gyermekek távozta után elment a hiányzó leányka szüleihez, kik kocsi bérbeadásával foglalkoztak.

Az asztalnál találta őket; a férjet úgy, mint a nőt kis leányukkal együtt.

— Örömmel látom, hogy Phemie nem beteg.

— Nem kisasszony, egy cseppet sem beteg.

És nő valamint férj tányérjokba mélyedtek, míg a kis Phemie ijedten bámult Helénre.

Végre a szülők, miként előtte való nap a mészárosné elhatározták bevallani a valót: két legjobb cliensük volt Bussonniére kisasszony, és az apáczák, kik minduntalan kocsikat béreltek a búcsúkra s kirándulások végett, és most azzal

fenyegették, hogy elhagyják, ha leányukat tovább is a községi iskolába járatják.

— Mennyire fáj az nekünk, kik annyira becsüljük önt, mentegetődzék a nő, és Phemienek, ki annyira ragaszkodik a kisasszonyhoz.

És Helén ismételni hallá a mészárosné szavait.

— Mit akar, mindenek felett élni kell, nemde?

— És de hát nekem, nekem nem kell-e élnem, — gondolá Helén hazaérve.

A kérdés fenyegetően merült fel. Mi lesz belőle, ha azon nyolcz protestáns leánykát kivéve, senkije sem marad.

De nem akart e gondolatnál megállapodni: nem kell a legrosszabbat feltételezni, hiszen csak nem veszik el tőle minden tanítványát egymás után.

Azonban mégis elvesztett újra egyet, oly körülmények közt, melyek bebizonyították neki, hogy nyugtalankodásának túlzásai, bármily messze legyenek is, mégis a valóság alatt maradnak.

Ez a leányka egy szegény ördög, egy kézműves gyermeke volt, a község által alkalmazva az útak csinálásánál, és hét kis fiú meg egy kis leány apja volt. A polgármester és a tanács keze alá helyezve, e munkás, ki nem keresett eleget családja táplálására, és ki éhen halt volna a különböző oldalról nyert segélyezés nélkül, kénytelen volt leányát elbocsátás terhe mellett a köz-

ségi iskolába járatni. A község fizetett a gyermekért, az adott munkát az apának, szóval mindent a községnek köszönhetett, és Helén azt hitte, hogy e tanítványát fogja elveszteni legutoljára.

Azonban egy csütörtökön az anyát látta hozzá belépni, kinek dult vonásai mellett szemei könynyekkel voltak megtelve.

— Ah kisasszony, drága jó kisasszony, ha meg nem ment bennünket, elvesztünk.

— Mit kell tenni?

— Oh Istenem! soha sem merném megvallani önnek.

És jajveszékelt, a nélkül hogy lecsillapodnék Helén vigasztalásai által.

Végre mégis csak elszánta magát.

— Nos tehát, leányunkat el kell küldeni iskolájából kisasszony.

— Luizát elküldeni, hisz az jó kis leány.

— Oh kisasszony, nem is ő miatta, de miattunk. Ha nem küldjük őt az apáczákhoz, azok megvonják segélyöket, és akkor éhen halunk s megfagyunk. Gondoljon csak a zord télre hét gyermekkel.

— Nos tehát, küldje őt akkor az apáczákhoz, én nem akarom, hogy éhen haljanak, és szerencsétlenségre nem segíthetek rajtok, a mint azt tenni akarnám.

— De ha az apáczákhoz küldjük, a polgármester úr szélnek ereszti férjemet, s akkor telje-

sen koldusok leszünk, mi pedig csak munkáért könyörgünk, kiasszony.

— Minden ok nélkül én nem küldhetem el leányukat, semmi rosszat sem tett.

— Minden rosszat el fog ő követni, a mit csak ön akar, oh bármit, ha attól függ, hogy elküldje.

És a szerencsétlen oly képleteket festett helyzetéről, mely könnyeket csalt Helén szemeibe.

— Majd beszélek a polgármester úrral, — mondá.

— Oh kisasszony, ne tegye ezt, vagy elvesztünk; a polgármester mit sem tehet értünk, s amazok mindent tehetnek; azt akarják, hogy leányom az apáczákhoz járjon, tehát meg kell lenni.

Helén egy perczig habozott; de a szánalom megragadta szívét. Magára vehette-e ő a nyomorult szegény szerencsétlenek nélkülözéseinek felelősségét, e nálánál még nyomorultabbakét?

— Nos tehát, küldesse el magát leánya.

— Ah! kisasszony ön az igazi apácza nővér.

II.

Helént nem csak tanítványaitól akarták megfosztani, de őt magát is bántalmazták.

Egy csütörtök délután az apáczák növendékeinek egy csoportja játszadozott Helén iskolája

előtt. Körülbelül huszan lehettek minden felügyelet nélkül.

Eleinte mindjárt nagyban játszani kezdtek, és nagy robajjal szaladozni; azután zavaros kiabálásaik közepett, mintegy madárkalitbeli csiripelés ütötte meg Helén füleit, e név «Courtomer».

De az oly határozatlanúl hangzott, hogy azt hitte, csalatkozott. Bizonyosan csak szellemét foglalkoztatta e végzetes «Courtomer» név, és nem füleit érinté.

De csakhamar eltünt ebbeli illusiója, egy ezüstcsengésű hang kiáltozá: «Courtomer apa és fia!» Helén nemcsak hallotta e kiáltást, de látta is azt, ki oly erőlködéssel hangoztatta, fejét az ő ablaka felé emelve, kipirult kis arczával, száját O formájára kitárva. E gyermek alkalmasint nem értete se azt, mit mondott, se a mit cselekszik; ő csak egy felsőbb parancsnak engedelmeskedik. Eh mit! hát ily eszközt mertek ő ellene felhasználni! Gyermekeket mertek alkalmazni e czélra! Ha már ő iránta nem voltak irgalommal, azt még értette. De lehetséges-e, hogy az ártatlan kis leányokat ne sajnálnák.

Nem sokára nem csak szakgatott kiáltás, hanem egész karének hangzott fel hozzá: e kis leányok összecsoportosulva haladtak el, mint egy processio az iskola előtt, s mint egy karénekbe énekelve együtt «Courtomer apa, Courtomer fiú, Courtomer apa és fia» azután hamar beleúntak s belefáradtak a folytonos egyforma énekes szö-

vegbe, megváltoztatták és ének helyett ismét csak kiabálták mint előbb «Courtomer apa és fia».

És Helén ablakán át látta a térség lakóit, kik ajtaik elé siettek, hogy e kis nevetgélő csoportot megbámulják, a nélkül, hogy valakinek eszébe jutott volna őket elhallgattatni, még Fillettenek sem, ki vendéglője előtt állt, egy billiárd dákóval kezében.

Helén első gondolata volt panaszt emelni a polgármester előtt; azonban megfontolás után nem tett semmit és várni akart: talán nem fog ismétlődni többé.

Később egy osztályt nyitott a felnőttek számára, melyben minden este héttől kilenczig tartotta előadását, a nép serdülő leányainak; és noha ez osztályra nézve szintoly nehézségekkel kelle megküzdenie, mint a kicsinyekére, mégis összehozott abban vagy 12 tanítványt, kik épen mivel bátorsággal bírtak eljönni, jó, figyelmes és szorgalmatos leánykák valának és tanulni vágyók. Az említett macskazene után másnap nyolcz óra felé, egy homályos és esős este, midőn a növendékek javában írtak, egyszerre a piacz felőli oldalablak táblái csörömbölve s darabokba zúzva hullottak a tanterem közepére. Először sajátságos s általános rémület támadt a szobában, de csakhamar megértették, mi idézte elő az esetet; egyszerűen egy rakás követ röpítettek az üvegtáblákhoz.

Ezúttal Helén nem hallgathatott tovább;

ebben már bűntény rejlett; az ablakok bezúzva; s a növendékek megrémülve, különösen kettő, ki könnyedén meg is sebesült, nagyon el voltak keseredve.

A polgármester másnap megkezdte a vizsgálatot, mi természetesen nem szorítkozott csupán a kődobálásra. Helén ellenzése daczára vissza kellett térni a macskazenére is, és ha a kutatások semmi eredményre sem vezettek a kődobálást illetőleg, nem így volt a macskazenével.

Azokat látták, kik az iskola előtt összegyűltek énekelni; majdnem mind fel is ismerték őket, és Fillette, ki le volt fegyverezve, mikor nevetett, ismet fölvette fegyvereit, midőn nevetni megszünt, különösen pedig, miután polgármesterétől egy vágást kapott vétkes közönyösségeért, mi majdnem bűnrészessé tette őt.

Előhivatták a szülőket és gyermekeket a mezei őrök által, kikérdezték egyiket úgy, mint a másikat, és noha lehetetlen volt határozottan megtudni, kiadta az eszmét a gyermekeknek, hogy a tanítónő ablaka alatt énekeljék: «Courtomer apa és fia», a polgármester által előidézett félelem elégséges volt, hogy e jelenet ne ismétlődjék; sértegetni akarták ugyan a tanítónőt, de csak oly föltétellel, hogy rajta ne kapják.

E két ügy nem mult el ujabb viszálkodás előidézése nélkül Yvrancheseban, és mindenki saját véleménye és értesítései szerint vallott pártot;

veszekedtek, vitatkoztak, méltatlankodtak és haragot tartottak egymással.

A gyermekek természetesen bele avatkoztak, nemcsak a leányok, de még a fiúk is, kik testvéreik mellé sorakoztak vagy pajtásaikhoz, és míg a szülők megelégelték a nyelvökkel való veszekedést, a gyermekek kézzel-lábbal harczoltak: az iskolából kimenve kövekkel hajigálták egymást, és azon gyermekek, kik távol tartották magokat, és a kiknek, hogy haza érjenek, mezőn és erdőn kellett keresztül menni, kimerítették haragjokat ökölcsapások- és karmolásokban, a félreeső helyeken, hol senki sem zavarhatta őket; voltak ott kitépett hajak, összeszakgatott ruhák és kékre vert szemek.

És ki volt a hibás?

Vádolták mindeniket egyaránt.

Az apáczák és Périchard abbé bűne volt, kik az egészet vezették, még olyanok is voltak, kik Philogone testvért látták követ dobálni. Persze biztosak nem voltak, hogy jól felismerték. Éjjel ez érthető nemde? de hát az csakis ő lehetett.

Azok, a kik tanítónőt okolták, azt mondták, hogy ő valószínűleg dühösen a macskazeneért maga találta ki, hogy üvegtábláit betöreti a polgármester felbőszítésére; s ha nem is vádolták egészen határozottan a sajátkezű bezúzással, kevés híja volt, és csak azért nem fogták rá, mert a rágalom bűn, — de végre ...

E lázongók épen nem csillapították le a gyermekeket, kik mindennap e vitáról hallották beszélni szüleiket, mi által mindinkább jobban fel voltak izgatva egymás ellen; és a dolgok oda jutottak, hogy a polgármester kénytelenítve volt mozgásba hozni minden rendelkezésére álló nyilvános erőt, vagyis őreit állította fel, naponként kétszer, a reggeli és esteli távozáskor az iskolából, olyankor fel kelle ölteni egyenruhájokat, és őrt állani fél úton a községi iskola s az apáczáké közt, hogy a háborúskodókat szétválaszszák. Azután a polgármester, ki mindent ürügyül használt a szerkesztésre, hasznot húzott ez egyenetlenségből is, egy proclamatio szerkesztésével alárendeltjeihez, melyben egy heves felhivás után az egyezkedésre, szép phrasisokban előadta, hogy felelősséget vállalva a rend és nyilvános biztosság iránt, intézkedéseket tett, hogy szigoruan járjanak el a csendzavarok ellen «bárki» legyen is az. Szerencsétlenségre ezen «bárki legyen is» mindent elrontott. E megjelölés csakis a magas állású egyénekre vonatkozhatott; és ki másra czélozhatott a polgármester, ha nem a plébánosra, a helyettesre, Bussonniére kisasszonyra s a kedves apáczákra? Azon bárki legyen is, nem volt alkalmazható a jelentéktelen emberekre, kik gyermekeiket a községi iskolába járatták. Ez tehát ismét azon ördöngős tanítónő keze által irányzott csapás volt, ki az ördög által küldetett Yvranchesba, hogy ott mindent lángba és vérbe borítson. Csak

ő sugalhatta a polgármesternek azon «bárki legyen is» hozzátételt.

Azonban ez összeütközés közepett Helén nem vesztett el más tanítványt, mint a mészáros leányát, a kocsibérbeadóét és a munkásét, épen mert a harcz heves lett, a szülők, kiknek volt bátorságuk gyermekeiket a községi iskolába küldeni, állhatatosan megmaradtak határozatuk mellett.

Távol a veszteségtől, Helén inkább nyert a lázongás által, és pedig nemcsak két frankos tanítványokat, hanem kosztosokat is, kiket legkevesebb 30 frankért kellett ellátnia havonként mindennel, s ez összeg reá nézve valódi vagyont képezett. Volt köztük egy mezei gazda két leánya, kik több mint egy mérföldnyi távolságban lakván a mezővárostól, nem akarták, hogy leányaik oly hosszú útat tegyenek minden reggel, este a hideg időben; azután egy gazdag paraszt leánya; végre egy árva, Lebeurieur úr rokona, ki inkább a tanítónő iránti érdekből helyezte el oda, mint az iskoláért, melylyel keveset törődött. Végre még egy másik is jött hozzá, az pedig valami rendkivüli eset volt, mert az apáczákat hagyta el a községi iskoláért; szinte bennlakó; egyetlen leánya volt egy szatócsnénak, ki magát özvegynek mondá, de kinek férjét a valóságban soha sem ismerték, és ki igen rejtélyes életet folytatott; némelyek szerint becsületes, mások szerint botrányos életet, a

nélkül, hogy megegyezhettek volna, melyik az igaz.

Helén ingadozott, elfogadja-e, de az anya Isten nevében könyörgött, mondván, hogy leányát el akarja vonni Philogone testvér durvaságai elől, s annyira kérte Helént, hogy az végre, főleg a gyermek csinosságától s kedvességétől megnyerve s elcsábíttatva, engedett.

De a kis Róza csakugyan egy valóságos bűvésznő volt, ki pajtásait és tanítónőjét azonnal elcsábította. Azonban pár nap mulva Helén visszahatón első benyomásával azon tünődött, vajon az-e a kis leány, a minek lenni látszott.

Addig egymáshoz ragaszkodó tanítványai perlekedni és megfejthetetlen módon irigykedni kezdtek egymásra. Mindeniknek voltak sérelmei egymás iránt, s mindenik panaszkodott legjobb barátnéjából lett ellenségére.

Nem volt-e ez különös?

De mi szinte különös volt, az ezen kicsike kíváncsisága, ki mindenütt kutatott és mindenkitől kérdezősködött.

Igaz, hogy fecsegő volt, mint egy szarka, és egyebet sem kivánt mint történeteket mesélni az apáczákról. Ha Helén meg akarta volna hallgatni, Róza soh'se hallgatott volna el.

De mi még mindennél jobban nyugtalanította, az egy rejtélyes dolog volt, mely körülbelül három hétre ment véghez Róza belépte után.

Egy vasárnap ebédnél történt, és Helén épen káposztalevest osztott kosztosainak.

— Én nem eszem, — szólt Róza tanyérját visszalökve.

— Miért?

— Mert húsleves, és én nem szoktam zsirosat enni pénteken.

— Ugyan még micsoda, — kiáltott a nagyanya, ki e levest készité, — vajjal van készítve.

— Én láttam a marhahúst.

Kikutatták a leveses tálat s csakugyan egy darabka húst leltek benne.

Ki tehette ezt a káposztás fazékba?

Ez megfejthetlen maradt.

De három nappal később egyébről se beszéltek Yvranchesban, mint a zsiros húslevesekről, melyet a pokoli romlottságú gonosz tanítónő szokott tanítványaival étetni pénteken.

III.

Helén legtöbbször nem látta ugyan a kezet, mely ellene a csapást irányzá, azonban annál többször támadtatott meg közvetlen a helyettes pap által, ki egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy ne éreztesse vele ellenséges érzelmeit, sőt kikereste és előidézte az alkalmakat. Ő nem félt a támadó szereptől, jóllehet jellemének hevessége miatt, vagy pedig mivel kötelezve vélte ma-

gát, minden feszély nelkül űzni a harczot és viszályt egy veszélyes ellenség ellenében.

Egy szombaton este a tanórák után Helén felszólítá tanítványait, hogy nála másnap reggel kilencz órakor gyűljenek egybe, hogy valamennyien együttesen mehessenek a templomba. Ez együttesség sem képezett nagy csoportot, miután a protestánsok nem csatlakoztak hozzájok; de Helén nem a sokaság végett akarta a figyelmet magára vonni, hanem a rend és magatartás érdekében.

Ezért is kérte növendékeit, hogy már kilenczkor legyenek az osztályban, noha a mise csak tízkor vette kezdetét. Időt akart nyerni, hogy kis csoportját jól szemügyre vehesse, rendbe hozhassa öltözéköket s megfésülhesse őket, szóval kicsinosítsa azon gyermekeket, kik keveset törődtek a rendes csínnal.

Épen bevégzé gondos szemléjét a gyermekek felett, midőn elsőt harangoztak a misére; azonban nem ment el azonnal, elsőbbséget akarván hagyni az apáczáknak az érkezésben.

Végre megjelentek azok egy hosszú sorban, s ügyesen hézagosan helyezkedtek el oly módon, hogy az egész helyet betöltsék, és csak midőn eltűnni látta őket Helén a templom előcsarnoka előtt, akkor indult útnak növendékeivel.

Midőn a templomba érkezett, az apáczák tanítványai már elfoglalták székeiket, s a szentelt víztartó mellett a vikáriust vette észre, a sekres-

tyés azt mondta neki, hogy közvetlen az apáczák növendékei után foglalhatnak helyet. Ez oldal felé készült tehát menni, midőn Perichárd abbé elébe állván, feltartóztatta kezével, de reá sem tekintve.

— Hová megy?

— Helyemre.

— Az ön számára nincs hely e szent helyen.

— A sekrestyés jelölte ki ezt nekem.

— Ő neki nincs joga azt tenni.

E párbeszéd halkan és gyorsan ment véghez; azonban az összes jelenlévő hívek kíváncsian fordúltak a vikárius és a tanítónő felé, iparkodva meghallani párbeszédjöket.

Egy pillanatnyi felháborodás után Helén összeszedte magát.

— Akkor hát, — mondá, — szíveskedjék tudtomra adni, hová ülhetünk.

A vikárius kezével egy a belépő főajtótól balra, félre eső helyet jelölt ki neki, hová köznapokon, a templomba vasárnap szétrakott székeket szokták összehordani.

Helén ellenvetés nélkül vezette növendékeit azon helyre, és mivel nem voltak ott székek sorba rakva, egy rakás a falhoz támasztott széket húzott előbbre.

A vikárius hirtelen hozzásietett.

— Az ön számára nincsen szék, — mondá.

— Nem az én számomra, de tanítványaimnak kell, kiknek joguk van hozzá, mivel megfizetik.

És azzal folytatá a székek rendezését a nagyobbak számára.

Most a helyettesre került a felháborodás sora, nem lévén elkészülve az ellenkezésre.

— Ha tovább folytatja ön e botránkoztató lármát, — mondá alig fékezhető indulattal, de halk hangon, — az őrt szólítom be, hogy távozásra kényszerítse.

Helén szótlanúl tekintett a vikárius szeme közé, nem daczczal, hanem jogos méltóságának érzetében.

A vikárius vérvörössége sápadtsággá változott és remegő ajkai megkékültek.

Szerencsére a harangok megszólaltak, és azok hívása rögtön magához térité és lecsillapítá Périchárd abbét; szemeit elfordítá és nagy léptekkel sietett a khorus felé.

Az emberek megbotránkozással kezdtek suttogni: a tanítónő sértegetni merte a helyettes tisztelendő urat, e leánynak tehát valódi dæmonnak kellett lenni! voltak vakbuzgók, kik sajnálták, hogy a helyettes szentelt vízzel meg nem locsolta, akkor bizonyára füstgomolylyá válva, elenyészet volna; csupán kénszagot hagyva hátra maga után; mi, miként mindenki tudja, az ördögök speciális kigőzölgése.

Helén, daczára látszólagos higgadtságának, nem kevésbbé volt felzaklatva, és annak súlyát annál mélyebben érzé, minél jobban erőltette magára a nyugalmat. Az egész mise alatt a vikā-

rius méltatlan eljárása és ingerült szavai foglalkoztatták. Miért üldözi őt ennyire? Hiszen azt értette, ha theoriában ellenévé vált; de ő nem ellenfél volt többé, hanem valódi halálos ellenség; és ellenségeskedésében némi személyeskedés tünt fel, mintha megsértve érezné magát Heléntől, vagy félne tőle. A nedves, zöld hideg kövön térdelve ekként elmélkedett szegény — vádolva magát, hogy oly kevéssé figyelt a misére.

Kevéssel ez eset után, egy este ismét összegyültek, valamelyik szent ünnep tiszteletére, a templomban, mely alkalomra az iskolák összes növendékei is egybe hivattak. Helén szeretett volna eleinte elmaradni, a megjelenés nem lévén kötelező, de értekezvén e tárgyban tanácsosa, az öreg Valpinçonnal, ki azt mondta neki, hogy menjen el, s ő maga is elvezeti a templomba tanítványait annál is inkább, mert balgaságnak tartja az egészet.

Ez éjjeli vallásos szertartáson, melyet a vikárius vezetett, mivel a plébános nem igen szerette az éjjeli misézést, mely emésztését zavarta, a hívek magok énekelték a szent zsoltárokat, Périchárd abbé előéneklése után. Kevés közönség jelenvén meg, ohajtották a templomot megtölteni, s Helént is elővonták szerény szögletéből, és a templom főhajójába helyezték el kíséretével, mi nagy kitüntetés volt, és a növendék leánykák, kik a múlt vasárnapi megaláztatást és kiutasítást

nem bírták feledni, igen meg voltak hatva e megtiszteltetéstől.

Magától értetődik, hogy Helén is részt vett a karéneklésben.

Egyszerre szólíttatni hallá magát a vikáriustól.

— Hagyják abba egy kicsit, kérem. Miért énekel ön hamisan, községi iskolamesternő?

— Tudtommal nem énekeltem hamisan.

— Mintha csak az ájtatosságot akarná zavarni hamis beleéneklésével.

Helén elnémúlt azon reményben, hogy így megmenekszik egy újabb támadástól.

— Miért nem énekelteti ön tanítványait? — szólt ismét a helyettes. — Nem volt érdemes idevezetni őket, ha közönyösségökkel bennünket megbotránkoztatnak.

Szegény Helén! ha énekelt, hibáztatták; s ha nem énekelt, az volt a botrány, a helyzet valóban kínossá vált.

Még legczélszerűbbnek találta, ha türelme által fegyverzi le a helyettest; talán majd csak belefárad üldözéseibe.

De az nem fáradt bele; és minden nap, minden alkalommal egyformán keménynek s indulatosnak mutatkozott; és különösen olyankor, ha Helént önérzetében vagy méltóságában sujthatta.

Tudva van, mily fontossággal bír az első áldozás a vidéki gyermekekre nézve; első áldozásuk után kezdenek vele komolyan foglalkozni, hogy

szüleiknek örömet szerezhessenek; s így minden, mi az első áldozás pillanatát késleltetné, nem volna kedvökre a szülőknek, és azon tanító, ki e késedelemnek oka volna, el lenne veszve, bármily érdemekkel bírjon is különben.

Yvranchesban a vikárius bízatott meg, mint minden más fáradtságos foglalkozással, a gyermekek vallási oktatásával, és Helénnek ő hozzá kellett kísérni naponként növendékeit, hogy azokat az első gyónásra előkészítse. Tél közepén, midőn az időjárás legzordonabb, egyszerre eszébe jutott a helyettesnek katekizmusát az apáczáknál taníani, s így Helénnek is oda kellett járni tanítványaival. Hol ha szívesen fogadják is, elég kellemetlen lett volna reá nézve; de leggyakrabban épen, s egyáltalán sehogy se fogadták; vagyis míg a helyettes nem érkezett meg, vagy késett a kitüzött óra után, ajtót sem nyitottak előtte, és Helén hidegnek, szélnek, hónak kitéve kényteleníttetett növendékeivel együtt az utczán várakozni.

Körülbelül tizenöt nap eltelte után Helén erős náthát kapott, mely, nem részesülhetvén ápolásban, makacs hörghuruttá fejlődött, nagy rekedtséggel összekötve.

De ő azért folytatta tanításait, s eljárt a vallási oktatásokra is pontosan, bármily zord hidegben is, s a hosszas várakozások daczára; s csakhogy meg ne dermedjenek az állásban, játszatott tanítványaival az utczán, de Philogone néne meg-

botránkozással jött ki, felborzúlt bajuszával, és kijelenté, hogy a lárma türhetetlen és zavarja a tanulást, e szerint Helén ismét kénytelen volt mozdulatlan állásban várakozni, miért is a falhoz támaszkodott, hogy legalább kevésbbé legyenek kitéve a szélnek.

Ott állt egy napon is lelketrázó köhögéssel sokáig, míg végre Périchard abbé egy órai késedelem után valahára megérkezett nagy sietséggel, hogy a mozgás fölmelegítse kissé; s már messziről hallania kellett Helén köhögését.

— Miért nem mentek be önök? — kérdezé. — E borzasztó hidegben ez valódi őrültség.

— Mert az ön érkezése előtt nem nyitnak ajtót előttünk.

— Akkor hát lépjen be gyorsan, — szólt szelidebb hangon.

És mikor Helén áthaladt a nagy kapu alatt, hozzá közeledett.

— Ön reszket? — mondá.

— Igen, fázom, de az nem tesz semmit.

Périchard abbé gyorsan besurrant, és a tanterem lobogó kandallójához lépve, mondá:

— Közeledjék, s üljön le ide.

Helén még soha sem hallott tőle ily gyöngéd szót; a tanítványok is elbámultak. Philogone néne megbotránkozott, és Ambrózia nővér megrémült.

Périchard abbé az utóbbihoz fordult:

— Önöknek bizonyosan lesz egy kis meleg

hársfa-teájuk, adjanak egy jól megczukrozott csészével Margueritte kisasszonynak. Gyalázat volt őt e borzasztó időben kint hagyni.

Azután kiment, mialatt Ambrózia testvér egy csésze forró, s jó édes hársfa-teával kinálta meg Helént, majdnem szeretetteljes szívességgel, a helyettes intézkedése szerint.

Périchard abbé is visszatért pár percz alatt.

Helén se nem köhögött, se nem remegett többé.

De az abbé már ismét nem volt az előbbeni ember; visszanyerte nyers és indulatos modorát.

— Nos rajta, iskolamesternő, — szólt nyersen, egy tekintetre se érdemesítve, — ügyeljen fel tanítványaira, nos tehát, a dologra.

IV.

Helén gyakran tünődött azon, minő ember lehetett valóságban Périchard abbé, mit sem értve a nála tapasztalt ellenmondásokból. Miért látszik néha agyonsujtani őt dühös tekinteteivel? Azután ellenkezőleg, miért szelidülnek meg szemei máskor, mintha rokonszenv és a gyengéd részvét érzelmét tolmácsolnák.

A csésze hársfa-tea esete után e kérdés még égetőbben merült fel lelkében; hogy lehetett ő ily előzékeny a mint szenvedni látta, és miként alakulhatott át ismét oly nyers, majdnem durva

modorúvá viselete, midőn már megszünt köhögni, s reszketése elmúlt?

Ez alatt valami titok lappangott, melynek megfejtéséhez ügyetlen volt, és miután összevissza fontolgatott mindent, az egyszerű, s majdnem az egyetlen okszerű magyarázat, melyre juthatott, nem lehetett más, minthogy Périchard abbét félreismerik, s az őt szívtelen embernek ítélők csalódnak; szigorú csakis elveiben volt, miután azt hitte, szigorúnak kell lenni pártja érdekében; de alapjában jó, és gyöngéd lélek vala; és ha Helén iránt még túlzott szigorában, csupán czélja eléréséért tette, hogy őt Yvranches elhagyására kényszerítse.

Helén nem a tanórák alatt elmélkedett ily módon; akkor kizárólag tanítványaié volt, s minden más gondolat nélkül idejét egészen nekik áldozva, összes értelmét és szorgalmát összpontosítá.

Nem is akkor, mikor tanórái végeztével haza ment, mert olyankor nagyanyját találta lakásában, kinek magatartása nem engedett szabad röptöt szellemének. Yvranchesban időzésök óta az agg nő egyetlen panaszt sem nyilvánított, és azon mondás kivételével, melyet folyton ismételgetett, hogy t. i.: «Bizony nagy szerencsétlenség a papokkal háboruskodni» soha mit sem szólt; de elszánt viselete, sóhajtozásai, néma elgondolkozása, vagy azon indulatosság, melylyel olykor kötéséhez fogott, beszéltek helyette is. Jóllehet talán tapinta-

tosság, figyelem, vagy épen részvétből hallgatott; de sokat mondhatna, ha akarna.

Hanem olyankor elmélkedett e dolgok felett Helén, midőn vasárnaponként vecsernye és csütörtökön reggelizés után, kosztos növendékeivel sétálni ment, az irányt a véletlenre bízva, mely réten s erdőn keresztül vezesse.

Eleinte a condéi útat választá e séták czéljául, mely az éjszaki széltől zöld gyeppel benőtt halmok által volt védve, úgy hogy még a legzordonabb téli nap is lehetett ott séta közben egy kis napsugárban részesülni. Az út messze terjedt el, egy oldalról, ezen említett halmok által szegélyezve, s a másik oldalon a legelők terültek el, melytől eleven sövény választá el a sétálókat, s ez a téli időben ép oly kellemesen hatott a szemre, mint a mily jótékony és felvidító volt a kedélyre. Soha sem is hagyták volna el e szép sétahelyet, mely annyira tetszett nekik; ha oda jutva nem kellett volna elhaladniok Lebeurier úr háza előtt.

Míg a zord idő tartott, Helén nem volt kitéve a jegyzővel kellemetlen találkozásnak, ki szívesebben maradt a kályha mellett, minthogy kertjében sétálgasson; de egy napon, midőn az idő megenyhült, és tavaszi nap sütött, az úton elfogta őket, és el akarta kísérni.

E naptól fogva Helén nem tért vissza többé a condéi útra, és a mennyire lehetett minduntalan változtatta sétahelyeit, úgy hogy többé soha

sem volt kitéve ily találkozás veszélyének, csütörtökön oda ment, hol azelőtt vasárnap szokott járkálni, és vasárnap ismét máshová, szóval felváltva.

Azonban egy helye mégis volt, hová gyakrabban tért vissza, mint máshová, és pedig nem csak azért, mivel ott jól érezte magát, hanem mert ott leginkább védve hitte magát a jegyzővel való összejövetel ellen. Ez egy hajdani kőbányatelep volt, mintegy tizenkét-tizenötszáz méternyire Yvranchestól, egy pusztaság közepén, és hová oly rossz kerékvágásokon és göröngyös útakon lehetett csak eljutni, hogy a hiú jegyző bizonyára nem koczkáztatná mindig oly fényes csizmáit. Semmi épület a környéken, még csak rétség sem, hol teheneket legeltethettek volna; de egy puszta róna az egész, melyen olykor csupán egy-egy pásztor vezette odább juhait. Ha a pásztor nem volt ott, s a bégetés nem hallatszott a távolból, semmi sem zavarta meg merengéseit, körülte mindenütt magány és pusztaság. Helén szerette e magányt. Mialatt növendékei körülte a rónán játszottak, ő a hajdani kőbánya valamely sarkába vonúlt el a kürülte elterülő sárga és veres föveny közé, és ott egy kőre, vagy bokorba leülve szabadon fellélekzett és álmodozhatott.

És ez oly jól esett neki. Jól esett, mert az egész héten a szoba zárt légkörére volt szorítkozva, jótékonyan hatott reá tehát a szabad lég élvezete.

Valamint reggeltől estig elfoglalt szellemének is jó esett szabad röptöt engedni. Itt senkire sem kellett vigyáznia, és senki sem figyelt ő reá; egyetlen bánatos arcz sem volt közelében, semmi néma szemrehányás s elfojtott panasz; itt kibontakozhatott önmagából, és kereshette képzeletben azt, mit a világon a valóságban el nem fog nyerhetni soha.

Egy napon, visszamenet a helység felé, az úton a vikáriussal találkozott; de Périchard abbénak csakis durva megtámadásától tarthatott, és hogy az ez okból jöjjön oda, az nem volt valószínű. Ez összetalálkozás is bizonyosan csak a véletlennek tulajdonítható; nem kellett tehát azzal törődnie.

Kétségen kívül soha sem fogja viszontlátni többé Périchard abbét sétája közben. De csalódott, mert 15 nappal később, a cserjéken keresztül nagy távolságban egy papi reverendához hasonló fekete alakot vélt látni. Figyelmesebben nézve csakugyan a helyettest ismerte fel benne, ki egy rekettye tövisbokor mögé rejtőzve láthatatlannak vélte magát, s leskelődött.

Kétségtelenül, hogy rá felügyeljen? s lássa vajon nem légyottra jár-e oda a tanítónő?

E föltevés mélabús mosolyt csalt Helén ajkaira.

Tettetve mintha nem látná a helyettest, helyén maradt ülve. Csakhogy e napon nem álmodozott oly szabadon, mint rendesen; napja

elromlott, a vikárius szárnyát szegte szellemének.

Az idő haladt előre. Tanítványai kétszer háromszor is közeledtek Helénhez, hogy pár szót váltsanak vele; a helyettes nem mozdúlt helyéről; és a hányszor Helén azon oldal felé fordúlt, mindig ott látta a fekete alakot a bozótban.

Azonban végre jött egy pillanat, midőn semmit sem látott, s azt hitte eltávozott.

De néhány percz múlva feltünt szemei előtt az úton lassan haladva, mintha feléje tartana. Azután az alak egyszerre megállott, és hirtelen visszafelé fordúlt; és megint nemsokára visszatért, de ezuttal egészen ő hozzá.

Périchard abbé nyájasan köszönté. Helén még soha se látott oly határozatlan, oly zavarodott embert; de különös dolog, s ez meglepte, most nem találta fel nála azt a szigorú, zord és indulatos pillantásokat, melyeket rendesen reá lövelni szokott; ellenkezőleg szemeiben oly szelid s gyöngéd kifejezés ömlött el, minőt nála még még soha sem fedezett fel, még a hársfatéa ivása napján sem.

Elég hosszú ideig szótlanúl álltak szembe egymással.

Utoljára is Périchard abbé törte meg a csöndet:

— Nos, — szólalt meg nyersen, — ön tehát sehogy sem akar megválni Yvranchestól, kisasszony?

— Lehetetlen, nem tehetem.

A helyettes hangot változtatott, s szemeiben érzelemkifejezésével, majdnem gyöngéden mondá:

— Ön nem teheti .... mivel nem akar megválni, mert tán világi tekintetek tartják itt vissza.

— A kötelesség.

— Elismerem, hogy itt tán nem jól bántak önnel; s ön nem oly nő, ki az erőszak elől hátráljon; de ellenállhat-e a szelidségnek? ha felvilágosítanák, hogy itt mindenkinek ép úgy érdekében van Yvranchesból távozása, mint önnek magának? Ha kérném, hogy távozzék? Ha én kérném önt erre?

— Ön!?

— Igen, én kérem, hogy távozzék! én könyörgöm, esedezem ezért.

— Lehetetlen!

— Kegyelemből, irgalomból kérem távozzék! oh távozzék!

Helén soha sem hitte volna, hogy ez oly rideg ember, annyi lágyságot legyen képes hangjának kölcsönözni, s tekintetének oly meghatottságot.

— Bizonyára szeretném kívánságát teljesíteni, — mondá Helén, — de gondolkozzék, s érezni fogja, hogy az lehetetlen.

Perichard abbé arczkifejezésében ismét hirtelen változás történt.

— Ön nem akarja! — tört ki dühösen, —

no jól van! Majd észre térítjük akarata ellenére is: ön el fog innen távozni! el kell mennie!

S azzal sarkon fordúlva sebes léptekkel eltűnt.

V.

Meg vala írva, kogy minél gyakrabban találkozzék Helén a vikáriussal, annál kevésbbé ismerje.

A kőbányai találkozásuk után a rejtély, melyen addig hiába igyekezett áthatolni, még homályosabbá lett előtte.

Miért maradt úgy elrejtőzve egy bokorban, hogy őt szemlélje?

Miért a rejtőzés?

Miért a szelidség?

Mire való volt az indulatosság? Ha csak elméleti kérdésekről lett volna szó, kétségtelenűl kevésbbé sováron kutatta volna; de nemcsak kíváncsiságnak lehetett helye ez okoskodásokban, hanem érdekének is.

Az első esetben, midőn a helyettes fenyegette, a hatás nem váratott magára.

Mit fog történni most, és miként valósul meg, a mit az indulat erőszakolt ki belőle?

«Majd észre térítjük mégis?»

Hiszen már úgyis elég rosszat tett neki, mit fog elkövetni újból, hogy távozásra kényszerítse?

Miként s mely oldalon sujthatja őt még kegyetlenebbűl, mint azt e pillanatig tette?

Nagyanyja a nélkül, hogy hivatott vakbuzgó lett volna, vallásos érzelmekből kétszer áldozott évenként, patronája szent Justin napkor és húsvétkor.

Az első, vagyis névnapján az öreg asszony tehát gyónni ment, és a vikárius fogadta őt gyóntató székében; tehát ő vala gyóntatója. Midőn visszatérve megmondá unokájának, hogy Périchard abbénak gyónt, Helén épen nem volt megnyugtatva, ő jobban szerette volna a plebánost, de mit sem szólhatott.

Noha még nem voltak igen közel a húsvéthoz 5—6 nappal a kőbányai úti találkozás után Helén látta nagyanyját belépni a templomba egy órakor, midőn nem volt mise, de különben nem aggódott e miatt.

A következő héten a jó asszony ugyanezen órában ismét elment a templomba, azután egy hét múlva újra mindig visszatért oda.

Ez nyugtalanítóvá vált.

Erkölcsi állapotát nem kevésbbé féltette, mert csak látni kellett őt s hallani, hogy érthető legyen, miszerint valami komoly dolog meg végbez lelkében.

Soha sem sóhajtozott annyit, oly erősen, annyira, hogy a kis Róza, kinek semmi sem kerülte el figyelmét, ritkán mulasztá el megkérdezni, ha nem beteg-e?

Soha szomorúbb tekintettel nem szemlélte Helént, és mindig néma szemrehányással telve; valóságban ő soh' sem panaszkodott nyiltan, de volt mindig egy és ugyanazon szava, mely legékesen szólóbban nyilatkozott elégületlenségéről.

— Bizony nagy szerencsétlenség, — mormogá.

Helén óvakodott megkérdezni, mi volt oly nagy szerencsétlenség, mert megtudott reá felelni maga is. «Háborúskodni a papokkal», de a kis Róza nem volt oly tartózkodó.

— Mi oly nagy szerencsétlenség Margueritte asszonyság? — kérdezé ravasz s szenteskedő arczczal.

— Az nem tartozik reád.

— De igen, engem érdekel.

— Mondom neked, hogy nem.

— És én azt mondom, hogy igen, először is, mert nekem fáj látni, ha ön szerencsétlen, és azután ha ön bánatos, a leves kevésbbé jó.

Helén azon tünődött, vajon kérdezősködjék-e; de jól megfontolva mindezt nem tette, azon októl visszatartva, hogy fölösleges előidézni oly panaszokat, melyeket képtelen lecsillapítani.

Minden a mit tehetett, e bánat enyhítése volt lehetőség szerint, és azt iparkodott is türelemmel és kitartással megkísérleni és kimeríthetlen volt a szelid, szerető szavak feltalálásában s előzékenységben, de bár mit tett is, nem sikerült

nagyanyja dúlt tekintetébe egy mosolyt varázsolni.

Néhány hét telt el így, egyforma lehangoltságban és nagyanyja mindig eljárt a templomba, azon órákban, mikor semmi isteni tisztelet nem tartatott.

Közeledtek a nagy héthez, vagyis azon pillanathoz, midőn Marguerittenének gyónni kellett.

A passio vasárnapján még elfogultabbnak tűnt fel mint máskor, és midőn Helén a vecsernye után szokásos sétájára készült tanítványaival, megkérdezé tőle, korán fog-e haza jönni?

— A mikor kívánja, nagyanyám.

— Mert beszélni akarnék veled.

— Akkor itthon is maradhatok.

— Nem, de ne maradj későig, és hagyd a kicsinyeket az osztályban.

Helén nem ellenkezett. Csakhogy csupán rövid sétát tett. Egy óra alatt már visszatért.

— Itt vagyok, nagyanyám. A tanítványok odalent vannak, senki sem fog zavarni bennünket.

Azonban Marguerittené nem kezdett bele azonnal; de sohajtva nézett unokájára, halkan mormogva:

— Fájdalom! Istenem, fájdalom! — Helén nem sürgette.

Végre az öregnő elszánta magát:

— Mit neked mondani akarok, s mi engem végtelen elszomorít, mert végre is nem lehet

ellened panaszom, az — habozott — az, hogy meg kell válnunk egymástól.

— Elválni egymástól, nagyanyám.

— Meg kell lenni.

— Mit vétettem önnek, nagyanyám? És mi panasza van ellenem?

— Te nem vétettél nekem semmit.

— Akkor hát?

— Lelkiismeretem tiltja veled egyesülni művedben.

— Helén ekkoráig mit sem értett nagyanyja kijelentéséből. Most minden meg volt fejtve abból, mit nagyanyja akart, vagyis a mire rábírták, valamint hogy kik voltak azok, kik arra ösztönözték.

Ez egyetlen phrasis oly szájban ismételve, mely nem fogta fel annak értelmét, magán viselte szerzőjének jellegét; ez nem a pórnő természetes nyelve volt.

Mivel Helén nem felelt, a nagyanya folytatta:

— Én 75 éves vagyok, egyik pillanatról a másikra Isten elé szólíttathatom. Érzem leányom, hogy egészségem nem az többé a mi volt; én mit sem szólok, de minden nappal jobban és gyorsabban roskadozom. Ha sujtatom, legalább békében akarok meghalni a jó Istennel.

— De nagyanyám, vajon akadályoztam-e én önt ebben valaha?

— Melletted nem üdvözülhetek.

— Miért?

— Nem, lehetetlen.

Helén zaklatta; de nagyanyja csak azt ismétlé többszörösen: «Képtelen vagyok».

Noha Helén a mérsekletet végletekig akarta űzni, elveszté türelmét.

— Périchard abbé mondá ezt önnek? — kiáltott fel. Íme tehát ezért járt egy ideje oly gyakran a templomba: ő megtagadja a husvéti gyónást úgy e?

A nagyanya nem válaszolt; de unokáját szemlélve szomorúan rázta fejét.

— Íme, miként beszélsz te a tisztelendő urakról, — kiáltá.

Most Helénen volt a sor nem felelni egyenesen, mi végre is kisértené meg a mentegetést?

— És hova akar menni? — kérdezte.

— A szent József szűzeihez, hol engemet a fehérneműkhöz fognak alkalmazni, a mint már előbb is igérték, miután úgyis dolgozni kell, jobb ott, mint bárhol.

— Feltalálandja-e ott ugyanazon ápolást, melyet itten nagyanyám?

— Azt nem mondom, mert igaz, hogy te mindig jó voltál hozzám; de ott békében fogok élni a jó Istennel s készen előtte megjelenni.

Helénnek sok felelni valója lett volna, de nem tartotta helyesnek elmondani, mert kénytelen lett volna önmagáról s arról beszélni, a mit ekkoráig nagyanyjaért tett, hogy az elhagyatva ne éljen.

— E szerint tehát nagyanyám, ön el akar hagyni engem?

— Én nem akarnám, de meg kell lenni, és azután neked nincs is reám szükséged; én csak terhedre vagyok, semmiben sem lehetek már hasznodra. Egyedül boldogabb lészsz.

— Boldog!

— Azt akarom mondani, hogy könnyebb lesz megélned; mit csinálnál, ha megbetegedném, vagy a tehetetlenség megbénítana.

— Nekem úgy tetszik, hogy nem erre kell gondolni, de az elválás fájdalmára.

— Én gondoltam arra, de gondoltam üdvömre is; te nem tudod mi az 75 évesnek lenni s elkárhozva várni a halált!

Helén mit sem tudott felelni a kárhozat e félelmére; az ő szavai nem győzhették volna le azon nyugtalan aggályt, melyet az aggnő lelkiismeretébe csepegtettek és ápoltak, csupán egyetlen hivatkozás maradt még számára.

— Még egy szót nagyanyám: vajon azt akarta-e az ön fia, kit ön szeretett, s kiben ön bízott, hitt, ezt akarta-e ő? Elválásunkra gondolva, hű maradt-e nagymama az ő emlékéhez?

Az öreg nő meg volt hatva, s könnyek tolultak szemeibe.

— Oh szegény fiam! — mondá.

És sírni, zokogni kezdett.

Helén azt hitte, győzelmeskedett, és folytatta, de nagyanyja nem sokára nem figyelt reá;

a helyett, hogy felelne neki, ajkait kezdte mozgatni, mintha egy imát rebegne halkan suttogva.

VI.

A mint egyszer Helén hosszú fontolgatás után tisztán kezdte látni helyzetét, melyet nagyanyja tárt fel előtte, terve megállapodott.

Périchard abbé alattomos úton akarta megtámadni, ő is kerülőt fog választani védelmére Périchard abbé ellenében; az szövetségest hívott védelmére, ő is egy szövetségeshez folyamodik.

Mert az eszébe sem juthatott, hogy nagyanyját elereszsze magától; elfogadni, hogy nagyanyja a szent József szűzekhez menjen, gyávaság lett volna, és mi még komolyabb lett volna előtte, az atyja iránti bűn elkövetése. Nagyanyjának érve «Én terhedre esem, én semmiben sem lehetek hasznodra, egyedűl boldogabb leszesz», meg sem indította; és őszinte volt feleletében, hogy nem arra kell gondolniok. Reá nézve csak egy döntő ok létezett: haldokló atyjának végakarata; és miután ez akarat azt rendelte, hogy együtt éljenek nagyanyjával, neki minden eszközt fel kelle használni az elválás megakadályozására, melyen Périchard abbé dolgozott.

— És mikor szándékozik eltávozni, nagyanyám? — kérdezé.

— Azonnal, a mint az lehetséges lesz, mert az

apáczáknak szükségök van reám, és ha nem sietek hozzájok, másnak adják a nekem fentartott helyet.

— De nem engedne-e számomra legalább pár napot, hogy az elváláshoz szoktathasssm magamat, mely oly váratlanúl ért. Azt nem is gondolja meg, úgy-e, hogy nagy bánattal fog engemet hátrahagyni?

— Nekem is fáj az, de meg kell lenni.

— Rögtön, már holnap kell-e annak megtörténni?

— Holnapot nem mondom, mert nem akarlak én megkeseríteni, és azután kosztosaiddal sem akarlak zavarban elhagyni, mert szükséged lesz valakire, ki engem helyettesítsen.

— Nos, tehát akkor ne menjen el. Azt akarom mondani, hogy ne menjen el azonnal, ha elég súlyt fektetnek arra, hogy a szent József-zárdába helyezzék el nagyanyámat, akkor azon jó apáczák be nem töltik, a mitől fél, a számára fentartott helyet.

— Hanem végre is, még husvét előtt akarnék távozni.

— Nos tehát, husvét előtt, megegyeztünk, ha akkoráig nem változtat véleményén és nem leszek képes önt maradásra bírni.

— Akarnám . . . de nem tehetem.

— Nem közölte még senkivel elválási szándékát?

Az öreg nő habozott.

— Perichard abbé lépteit hallom kívülről, mondá élénken Helén, ki megérté az ingadozás okát.

— Senkivel.

— Nos, tehát ne tegyen még arról senkinek említést, kérem.

Miután elváltak, Helén a kertbe ment le, hol kosztosai játszottak, de ő nem maradt velök, azonnal kimenve, a plébánoshoz indult.

Helén csupán egyszer volt nála, mivel Honel abbé nem adván vissza látogatását, nem hitte magát kötelezve újabban tisztelegni nála; ő látta őt a templomban, a gyónásnál s a vallási oktatásoknál, hol időnként így szólt a gyermekeknek: «Jól van gyermekeim, igen helyes, csak folytassátok!» és összeköttetésök ennyiből állott.

Ugyanazon viruló arczú gazdasszony nyitotta ki az ajtót, ki első izben, és az vezette be egy dolgozószobába, hol léptek zaját lehetett hallani; ha a plébános nem volt elfoglalva olvasásával könyvtárában, akkor dolgozószobájában faragott különféle famunkát barátai számára.

Egy zöld köténynyel, felgyűrt ujjakkal, fedetlen fejjel s szemüvegével orrán, épen egy tolltartó nyelén dolgozott, melyet egy jótékony sorshúzásra szánt.

— Hogyan, ön az Margueritte kisasszony?

— Bocsásson meg, ha háborgatom, főtisztelendő úr.

— Remélem, nem ügyben jön legalább, — mondá Honel abbé nyugtalan hangon.

— Ellenkezőleg.

— Ez már bosszantó; én pedig eléggé ajánlottam önnek, hogy kerülje a viszálykodást.

— Én mindent elkövettem e czélból.

— Azt jól tudom, nem is tehetek önnek semmi szemrehányást, legalább is a múltra nézve, mert ha most összeütközése van, felfoghatja, hogy az változtat a dolgon.

— Nem az én hibámból.

— Mindig a mi hibánk, ha összeütközésünk van; mert engedni kell.

— Nem engedhetek.

— Ön nem teheti, nem teheti.

— Itéljen ön maga.

— Csakugyan elkerülhetlen, hogy meghallgassam panaszát?

— Igen is, plébános úr.

— A dolog komoly?

— Nagyon komoly.

— Ez már baj.

— Legalább is fontos reám nézve.

— Akkor —

Honel abbé nem végezte be, de mozdulata világosan kifejezte, hogy ha az ügy csupán Helénre nézve komoly, akkor megnyugszik benne.

— Hallgatom önt.

És miután leszórta a kötényét megfehérítő elefántcsont port, kényelmesen egy karszékbe vetette magát.

Helén minden fölösleges részlet, de minden

lényegesség kihagyása nélkül, elbeszélte neki mi történt a vikárius és közötte sétája közben.

— Nos tehát, miben tartozik ez én reám? — kérdezé a plébános.

— Várjon, főtisztelendő úr.

És hasonló módon, csakhogy érzelemteljesen fejtegette, mily érzékenyen sujtá szívét nagyanyja elhatározása és elmondta, mily kötelesség kívánja, hogy tőle meg ne váljon, hanem maga mellett tartsa.

Midőn előadása végére ért, a plébános ránézett oly emberként, ki nem érti, miért választották őt az ilyes történet meghallgatására.

— És mit kíván ön tőlem, gyermekem? — mondá nem minden türelmetlenség nélkül, de jó akaró hangon.

— Megengedheti ön azt plébános úr, hogy valaki elkárhozzék csupán azért, mivel körömben él?

— Nem, gyermekem.

— Nos tehát, plébános úr, én megvárom öntől, hogy e tekintetben fölvilágosítsa szegény, a rémülettől kétségbe esett nagyanyámat!

— Ez igen komoly dolog. Mily kellemetlenség, gyermekem!

Helén várta e kifakadást, mert a plébánosnak minden cselekedni való kellemetlenség volt.

— Nekem nincs hatalmam nagyanyámat meggyőzni ily tárgyban, — mondá, — míg egy szó öntől, főtisztelendő úr, egyetlen egy «azonnal» lecsillapítja kétségeit.

— Én nem vagyok az ő gyóntatója, gyóntatójának kell neki e felvilágosítást adni.

— Ön ezen parochia plébánosa, az ő papja.

— Bizonyára, bizonyára; de épen ez parancsol nekem nagy tartózkodást. Ön érti gyermekem, hogy mindenki jogait tisztelni kell, a helyettesét ép úgy, sőt jobban, mint a plébánosét; a nélkül rendetlenség és fejetlenség áll be. Én a béke embere vagyok. Néha azt állítják, hogy nem mindig uralkodik összhang a plébános és helyettese közt; s ha ez bekövetkezik, jele, hogy egyik vagy másik nem maradt helyén. Ez azonban nem esett meg a mi parochiánkon, hála Istennek!

Lehetséges-e, hogy Honel abbé komolyan beszélt, és csakugyan hitte, hogy jogai tiszteletben tartattak a helyettes által, mikor feltünően tudva volt, hogy az volt a parochia egyetlen ura, ki mindent tett és határozott.

— Önnek tehát nem volt igaza, gyermekem, — folytatá a plébános, — ha azt gondolta, hogy én ez ügybe avatkozhatom nagyanyja mellett, önt a tőle megválás aggályai, s az iránta való szeretet vezették tévútra. Én értem azt.

— De én nem engedhetem az ő eltávozását.

— Persze, persze, én felfogom érveit; csakhogy önnek is az én helyzetembe kell magát helyeznie; el nem eresztheti, s én nem tehetek semmit, hogy visszatartsam, vagyis csak egyetlen dolgot tehetek, azon tanácsot adni, hogy Perichard abbéhoz forduljon.

— De hisz épen Perichard abbé oltotta e rémületes kételyt szegény nagyanyám lelkiismeretébe.

— Honnan tudja? Ezt nem kell mondani: szavakban, gondolatokban, valamint tettekben is, a mérséklet a fő. Keresse fel őt. Én azt tanácslom. Tárja elébe azt, a mit oly ékesszólással közölt én velem.

E pillanatban a szolgáló felnyitotta a dolgozószoba ajtaját és szótlanul meghajtá magát. Honel abbé hirtelen felkelt oly élénkséggel, minőt Helén nála fel se tételezett.

— Ebédemet jelentik be nekem, — mondá, — ön tudja, hogy egy sült liba nem várakozik; azt forrón kell megenni, mert a fagyos kövérségen át nem hat a só és bors a húsig. Keresse fel helyettesemet.

VII.

Csak midőn az előszobába ért Helén, a plébános gazdasszonya által szívesen kikísértetvén, ki ugyan sietett vissza nyárson sült libájához, csak akkor látta Helén, mily együgyű volt azt képzelve, hogy Honel abbé elhatározhatja magát közbevetni ez ügyben. «Mily baj!» Úgy rázta le nyakáról a mint tudta ezen bajt, mely azzal fenyegette, hogy kénytelen lesz hidegen enni meg libáját.

Legalább őszinteségeért köszönettel tartozott

neki, mert azt is felelhette volna, hogy majd szól helyettesével és bizonyára nem tett volna semmit; bátorsága s hatalma hiányzott volna hozzá. És kettejök között a bátorság és hatalom a helyettesnél volt és nem a plébánosnál. Hogy nem fogta ő ezt fel e látogatás előtt és miért érzé azt most annyira?

Az igazat megvallva, előérzete megvolt, de egy neme a gyávaságnak és a helyettestől való félelem gátolta, hogy meghallgassa azt, és ezen félelem befolyása alatt mellékutat keresett, most már egyenesen kellett előre haladni, s ahhoz folyamodni, ki a bajt előidézte s ki mindent tehetett.

A mint a plébános gazdasszonya bezárta az ajtót utána, Helén ingadozás nélkül, de égető felindulással azonnal megcsöngette a helyettes ajtaját.

Maga Perichard abbé nyitott előtte ajtót.

Látva, kivel állt szemben, visszatántorgott; de majdnem azonnal összeszedte magát és megszelídült arczczal, bizonytalan mosolylyal ajkain intett kezével, hogy lépjen be.

Ugyanazon ebédlőbe vezette, hova első látogatása alkalmával belépett, a fehér tölgyfa asztalon egy tentatartó, toll és papiros volt látható.

— Tessék leülni kisasszony.

Helént meglepte a rekedt hang lejtése, és a mint szemeit reá emelte, észrevevé, hogy holthalavány és hogy kezei reszkettek az izgatottságtól.

Szembe ültek egymással, s a vikárius háttal az ablaknak, Helén pedig következésképen szemben a napfénynyel.

Így ültek némán, szótlanúl, és noha Helén lesüté szemeit, érzé magán a helyettes tekintetét és a mély csendben hallotta mély és hangos lélegzését.

Minél tovább tartott e hallgatás, annál nyomasztóbbá lett.

Helén felfogta, hogy neki kellett megtörni a csendet, miután ő jött kérni valamit, mi magyarázatot igényelt, de nem tudta, miként kezdje meg e társalgást; a helyettes magatartása megbénítá.

Szokásában volt beszéd közben nyiltan szemébe nézni annak, kihez szavait intézte, s azt hitte, ha most is így cselekszik, bátrabb leend, s a helyettesre tekintett.

Soha sem látott még annak arczán oly méla, epedő kifejezést, s szemeiben oly nyugtalanságot, úgy hogy megnyugvás helyett még inkább megrendült.

Pedig beszélnie kellett; de miért nem sürgette most a helyettes is, ki rendesen oly türelmetlen.

Épen ellenkezőleg, úgy látszott, mintha kedvére volna e hallgatás, és szerette volna azt minél továbbra nyujtani.

Azonban egyszerre látta, miként változik át arcza, homlokát összeránczolja, szemöldei összeértek és tekintete vad indulatot fejezett ki.

— Nos kisasszony, — szólalt meg nyersen, —

én várok; valószínüleg nem maradunk így. Mit kíván tőlem, s miért jött hozzám?

Helén nem habozhatott többé.

— Hogy nagyanyámról beszéljek önnel.

Ez volt a legnehezebb szó; egyszer kimondva folytatta.

— Nagyanyám értésemre adta, hogy el akar hagyni, mivel lelkiismerete tiltja, hogy velem tovább is egyesüljön művemben. Én ismerem nagyanyámat, én ismerem gondolkozásmódját ép úgy, mint rendes kifejezési modorát; mondhatom önnek, hogy őt hallva, azonnal megértettem, miszerint nagyanyám csak visszhang, s azt recitálta el, mire betanították; beszédének se alapértelme, se alakja nem volt az övé. De a csapás azért nem volt kevésbbé kegyetlen. Nagyanyám képviseli egész családomat, nélküle egyedül állok, barátok nélkül, s nem lenne egyetlen lény a földön, kit szeressek s ki engem szeressen.

— Én azt hittem, — szólt a helyettes gyöngédebben, — hogy volt még egy nagybátyja vagy nagynénje?

— Az igaz, de nagynéném nem sokat törődik rokonaival, kivéve azokat, kik szerencsések: én unokahúga valék, de már nem vagyok. Miként mondom, senkim sincs nagyanyámon kívül.

A helyettes nem szakitá félbe. Helén folytatta:

— Ha ön azon ember lenne, minőnek Yvranchesba érkeztemkor tartottam, nem beszélnék így előtte.

— És minő embernek gondolt engemet?

— Egy engesztelhetlen embernek.

— És ki mondta azt önnek, hogy én nem vagyok oly engesztelhetlen?

— Ön.

A helyettes arcza ismét átalakult és durva lett.

— Midőn így szóltam, kérem kisasszony?

— Midőn egy csésze theát adatott nekem Ambrózia nővér által.

— Ön köhögött.

— Az engesztelhetlen ember nem vette volna azt észre; ön akkor is bebizonyította azt, midőn a kőbányánál Yvranches elhagyására kért.

— Meg akartam akadályozni azt, a mi most bekövetkezett.

— E figyelmek s más apróbb észrevételek, melyeket tehettem, győztek meg arról, hogy folyamodhatok az ön szívéhez.

Perichard abbé zavaros szemekkel tekintett Helénre, minőket az már látott nála, azután hirtelen felkelt s felkiáltott:

— Nem! nem szívemhez, nem szívemhez, nekem el kell önt innen távolítanom, s ön el fog távozni.

— Ellenemben, értem, hogy mindent elkövetne, mire csak ember képes; miután ellenségként üldöz; de nagyanyám ellen nem, abbé úr, ön nem fog semmit tenni. Hogy én vétkes legyek szemei előtt, azt értem és megfejthető, az talán igazolja a harczot, melyre ellenembe vállalkozott,

hogy innen elűzzön. De mit vétett nagyanyám? Miben bűnös ő? Semmit és semmiben. Miért üldözi ön tehát őt is? Miért akarja érettem megadóztatni? Mert ő adózni fog, a szegény nő. Ön igen jól tudja, hogy egy zárdában soha sem fogja azt feltalálhatni, mit én tehetek érte: ápolást és szeretetet; és ő 75 éves.

— Ha azt hiszi, hogy ön nélkül szerencsétlen lesz, miért nem megy el vele?

— Ah! Ime tehát végre ez elválás indoka, melyet hiába kutattam és melyet ön egy szóval megmagyaráz. Mivel azt hiszik, hogy inkább én is elmennék, mintsem nagyanyámat elereszszem egyedül, ezért akarnak elválasztani bennünket?

— Távozzék! Távozzék!

— De én nem távozhatom. Én nem tehetem azt szabadon, a mit akarok; én iskolamesternő vagyok, s annak kell maradnom.

— Legyen iskolamesternő bárhol, a hol akar, kivéve ezt a helyet.

— De én nem vagyok ura magamnak a hely megválasztásában; én kénytelen vagyok megmaradni ott, azon helyen, melyet számomra kijelöltek. Ime, ezért kérem önt, ne foszszon meg nagyanyámtól. Csupán egyetlen szavába kerül a békét visszaállítani lelkiismeretébe. Nem mondaná-e ki ön e szót?

Helén nem a szemrehányás vagy harag hangján beszélt, de a kérelemén, a vikáriust nem

tévesztve szem elől és iparkodott kissé áthatni őt saját meghatottságával.

Perichard abbé mit sem szólt; de kétségtelenül elvitázhatlan erőlködésébe került a hallgatás, és úgy látszék, mintha minden pillanatban el akarnának ajkáról lebbenni a szavak. Bizonyára meg volt hatva, mélyen felindulva; de tartotta magát, és pillanatonkint azt lehetett volna hinni, hogy a haragot hívja segélyűl, nehogy ellágyuljon.

Ezt látva, Helén előre hajolt és szemeit az abbéra függesztve, összetette kezeit.

— Utolsó találkozásunk alkalmával ön azt mondta, hogy kér engemet; most pedig, abbé úr, én könyörgök önnek, összetett kezekkel: legyen irgalommal irántunk. Sujtson engem, ha helyesnek ítéli, de ne foszszon meg szegény nagyanyámtól, ne vigye el őt, könyörgök, esedezem, ne vonja el őt szeretetem- s gyengédségemtől.

— Ah! Ne beszéljen ön gyengéd szeretetről! — kiálta az abbé fölemelkedve.

— És miért ne beszélnék én arról?

— Mert e szó engem felzaklat; hiszen jól látja, hogy majd eszemet vesztem, jól látja, hogy az engem őrültté tesz.

Még állott Helén előtt kikelve magából s reszketve tetőtől talpig, lángoló tekintettel.

Egy lépést tett előre és felé hajolva mondá:

— Beszéljen az én gyűlöletemről s megérthetjük egymást.

— De én nem hiszek e gyűlöletben.

— Akkor higyen hát szerelmemben.

Helén kezeit összekulcsolá.

— Istenem! — kiáltá föl megsemmisülten.

— De hát ön nem értette meg, hogy azon gyűlöletnek, melylyel üldöztem, nem volt más czélja, mint elfojtani az érzelmet, mely ellenállhatatlanul sodort ön felé, mely mindennek daczára uralkodott felettem, mely fékezett, és mely e vallomást kicsikarja belőlem. Értse meg most már a háborút, melyet előidéztem, és hozzá intézett könyörgéseimet, hogy távozzék, az ön nyugalmáért, az enyémért, az ön lelki üdve- s az enyémért. Ön nem akarta megérteni, nem akart látni s nem akart távozni. Nos tehát, most már késő, nyilatkoztam; kimondtam e gyűlöletes titkot, melyet el akartam rejteni ön előtt, el önmagam előtt, és most már nem fog távozni, mert szeretem, szeretem, szeretem!

Helén az első szavakra hátrálni akart, de míg ő ült, Perichard abbé állott, reá hajolva s majdnem eltakarva két karjával, és akarata ellenére is ki kellett hallgatnia; azonban a mint ez utolsó szókat kiejtve egy lelkesült pillanatban fölegyenesedett, Helén is fölkelhetett. És hátra vetve magát, felkiáltott:

— Ön, egy pap! Ah, szerencsétlen!

Szemben állottak egymással meglehetős nagy távolság által elválasztva, a nélkül, hogy a helyettes egyetlen lépést is tenne feléje, leereszté

két kezét és fejét lecsüggeszté, háta meggörbült és ingadozni látszék lábain.

— Én borzalommal töltöm el önt, — mondá.

— Nem borzalommal, részvéttel.

Perichard fejét fölemelve Helénre nézett, és ő azt hitte, a halált látja tekintetében.

— Utoljára nézem most, távozzék!

Helén az ajtó felé indult:

— Nem, — kiáltá — még nem, ne távozzék!

De Helén nem állott meg és kezét a kilincsre tette; a mint ki akarta nyitni, egy tompa moraj hallatszott a padlón, egy lezuhanó test esése.

Helén visszafordult.

Perichard abbé térdre borúlt és két kezét könyörgően a kandallóra helyezett madonnához emelte.

VIII.

Helén a következő éj nagy részét elmélkedéssel töltötte.

Miként nem látta s nem értette meg előbb, hogy az abbé szerette?

Most e szerelem jelei mind szemei elé tárultak, ép oly számosan, mint határozottan és azon reá szegzett ragaszkodásteljes tekintetek s azon vad nyers modor ellenében, mely a valóságban ellene fordult, midőn gyengesége ellen küzdött, és azon végzetes gyűlölet s azon háborúskodás, melylyel ön maga ellen iparkodott védekezni.

Mennyire szenvednie kellett s mily heves lehetett szenvedélye, hogy azt bevallá.

Persze, hogy Helént meghatotta boldogtalan helyzete s kétségbeesése, semmi sem lehetett kínosabb, mint azon buzgó pap lelki állapota, ki az ő Yvranchesba megérkezése előtt jó pap vala. De bármily nagy volt is részvéte iránta, nem kevésbé kellett önmagára is gondolni.

Ha a helyettes elhagyná Yvranchest, a mint utolsó szavai sejtették, megszabadulna tőle.

Ha ellenben maradna, nem félhetett többé semmitől, mert vallomása után nem folytathatta a harczot ellene, és nagyanyja sem menne a szent József zárdába.

Elméletben úgy látszott, hogy oly ingerült, heves ember, mint az abbé, a közöttük történtek után nem fogja viszontlátását keresni; jellemének logikai következtetése szerint, ő, mint mindent, ezt az ügyet is a végletekig fogja vinni, és alkalmasint elhagyja Yvranchest örökre. Ha ő egyszer beszélt, arra bizonyára egy ellenállhatlan befolyás ösztönzé és teljesen reménytelenül; az ő nyilatkozata azt értelmezé, hogy nyilvánította ugyan érzelmét, mert végtelen szeret, de nem mintha viszont szerettetni kívánna. Ő nem volt az az ember, ki a kísértést keresse, és miután Helént nem bírhatta távozásra, neki kellett magát a futásra határoznia.

Ime, ezeket mondta a logika; de reá nézve ily kegyetlen körülmények közt, hallgathatott-e

vajon az ész szavára, s követhette-e a logikát? Helén még nem sok tapasztalattal bírt a szívügyekben, de azt sejtette, hogy ha valaki szeret, a logika s az ész igen gyengék lehetnek a szenvedély ellenében.

Mindez okoskodás hiába való tehát, és előre lehetetlen volt tudni, mit fog tenni a helyettes; csupán várni lehetett.

E gondolattal szunnyadt el reggel felé Helén. Mire fölébredt, a nap már fényesen sütött; azonban nem a nap sugarainak fénye szakítá félbe mély álmát, hanem a csengetyű hangja, melyet nem szokott meg az ágyban hallani; Fillette postakocsija lovainak csengője vala az, mely minden reggel 7 órakor szokott a *Törökhöz* czímzett szállodából Condéba indulni.

Helén az ágyból kiugorva az ablakhoz futott, azon hitben, hogy tévedett, de biz az nem volt álom; a befogott postakocsi csakugyan a vendéglő kapuja előtt állott és az utasok csoportokban állták körül, a felszállás pillanatára várva.

A mint szemeit gépileg végig jártatta a téren, az épen házából kilépő vikáriust vette észre, ki egy málhát vivő embertől követve, a postakocsi felé tartott.

Tehát elutazik.

Helén visszatért szobájába. Ő eltávozik, s így az éjjeli összes okoskodása igaz volt; ő eléggé szerette tehát, hogy Yvranchesban ne maradjon.

Szegény ifjú!

A mint így gyors öltözködése közben gondolatmenetét követte, egyszerre ostorpattogás és nehéz kerekek dübörgése rezegtette meg ablaktábláinak üvegjeit; a postakocsi indult el. Épen az iskola előtt haladt. A fedetlen hintó fő helyén Helén fölismerte a helyettest; ép azon perczben nézett oda, mikor az szemeit az ő ablakára függeszté. Tekinteteik találkoztak és az abbé kezével kalapját érintve, mélyen köszöntötte; azután, miután a lovak sebesen vágtattak tova, Helén már csak hátát láthatta; a helyettes nem fordult vissza, s a postakocsi nem sokára egy porfellegben tünt el. Helén reggel több ízben volt szórakozott, s előadás közben kétszer elhallgatott, hogy zavartan kérdje:

— Hol vagyok hát én?

Ez még soha sem fordult elő és a kis Róza, szomszédjához fordulva megjegyzé, miszerint azt hiszi, hogy a kisasszony beteg.

Tíz óra felé föltárult az iskola ajtaja, és botjával kezében, háromszegletű kalapjával, a plébános urat látták méltóságteljesen belépni.

Valamennyi növendék fölállott azonnal, a nélkül, hogy Helén figyelmeztetését bevárnák, és tiszteletteljesen várakoztak.

— Üljetek le leányaim, — szólt a plébános jóakarólag. — Jó reggelt kisasszony.

Először történt, hogy a plébános az eddig kiátkozott iskola küszöbét átlépte, és Helén nem minden kíváncsiság nélkül tünődött rajta, minek tulajdonítsa e látogatást.

— Remélem, hogy ezen kis leányok okosak? — szólt a pap.

— Általánosságban meg vagyok velök elégedve, felelt Helén.

— No lám, az helyes, nagyon jól van; majd meglátjuk, mit tudnak. Hé! Te kicsike oda lent, mondd meg csak nekem, hány fia volt Jákobnak?

— Tizenkettő.

— Nagyon jól van! Hát te, kis ravasz, mond csak, ki volt Salamonnak apja?

— Dávid.

— Nagyon helyes. Iparkodjatok gyermekeim, legyetek jók; és ön, kisasszony, fogadja elismerésemet; örömmel tapasztalom, hogy ön nem hanyagolja el szentírásunk tanait, mely minden tudománynak alapja.

— Nem kívánja-e plébános úr kikérdezni őket a számtan vagy a franczia történelemből? — kérdezé Helén.

— Nem, eleget hallottam s igen meg vagyok elégedve. — És miután körüljárta a gyermekek padjait, hogy meggyőződjék, tiszták-e kezeik, Heléntől követve az ajtó felé irányzá lépteit. Az előcsarnokba érve megállapodott, és sajátkezűleg betéve az osztály ajtaját, halk hangon kérdezte:

— Látta ön tegnap Périchard abbé urat?

— Igen, plébános úr.

— Mi történt önök közt?

Ezen kérdés felvilágosítá Helént, miszerint a plébános látogatásának nem volt más czélja,

mint hogy a helyettesről kérdezősködjék, ez óvatossá tette. Hogy mi történt közöttük, azt el nem mondhatta.

— Nagyanyámról beszéltünk.

— Azt elképzelem; de azután? Miként fogadta kérelmét Périchard abbé?

— Nekem nehéz felelni e kérdésre.

— Miért?

— Mert valósággal nem is válaszolt kérelmemre az abbé úr.

— Haragra lobbant? El hagyta magát ragadtatni? Ön láthatja, hogy őszintén beszélek, feleljen hát nekem szinte hasonló nyiltsággal.

Helén kínos zavarban volt. Iparkodott a választ lehetőség szerint elkerülni.

— De főtisztelendő úr, én csak nem tanúskodhatom Périchard abbé úr ellen; s ön érteni fogja, hogy nekem vissza kell vonúlnom.

— És ki kívánja azt, hogy ellene tanúskodjék? Egészen másról van itt szó. Egy felette komoly és rejtélyes dolog megy véghez, és én e tekintetben kérem önt, legyen segítségemre, hogy a rejtélyt földeríthessem. Ön kisasszony, oly tiszteletet vívott ki személye iránt részemről, miszerint hiszem, hogy nem fogja megtagadni tőlem a fölvilágosítást, ha megtudja, mi forog kérdésben; egy levelet kaptam ma reggel Périchard abbétól, melyben arról értesít, hogy Yvranchest elhagyja örökre, és hogy egy afrikai küldetésbe szándékozik belépni, mint missionárius. Mi lehet oka

e hirtelen elutazásnak? Ime, ezt kutatom én, hogy megakadályozzam, ha még lehetséges, s ép ez okból kérdeztem öntől is, mi történt közte és Perichard abbé között. Perichard abbé, daczára keresztyéni erényeinek, néha el hagyta magát ragadtatni véralkatának hevességétől; s olyankor sokkal messzebb űzte indulata, mintsem maga is akarta volna, de midőn magához tért, mindent elkövetett hibája jóvátételére. Vajon ön irányában is így megfeledkezett volna magáról, s mostani távozása nem-e ily megbánásból ered? Ime, kisasszony, ezért fordulok önhez és meg vagyok győződve, hogy szíve nagyon is helyén van, s nem tart haragot; sőt nem fog habozni segédkezet nyujtani, helyettesem visszahívásához.

Az ily módon intézett kérdés megkönnyíté Helén feleletét.

— Nekem semmi panaszom sincs Périchard abbé úr ellen.

— Tehát nem ön miatt hagyja el ő Yvranchest?

— Erre már sokkal nehezebb válaszolnom főtisztelendő ur: talán beismerte Perichard abbé úr irántam igaztalanságát és látva, hogy engem innen el nem üzhet, miként azzal már sokszor fenyegetett, talán azért határozta el távozását nem lévén képes elviselni jelenlétemet.

— E szerint ön részéről nem irhatom neki azt, hogy szívesen venné s óhajtaná visszatértét?

— Oh! azt semmi esetre plébános úr; az nem lenne igaz, mert én nem haragudhatom az ő távozásáért, mely reméllem visszaadja nyugalmamat.

A plébánosnak meg kelle elégedni e válaszszal.

Mily megbotránkozást idézett elő Yvranches egy részében, midőn megtudták, hogy az iskola mesternő kényszerité a vicariust, az ellene indított harcz abba hagyására, és mily kérdések merültek fel egyszersmind: Vajon mit véthetett neki? mit mondhatott? Tehát e leány csakugyan egy daemon?

Ellenben, a másik részen valódi diadalt ültek.

— Ime, lám mi az a politika és önmérséklet, hiresztelé Bonnot.

— Az egyetlen igazság és tény az, — felelt Paildieu, hogy az apáczák már be vannak szappanozva, s most csak a borotválás van hátra.

IX.

Helén nem csalódott, midőn azt remélte, hogy a helyettes távozása némi nyugalmat fog neki biztosítani.

Igaz, hogy e távozás sok rágalmat idézett fel ellene az apáczák körében és Bussonniere kisasszonynál, hol mindenféle terveket szőttek ellene,

elvesztésére; s ujabb eszközökről gondoskodtak, hogy megboszulják «azt a szegény jó Perichard abbét.»

De miután sokat lármáztak, a tett háttérbe szorult; a szilárd intéző lelke hiányzott. És nem is mertek nagyon sokat koczkáztatni, mert a nélkül, hogy tudnák minő fegyvert használt a helyettes ellenében, a következmény óvatos megfontolásra inté őket: Perichard abbé megveretett általa, ki pedig határozott vakmerő ember volt; ez tehát meggondolásra méltó dolog. A harczot kétségen kívül folytatni kellett, s Helén yvranches-i tartózkodását lehetetlenné tenni; csak hogy okosság volt nagyon ki nem tenni magát; minden csapást fel fognak ellene használni, mit alattomban ellene irányozhatnak; de ha fel kellene fedezni magokat, mindent eltagadnának. És miután az óvatos emberek szivesen képzelik mindig, hogy ők kiteszik magokat, még ha semmi sem fenyegeti is őket, tehát általánosságban inkább tartózkodók voltak.

Ez szabad lélekzést engedett Helénnek, és mivel a plébánossal, ki most Margueritte asszony gyóntatójává lett, nem volt többé szó a szent József zárdáról, továbbá Perichard abbé utóda az uj helyettes józan tartózkodást tanúsított, először élvezett volna Helén egy kis nyugalmat Yvranchesba érkezte óta, ha Lebeurier ur ép e pillanatban nem vált volna mindinkább tolakodóbbá.

Mióta a jegyző azon kitüntetésben részesité Helént, hogy kijelentse, mennyire izlése szerintinek találja, annak nyilvánulása különféle változásokon ment keresztül; némely pillanatokban Lebeurier úr csupa tűz és hévvel telt érzelmet tanúsított, mint ha csak Helénnek élne, s kizárólag csupan ő töltené be gondolatát; azután más alkalommal egyszerre meghidegült, mintha le mondana róla; majd ismét buzgóbban tért viszsza; s ismét elmaradt, hogy rövid időn megint csak megtérjen.

Ha Helén könnyen észre is vehette ezen hausse és baisse féle hatásokat, okát ki nem találta, mely pedig a legegyszerűbb vala; ha a jegyzö visszautasíttatott, mindannyiszor máshol keresett vigasztalást, saját szavai szerint nem lévén, azon ember, ki hiába sóhajtozzék, azután mikor ez ujdonságuknál fogva pillanatra hatályos szórakozások elvesztették befolyásukat, mert nála semmisem tarthatott soká, olyankor ismét ujabb kisértéseket koczkáztatott meg, hamar abba hagyva, de még hamarébb ujra kezdve.

Helén az által, hogy egyfolytába nem soká üldözte, azt remélte, miszerint végre mégis csak bele fárad.

De ép az ellenkező eset következett be, belefáradás helyett még jobban neki buzdult, és a helyett hogy magába szállana, még makacsabb hévvel látott az udvarláshoz, mintha a bosszú vagy

harag dolgoznék nála. Nem volt-e reá nézve csak ugyan megalázó, hogy oly leány, mint ez a tanitónő, bár a legszebb kit valaha látott, neki ellent álljon, neki, az ő állásabeli tekintélyes férfinak, ki hatalmat gyakorol felette, s el is veszthetné, ha akarja.

Lehet, hogy a bosszú érzete fokozódott nála, lehet, hogy az utóbbi vigasztaló szórakozások igen középszerűek valának, de annyi bizonyos, hogy a helyettes távozása után sokkal tolakodóbbnak tünt fel, mint valaha. Beszéltek a tanitónőről, kárhoztatták és dicsérték minden pillanatban; neve folyton előfordult a párbeszédekben s társalgásokban, mi mintegy kihivást képezett a jegyzőre nézve, ki most minden héten elment rendesen a gyermekeket megvizsgálni, sőt néha még gyakrabban, mondván:

«Mindenekfelett ne mellőzzétek az erkölcs törvényeit, gyermekeim, mert arra van alapítva a nő boldogsága a világban, valamint férje és gyermekeinek becsülete.»

Azután a nyilvános helyiséget egész fontossággal, mosoly és minden feszély nélkül járta be, jelentőségteljesen nézve Helénre, mintha azt akarná mondani:

«Ön tudja kedves kisasszony, hogy ez ostobaságok csak az együgyüeknek valók; mi többiek —»

Ez türhetetlen büntetés volt Helénre nézve mindig, s a jegyző valóságos rémképévé lett; fe-

lőle álmodott; s a hányszor csak az osztály ajtaját nyitották, mindannyiszor az ő beléptétől rettegett.

Noha természetes ízetlensége és számos sikerei által szerzett elbizottsága rózsaszinű szemüveget illesztett a jegyző orrára, melyen át nézte mindazt, mi szerelmesre vonatkozott, lehetetlen volt mégis nem látnia az általa előidézett hatást, s ha kezdetben nevetve gondolá is magába: «Ő is megszelidül mint a többi» később utoljara mégis elkeseredett és bókjaihoz durva kétértelmű s fenyegető megjegyzéseket kezdett vegyíteni, figyelmeztetve, mennyire szüksége van a támogatásra; s ő egyebet sem kivánt mint mindent áldozhatni érette, de hát Helénnek is kellene ő érte valamit tenni; s nincs igaza őt kétségbe ejteni; mert ha boldog, ő a legjobb ember a földön; de ha szerencsétlennek érzi magát, vad és mindenre képes. hogy bosszút álljon stb.

És mialatt Lebeurier igy beszélt, Helén azt kérdé magától, mily fogalmat alkothatnak a férfiak a szerelemről: tehát azt képzelik, hogy mivel ők szeretnek, őket is szeretni kell, hogy a szerelem a női szivben parancsolatra születik, megrendelésre, számítás szerint vagy félelemből? Pedig neki úgy tetszett, hogy ha ő szeretne valaha, az önkénytelenül nyilvánulna a nélkül, hogy tudná mit mivel, de nem mivel szerelmet kivánnak tőle. Különben nem volt valószínű, hogy ez valaha bekövetkezzék. Ez egyetlen szó «szere-

lem» borzalmat keltett benne. Nem tett-e már azon érzés oly sokat boldogtalanná? És miért is szeretnék őt? Azt mondták szépségeért. Miért is inkább azt óhajtá, hogy a gondok őszítsék meg haját azonnal.

Sőt néha azon gondolat is átvillant agyán, hogy kopaszra borotválja szép szőke haját, mely neki már annyi ellenséget szerzett.

Rútan talán békében hagynák végtére, nemcsak a jegyző, de mindenki, ki azon megtiszteltetésben részesíti, hogy ízlése szerintinek találja.

Például Lebeurier úr első irnoka, ki soha se haladt el az iskola előtt a nélkül, hogy bajuszát ne pederje; az adószedő, ki midőn szerény fizetését hozta el számára, mindig késznek mutatta magát szive és saját tárczája felajánlására és egyszersmind; s végre valamennyien, kik körülte forogtak, és győzelmes vagy epedő tekintettel bámulták.

De a jegyző e tolakodása még nem volt az egyedüli kellemetlenség, mely a helyettes elutazása által biztosítottnak vélt nyugalmát megzavarta.

Nagyanyja azon állitásával, hogy napról-napra gyengül, nem túlzott; lehet hogy a szokások s életmódban való változás tett neki rosszat, lehet hogy a Perichard abbé által lelkébe csepegtetett lelki furdalások zaklatták fel, vagy talán egészen más dolog is okozta, a nyomor, a munka, vagy

bár mi, de annyi igaz, hogy azon friss egészség melylyel Condéba érkeztekor rendelkezett, és mely daczolni látszék a korral, nem létezett többé; egészséges arczszínét halványság váltotta fel; meggörnyedt, és már csak ingadozva lépdelhetett.

Helén el akarta hivatni Tarot orvost; de az agg nő nem engedte meg: ő a parasztoknál szokásos ellenszenvvel viseltetett az orvosság iránt.

— Minek akarod pénzedet hiába a doktornak adni? Én nem panaszkodom.

És folyton dolgozott tovább, hiába kérte unokája, nem akart pihenni.

De elérkezett a reggel, midőn végre el nem hagyhatta ágyát, és midőn Helén aggódva, hogy nagyanyját, ki mindig első szokott lenni a felkelésben, nem hallja járni kelni, szobájába lépett, nehéz lélekzettel sápadt homlok- és beesett szemekkel találta ülve fekhelyén, mig égő lázas arczszíne szenvedést és kimerültséget árult el.

— Már nem megy leányom, — szólt az öreg asszony; — fel akartam kelni, de erőm elhagyott kénytelen voltam visszafeküdni. Minden forog körültem, szívem elszorul, s oldalamban van egy pont, mely akadályozza lélekzésemet.

Helén réműlten küldött Tarot orvosért, ki meghülés következtében tüdőgyuladást állapított meg. Egy elgyengült szervezetnél, mely már ke-

vés meleget képes kifejteni, a legkisebb hülés könnyen előidézi a mellhártyalobbot.

Az öreg nőnek nagy ápolásra volt szüksége, és Helén tanleczkéi kivételével, éjet nappalt, ágyánál töltött.

A betegség gyors és hirtelen nyugtalanító fordulatot vett és Tarot nem rejté el Helén előtt aggályait.

— Remélem megmenthetjük, de el is veszíthetjük őt.

És mivel Helén sürgette az orvos határozott véleményét, Tarot megmondta neki, hogy tüdővészes haláltól félti betegét.

— De hát akkor mit tegyünk ?

— E pillanatban semmi egyebet, mint a mit most cselekszünk ; ma estére ismét visszajövök és ha az állapotot fenyegetőnek találnám, az éj egy részét betegünk mellett fogom átvirrasztani önnel. Legalább nem leend kitéve egyedül a félelem aggályainak, nem tudva mitől kell tartani és mit alkalmazni.

Helént az ajánlat s a mód melylyel tétetett, meghatotta, ő épen nem volt elkényeztetve a rokonszenv támogatásától.

Este Tarot csakugyan eljött a mint igérte, és a nélkül, hogy Helén igéretére figyelmeztetné, éjjel 1 óráig vele maradt nagyanyja ápolására, s csak akkor vonult vissza, midőn megnyugtathatta, hogy az éjtszaka többi részére nincs mitől tartani.

Másnap ismét átvirasztotta vele az éj egy részét, és midőn Helén saját óhajtása daczára is hogy maga mellett tartsa, ragaszkodott ahhoz, hogy haza menjen, azt felelte, hogy ő úgy is későn szokott lefeküdni rendesen, és pár órai álom máskor is elegendő neki.

Mint előtte való nap ismét a szoba egyik sarkában foglalt helyet, az ágygyal ellenkező irányban és Helénnel szembe ülve egy asztal mellett, melyre egy lehuzott mécsű lámpa volt helyezve, egy homályos ellenzővel befedve, kedélyesen csevegtek együtt. Helén a tüdőgyulladás tüneteiről kérdezősködött, az ifjú pedig ezen betegséget magyarázgatta és különösen ragaszkodott a komoly esetek szerencsés kezeléséhez. Egészen halkan, majdnem suttogva beszéltek, s időnkint hirtelen elhallgattak, hogy a beteg lélekzetvételét megfigyelhessék, vagy felállva hozzá közeledjenek; azután ismét elfoglalták helyeiket s felvették társalgásuk megszakított fonalát, mely egyik tárgyról a másikra vezette át párbeszédjöket s leggyakrabban tért vissza önmagukra.

X.

Ekként töltötte Tarot orvos öt estén át az időt 8 órától éjfélig Marguerittené mellett; azután a betegség javulásnak indulván, még foly-

ton jött, de már csupán két óráig maradt, nyolcztól tizig.

Akkor már nem tartózkodtak mindig a beteg szobájában, mert Marguerittené állapota nem igényelt több virasztást és különben is korán elaludt, a gyógyulás azon jótékony álmába szenderülve, mely oly kellemes több álmatlan lázas éj után.

A mint az orvos állapotát vagyis az állandó javulást megállapítá, kimentek a szobából s a szomszéd helyiségben maradtak, mely Helénnek előszoba, ebédlő és szalonúl szolgált egyszersmind és ott csevegtek együtt halkan.

Az idő repült anélkül, hogy tudnák miként és midőn az éj csendjében hallották a mint a torony órája üti a 10 órát, mindig meg voltak lepetve.

— Ejh micsoda! Már tiz óra! — kiáltott Helén.

— Álmos ön?

— Oh egy cseppet sem, de ideje a lefekvésnek.

— Én szököm.

Helén kikisérte, hogy felnyissa előtte a földszinti kapút; a tér puszta volt, minden ablak setét, a kis mezőváros álomba merült.

— Holnapra, mondá Tarot.

— Holnapra, köszönöm.

— Én köszönöm önnek kisasszony a kellemes jó estét.

Helén bezárta utána a kapút és hallgatva figyelte távozását, lépteinek zaja mind halkabbá lett, aztán csend állott be.

Felment, és miután megnézte nincs-e szüksége valamire nagyanyjának, csendesen mélázva levetkezett s ábrándozott hosszas csevegéseiken, valamint az orvos személyén magán is.

Mily gyengéd s áldozatkész volt az nagyanyjához, mily gondosan ápolta, megmentette.

De Helén nemcsak az orvos iránt érzett hálát, hanem élénk, igen élénk rokonszenvet az ember iránt is.

Szép ifjúnak találta igénytelen s nyilt tekintettel, és mi még fontosabb volt szemei előtt, szellemesnek, könnyüd, jó kedélyűnek.

Ez együttlét órái telve voltak reá nézve bájjal; úgy tetszék neki, mintha mióta ismeri, egy egész uj világban élne.

És haját rendezgetve tükre előtt, többé nem jutott eszébe azt levágni s nem kivánta, hogy hirtelen megőszüljön; léteztek tehát olyan napok is, midőn nem lehetett kivánni, hogy rút legyen?

Különös dolog, mely gondolkozásba ejté; ő ki oly hamar aggódott s zavarba jött, soha sem érezte a legkisebb félelmet, zavart, ha a fiatal orvos szemeit rá függesztette. Mivel e tekintet nem hozott reá gyalázatot; azok ragaszkodást árultak el és pedig a legédesebbet, melyet valaha tapasztalt.

Szerette őt?

Soha sem mondta azt neki; de Helén hitte és e szerelemben ha létezett, semmi ijesztő sem volt reá nézve.

Az ifju orvos nemcsak szép ifju volt, de becsületes férfi is, arról meg volt győződve Helén s ha az szerette, a mint ő hitte és a mint boldog volt hihetni, akkor nem félhetett tőle.

Mit remélhetett?

Maga sem tudta, vagy legalább is semmi bizonyost nem tudott e tekintetben; de meg volt győződve, hogy ő oly ember, ki magát szíve s nem nyomoruságos érdekek által hagyja vezettetni.

Mit tőle hosszas társalgásaik alatt megtudott, meggyőzte, hogy teljesen vagyontalan. Szerény kereskedő család fia volt, kik minden forrásukat kimerítették, hogy belőle orvost képeztethessenek, egyetlen fillér nélkül lépett a világba, és mióta Yvranchesban települt le, még nem tett félre pénzt, de jól és kényelmesen élt, a nélkül, hogy kölcsönökre vagy adósságcsinálásra szorulna és körülbelől ki lehetett számítani a pillanatot, midőn teljesen jólétben lesz.

Ily körülmények közt nőül lehetett venni egy szegény leányt, ki egyetlen fillér hozományt sem vihet számára, de ki jó nevelésű, ki ugyanazon nyelvet beszéli, melyet ő, s ki meg fogja vele osztani nézeteit s izlését egyiránt, és kit még hozzá szeretni is fog. Helén túlságig becsülte s nem

lehetett iránta oly igaztalan, hogy őt ne ily férfinak képzelje. Persze ő nem nagy élettapasztalattal birt még, de lehetetlen volt feltennie, hogy léteznek oly emberek az életben, kik egy házasságnál nem mindenek előtt egy fiatal leány erkölcsi tulajdonaira fogékonyak, mi az ő hite szerint sokkal jobban biztosíthatja a boldogságot a vagyonnál.

És ha voltak ilyenek, Tarot orvos semmiesetre sem tartozott ezek közé. Ő soha sem házasodnék a hozományért. Ha szeretné azt, kit szerelmére érdemesnek talál, méltónak találná nejéül is, a nélkül, hogy akár vagyoni érdek, akár társadalmi állása által akadályoztatná magát.

De fogja-e szeretni őt? vajon szereti-e?

E kérdés előtt megdöbbent, annyi okot talált mellette épen, mint ellene, egyikről a másikra térve át a nélkül, hogy bármelyiknél megmerne állapodni: biztos volt szerelméről, midőn tőle elvált és hozzá intézett utolsó szavai még szivében viszhangoztak, kétséggel telve ellenben ha néhány óráig nem látta, és az okoskodás hangja elnémitá az érzelmét.

Annak megtudására, hogy ő szereti az ifjut, be kelle ismernie, hogy még soha senki sem ébresztett lelkében hasonló érzelmeket, őrült volt a boldogságtól, ha közelében lehetett gyönyörrel hallgatta őt, megittasultan nézve reá és midőn elváltak, reá várakozva csupán egy gondolat foglal-

koztatta szívét: ő! egyetlen név szellemét; az övé, egyetlen vágy: visszatérése.

Hova fogja ez őt vezetni?

E tekintetben sokkal kevésbbé volt bátor, és e kérdéstől óvakodott.

Ez minden esetben elég boldoggá tette a jelenben, hogy megelégedhessék a jelen boldogság élvezetével, s ne foglalkozzék túlságig a jövővel.

Ő minden utógondolat, minden számítás nélkül szeretett, neki semmi terve se volt, hogy elvétesse magát; majd meglátja: és a várakozás elég édes volt reá nézve, hogy a zúgolódás lehetetlenné váljék.

Ki mondta volna neki tiz hóval ezelőtt, akkor, midőn annyira kétségbe esett és igy szólt magában, hogy élete csak egy hosszú vértanuság leend nyugalom, gyengédség és szerelem nélkül, ki hitte volna akkor, hogy ily boldogságot fog érezni.

Akármi történjék is, oly örömeket ismert meg, minőről akkoráig fogalma sem volt.

Legnagyobb gondját az képezhette, s képezte is valóban, azon gondolat, hogy Tarotnak nem lesz ürügye minden este meglátogatni nagyanyját, kinek nem volt többé szüksége orvosra: akkor pedig ez együttlét s esteli társalgások megfognak szakadni.

Az igaz, hogy Tarot már régen húzni látszott e látogatásokat, mert noha betege gyógyultnak

állította magát, ő nem akarta beismerni e gyógyulást.

— Ön nem köhög többé, — mondá Marguerittenének, — az igen helyes, de még mellében mindig van nehéz légzés és hörgés, melyet csak megfigyelő hallgatás által lehet kivenni, és melynek tökéletesen el kell múlni, hogy én, mint orvos, gyógyultnak mondhassam.

És minden este meghallgatta mellét.

— Már javul, mindig javul, de még nincs vége.

És miután néhány enyhítőszert írt elő, és jó éjtszakát kívánt, visszavonúlt Helénnel; olyankor a nyitott ablaknál űlve egymással szembe, újra kezdték társalgásukat, melyet előtt való nap az óra ütése félbeszakított; vagy pedig hallgatagon szívták be a tavaszi illatot, melyet az esti szellő hozzájok vitt a szabadból, vagy egy-egy csillagot követtek az égen; nekik nem volt szükségök szavakra, hogy megértsék egymást.

Helén annyira bízott a fiatal orvosban, hogy leggyakrabban még lámpáját sem gyújtotta meg, s így sötétben maradtak, minden világítás nélkül, kivéve azt, melyet a csillagos ég fénye vetett reájok, s arczuknak halvány, ezüstös fényt kölcsönzött, mely között csupán szemeik lövelltek sugarakat.

Egy este, midőn így a homályban űltek, mert se hold, se csillag nem ragyogott az égen; a tizet

is elütötte a nélkül, hogy Tarot visszavonulni látszanék.

— Nem hallotta ön? — kérdezé.

— Igen, de csak nem fog elűzni még, úgy-e?

— Nem, bizonyára nem.

— Nos tehát, még egy pillanatig.

Hogy zaklatta volna a távozásra, midőn ellenkezőleg maga is azt óhajtá, hogy maradjon?

Ő tehát maradt; de a helyett, hogy társalgásukat folytatnák, hallgatott, és előre hajolva, nézte őt. Helén a csendben hallotta gyors lélegzetét.

Mi mondanivalója lehetett vajon, mely így fölizgatta, s a szavakat kerestette vele?

E gondolat megremegtette a fölindulás és aggály miatt.

Magán kívül hunyta le szemeit. Egyszerre érezte, hogy az ifju mind két kezét megragadja, sőt magához vonja, s mielőtt ellenállhatott volna, karjai közt volt, kebelén, szenvedélyes ölelése közt, és két égő ajak nyomúlt ajkára.

Helén gyönyörteli, s egyszersmind halálos megsemmisülést érzett, de csakhamar magához térve, kiszabadítá magát, és hátrált.

E mozdulat által egy szék nagy robajjal földűlt.

Az orvos újra karjába készűlt ölelni Helént, midőn a mély csendben Marguerittené hangját hallották, ki a szék esésére fölébredve, ijedt hangon szólítá unokáját.

— Helén, mi történik?

— Semmi, nagyanyám.

Azután Tarothoz fordulva:

— Távozzék!

— De az lehetetlen, kedves Helénem, lehetetlen e pillanatban.

— Helén! — kiáltott a nagyanya.

— Távozzék, könyörgök önnek.

— Nos tehát holnapra, nemde?

— Igen... holnapra.

És Tarot lábujjhegyen távozott, mialatt Helén egy gyertyát meggyújtva, nagyanyja szobájába lépett.

XI.

Oly kis helységben, mint Yvranches, hol mindenki szomszédja rendőri fölügyelete alatt él, Tarot esteli látogatásai Helénnél sem maradhattak észrevétetlenül; észrevétettek, meglesettek, és fejtegetésekre adtak alkalmat.

«Ugyan mit csinálhat az orvos minden este az iskolatanítónőnél?»

«Nagyanyját ápolja.»

«Nem szokták a nagyanyákat nyolcztól éjfélig ápolgatni, ez inkább az az óra, midőn a felnőtt hajadonokat ápolják.»

«Teringettét! az orvos fiatal.»

«A tanítónő szép.»

«Hitemre, igazok van.»

«Mily gyalázat!»

A kíváncsiság föl volt zaklatva, a házat megfigyelték, elrejtőztek a kocsik alá, melyeket a kerékgyártó mindig kapuja előtt hagyott, elbujtak a kút mögé, a fák közé, a fasorokba, és látták Tarot-t minden este kijönni az iskolamesternőtől tíz óra felé, és mi nem kevésbbé volt jelentékeny, a helyett, hogy útját folytatná hazafelé, látták őt több ízben visszatérni az iskola elébe, mintha kedvét lelné a tanítónő ablaka világosságának bámulatában.

Mily botrány és lárma Yvrancheban!

E zaj eljutott Lebeurier úr füleihez is, kinek hiusága sértve volt általa, s féltékenysége fölzaklatva.

Hogyan, a nevelőnő, az ő tanítónője hát Tarotval udvaroltatott magának, és tête à têtebe maradtak együtt egész estéken, míg ő alig volt képes pár pillanatra lefoglalni. Eleibe helyezné az orvost? Ez bizony példáúl, nagyon is erős volna.

Megtette vizsgálatát, s mi eleinte valószínűtlennek tűnt föl előtte, mégis igaz volt, a látszat arra mutatott, hogy az orvost elébe helyezte.

Szerencsére neki csupán egy szavába kerűlt e kezdetleges viszonyt megszüntetni, és ő ugyan nem fogja azt a szót elhallgatni.

Az iskolába sietett, épen midőn az osztályt bezárták.

Ez ama estve után való nap történt, melyen Tarot Helént karjaiba szorítá, és az még az első kapott és visszaadott csók befolyása alatt volt, mintegy megittasulva, elfogulva és elragadtatva zavarában.

Soha a jegyző látása nem hatott rá visszataszítóbban, mind a mellett meg akarta tartani biztonságát.

— Ki akarja ön kérdeni a tanítványokat? — kérdezé.

— Nem a tanítványokat, hanem önt, — felelt a jegyző halk hangon, — beszélni valónk lesz együtt.

És azonnal kijelenté, hogy az osztályt föloszlatja.

Midőn a kirohanás zaja lecsöndesűlt, a szószékhez támaszkodott, jóakaratú, igénytelen külsejét öltve magára, melyet a házassági szerződéseknél szokott használni.

— Édes gyermekem, az ön érdekében jöttem ma ide; az utóbbi időben minden este elfogadta Tarot orvost?

— Tarot úr beteg nagyanyámat látogatja, — felelt Helén elhalványulva.

— De nem nagyanyja miatt marad itt tíz óráig, sőt néha tovább is, önnel. Ez beszédre ad okot. Sőt az igazat megvallva, botrányt idéz elő... annál nagyobbat, mivel... (nagy szünetet tartott) hogy Tarot féligmeddig vőlegény.

Helén ingadozott, s hogy le ne bukjék, kénytelen volt a falhoz támaszkodni.

— Mindenki tud e házasságról, mely az aratás után, szeptemberre van kitűzve egy clevilliersi gazdag birtokos leányával, ki rút, mint az ördög, de kire egy napon 20,000 frank jövedelem várakozik. Meg nem foghatják tehát Tarot állhatatosságát ön mellett, és az abból kivont következtetések a legbosszantóbbak. Vágja tehát ketté látogatásait, gyermekem, melyek önnek kellemesek lehetnek ugyan, azt hiszem, sőt ártatlanok is, meg vagyok győződve, de végre, melyek súlyosan compromittálják önt, és állását fenyegetik. Most nem a községi jegyző beszél, hanem a jó barát... oly barát, kit mindenkor áldozatkésznek találand, s kit sajnálni fog egykor, hogy félre ismert. Ez utolsó szavam e tárgyban.

Helént magára hagyván elmélkedéseivel, egyetlen szó hozzátétele nélkül távozott.

Ideje volt, szegény leány majd leroskadt. Egy gazdag birtokos leánya! 20,000 frank jövedelem! De nem! ez csak bosszú volt, egy cselfogás a közjegyző részéről. Ha képes volna elhinni e vádat ő róla... már a föltevés is valódi bűn volna ő ellenében. És mégis?

Szegény leány, túláradó szive és lázas, őrületes agyával hiába erőlködött, egész estig képtelen volt gondolkozni, és helyesen ítélni.

Nyolcz órakor Tarot, mint rendesen, megérkezett, mosolygón és örömtelt önhittséggel.

Szokás szerint megvizsgálta Marguerittenét is, csakhogy sietve, csak futólag, mielőbb egyedül óhajtván maradni Helénnel.

Helén is iparkodott vele egyedül lenni, csakhogy különböző okból.

Alig zárúlt be Marguerittené ajtaja, Tarot tárt karokkal rohant feléje, de Heléne egy kézmozdulattal föltartóztatta.

— Ej!... hogyan?... — szólt az orvos, — tehát haragszik reám? De hiszen szivem űzött közelébe, valamint önt is szive vezette karjaimba.

— Lebeurier úr keresett föl ma, — felelt Heléne, — s az ön közelgő nősüléséről értesített engem.

A zavarba jött orvos nem talált semmi feleletet. Karjait leereszté, s feje meghajlott.

Helén remélte, hogy védelmezni fogja magát, vagy legalább tiltakozik, s így e hallgatag magaviselet kétségbeejtette.

— Tehát csakugyan igaz? hallgatása beismerés? — hebegte végre.

Ekkor vette csak észre Tarot, mily helytelenül cselekedett hallgatása által, de most már késő volt. Azonban ha többé nem tagadhatta is el, legalább mentegethette magát ékesen szóló magyarázgatással. Tehát meg akarta kísérteni.

— Az élet csakugyan igen keserves, szomorú állapot? — kérdé. — Nem nyomorúlt ostobaság-é,

hogy az ember soha se teheti azt, a mit akar, soha, mit szive, lelke óhajt, hanem kénytelen számot vetni a hitvány érdekekkel, és akarata ellenére higgadtan gondolkozni. Mert, fájdalom, az érzelem és ügylet, két különböző dolgot képeznek a földön.

Szünet állt be, de zavarában rosszúl érzé magát, és megszégyenülten érezte, hogy az elszónokolt átalános bölcseleti szabályok után végre kellett valami személyére vonatkozó határozott indokot is fölhozni.

— Istenem! annyi kétségtelen, — folytatta tehát, — hogy ha e gyülöletes házasság megállapítása előtt ismertem volna önt, soha sem gondoltam volna a nősülésre... (észrevette magát) avval a fiatal nővel. De e házasság szüleim műve és kívánsága volt, és most már én nem bonthatom azt föl. Hiába, gondolni kell a jövőre; mert ha a vagyon nem nyújthat is boldogságot, legalább tekintélyt biztosít az embernek. S ön maga is....

Helén egy mozdulattal félbeszakítá, és méltóságteljesen mutatott az ajtóra.

— Értse meg hát, hogy az én érzelmeim azért nem változnak, s ma is ugyanazok, minők tegnap voltak.

— Épen ez okból nem szabad többé viszont látnunk egymást az életben.

— De hisz én örökké szeretni fogom, drága Helén.

Helén méltatlankodva rohant felé, úgy, hogy Tarot kénytelen volt hátrálni, de az ajtóhoz érve ismét megállott.

Ekkor Helén látva, hogy nem akar távozni, szótlanul, s hirtelen belépett nagyanyjához, magára hagyván Tarot-t.

Minő éjet töltött el szegény leány! Síratta fiatalságát, szerelmét, bizalmát, reményeit és hitét: e mélységben mi sem maradt meg szivében, csak az ür és a csalódás.

Azonban másnap, noha, mintegy álomba merűlt alvajáró, mégis lement osztályába előadását megtartani.

Ott észrevette egyik tanítványának hiányát, egy kis angol leánykáét. Azt mondták neki, hogy beteg.

A tanórák végeztével látogatására sietett, abban a gondolatban, hogy ez okúl szolgáland neki, hogy ne legyen kínos lelki állapotában kénytelen nagyanyjával és kosztosaival asztalhoz űlni; szüksége volt egy kis mozgásra is, hogy tompultságából fölrázza magát.

Alig ért azonban beteg tanítványa lakásához, annak anyja elébe futott.

— Igen köszönöm, és szép, hogy eljött, kisasszony, de ne lépjen be; Rebeka himlős, és oly szép teremtésnek, mint ön, nem szabad magát kitenni, hogy elkapja.

Helén a figyelmeztetés daczára is belépett, mit törődött ő most szépségével.

Nyolcz nappal e látogatás után, hirtelen gyomor- és derékfájást érzett, heves láz vett rajta erőt, s kénytelen volt ágyba feküdni.

— Mindenek fölött semmi esetre se hívasson orvost, — kérte nagyanyját.

De Marguerittené nem hallgatott e figyelmeztetésre: őt is Tarot orvos mentette meg, tehát Tarot orvost hívatta el.

Ez természetesen oda sietett, és azonnal megállapította a himlőt.

Másnap a lázroham tünetei végtelen hevességgel léptek föl; a betegség összefutó, hólyagos himlő volt, mely ellepte az arczot, nyakat, a test egész felső részét, és a nyálkás hártyákat.

Helén szerencséjére eszméletén kívül volt, az önkívületből kábult álomba, s a kábultságból önkívületbe esett folyton.

A betegség komolylyá vált, de semmi rendkívüli eset nem fordult elő, és a baj rendes lefolyását követte.

Midőn Helén megnézhette magát tűkrébe, nem ismert önmagára, összedagadt arcza egy barnás forradásból állott, és valódi szörnyeteggé lett.

Helén betegsége az osztály bezárását vonta maga után, és mivel az igazgatóság semmi helyettest nem küldött a tanítónő pótolására, majdnem valamennyi növendék az apáczákhoz ment át úgy, hogy mire Heléne ismét átvehette

volna osztálya vezetését, senki sem jött iskolájába.

— Ime, ez fölötte egyszerűsíti a dolgot, — mondá a politicus Bonnot, — az apáczák ellen lehetetlen a harczot folytatni, tehát megszűnik magától, de a nyilvánosság elve mentve van.

Az igaz, szép, ha az elv mentve volt, de Helént e diadal ki nem elégíthette; írt Malatiré úrnak, hogy helyzetét föltárja előtte: és egy kis idő múlva azután megkapta az értesítést fresnaye-i kineveztetéséről, abba a helységbe, melyhez tulajdonképen Courtomer is tartozott.

«Egy bizonyos pontig talán», írta neki Malatiré egy magánlevélben, «talán okai lehetnek, hogy ez állomást el ne fogadja oly vidéken, hol a tolakodó üldöztetésnek annyira, s oly modorban volt czélpontja, hogy... (itt egy melléknév következett, melyet gondosan kitörűlt), melyet nem akarok osztályozni. Ön látja, hogy mindent tudok; nem is hívnám, ha nem értesíthetném, hogy Courtomer Guiscard úr elhagyta az országot, s Angliában megnősült, egy nem nagyon ajánlatos nővel, ha merném magamat kifejezni, egy circus lovarnőjét vette el, ki, hogy mindent elmondjak híven, a mint beszélik, ki korbácsolja Guiscard urat, családja pörlekedik ellene, a házasság megsemmisítését követelvén tőle, a titkos összekelés indokából».

Hiszen nem csupán Guiscard ostromolta őt; de Helénnek most már csak tűkrébe kellett pil-

lantani, hogy meggyőződjék: ime nincs többé oka Courtomer marquistól tartani, és nyugodtan fogadta el az állomást Fresnaye-ben, hol nagyanyjával együtt el is helyezkedett, s mindketten boldogok voltak, hogy Yvranchest elhagyhatták, legalább nem lesz kitéve a Tarotval találkozásnak, ki időközben megnősült, se a jegyzővel, ki, ha szembe jött vele az utczán, elfordította fejét.

Fresnaye-be érve első látogatását is Courtomernénél tette, ki eleinte föl nem ismerte.

— Hogyan, szegény gyermekem, hát ön az! Mily boldognak érzem magam, hogy láthatom, vagyis viszont láthatom. Ha a külső szépsége törékeny s mulandó is, a lélek nemessége örökös, és az, meg vagyok győződve, megmaradt számára. Ön időnként meg fog látogatni engem, s majd csevegünk együtt a gróf úrról, mialatt föl fog ügyelni Adél neveltetésére is, nemde? Most pedig jőjjön velem, majd elkísérem a marquis úrhoz.

Ez nagy próba volt; de Helén sejtelmeit fölül múlva, tökéletesen sikerült. A terembe lépve, Courtomer marquist bizalmas párbeszédben találta Pretavoine gróffal; se egyik, se másik nem ismert reá, s csupán akkor bámultak el, midőn a marquisné megnevezte Helént, és pedig majdnem visszariadva.

Helén egy éve van már Fresnaye-ben, virágzó iskolája a kerület valamennyi iskolájának

fölötte áll; ott föltalálta szegény leány azt, mit atyja halála óta oly reménytelenül óhajtott: a békét és nyugalmat.

Senki sem néz reá többé sértően, senki sem törődik vele már, és becsülettel keresheti meg kenyerét.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
A M. N. MUZEUM KÖNYV-TÁRA

A Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet kiadásában Budapesten, egyetem-utcza 4. sz., megjelent és kapható.

JÓKAI MÓR MUNKÁI.

Népszerü kiadás. — Egy-egy füzet 40 kr.

1. A varchoniták.
2. Fortunatus Imre. — Shirin.
3. Kalóz-király.
4. Sonkoly Gergely. — A drága kövek. — Marce Záre.

5— 9. Török világ Magyarországon.

10. A bűntárs. — Nepean sziget.

11— 12. A kétszarvu ember. — Az egyiptusi rózsa.

13. Koronát szerelemért. — A Hargita. — A kalmár és családja

14. Petki Farkas leányai. — Háromszéki leányok. — A két szász

15. Regék.
16. Carinus. — A nagy-enyedi két füzfa.
17. A serfőző. — A nyomorék naplója. — Fekete világ.

18— 20. Erdély aranykora.

21— 23. Csataképek 1848—1849-ből.

24. Bujdosó naplója. — Kurbán bég. — Megölt ország.

25— 26. A fehér rózsa. — Humorisztikus papirszeletek.

27. Magyarhon szépségei.

28— 29. Szomoru napok.

30— 31. A janicsárok végnapjai.

32— 37. Kárpáthy Zoltán.

38— 43. Egy magyar nábob.

44— 47. Uj földesúr.

48— 53. Szegény gazdagok.

54— 55. A magyar előidőből.

56— 59. Hétköznapok.

60— 63. A régi jó táblabirák.

64— 65. Délvirágok.

66— 67. Milyenek a nők?

68— 71. Véreskönyv.

72— 73. A magyar nép élcze szép hegedüszóban.

74— 76. Árnyképek.

77— 82. A kőszivű ember fiái.

83. Milyenek a férfiak?

84— 89. Politikai divatok.

90— 93. Mire megvénülünk.

94. Oceania. Egy elsülyedt világrész története.

95— 97. Az elátkozott család

98— 99. Felfordult világ.

100. Elbeszélések.

101—112. Dekameron. Száz novella. 12 füzet.

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent:

Jósika Miklós regényei.

Egy-egy füzet 50 kr.

1. 2. Abafi.
3. Zólyomi.
4— 6. Az utolsó Bátori.
7—10. A csehek Magyarországban.
11—14. Zrinyi a költő.
15—16. A könnyelmüek.
17—24. Második Rákóczy.
25—26. Eszther.
27—28. A rom titkai.
29—32. A hat Uderszki leány.
33—35. A két barát.
36—40. Jósika István.
41—43. A zöld vadász.
44—49. Egy néger szabadsághös.
50—51. Két királynö.
52. Egy kétemeletes ház Pesten.
53—55. A szegedi boszorkányok.
56—57. A nagyszebeni királybiró.
58—59. Az elsö lépés veszélyei.
60—61. Akarat és hajlam.
62—64 Jö a tatár.
65—66. Pygmaleon v. egy magyar család Párisban.
67—68. A rejtett seb.
69—71. A tudós leány.
72—74. A gordiusi csomó.

Jósika Miklós beszélyei és kisebb regényei.

Egy-egy füzet 50 kr.

Az élet utjai. 1 füzet.
Élet és tündérhon. 3 füzet.
Viszhangok. 2 füzet.

A **Franklin-Társulat** kiadásában megjelentek és kaphatók:

ZÖLD KÖNYVTÁR.

Boross Mihály **válogatott kisebb munkái.** Vászonba kötve 2 frt.

Fáy András **eredeti meséi és aphorismái.** Negyedik kiadás. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Kane a sarkutazó. A második Grinnel-expeditió sarkutazása. Dr. *Kane E. K.* műve után. Bevezetéssel ellátva. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Kisfaludy Károly **válogatott munkái** két kötetben. A költő arczképével. Második kiadás. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Versek és elbeszélések. — Színművek.

Kisfaludy Sándor **összes regéi.** A költő aczélmetszetű arczképével. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Tartalom: I. Előszó. — Csobáncz. — Tátika. — Somló. — Dobozi Mihály és hitvese. — A szentmihályhegyi remete. — A megboszúlt hitszegő. — Gyula szerelme.

II. Kemend. — Döbrönte. — Szigliget. — A somlai vérszüret. — Eseghvár. — Micz bán. — Frangyepán Erzsébet. — Balassa Bálint. — Viola és Pipacs vagy hamis barát.

Knigge Adolf br. **Érintkezés az emberekkel.** Forditotta *Nagy István.* Vászonba kötve 1 frt 80 kr.

Kuliffay Ede. **Magyarország története.** A legrégibb időktől korunkig. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

— **A szabadság hősei és vértanui.** Lapok a magyar történetből. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Legouvé Ernest. **Atya és fiú** a tizenkilenczedik században. Forditotta *Feleki József.* Gyermek- és serdülő kor. Ifjú-kor. Vászonba kötve 1 frt 60 kr.

Mathews Vilmos dr. **Hogyan boldogulunk?** Forditotta és jegyzetekkel ellátta *Poligén.* Vász. kötve 1 frt 60 kr.

Pestalozzi Henrik. **Lénárd és Gertrud.** Magyarította *Zsengeri Samu.* A szerző életrajzával. Vászonba kötve 2 frt.

A **Franklin-Társulat** kiadásában Budapesten megjelent:

Arago és **Vermond. Az ördög naplója.** Vigjáték. Ford. *Egressy* Benjámin 20 kr.

Augier Emil. **A Fourchamboult család.** Szinmű 40 kr.

Augier E. és Sandeau Gy. Poirier ur veje. Szinmü. Ford. *Haraszti* Gy. 30 kr.

Beaumarchais. Figaró házassága vagy egy napi bolondság, vigjáték öt felvonásban. Ford. *Paulay* Ede 50 kr.

— **A sevillai borbély.** Vigjáték. Ford. *Paulay* Ede 30 kr.

Berczik Arpád. **Az igmándi kispap.** Népszinmü. 30 kr.

Bessenyei György. **A philosophus.** Vigjáték öt játékban 30 kr.

Gaal József. **A peleskei nótárius.** Bohózat három szakaszban négy felvonással. Negyedik kiadás 40 kr.

Goldoni Károly. **A hazug.** Vigjáték. Ford. *Radó* Antal 40 kr.

Gombos Imre. **Az esküvés.** Szomorújáték öt felvonásban 30 kr.

Goethe. Iphigenia Taurisban. Dráma öt felvonásban. Ford. *Kis* János 30 kr.

Hugo Károly. **Bankár és báró.** Szomorujáték 20 kr.

Hugo Victor. **Hernani.** Szomorujáték. Ford. *Szász* Károly. 30 kr.

— **Borgia Lucretia.** Dráma 3 felvonásban. Ford. *Szász* Károly 30 kr.

Kisfaludy Károly. **Irene.** Szomorujáték 5 felv. 30 kr.

— **Csalódások.** Vigjáték 4 felv. 20 kr.

— **A kérők.** Vigjáték három felvonásban 30 kr.

Körner Tiv. **Zrínyi.** Szomorujáték. Ford. *Szemere* Pál. Körner Zrínyijéről. Birálat, irta *Kölcsey* Ferencz 40 kr.

Legouvé Ernő. **Beatrix.** Szinmű. Ford. *Feleky* József. 40 kr.

Lessing. G. E. **Bölcs Náthán.** Ford. *Zichy* A. 50 kr.

Molière. A bot-csinálta doktor. Vigjáték. Ford. *Kazinczy* Ferencz 20 kr.

Musset Alfréd. **Ne fogadj fel soha semmit.** Vigjáték. Ford. *Paulay* Ede 20 kr.

Nagy Ignácz. **Tisztujitás.** Vigjáték négy felvonásban 40 kr.

Poole János. **Pry Pál.** Vigjáték. Ford. *Csiky* Gergely 30 kr.

Szentjóbi Szabó László. **Mátyás király** vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma 30 kr.

Szigligeti Ede. **Liliomfi.** Eredeti vigjáték 20 kr.

— **A trónkereső.** Szomorujáték 5 felv. 30 kr.

Taylor Tamás. **Barátságból.** Vigjáték. Ford. *Csiky* G. 20 kr.

Teleki László gróf. **Kegyencz.** Szomorujáték 40 kr.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár